

Tussen 1898 en 1904 beschreef

N.J.A.P.H. van Es,

destijds kapitein bij het
Korps Rijdende Artillerie,
de geschiedenis van dit korps
vanaf de oprichting in 1793 tot 1898
onder de titel:

'Het Historisch Museum van het Korps Rijdende Artillerie',
één in tien foliobanden gebonden boekwerk verlucht
met vele prenten van onder andere
Jan Hoyneck van Papendrecht
en van van Es zelf.

Deel V-i

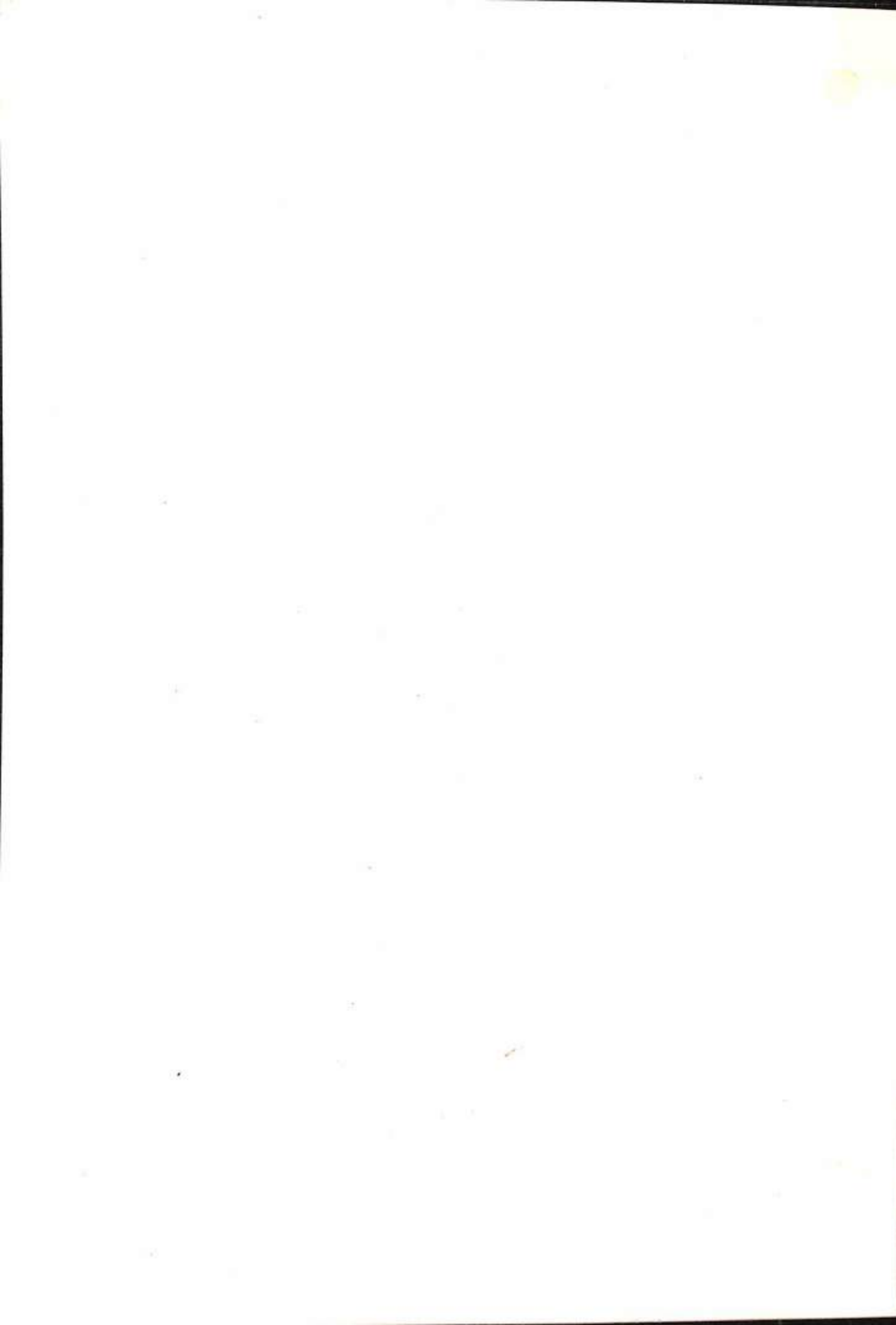
Het Historisch
Museum
van
Het Korps
Rijdende
Artillerie

20 April
1898

BI-IV-A

5

Am. 1

Het Historisch
Museum
van
het Korps
Rijdende
Artillerie

20 April
1898

HET
HISTORISCH MUSEUM
VAN HET
KORPS RIJDENDE ARTILLERIE

DOOR

N. J. A. P. H. VAN ES
KAPITEIN DER RIJDENDE ARTILLERIE

MET ILLUSTRATIËN VAN
HOYNCK VAN PAPENDRECHT, KRABBÉ, STARING
EN VAN ES

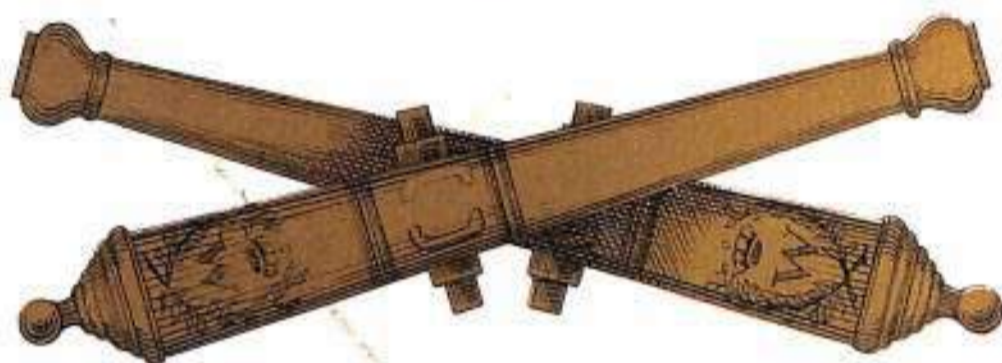
EN ORNAMENTATIE VAN
COLENBRANDER EN ROSKAM

NIET IN DEN HANDEL

ARNHEM
COERS & ROEST — G. J. THIEME

1814 = 1830

W I L L E M D E E E R S T E
KONING DER NEDERLANDEN PRINS VAN ORANJE-NASSAU
GROOT HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ. ENZ. ENZ.

J. G. Schinkel, f. v. M. v. d. V. v. d. V. v. d. V.

CHR

The background of the cover features a stylized sun with wavy rays at the top. Below the sun is a landscape with a winding path, a small stream, and a field of flowers. The sun is partially obscured by a white rectangular box containing the title.

VIJFDE HOOFDSTUK

DE RIJDENDE ARTILLERIE
ONDER
DEN SOUVEREINEN VORST
EN IN
KONINKLIJKEN NEDERLANDSCHEN DIENST

1814-1898

G. H. ROSKAM

1814-1815

DE SAMENSTELLING DER NEDERLANDSCHE RIJD:ARTILLERIE

NEDERLAND EN ORANJE!

Machtige volzin, woorden vol tooverkracht.

Opnieuw zoude het Vaderland bewijzen wat deze leuze vermag; hoe onder de stralen der Oranjezon weder het besef van eigen kracht, van energie wakker werd; hoe de vreemde boeien waarin het volk geklonken lag werden verbroken, den vreemden overheerscher, die zooveel ellende verspreid en zoo willekeurig gehandeld had, het verblijf binnen Neerland's landpalen werd ontzegd.

De welvaart was geknakt, de handel stond stil; geen masten van Oost-Indievaarders sierden meer de havens, geen ruime verdiensten verschafden den landzaat de middelen om de zwaar drukkende belastingen te voldoen.

Eene strenge censuur had alle vrijheid van schrijven verbannen, eene argwanende politie beperkte zelfs de vrijheid van spreken.

Het land was in rouwe over de zonen, die met de Keizerlijke Korpsen naar Rusland getogen, hun graf hadden gevonden in de onmetelijke sneeuwvelden of aan de Berezina waren ondergegaan.

Maar toch, hoe zwart ook het rouwfloers ware, dat over menig gezin was uitgespreid, de noodlottige uitslag van den Russischen Veldtocht had eene straal van hoop in de harten doen binnendringen; het vertrouwen op de mogelijkheid der verlossing was herleeft.

En toen ook het gerucht van NAPOLEON's nederlaag bij Leipzig waarheid bleek, vermeerderden de reeds gespannen verwachtingen.

MOCHT het vertrouwen in de toekomst ook al niet bij allen vasten vorm hebben gekregen, de uitstekendsten onder Neerland's ingezetenen gevoelden reeds de kracht in zich om mede te werken tot de bevrijding van het Vaderland. Een GIJSBERT KAREL VAN HOGENDORP, een ADAM FRANS J. A. Baron VAN DER DUYN VAN MAASDAM, een LEOPOLD Graaf VAN LIMBURG STIRUM, drie mannen, die aan het hoofd van eenige der voornaamste Prinsgezinden binnen 's Gravenhage in het geheim het plan vormden om het Fransche juk te verbreken en den PRINS VAN ORANJE te herstellen, een plan, waaraan thans met de meeste voorzichtigheid verdere uitbreiding werd gegeven. Een JOHAN MELCHIOR KEMPER, de bekende Leidsche Hoogleeraar, een ANTON REINHARD FALCK, de ziel der beweging in Amsterdam!

Aan VAN STIRUM was het gelukt om de geheele Nationale Garde van den Haag, uit 300 man bestaande en gecommandeerd door den Kolonel J. G. VAN OLDENBARNEVELDT, genaamd WITTE TULLINGH, te winnen, en een niet bepaald onwillig gehoor te verkrijgen bij een Detachement vreemde Jagers, dat voor het grootste deel uit Pruisen bestond, die in de jaren 1806 en 1807 gedwongen waren voor Frankrijk de wapenen te voeren.

Middelerwijl naderde een gedeelte van het Noorderleger der Gealliëerden onder de Generaals VON BÜLOW en VON WINZINGERODE, de oostelijke grenzen van ons Vaderland, die sinds den aanvang van het jaar nagenoeg geheel van Fransche troepen waren ontbloot.

Daar de macht, waarover de Generaal MOLITOR, die te Amsterdam het bevel voerde, konde beschikken, te zwak was om de grenzen te dekken, viel het aan PRINS NARISCHKIN, die met eenige Regimenten Kozakken — elk echter slechts weinige honderden paarden sterk — Overijssel binnenrukte, niet moeilijk om dat gewest, benevens Groningen, Friesland en Drenthe, omstreeks het midden van November 1813 door de Franschen te doen verlaten. In die Provinciën bleef slechts in de drie vestingen Delfzijl, Koevorden en Deventer de Fransche driekleur wapperen.

Ten einde zich met de troepen in Gelderland in verbinding te stellen en mede te werken om het verder voortdringen der Verbonden legers te stuiten, verplaatste de Generaal MOLITOR den 14^{den} November het Fransche hoofdkwartier en vertrok met de bezetting van Amsterdam naar Utrecht. Zijn vertrek was het sein tot een oproer, dat zich helaas door vele gewelddadigheden kenmerkte. Aan den Commandantswoning werden 's nachts schimpdichten op het Fransche bewind en op het leger aangeplakt o.a.:

't Is louter kool en Fransche wind
 Al wat men hier van 't Leger vind
 Wie nog de bulletins gelooft
 Is zekerlijk niet wel bij het hoofd.
 Men ziet wel, Nap, die menschenplaag
 Krijgt van de Russen telkens slaag
 Hij stoot het hoofd nu overal
 Zoo komt de hoogmoed voor den val.

DE HERTOOG VAN PLAISANCE en de Prefect DE CELLES, alsmede de meeste Fransche ambtenaren, die zich in de Amstelstad niet meer veilig achtten, verlieten haar op den 16^{den} November. De HERTOOG gaf het Opperbevel dezer landen over aan den Generaal MOLITOR en vestigde zich te Antwerpen.

De Nationale Garde — weldra nam zij den naam van gewapende burgerwacht weder aan — onder ANTON REINHARD FALCK herstelde de orde. FALCK's bemoeiingen om zich nu reeds openlijk voor den PRINS VAN ORANJE te verklaren waren echter te vergeefs; men vreesde nog te zeer voor den terugkeer der Franschen. Toch wist hij te bewerken dat de Kolonel G. C. R. R. VAN BRIENEN VAN DE GROOTE LINDT eenige der voornaamste ingezetenen, allen mannen van invloed, die het vertrouwen der burgerij genoten en voor het meerendeel bekend waren als ijverige aanhangers van het Huis van Oranje, opriep, om voorloopig het bestuur der stad in handen te nemen, en daarmede een einde te maken aan de regeeringloosheid.

De meesten der opgeroepenen verklaarden zich hiertoe bereid en kozen tot hunnen voorzitter JOAN CORNELIS VAN DER HOOP, die bekend was met de plannen der Verbondenen in den Haag.

Aldaar had men aanvankelijk nog gedraald, doch toen men kennis kreeg van het voorgevallene in Amstel's veste besloten de Verbondenen ook openlijk hunne zaak te belijden.

In den morgen van den 17^{den} vertoonden zich VAN STIRUM, de zonen van VAN HOGENDORP en eenige anderen met de Oranje-kleur op den hoed. Wel scheen die tooi, welke zoovele jaren niet gedragen was, in 't eerst weder vreemd aan de voorbijgangers op Voorhout en Kneuterdijk, doch het waren slechts enkele oogenblikken. Dra werden de dragers der cocarde luide toegejuicht door het volk en door de Nationale Garde op het Buitenhof — de schildwacht aan de Prefectuur wendde zelfs het hoofd af toen VAN HOGENDORP's zonen passeerden, om niet handelend te behoeven op te treden — en dra weergalmde alom het „Oranje boven" uit volle borst en in enkele oogenblikken tijds prijkten weder jong en oud met de zoo geliefde Oranjekleur. . . .

Een geregeld bestuur werd ingesteld: op verzoek van den Graaf VAN STIRUM en de officieren der Nationale Garde van den Haag, namen VAN HOGENDORP en VAN DER DUYN VAN MAASDAM, in naam des PRINSEN VAN ORANJE, het hoog bewind of Algemeen Bestuur op zich.

De Prefect DE STASSART en evenzoo de bevelhebber der Fransche Krijgsmacht Generaal BOUVIER met zijne onderhebbende manschappen, verlieten de stad.

Bij openlijke afkondiging werd de gehoorzaamheid aan Frankrijk opgezegd; elkeen werd van den eed, aan NAPOLEON gedaan, ontslagen; en voor mouter verklaard al wie eenig bevel van het Fransche bestuur gehoorzaamde. Voorts werd een ieder opgeroepen om den Vaderlandschen bodem tegen vreemd geweld te verdedigen.

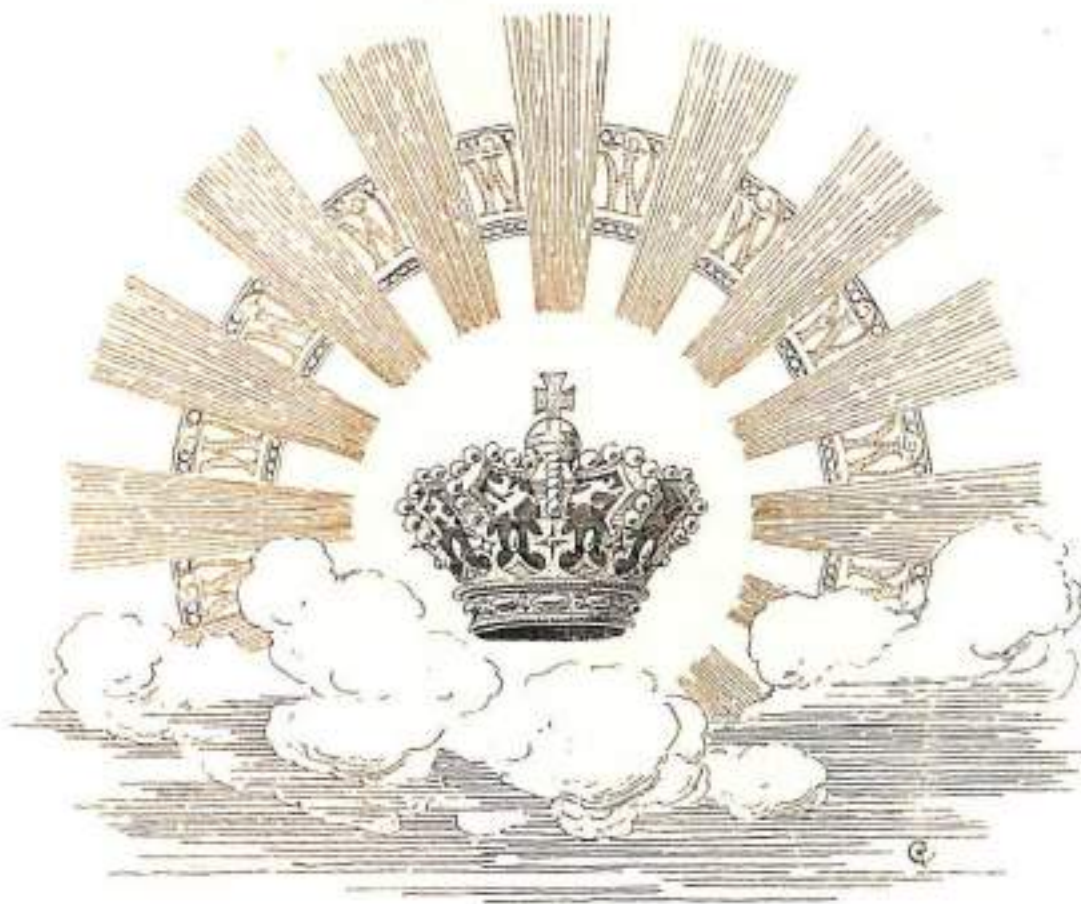
Nog denzelfden 17^{den} November aanvaardde VAN STIRUM in naam van Zijne Hoogheid den PRINS VAN ORANJE de betrekking van Gouverneur van 's Gravenhage. De Leidsche hoogleeraar KEMPER en FANNIUS SCHOLTEN ondersteunden met raad en daad het nieuwe bestuur.

De Heeren JACOB FAGEL en HENDRIK DE PERPONCHER werden naar Engeland gezonden, om den zoon van den voormaligen Stadhouder PRINS WILLEM V van het gebeurde kennis te geven, op Zijne onmiddellijke overkomst aan te dringen en als volkomen op de hoogte van de toestanden den PRINS alle vereischte inlichtingen te verschaffen.

Met hetzelfde doel vertrok de oud-Kapitein der Dragonders WAUTHIER naar Münster, het meest nabijzijnde hoofdkwartier der bondgenooten, om van hier uit den PRINS, zoo deze zich overhoopt niet in Engeland of te velde mocht bevinden te Berlijn op te zoeken.

De Heer P. C. GEVERS werd naar London gezonden om de Britsche regeering tot medewerking te bewegen.

ELDRA verspreidde zich de onwenteling van 's Gravenhage over vele andere Hollandsche steden, o.a. Rotterdam; Woerden, dat overvallen werd door Fransch krijgsvolk uit Utrecht, viel ten prooi aan moord- en plunderzucht. Den 25sten erkende eindelijk het Stedelijk bestuur van Amsterdam het gezag van den PRINS VAN ORANJE, en wapperde de Oranjevlag van het Paleis op den Dam; den morgen van dien dag was eene afdeeling van omstreeks 200 Kozakken onder bevel van den Majoor MARKLEY de Muiderpoort binnengetrokken. De Generaal C. R. T. Baron KRAYENHOFF werd tot Gouverneur der stad en hare omstreken benoemd en kreeg in last om haar tegen Fransch geweld te verdedigen.

Aan den Admiraal VERDOOREN werd de regeling der marinezaken opgedragen.

Zoo stond dan Nederland weder daar in de rij der onafhankelijke Staten: de energie van enkele kloeke mannen had het volk het besef van eigen kracht wedergegeven; wordt ook al ten onrechte beweerd, en bv. door VON SYBEL geboekstaafd, dat Nederland alleen door de hulp van Russen, Pruisen en Oostenrijkers (sic!) zou zijn verlost, het is onwederlegbaar, dat de spontane beweging tot herstel onzer onafhankelijkheid van 's-Gravenhage en Amsterdam zelf is uitgegaan.

Gering was echter nog in den beginne de krijgsmacht, die aan de besluiten van het Provisioneele Bestuur kracht moest bijzetten.

Wel is waar hadden vele burgers vrijwillig de wapens opgevat en waren er den 21sten November 1813 te 's-Gravenhage twee zoogenaamde legerkorpsen opgericht respectievelijk onder de Generaals J. D. SWEERTS DE LANDAS en C. F. DE JONGE, doch de sterkte aan eenigszins geoefende manschappen was nog uitermate gering; zoo kon men nauwelijks over 1000 man beschikken om aan de Zuid-Oostelijke en Oostelijke grenzen van Holland den vijand, die Gorinchem en Utrecht nog bezet hield, te doen observeeren.

Het gebeurde te Woerden had de gemoederen met angst vervuld; niet zonder grond vreesde men een gelijk lot voor Leiden en den Haag, tengevolge waarvan eene algemeene moedeloosheid de ontwaakte geestdrift dreigde te zullen vervangen. In Leiden was de ontsteltenis zelfs zoo groot, dat de ingezetenen de poorten sloten en noch vrijwilligers noch geschut wilden binnenlaten, ten einde elken schijn te vermijden van zich te willen verdedigen.

Intusschen was de Generaal VON OPPEN, op last van den Generaal VON BÜLOW, den 22sten November met vier bataljons, tien escadrons en een rijdende batterij naar Doesborgh gezonden, doch deze vermeende aanvankelijk dat de Franschen te geducht en te talrijk waren om met zijne betrekkelijk zwakke krijgsmacht een aanval op den Neder Rijn en de IJssellinie te wagen. Op 23 November beter ingelicht, zoowel aangaande de sterkte der Fransche troepen als omtrent de staatkundige beweging te 's-Gravenhage, besloot VON BÜLOW niet alleen den IJssel te doen bezetten, maar tevens zoo krachtig mogelijk tot de volkomen bevrijding van Holland mede te werken, waartoe hij volmacht wist te verkrijgen van BERNADOTTE, den KROONPRINS VAN ZWEDEN en Commandant van het Noorderleger.

De Generaal VON OPPEN vermeesterde thans achtereenvolgens Doesborgh en Zutphen. De rechterflankdekking der opereerende macht stootte echter voor Deventer het hoofd. Ook eene poging

om Arnhem op den 23sten November te verrassen mislukte door de aanwezigheid van een vijandelijk detachement nabij Velp, hetwelk den Pruisen dwong om naar het kasteel Middagten de wijk te nemen. De komst der hoofdmacht afwachtende, bepaalden de voorste afdeelingen er zich toe Arnhem in te sluiten.

De Generaal MOLITOR, die te Utrecht 4 à 5000 man onder zijne bevelen telde, ondernam niets om den voortgang des opstands te stuiten. Eensdeels had hij zich eene overdreven voorstelling gemaakt omtrent de strijdkrachten welke ter beschikking stonden van het nieuwe Landsbestuur; anderdeels werd hij misleid door valsche berichten omtrent eenen aantocht van geduchte troepenafdeelingen der Geallieerden, terwijl ook geruchten omtrent eene voorgenomen landing der Engelschen te Scheveningen hem bereikten.

Dientengevolge trok hij de bezetting van Woerden terug, en week met zijne troepen naar Gorinchem (28 November).

In de Archieven der stad Utrecht lezen wij omtrent de gebeurtenissen van die dagen:

„Zondag 28 November. Alles trok af na middernacht, om 1 uur begoo de beweging. Om 3 uur trokken de Jagers af, de Artillerie trok langs het Vreeburg naar de Tolsteeg. De bezettingen van Woerden, Nieuwersluis en de Bilt volgden, trekkende buiten langs de stad om. MOLITOR vertrok begeleid door gendarmes. Ten 5 ure waren alle Franschen verdwenen. Men sloot de poorten en de Nationale Gardes kwamen onder de wapenen, die alle wachten en posten bezetten.

„Ten 9 uur werden de burgers opgeroepen die zich verbonden hadden de rust mede te bewaren. Zij kwamen in grooten getale op de loopplaatsen van hunne wijken, sommigen zelf te paard.

„Men verkeerde noch in onzekerheid welke troepen zouden komen en hoe hun komst zou zijn.

„Ten 12 uur kwamen 3 Russische Kozakken voor de poortwacht der Witte Vrouwenpoort, vergezeld van vele bewoners der voorstad.

„Orders waren gegeven de troepen vrij binnen te laten. Zij werden bij de Maire gebracht op het stadhuis, alwaar de Commandant alvorens binnen te gaan eene groote Oranje-Cocarde op den hoed zette, roepende: Hoezé! Oranje boven! Hoezé! Vivat WILLEM DE ZESDE! Hetgeen hierop uit duizenden keelen weerklonk.

„Het gepeupel begaf zich naar het Tuchthuis hetgeen opengelooopen werd, KUYTENBROUWER (1) trad hier op met een patrouille rustbewaarders, joeg het gepeupel uiteen en bleef aldaar de wacht houden.

„Omstreeks 4 uur kwamen de eerste troepen der gecombineerde Mogendheden binnen.

„Dien dag kwamen eerst 300 en later noch 350 Kozakken binnen de stad.

„Het departementale bestuur vormde zich dadelijk (8 namen) daarna tot stedelijke (14 namen) van welken VAN DE VELDEN tot burgemeester gekozen werd.

„KUYTENBROUWER stond steeds dit bestuur krachtig ter zijde in de moeilijke dagen der inkwartieringen.

„Den 30sten November vereenigden zich de Russ. Gener. PRINS NARITSKIN, de Pr. Colonel (*naam onleesbaar*) en de Colonel VAN DEN BOSCH en gaven zij de stad over aan het Huis van Oranje, welk besluit door den Secretaris te paard, onder geleide van 14 trompetters den Volke bekend gemaakt wierd. Hierop werd de Hollandsche vlag officieel uitgestoken.”

(1) Dit was MARTINUS ANTONIUS KUYTENBROUWER, Ond-Kapitein der Garde Rijdende Artillerie onder KONING LODEWIJK, wiens Biographie wij reeds schetsten in het IVe Deel van het Historisch Museum, op bl. 4 e. v. Wij geven hiernaevens zijn Portret als Luitenant-Kolonel der Nederlandsche Rijdende Artillerie.

M. A. KUYTENBROUWER
Luitenant-Kolonel der Nederlandsche Rijdsende Artillerie.

OP den dag voorafgaande aan dien, waarop de Generaal MOLITOR Utrecht verliet, ontving VAN HOGENDORP een eigenhandigen brief van den PRINS VAN ORANJE, die zich bereid verklaarde om naar Nederland weder te keeren, en spoedigen bijstand van Engeland in uitzicht stelde.

Dit schrijven werd dadelijk door den druk verspreid en deed overal het vertrouwen herleven, het maakte tevens een einde aan de besluiteloosheid der regeeringen van Friesland en Groningen, die thans ook de zijde van den PRINS kozen.

Het ontruimen van Utrecht, de ontscheping van Engelsche troepen in Scheveningen en de komst van 1200 goed georganiseerde Kozakken binnen Amsterdam, daarnaast de verzekering dat ook Russisch voetvolk in aantocht was, dit alles bracht er toe bij om de gemoederen nóg meer gerust te stellen.

Ook de troepen van Graaf BÜLOW VON DENNEWITZ rukten thans voorwaarts; den 30sten November gelukte het Arnhem stormenderhand te nemen en deze in de geschiedenis van Gelderland's hoofdstad zoo merkwaardige gebeurtenis bespoedigde op onmiskenbare wijze de bevrijding van het Vaderland.

't Oranje-boven klonk
En de afgeleefde Vest
Werd dra het pronkjuweel
Van Neerland's schoonst gewest.

De Sabelspoort te Arnhem.

E laatste Novemberdag van 1813 is onvergetelijk in de geschiedenis der Nederlanden.

Het was op dien dag, dat het Engelsche oorlogsvaartuig de „Warrior” het anker liet vallen op de Scheveningsche reede, en WILLEM FREDERIK, PRINS VAN ORANJE, zijne belofte getrouw, weder den voet zette op den Vaderlandschen bodem.

Schoon oogenblik, waarop de band tusschen Oranje en Nederland weder hechter gevoeld werd dan ooit, waarop het eeuwige Verbond tusschen een glorievol Stamhuis en een volk van trouwe onderdanen, daar aan den voet van Holland's duin op nieuw werd bezegeld, waarop in het zacht, regelmatig ruischen der golven, die de boot met den beminden Oranjetelg naderbracht, de eed werd vertolkt, welke in de harten van duizenden en nog eens duizenden opwelde, de eed van onwankelbare trouw, van innige toewijding!

Maar niet slechts in gedachten en edele gevoelens, niet slechts in een traan, welke in zoo menig oog parelde, in geestdriftvol gejuich en uitbundige vreugdeklanken werd den PRINS het welkom op Nederlandschen bodem toegeroepen. Onder het gebulder van het kanon reed de PRINS den Haag binnen en stapte af aan het Huis van den Generaal VAN STIRUM. De commissarissen van het Uitvoerend Bewind JOHAN MELCHIOR KEMPER en FANNIUS SCHOLTEN deden op den 1sten December te Amsterdam met algemeene goedkeuring den PRINS onder den titel van WILLEM I als SOUVEREINEN VORST VAN DE VEREENIGDE NEDERLANDSCHE PROVINCIËN uitroepen.

Vergezeld van de Heeren VAN DER GOLTZ en DE PERPONCHER deed de PRINS zijnen intocht in de hoofdstad van den herboren Staat; en onder het daverend gejuich der tallooze volksmenigte werd hij den 2^{den} December als Souverein Vorst over de Nederlandsche gewesten gehuldigd.

Na zijne terugkeer te 's Gravenhage werd WILLEM DE EERSTE ook aldaar gehuldigd; den 6^{den} December 1813 nam Z. M. de teugels der regeering over uit de handen der moedige voorgangers van het Nederlandsche volk.

In eene korte doch krachtige Proclamatie schetste de Vorst den ellendigen toestand van het leger en van 's Lands geldmiddelen. Hij riep de natie te wapen, en wekte hen, die in den strijd niet zelf konden deelen, op tot het doen van vrijwillige giften.

Den 21sten December werd de Commissie ter samenstelling der Grondwet benoemd, die weldra onder presidium van VAN HOGENDORP hare werkzaamheden aanvaardde.

Reeds den 6^{den} was het Algemeen Bestuur ontbonden.

FREDERIK, PRINS DER NEDERLANDEN.

VELDMAARSHALK (OUD-GROOTMEESTER DER ARTILLERIE).

Tot 7 December werd het bestuur van het Departement van Oorlog waargenomen door den Generaal L. Graaf VAN LIMBURG STIRUM, daarna kwam het in handen van B. H. Baron BENTINCK TOT BUCKHORST, die op voornoemden dag in den Ministerraad tegenwoordig was.

Krachtige pogingen volgden nu om de nog door de Franschen bezette plaatsen aan dezen te ontweldigen; reeds op den 26sten November was door het Algemeen Bestuur het Besluit genomen om den oorlog tegen de Franschen aanvallend te voeren.

De Generaal MOLITOR, die, zooals we reeds meldden, na het verlaten van Utrecht zijn hoofdkwartier te Gorinchem gevestigd had, verplaatste dit den 1sten December naar Zalt-Bommel, toen de Generaal VON BÜLOW, met achterlating van vier Bataljons te Arnhem over Wageningen op Utrecht kwam aanmarcheeren.

Op den 12^{den} December zag de Fransche Veldheer zich genoodzaakt om op 's Hertogenbosch terug te gaan; eindelijk den 15^{den} d. a. v. stelde hij zich te Venlo onder de bevelen van Maarschalk MACDONALD.

Reeds den 2^{den} December had VON BÜLOW zijn hoofdkwartier te Utrecht gevestigd.

Dienaangaande lezen we in de Archieven der oude Bisschopstad:

„2 December 1813. Successievelijk waren binnen Utrecht 15 à 16000 man reguliere troepen met artillerie en bagage gekomen. De Kozakken kochten in de winkels en betaalden zeggende: „bedank” of „NAPOLEON betaal”.

„De Pruisen kochten en betaalden niet of gaven onbekend geld.

„De inkwartiering gaf groote moeilijkheden en ontevredenheid. Op de bureaux was het onmogelijk aantekening te houden, en de klerken vluchten om een pak slag te ontloopen. KUYTENBROUWER bood ook ten deze zijne uitstekende diensten aan.

„Eerst 12 en 13 December trokken de troepen af en 14 December volgde de Generaal VON BÜLOW met zijn hoofdkwartier.” . . .

Den 15^{den} d.a.v. was dit te Zalt-Bommel gevestigd.

Op datzelfde tijdstip werd bepaald dat de landen, steden en plaatsen, begrepen onder het „Département des Bouches de l'Escaut,” het „Département des Bouches de la Meuse,” en het Département des Bouches du Rhin,” als mede het tot het „Département des Deux Nèthes” behoorende Arrondissement van Breda als van ouds een deel zouden uitmaken van den Staat der Vereenigde Nederlanden.

Steeds meer steden ontzegden der Fransche bezettingen het verblijf binnen hare muren: Brielle, Hellevoetsluis, de Willemstad, Geertruidenberg, Breda en Woudrichem werden nog vóór het einde des jaars door de Russen en Pruisen bezet. Eene poging tot herovering van de belangrijke vesting Breda aangewend, werd door de dapperheid der bezetting en de hulp der burgerij verijdeld; de Franschen verloren daarbij een duizendtal manschappen aan gesneuvelden, gewonden en vermisten.

EN huize van den Heer D'ESCURY VAN HEIENOORD, alwaar de PRINS VAN ORANJE na zijne terugkeer te 's-Gravenhage Hoogstdezelfs intrek had genomen, heerschte weldra onvermengde blijdschap.

De KONING VAN PRUISEN had n.l. aan PRINS FREDERIK vergunning verleend om op 3 December 1813 naar het legerkorps van VON BÜLOW te vertrekken; Z. H. meldde zich den 7^{den} d. a. v. bij het hoofdkwartier te Utrecht en bekwam onmiddellijk verlof om zijnen Koninklijken Vader te gaan begroeten.

In den nacht van 8 op 9 December reed DE PRINS den Haag binnen en bij het aanbreken van den morgen omarmde hij den Souvereinen Vorst.

Weder naar het hoofdkwartier van VON BÜLOW teruggekeerd tencinde de operatiën te volgen, zien wij PRINS FREDERIK, na de mislukte onderneming tegen 's-Hertogenbosch, op 19 December weder in 's-Gravenhage, ditmaal om zijn broeder te begroeten, die reeds in de Residentie was aangekomen.

Beide Prinsen woonden de laatste Krijgsbedrijven van het jaar 1813 in Nederland bij. PRINS FREDERIK bleef bij het Korps van VON BÜLOW, en nam ook aan de operatiën van dat Korps in België en het Noorden van Frankrijk een werkzaam aandeel; bij de gevechten van Laon (9 en 10 Maart) werd de PRINS door houtsplinters van een door een kanonskogel vernielde parkwagen in het aangezicht gewond.

VON BÜLOW bracht de Krijgsverrichtingen ter verovering van België niet ten einde; later trad in zijn plaats het III^{de} Deutsche Legerkorps onder aanvoering van den HERTOG KAREL AUGUST VAN SAKSEN WEIMAR.

De aanwezigheid zijner beide zonen in het legerkamp was den Souvereinen Vorst bijzonder welgevallig; ja, hij wilde hun een bewijs geven van tevredenheid, aansporen met alle krachten mede te werken tot herstel der onafhankelijkheid van den Staat en handhaving der glorie van het Huis van Oranje; daartoe benoemde hij, op den 22sten en den 26sten December 1813, zijn oudsten zoon tot Generaal der Infanterie, Inspecteur-Generaal der troepen van alle wapenen, en Inspecteur-Generaal der landmilitie; PRINS FREDERIK tot Kolonel der Infanterie, tevens tot *Grootmeester der Artillerie*.

In de hoogste mate was PRINS FREDERIK ingenomen met deze betrekking.

Gedurende de lange jaren, dat het wapen de hooge eer mocht genieten, den Vorstenzoon als haren Grootmeester te huldigen leefde in dezen de herinnering voort aan zijnen roemruchtigen voorganger WILLEM GEORGE FREDERIK VAN ORANJE-NASSAU, wiens nagedachtenis zeker niet beter, niet waardiger konde geëerd worden dan door deze benoeming: aan haren laatsten grootmeester heeft de Artillerie, inzonderheid het Korps Rijdende Artillerie, dure verplichtingen.

Reeds kort na zijne aanstelling schreef PRINS FREDERIK aan zijn vader:

„Je me fais un grand plaisir de m'occuper d'une arme, qui donne même en temps de paix du travail. C'est pendant la paix qu'on doit la perfectionner.”

En deze woorden werden gedurende zijn leven — onder de regeering van drie verschillende Koningen — bewaarheid. Met groote voorliefde heeft hij steeds het wapen gediend, en onbegrensd is de dankbaarheid van Neerland's Ridders voor het vele door hem gewrocht!

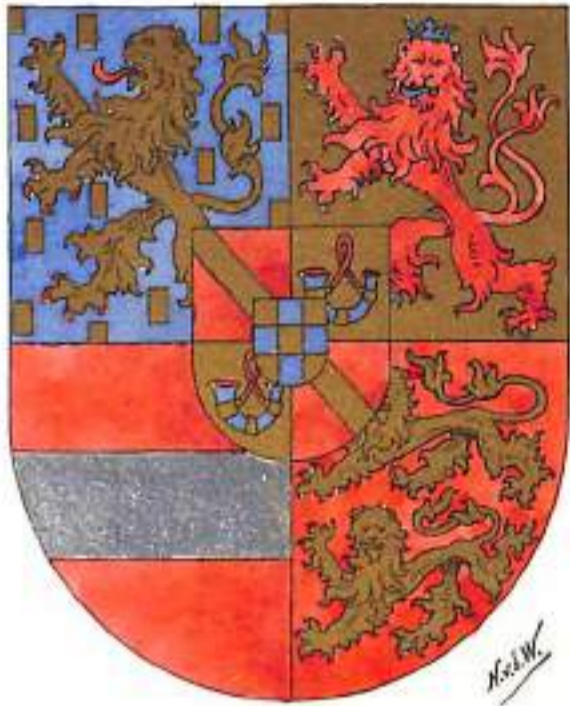

*V. Jansz
1804*

WILLEM GEORGE FREDERIK
Prins van Oranje en Nassau.

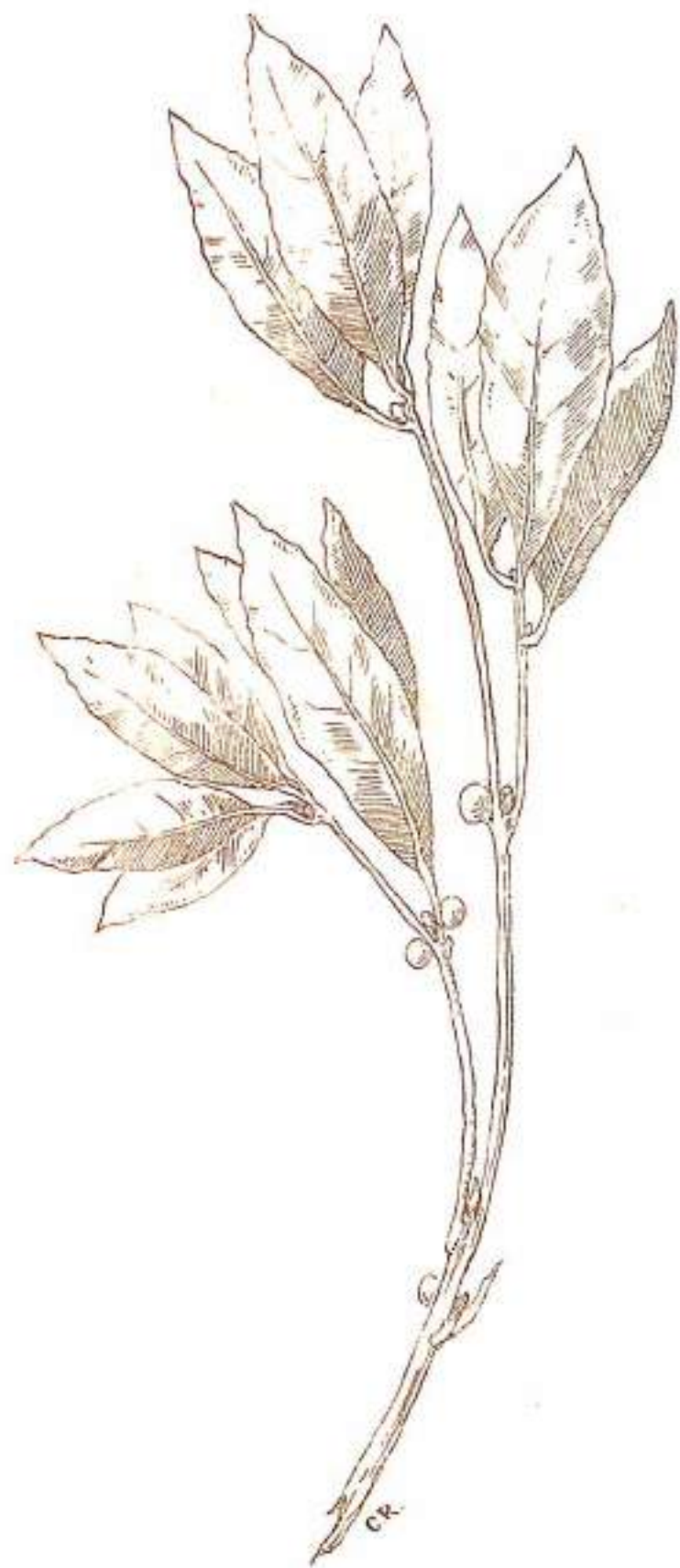

PRINS WILLEM GEORGE FREDERIK bij Werwick gewond. 13 September 1793.

MET rechtvaardigen trots mag het Korps in zijn Heldengalerij wijzen op de beeltenis van den bij het leger zoo beminden Chef, door hem in den jare 1859 als bewijs van erkentelijkheid aan de officieren geschonken; wijzen ook op de van zooveel waardeering getuigende woorden, door den PRINS eigenhandig onder het portret gesteld:

„Aan het Korps Officieren der Rijdende Artillerie met gevoelens der meest oprechte achting en toegenegenheid.”

31 Maart 1859.

(get.) FREDERIK PRINS DER NEDERLANDEN
Veldmaarschalk (Oud-Grootmeester der Artillerie.)

Het is ons eene hooge eer ook deze gravure in ons werk te kunnen opnemen; zij werd naar eene schilderij van DE KEYZER door ALFRED CORNELLIET vervaardigd.

Werd door den Souvereinen Vorst het bewijs gegeven hoezeer de verdiensten van WILLEM GEORGE FREDERIK onverflauwd in de herinnering voortleven, een hernieuwd bewijs daarvoor kunnen ook wij met voldoening bijbrengen, door hier te releveeren hoe het leger elk stuk, dat op zijne schitterende militaire loopbaan betrekking heeft, als kostbaar kleinood bewaart en eene plaats, zijner waardig wenscht in te ruimen. Sedert wij toch het voorrecht hadden om in het I^e en IIe Deel van „het Historisch Museum” Hoogstdezelfs Biographie te boekstaven, ontving het Korps Officieren weder ten geschenke van den Kolonel J. E. N. Baron SIRTEMA VAN GROVESTINS, Adjudant van HARE MAJESTEIT DE KONINGIN, eene in 1803 samengestelde en in antiek gouden lijst gevatte teekening in O.-I. inkt, van de hand van DIRK LANGENDIJK, voorstellende de verwonding van Z. D. H. PRINS WILLEM GEORGE FREDERIK bij Werwick op 13 September 1793. Deze voorstelling, waarvan wij op verkleinde schaal een facsimilie geven, mag zeker zeer belangrijk worden geacht; vooral als men nagaat met welk eene nauwgezetheid afbeeldingen van militairen door LANGENDIJK werden weergegeven.

Zoo stond ook de Kapitein der Rijdende Artillerie J. D. WAGNER aan het Museum een portret af van den Grootmeester, in antiëken houten lijst en met het onderschrift:

WILLIAM GEORGE FREDERICK

Prince of Orange and Field-Marschall of the Armies of his Imperial Majesty.

Painted bij L. SCHRÖDER, Miniature painter of the Emperor and Engraved bij A. CLEMENT.

London published 12 Febr. 1799 by I Yates N 29 Cursitor Street.

Van dit Portret geven wij mede eene reproductie.

De Oud-Majoor der Infanterie M. A. A. J. VAN NECK vermeerderde zijne schenkingen met een Portret van den PRINS (Gravure naar het schilderij van den bekenden schilder H. JONES.)

Van dezelfde gravure gaven wij in het I^e Deel van het Historisch Museum reeds eene afbeelding.

Onder het Portret zijn de woorden geplaatst:

WILLIAM GEORGE FREDERIK.

Prince of Orange & Nassau, Major Gene^l. in the Imperial Service & & &.

London published by J. GREEN N°. 701. Oxford Street 23 Juny 1797.

BEGELEID door ADAM FRANS VAN DER DUYN VAN MAASDAM en van de jeugdige PRINSES MARIANNE vergezeld, was de gemalin van WILLEM V den 6^{den} Januari 1814 over het Loo te Arnhem aangekomen en ontmoette daar hare beide zonen; na een kortstondig verblijf vertrok zij weder van daar, nam hare reis over Utrecht en deed tegen den middag van den 8sten Januari hare intrede op het Huis ten Bosch.

De Souvereine Vorst droeg de kleine PRINSES uit het rijtuig; de VORSTIN beklom de trappen aan den arm van haar oudsten zoon.

Nog in den namiddag van dienzelfden dag vertoonde 's Vorsten gemalin zich te midden van het juichende Volk: van een talrijk gevolg vergezeld was haar intrede in de hofstad een ware zegetocht. Het gejuich der dicht opeengepakte menigte kende geen grenzen; uitbundig waren de uitingen van blijdschap en vreugde. Op het Plein steeg de geestdrift ten top; het volk spande de paarden af en trok het Koninklijk rijtuig in triomf naar de in het Voorhout gelegen Prefectuur.

Een schier even hartelijke ontvangst viel der PRINSES DOUAIRIÈRE ten deel toen deze in gezelschap van de HERTOGIN-WEDUWE VAN BRUNSWIJK twee dagen later eveneens te 's-Gravenhage aankwam.

Zoo was dan de geheele Vorstelijke familie weder vereenigd: alleen PRINS FREDERIK bevond zich, zooals we reeds zagen, nog bij het leger te velde. Het Oude Hof in het Noordeinde werd op bijzonder verzoek van de PRINSES VAN ORANJE tot verblijf der Vorstelijke familie bestemd. PRINS WILLEM vestigde zich in de tegenwoordige Koninklijke Bibliotheek, waar Zijne Ouders gedurende de verbouwing van het „Oude Hof” verblijf hadden gehouden.

Was bij de terugkomst der VORSTINNEN reeds het grootste gedeelte van het Vaderland aan het gezag van den Souvereinen Vorst onderworpen en van Franschen bevrijd, zoo waren deze toch nog meester in de Meijerij van 's-Hertogenbosch en op het eiland Walcheren. Daarenboven hielden zij den Helder, Naarden, Gorinchem, Bath, Bergen-op-Zoom, Grave, 's-Hertogenbosch, Maastricht, Venlo, Deventer, Koevorden en Delfzijl bezet.

In de eerste maanden van 1814 werden deze plaatsen echter geleidelijk, na beleg of blokkade, door hen ontruimd. Vele er van waren gedurende een geruimen tijd door gewapende burgers of landlieden — laatstgenoemden tot eenen landstorm gevormd — ingesloten gehouden.

Op den 5^{den} Januari was Nijmegen bevrijd; spoedig daarop volgde 's-Hertogenbosch en Gorinchem. Bergen-op-Zoom, dat bijna door de Engelschen op den 8sten Maart onder GRAHAM bij verrassing was bemachtigd, ging evenwel door de kloekheid van den Franschen bevelhebber BIZANET weer verloren.

Naarden, door den Generaal QUITARD verdedigd, bood hardnekkig tegenstand; hier was het dat de Oud-Rijder, de als Generaal-Majoor overleden JAN PHILIPP Baron DE GIRARD DE MIELET VAN COEHOORN den vuurdoop ontving.

Door de welwillendheid van den Oud-Majoor der Artillerie Jhr. W. C. GODIN DE PESTERS werden wij in staat gesteld, inzage te nemen van de „Mémoires de JEAN PHILIPPE Baron DE GIRARD DE MIELET VAN COEHOORN légués à ses enfants.” Zij geven ons een helderen blik op diens karaktereigenschappen; voor zooveel zij de belegering van Naarden betreffen mogen zij hier thans eene plaats vinden.

Toen ons land bij Frankrijk werd ingelijfd was VAN COEHOORN nog slechts 14 jaren oud en reeds in dienst getreden als „élève des ponts et chaussées.” Op 18-jarigen leeftijd wilde hij zich naar Engeland begeven, welk plan nochtans niet tot uitvoering kwam.

In de Mémoires lezen we:

„ . . . . . vers la fin de l'année 1813, la Hollande par suite des défaites de NAPOLEON se remua, j'abandonnais mon projet et je fus un des premiers qui s'arma pour la délivrance du pays. Peu de temps après la Hollande s'arma plus régulièrement et quoique j'eusse préféré de servir dans la cavalerie, mes études mathématiques m'obligèrent d'accepter une sous-lieutenance dans l'artillerie. C'est dans ce grade que je fis partie des troupes qui bloquaient la forteresse de Naarden, encore au pouvoir des français; je me rappelle encore tres-bien la profonde impression que je reçus lorsque le soir en sortant de la ville de Muyden pour me rendre aux avant-postes à la lueur de cinq à six vastes incendies, suite d'une sortie, ce bruit sourd de mes deux pièces rebondissant sur les ponts-levis de Muyden, cette impression me fit peur de moi-même, je craignis de faiblir au moment suprême et le soir avant de me coucher je priais à genoux devant mon lit, que Dieu me fit la grâce de mourir encore cette nuit, si jamais je pus faiblir en ayant peur de mourir; le lendemain ou le surlendemain nous livrâmes combat et j'eus lieu d'être content de moi-même car j'étais d'un calme, d'une lucidité d'idées, qui je crois feraient honneur à tout jeune homme, se trouvant pour la première fois au feu et commandant ce poste; en nous livrant souvent des combats je m'aguerris de plus en plus et je pris de plus en plus confiance en moi. J'allai même en jeune téméraire souvent attirer sur moi le feu de la ville, et il paraît que dans ces occasions et dans les petits combats j'avais si souvent et tellement approché de l'ennemi, que plus tard lorsque je lui tombais dans les mains couvert de blessures ils me reconnurent de suite. . . . .

„C'était le 11 Avril 1814, j'avais alors 19 ans, le général KRAYENHOFF vint inspecter le quartier et à la suite de cette inspection de la troupe, fut invité à un dîner par mon commandant, qui ne m'aimait pas trop. N'étant pas invité je venais justement de commander mon dîner lorsqu'on vint me trouver avec la nouvelle que les français sortaient en masse et semblaient se disposer à nous attaquer avec vigueur; comptant sur un de ces combats comme nous en livrions si souvent je recommandais au maître de l'hôtel de me faire apprêter mon dîner, lui promettant de revenir après le combat pour le manger, mais une fois en vue de l'ennemi je m'aperçus bien que j'avais dit vrai en prétendant toujours, malgré l'opinion de nos vieux commandants, que jusqu'ici les français s'étaient joués de nous; je vis bien vite que cela ne serait plus un jeu, mais un combat à outrance, aussi nous attaquèrent-ils avec 400 et 200 en réserve, nous, qui n'avions qu'à leur opposer qu'une cinquantaine d'hommes, et ils s'y prirent comme depuis longtemps je l'avais prévu et ayant demandé à prendre des dispositions en conséquence, mais infructueusement, nos petits succès avaient tellement aveuglé nos officiers supérieurs et tellement jeté dans une apathique confiance,

qu'on me traitait de visionnaire. Aussi les français marchèrent avec résolution sur nous en se couvrant du coude formé par la digue, que j'avais proposé d'enfiler en plaçant une pièce en dehors et en dedans de la digue, demande qui resta toujours sans résultat et qu'on me refusait toujours en me disant que les français ne feraient pas une attaque de cette manière; principe bien fautif: à la guerre, il ne s'agit pas de décider ce que l'ennemi fera, mais bien ce qu'il pourra faire. Pour remédier autant que possible à la faute commise et enfin d'enfiler une partie de la digue dont je prévoyais que l'ennemi profiterait pour se rassembler et tomber en masse sur nous, j'allais à sa rencontre et me plaçai en conséquence, mais il me fut impossible de remédier entièrement à la faute commise. Les français abrités par un coude en forme de zigzag en avant de moi et que la pièce placée en dehors ne put enfiler, firent pleuvoir sur moi une grêle de balles, tandis que leur artillerie ne resta non plus en défaut, il me fut impossible de retenir l'infanterie nonobstant que je menaçai l'un de la pointe de mon sabre, frappais un autre de son plat, mes menaces furent impuissantes de faire battre la charge au tambour d'un détachement d'infanterie que j'avais pris avec moi, elle lâcha pied et m'abandonna avec ma pièce; avec bien de la peine je parvins à la faire mettre sur l'avant-train, je la mis en retraite et la suivis à pied le sabre en main, faisant volte face à chaque instant contre un gendarme français à cheval, qui en devançant les autres parut avoir grand'envie de profiter de la bagarre pour se rendre maître de la pièce et je parvins ainsi avec bien de la peine derrière l'épaule de la pièce mise en batterie sur la digue. Là le général ayant quitté son dîner se trouva, je lui fis la proposition de placer la pièce rentrée dans la prairie afin d'enfiler de nouveau les coudes de la digue, à l'abris desquels l'ennemi nous approchait toujours. Pour effectuer cela et pour ne pas être coupé de la ligne de retraite, il fallait cependant que l'infanterie tint bon, mais à l'exception de cinq à six fantassins et mes pauvres canonniers tout décampa. Pendant quelque temps la pièce chargée à laquelle mon vieux sergent voulut mettre le feu, tint l'ennemi en respect; je sentis cela et c'est en menaçant de tuer celui qui oserait y mettre le feu dont mon vieux grognard de sergent eut grande envie, ainsi que les autres canonniers, que l'ennemi s'arrêta, enfin il s'enhardit, sauta à travers l'épaule, nous mîmes le feu à la pièce et le sergent, homme de dix pieds m'entraîna malgré moi, la plupart de mes canonniers furent tués et avec ce reste et quelques soldats, qui me restèrent fidèles, nous nous retirâmes d'arbre en arbre en échangeant bravement des coups de fusil avec l'ennemi. Je blêmis de rage qu'il ne me resta qu'un homme, je ne pus me résoudre de quitter la place où j'avais dû abandonner ma pièce; c'est dans cet état que mon capitaine vint me trouver et m'ordonna de m'en aller; il en fut temps car déjà l'ennemi m'enveloppait. Il partit au galop et moi en essayant quelques coups de feu en passant, je sortis du village le dernier de tous et la rage dans le cœur ayant pris la résolution d'aller prendre une pièce au poste voisin et de rentrer de nouveau dans l'endroit avec le renfort qui dut nous arriver. A peine sorti du village, je rencontrais l'avant-garde, à ce que je présumais du renfort que nous attendions. Cette troupe me parut bien intentionnée, quoiqu'à la débandade, mais se plaignant que ses officiers l'avaient quitté, je leur adjoignis de m'attendre en leur communiquant la résolution d'aller chercher une autre pièce leur proposant qu'alors nous rentrerions ensemble dans le village. Ah bah, me répondirent-ils si nous avons seulement un officier pour nous guider nous entrerions de suite; à ces mots, je ne pus me contenir; eh bien! leur dis-je, cela sera moi, qui vous mènera au feu, formez vos rangs et en avant, et avec le cri „d'ORANJE BOVEN”, je m'élançai à leur tête dans le village. A notre aspect bien des français se retirèrent, mais d'autres, abrités par les arbres, nous abreuvèrent de balles. J'ignore si cette terrible tirailleurie ait pu intimider la troupe qui me suivait; ce qu'il y a de certain, c'est que m'attachant à la poursuite d'un français, plus de trois fois cet homme se tourna

sur moi en m'ajustant sans tirer; ayant pu l'atteindre je le fis cependant prisonnier après qu'il m'eut passé la bayonnette à travers la bouche en criant „rends-toi” . . . . ; c'était un grand bel homme, décoré de la légion d'honneur.

„Je présume que mon isolement fit faire volte face à quelques français; ou bien vinrent-ils au secours de leur camarade, le résultat en fut qu'il fallait lâcher prise et que dans ce moment je me vis entouré de trois ennemis, me criant „rends-toi sacré brigand, sacré cosaque”, et sur la réponse „non! lâches, coquins”, un combat s'engagea qui coûta la vie à un de mes adversaires, à moi sept coups de bayonnette et sabre, hormis les autres petites égratignures, des habits troués, et qui finit grace à un bon coup de sabre que je reçus sur la tête, d'un gendarme à cheval, accouru sur ces lieux et qui me fit tomber évanoui; ce combat corps à corps fit honneur à mon adresse, ma souplesse et mon agilité, car il me reste encore une énigme comment il m'a été possible d'avoir pu soutenir ce combat si longtemps sans être tué; on me releva et le gendarme, vieux troupiier, qui avait mis fin avec son coup de sabre au combat, m'embrassa en me disant que j'étais un brave garçon, digne et noble récompense pour un aussi jeune soldat, car lui aussi je l'avais remarqué ce jour toujours en avant; je l'avais vu descendre et remonter à cheval avec calme et une vraie insouciance militaire au beau milieu de notre mitraille, je l'avais vu avec un pied de devant de son cheval dans l'embrasure de la pièce chargée au moment que nous y mîmes le feu et que mon sergent m'en arracha. Cet excellent homme voulut me mettre sur son cheval, les autres l'en empêchèrent, craignant que je lui échapperais, et effectivement l'idée m'en vint; mais ne pouvant marcher je lui donnai ma parole que je ne le ferais pas, mais ils n'en voulurent pas entendre parler, un des leurs même m'arracha mon épaulette; à cet acte la rage me prit de nouveau, je sautai sur un sabre d'un des leurs, mais ma faiblesse me trahit et je crois que mon bon gendarme me sauva de nouveau la vie, car sans lui je crois qu'on m'aurait achevé. Moitié trainé, moitié porté, j'atteignis l'hôpital où on me coucha et soigna. Un capitaine des carabiniers, appelé Rambeau, à ce que je crois me rappeler, me prit de suite en amitié et me soigna comme son enfant. Le soir plusieurs officiers se réunirent autour de ma couche, le légionnaire avec lequel mon combat avait commencé m'embrassa, m'ouvra la chemise et posant mon épaulette sur ma poitrine, me dit „tu l'as bien mérité jeune homme”; mon sabre fut suspendu au dessus de ma tête et plusieurs de ces messieurs convinrent que si j'avais eu seulement une cinquantaine d'hommes aussi braves, qui eussent osé me suivre, ils se seraient retirés. Enfin leurs éloges ne tarissaient pas, ils m'engagèrent même à les suivre en France, mais alors j'avais un coeur trop hollandais pour ne pas leur répondre qu'au lieu de les suivre nous percerions plutôt nos digues si le loisir leur prenait de revenir. Quoique mes blessures me firent beaucoup souffrir et m'obligèrent à garder toujours une position bien gênante, ma convalescence allait bon train grace à ma jeunesse et ma bonne constitution; en moins de trois semaines je me promenais déjà appuyé sur les bras de deux officiers français. Qu'ils étaient bons et aimables, jamais la noble conduite de ces messieurs ne sortira de ma mémoire.

„L'abdication de NAPOLÉON amena la reddition de la ville de Naarden et avec cette reddition la faculté me fut rendue de pouvoir rejoindre mon corps; un gracieux procédé m'attendait cependant encore de la part de mes nobles ennemis. Un colonel voulut me ramener aux miens et me recommander à mon général, il me fit monter dans sa voiture, me plaça à sa droite et en me présentant au général KRAYENHOFF il lui dit „mon général j'ai l'honneur de vous présenter un brave officier de vous, j'espère qu'il sera récompensé”; il prit congé de moi en m'embrassant et moi je n'eus rien de plus pressé que d'aller trouver ma bonne mère et la rassurer.

„Mon rétablissement allait à vue d'aile et le bras en bandoulière je pus me promener clopin clopant, c'est ainsi qu'on me trouvait en habit bourgeois à la rentrée du corps qui avait bloqué Naarden, en simple spectateur, que le général KRAYENHOF m'aperçut et me plaçant à côté de son cheval, de spectateur je devins acteur dans cette solennelle rentrée de nos troupes à Amsterdam, je dus me tenir toujours à côté de son cheval durant que la troupe défilait devant lui au Dam; quelques jours plus tard je fus invité par le général à un diner qu'il donna aux officiers supérieurs ayant fait partie de son corps, moi simple sous-lieutenant j'y assistais aussi et on me porta un toast faisant allusion à ma conduite devant Naarden, et depuis je rentrais dans l'obscurité de mon grade de sous-lieutenant et de récompense je n'en entendis plus parler, aussi je n'y comptais plus; imbus d'idées chevaleresques, je croyais à peine avoir fait mon devoir.”

Voor zijn gedrag te Naarden ontving VAN COEHOORN eenige maanden na den slag van Waterloo de Militaire Willemsorde 4e klasse.

Het Ridderkruis van de 3e klasse dier Orde werd hem op voordracht van den Opperbevelhebber van het Leger verleend bij Besluit van Z. M. dd. 3 Augustus 1831, en wel als belooning voor de door hem als Kapitein Commandant der batterij Rijdende Artillerie N°. 2 in den Tiendaagschen Veldtocht bewezen diensten. Zooals wij in den loop van ons verhaal zullen zien verwierf VAN COEHOORN zich gedurende die Krijgsverrichtingen de hooge tevredenheid van den PRINS VAN ORANJE.

Reeds op den 21sten Januari 1880 werd het ecremetaal der 3^e klasse aan de Historische Verzameling in bruikleen afgestaan door den Hoogwelgeboren Heer M. H. P. A. R. Baron DE GIRARD DE MIELET VAN COEHOORN, den te Utrecht wonende kleinzoon van den oud-Rijder; den schenker werd de welgemeende dank betuigd van de Officieren van het Korps.

Onmiddellijk na afloop der Krijgsverrichtingen in Brussel, nl. bij Besluit van 16 November 1830 N°. 59 was de verdienstelijke schrijver van bovenaangehaalde mémoires benoemd geworden tot Ridder in de Orde van den Nederlandschen Leeuw.

Tot ons leedwezen ontbrak nog tot voor korten tijd eene beeltenis van wijlen Zijne Excellentie den Luitenant-Generaal JEAN PHILIPPE Baron DE GIRARD DE MIELET VAN COEHOORN. Bekend was echter dat de Heer VAN COEHOORN te Utrecht in het bezit was van een dergelijk goed gelijkend portret; daar men nu terecht vermeende, dat met de viering van het Eeuwfeest van het Korps in de Historische Verzameling de beeltenis van den grooten voorganger niet mocht ontbreken, wendde men zich den 8sten Januari 1891 tot den eigenaar met het verzoek, om dit portret, zoo niet in eigendom dan toch in bruikleen aan het Historisch Museum der Rijdende Artillerie te willen afstaan, er de zoo juiste woorden bijvoegende:

„Het zal wel overbodig zijn U te verzekeren, dat dit stoffelijk aandenken aan den roemrijken naam van Uwen Grootvader, die bij het Korps nog steeds met eerbied wordt genoemd, niet alleen door ons op hoogen prijs zal worden gesteld, maar ook met de meeste piëteit zal worden bewaard.”

In dato 13 Januari 1891 werd daarop van den Heer VAN COEHOORN uit Utrecht het antwoord ontvangen, dat het hem aangenaam zoude zijn het portret in bruikleen aan het Historisch Museum van het Korps Rijdende Artillerie af te staan. Z.H.W.G. ontving hierop van den toenmaligen Korps-

J. P. Baron DE GIRARD DE MIELET VAN COEHOORN.

Commandant, den Luitenant-Kolonel Jhr. V. A. DE PESTERS, Adjudant in Buitengewonen Dienst van HARE MAJESTEIT DE KONINGIN o. m. ten antwoord:

„Niet alleen wegens de uitstekende uitvoering maar vooral ook wegens de herinnering aan de eervolle loopbaan van wijlen Uwen Grootvader bij het Regiment Rijdende Artillerie, wordt dit blijvend aandenken door ons op hoogen prijs gesteld en zal het bij het Korps steeds in ere worden gehouden.“

Dit Portret nu, dat wij zoo getrouw mogelijk wedergeven, stelt den Baron VAN COEHOORN voor in de uniform van Kolonel der Rijdende Artillerie, Adjudant van Z. M. KONING WILLEM III, en is geschilderd door: M. VAN COEHOORN, 1850. In den rechter bovenhoek het Wapen van DE GIRARD (1^e en 4^e kwartier van het Wapen de GIRARD DE MIELET VAN COEHOORN).

De Kolonel draagt de versierselen der navolgende Ridderorden: (MWO 3) (NL 3) (MK) (EK 3) (EL 4) (A 2) (WV 2) (R A 3).

Onder de decoratiën prijkt het Eereteeken (XXX) voor langdurigen Nederlandschen dienst als officier.

Op dit portret komen nochtans eenige kleine onnauwkeurigheden voor: Baron DE GIRARD DE MIELET VAN COEHOORN was als Luitenant-Kolonel der Rijdende Artillerie, Adjudant van Z. M. KONING WILLEM II; na het overlijden van dezen Vorst werd de Overste VAN COEHOORN Adjudant in Buitengewonen Dienst van Z. M. KONING WILLEM III en tevens benoemd tot Kommandeur in de Orde van de Eikenkroon; hij werd ongeveer gelijktijdig geplaatst bij het Regiment Veld-Artillerie te Nijmegen.

Den 10^{den} September 1852 werd hij bevorderd tot Kolonel, Commandant van dat Regiment. Hieruit blijkt derhalve, dat hij in 1850 Luitenant-Kolonel was bij de Veld-Artillerie en dat hij het Kommandeurskruis der Orde van de Eikenkroon niet als Rijdende Artillerist kan hebben gedragen.

Een tweede Portret (potloodteekening) den Oud-Rijder voorstellende als Generaal-Majoor, ontving het Korps den 9^{den} December 1892 ten geschenke van den Kapitein der Rijdende Artillerie J. D. WAGNER.

Eindelijk werd de verzameling nog verrijkt met een derde Portret in Olieverf (buste) weder eene afbeelding in de Uniform van Generaal-Majoor, Adjudant in Buitengewonen Dienst van ZIJNE MAJESTEIT KONING WILLEM III en versierd met de volgende Ordeteekenen:

(MWO 3) (NL 3) (MK) (EK 3) (EL 4) (A 2) (WV 2) en (RA 3).

Onder de ridderorden prijkt weder het Eereteeken voor langdurigen dienst.

In den linker bovenhoek is het Wapen van de GIRARD DE MIELET VAN COEHOORN aangebracht.

Het Portret is in het jaar 1859 geschilderd door A. DE GIRARD DE MIELET VAN COEHOORN en werd den 22sten April 1896 ten geschenke ontvangen van zijn kleinzoon A. Baron DE GIRARD DE MIELET VAN COEHOORN, Burgemeester van Made en Drimmelen.

Ook beide laatstbedoelde portretten werden met zeer veel erkentelijkheid door het Korps aanvaard.

OLGEN wij thans weder de Krijgsgebeurtenissen van het jaar 1814.

Nog was de tegenstand der Fransche bezettingen in sommige vestingen niet gebroken. Evenals Naarden weerde zich den Helder ook hardnekkig. Eerst het bericht, dat NAPOLEON afstand gedaan had van den troon, was den Admiraal VERHUELL het sein om de witte vlag te doen hijschen en de forten benevens de vloot aan de onzen over te geven.

Zoo deed Grave's bevelhebber de hem toevertrouwde veste eerst ontruimen, nadat hem de tijding was geworden, dat ook Venlo en Maastricht in handen der bondgenooten waren gevallen (3 Mei).

De overige reeds genoemde vestingen gaven zich slechts over, nadat zij daartoe den bepaalden last van LODEWIJK XVIII hadden bekomen. Toen werd ook Walcheren van de heerschappij der Franschen verlost.

Bij de insluitingstroepen voor Koevorden en Delfzijl ontmoeten wij weder den Oud-Commandant der Garde Rijdende Artillerie onder KONING LODEWIJK, dien wij in het VIe Deel te Danzig verlieten.

Na het herstel van Neerland's Onafhankelijkheid had deze met de overige te Danzig aanwezige officieren en minderen zijn ontslag aangeboden, en den 27sten Januari 1813 keerde hij in gezelschap van de HH. DE EERENS en VAN HAAFTEN in den Haag terug. Den 29sten d.a.v. werden de aangekomenen door den Souvereinen Vorst ontvangen, die zich zeer belangstellend toonde. De Oud-Commandant maakte van de gelegenheid gebruik om eenige officieren weder voor opname in de Hollandsche gelederen voor te dragen, onder wie ook de Oud-Rijder, Kolonel BODE.

Hijzelf ontving den 12^{den} Februari 1814 eene benoeming tot Luitenant-Kolonel effectief met den rang van Kolonel, en werd als zoodanig belast met het bevel over het 2^e Bataljon der Artillerie Landmilitie: toch werd dit commando nimmer door hem gevoerd. Onmiddellijk na zijne benoeming werd hij aangewezen om zich met den meesten spoed te begeven naar Delfzijl en Koevorden (20 uur van elkaar gelegen) en het bevel te aanvaarden over het insluitingskorps tegenover deze vestingen, welk commando hij behield tot den 24sten Maart d.a.v., toen hij volgens zijne mémoires door den Baron VAN DE KAPELLE werd afgeclost.

Zooals wij verder in deze geschriften lezen ontmoette hij op zijn heenmarsch te Assen den Luitenant-Kolonel der Rijdende Artillerie H. R. TRIP, die zijne familie te Groningen had bezocht. Deze verhaalde hem, hoe ellendig het er voor Delfzijl uitzag: de Franschen hadden door uitvallen te doen de dorpen Uitwierda en Birsum uitgeplunderd en verbrand; in Groningen was men in grooten angst over de komst der Franschen.

De Oud-Commandant der Garde-Rijders vestigde zijn hoofdkwartier in een klein huisje, in de nabijheid van Appingedam.

Hier deed hij van den stand van zaken rapport aan Z.K.H. den ERFPRINS VAN ORANJE, toen deze weinige dagen later eene Inspectiereis maakte in de omstreken.

Juist kwam er op dat oogenblik een Parlementair met een brief, die in handen van den PRINS werd gesteld en waarin gehandeld werd over uitwisselen van gevangenen.

AT was intusschen na het aanvaarden der regeering op 6 December 1813 door den Souvereinen Vorst gedaan met betrekking tot eene nieuwe samenstelling van het Leger, in het bijzonder tot die van een Korps Rijdende Artillerie?

De vrijwillige dienstneming tot verdrijving van den vijand had zelfs niet aan de meest bescheiden verwachtingen beantwoord; de oprichting der nationale militie vond geen gunst bij het volk. Ofschoon de Souvereine Vorst nu wel is waar met de bepaling der organieke samenstelling van het leger had willen wachten tot na het aannemen van de grondwet, was echter de drang van VON BÜLOW oorzaak dat de organisatiën van het staande leger, den landstorm en de landmilitie kort na elkander reeds in den aanvang van het jaar 1814 werden afgekondigd.

Voor zooveel het Wapen der Artillerie betreft werd bij Besluit van 9 Januari 1814 bepaald:

„De Artillerie zal bestaan uit 4 bataljons Artillerie staande Armée of van Linie en een Korps Rijdende Artillerie, elk van 8 Compagnieën. Voorts zal worden geformeerd een bataljon Transport-trein van 6 Compagnieën.”

Het Korps Rijdende Artillerie zou bestaan uit eenen staf, sterk 17 hoofden; elke Compagnie Rijdende Artillerie zou sterk zijn 3 officieren en 118 onderofficieren en minderen.

Het Korps zou onder de bevelen staan van een Luitenant-Kolonel; bij den staf zouden zijn geplaatst:

„1 Majoor; 1 Kapitein 2^e of 3^e kl.; 1 Adjudant; 1 Kwartiermeester en Adm. van kleeding; 1 Pikeur of Instructeur; 4 Chirurgijs of officieren van gezondheid; 1 Adjudant-Onderofficier; 1 Paardenarts; 1 Staftrumpetter; 1 Zadelmaker en 4 Laarzenmakers”.

Elke Compagnie zoude tellen:

„1 1ste Kapitein; 1 1ste Luitenant; 1 2de Luitenant; 1 Opperwachtmeester; 6 Wachtmeesters; 1 Fourier; 8 Korporaals; 2 Trompetters; 40 Kanonniërs 1ste Klasse; 60 Kanonniërs 2de klasse”.

Het aantal benoodigde paarden was voorshands niet bepaald. De kosten voor onderhoud zouden bedragen *f* 198.959.

Intusschen waren, vóór dat dit Besluit werd genomen, reeds verschillende bepalingen uitgevaardigd omtrent het aanwerven van manschappen voor de verschillende Korpsen van het nieuw samen te stellen Nederlandsche leger.

Naar aanleiding van eene missive van den Commissaris in het Arrondissement Utrecht J. M. VAN TUYLL VAN SEROOSKERKEN in dato 5 December 1813 aan den Souvereinen Vorst gericht, werden door den gewezen Kapitein der Garde Rijdende Artillerie M. A. KUYTENBROUWER van den Commissaris-Generaal de noodige aanwijzingen ontvangen betreffende de geöpende werving.

Daar wij de omstandigheden waaronder de nieuwe samenstelling der Rijdende Artillerie plaats had gaarne zoo volledig mogelijk geven, laten wij de dienaangaande gevoerde correspondentie hier verder volgen.

Het bedoelde schrijven van den Heer J. M. VAN TUYLL VAN SEROOSKERKEN aan den Souvereinen Vorst luidt als volgt:

Doorluchtig Vorst en Heer!

Het provisioneel Provinciaal Bestuur van dit Gewest werd al aanstonds na deszelfs aanstelling door den Heer Kolonel VAN DEN BOSCH op het dringends gepresseerd om op allerhande wijze de werving van krijgsvolk en onder dezelve ook van artilleristen te bezorgen en te bevorderen.

Dit was voor hetzelfde, bij gebrek van penningen en voorwerpen om dit ten uitvoer te brengen bij zo veele andere ongewone bezigheden, zeer bezwaarlijk; dan om hierin echter geene pogingen onbeproefd te laten, nam hetzelfde ook den toevlugt tot den Heer KUITENBROUWER geweze Luitenant Collonel der rijdende artillerie, die behoord hebbende tot de garde van den KONING VAN HOLLAND, dewelke geweigerd hebbende in Franschen dienst bij de Garde van den KEYZER over te gaan, in deeze stad woonachtig was. Deeze was terstond tot voldoening van Hunlieder verzoek gereed, met dat succes, dat reeds ses en twintig tot den artilleriedienst geschikte personen bij hem zijn geengageerd. Hij vraagt mij nu hoe daarin verder te doen, en ook waar hij de onkosten hierbij aangewend en noch van noden, waartoe reeds merkelijke verschotten door hem uyt zijne privé beurs zijn gedaan moet vragen. Ik heb gedacht hierin niet beter te kunnen doen dan hem te verzoeken om zelf naar 's Hage te gaan, ten eynde aldaar de orders van Uwe Hoogheid te vernemen; terwijl ik vrijelijk deezen verdienstelijken officier, die in 't bewaren van rust en order hier ook veele goede diensten heeft bewezen, aan de gunstigste attentie van Uwe K. H. durve aan te beveelen, te meer daar ook de hem verzochte diensten hem ook verhiindert hebben zich al aanstonds aan Uwe Koninklijke Hoogheid te presentieren.

Ik verzoeke U K. H. mij te vergunnen dat ik ook mij zelve aan Uwe Hooge protectie mag aan beveelen en verzekering te mogen doen van den diepsten Eerbied en verknochtheid waarmede ik steeds ben

Doorluchtig Vorst en Heer

Utrecht den 5 December

1813.

Uwer Koninklijke Hoogheid onderdanige
en gehoorzame dienaar

J. M. VAN TUYLL VAN SEROOSKERKEN

Commissaris arrond^s. Utrecht.

Het werd den 7^{den} December gevolgd door onderstaande missive aan den Commissaris-Generaal van Oorlog.

's-Gravenhage den 7 December 1813.

HoogEdel Gestrenge Heer!

Z. D. H. verlangt dat U. H. E. Gest. de geweze Lieutenant Colonel KUITENBROUWER autoriseerd voort te gaan in het formeeren van een Corps Artillery.

De PRINS keurt de reeds aangeworven manschappen op nevensgaande Staat geplaatst goed, en wenscht dat U. H. E. Gest. aan voornoemde Lieutenant Colonel de verzekering geeft dat wanneer zijn Corps op drie honderd man zal gekomen zijn, hij alsdan met den Rang van Lieutenant Colonel begunstigd zal worden.

Ik heb de Eer met de meeste hoogachting te zijn

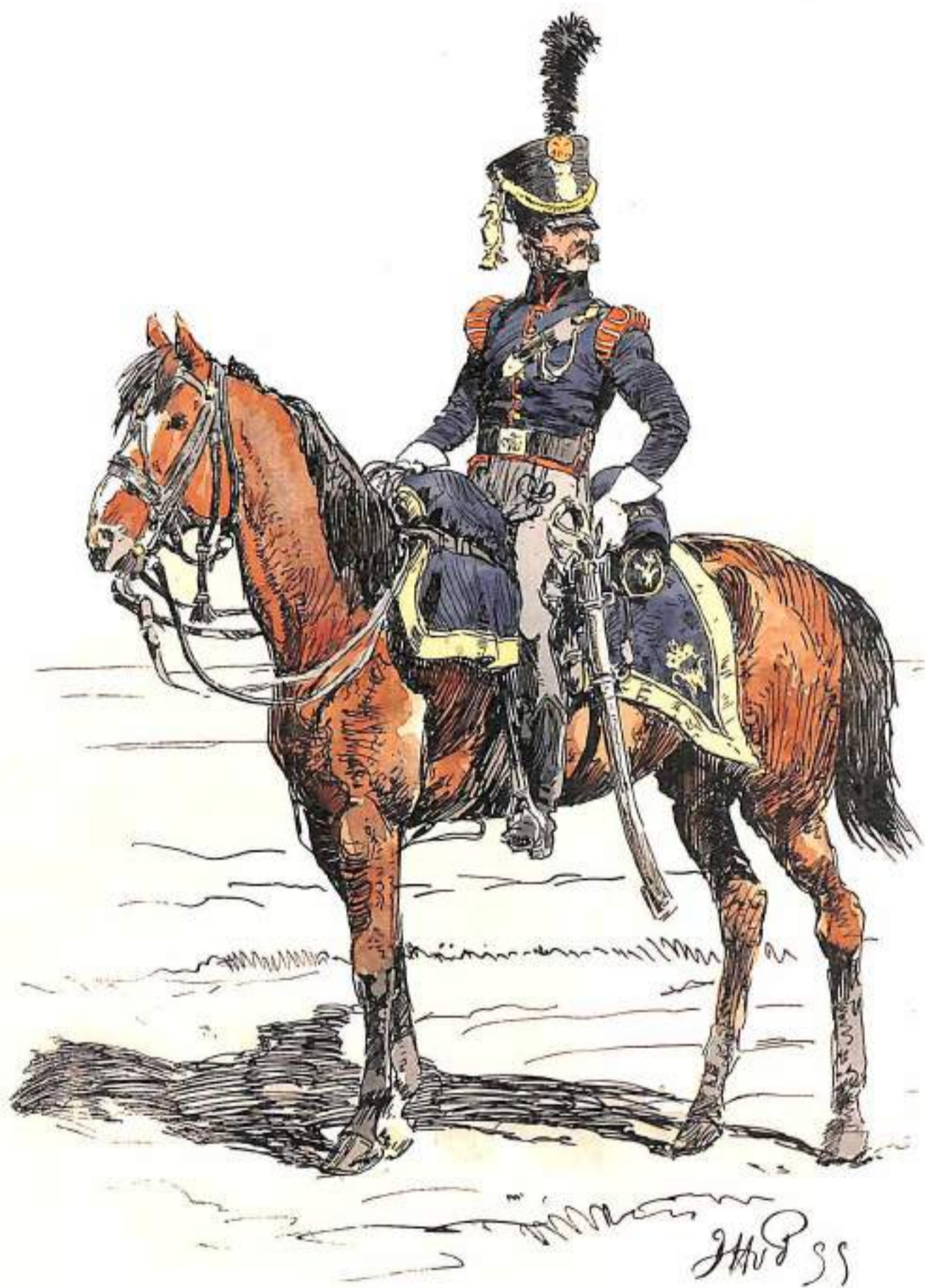
HoogEdele Gestrenge Heer!

U. H. E. Gest. onderdanige dienaar

(get.) R. S. VAN TUYLL.

N.B. (De lijst der aangeworven manschappen, waarover wordt gesproken, is vervat in Bijlage *e*).

Kanonnier der Rijdende Artillerie in groot tenue. 1814.

De Heer KUYTENBROUWER ontving hierop van den Commissaris-Generaal het volgende bericht:

D. v. O. 's Hage 11 Dec. 1813.

No. 41. Op een missive van den Heer R. S. VAN TUYLL, in dato 7 deezer maand houdende kennisgeving van de intentie Zijner K. H. omtrent de werving van den Luitenant Colonel KUYTENBROUWER en het sort van dien officier zoo hij naar genoeg slaagt.

Is gearresteerd de navolgende aanschrijving.

gewezen
Aan den Luitenant Colonel
gewezen Capitein der Rijdende Artillerie
KUYTENBROUWER
te
Utrecht.

Mijnheer.

Het is de intentie van Z. K. H. onzen Souverein dat door U worde voortgegaan met de te Utrecht aangevangene werving tot formatie van een Corps Artillerie.

Z. K. H. adprobeert de reeds aangeworvene manschappen vermeld op de Nominatieve Lijst aan Hoogstdenzelven ingezonden door den Heer Commissaris van het Arrondissement Utrecht en heeft tevens gratieuselijk gelieven toe te staan dat wanneer Uw te formeeren Corps op de sterkte van drie honderd man zal zijn gebracht, gij alsdan zult worden begunstigd met den rang van Luitenant Colonel. Ter bekoming der instructiën nopens de details der werving zult gij gelieven, Mijnheer U te vervoegen aan den Colonel SPIERING commandeerende te Utrecht en belast met de werving aldaar, welke U die zal verstrekken."

De C. G. v. O.

N.B. De bovenstaande doorhalingen komen ook in het officieele stuk voor.

Op de voordracht van den Commissaris-Generaal van Oorlog van den 3^{den} Januari 1814 N°. 3 werd den 8sten d. a. v. bij Besluit van den Souvereinen Vorst het openen van Kaders voor het nieuw samen te stellen leger opgedragen aan de volgende officieren:

voor het 1° Bataljon van linie te Delft aan den Kapitein RADYS VAN SICKINGA;

voor het 2° te 's Gravenhage aan den Majoor SCHMIDT AUF ALTENSTADT (oud-Rijder) destijds 51 jaren;

voor het 3° te Zutphen aan den Kapitein EICHLER „gediend hebbende in Engeland als Capitein der Artillerie, daarna geallowanceerd”;

voor het Korps Rijdende Artillerie aan den Luitenant-Kolonel KUYTENBROUWER, die toen den leeftijd van 39 jaren bereikt had;

voor het bataljon Trein te 's Gravenhage aan den Kapitein SEITZ.

Na ontvangst zijner aanstelling tot Luitenant-Kolonel schreef KUYTENBROUWER aan den Commissaris-Generaal van het Departement van Oorlog:

Utrecht den 14 Januari 1814.

De Luitenant Colonel KUYTENBROUWER.

Aan
den Hoogedelgeboren Heer Commissaris Generaal
voor het Departement van Oorlog.

HoogEdelgeboren Heer.

Ik heb de Eer Uw Hoogedele de receptie te accuseeren Uwer Missive dato 10 deezer maand No. 9, mij aanschrijvende dadelijk in mijne qualiteit te treden en over te gaan tot het formeeren der twee Escadrons Rijdende Artillerie, met bijvoeging van alle de nodige instructive stukken.

Met de meesten ijver, zal ik mij daarmede onleedig houden en trachten te beantwoorden aan het vertrouwen hetwelk Zijne K. H. wel in mij heeft willen stellen, in deeze voor mij vereerende aanstelling.

Wil de goedheid hebben HoogEdelgeboren Heer deeze mijne gevoelens aan Zijne Kon. H. over te brengen.

Ontvang de verzekering van den diepsten eerbied waarmede ik ben

HoogEdel Geboren Heer
Uw HoogEd. Geb. Dw. Dienaar
(get.) KUYTENBROUWER
L^t. Coll.

Onder dezelfde dagteekening ging nog het volgende bericht uit:

Utrecht den 14 Januari 1814.

De Luitenant Colonel der Rijdende Artillerie KUYTENBROUWER.

Aan den HoogEdelGeboren Heer C. G. voor het D. v. O.

HoogEdelGeboren Heer.

„Ik heb de Eer Uw HoogEd.Geboren kennis te geven dat ik dadelijk op de eerste proclamatie van het Gouvernement, tot dus verre heb aangeworven 114 man, bepaaldelijk voor de Rijdende Artillerie, benevens 114 voor de Voet-Artillerie, waarvan ik 85 man voor de Rijdende Artillerie en de 114 voor de Voet-Artillerie, als hebbende nog geene Officieren, met overleg van den Generaal KRAYENHOFF naar Amsterdam heb gezonden, totdat de Rijdende Artillerie zoude worden georganiseerd, dan waarvan ik nu de 85 man, bepaaldelijk voor de Rijdende Artillerie geëngageerd, van Zijn WelEdelGestrenge heb verzogt; deeze gevoegd bij de 31 man, die ik zeedert dien tijd nog heb aangeworven stellen mij in staat al dadelijk ruim eene Compagnie te organiseeren waarvoor ik zoo vrij ben te solliciteeren de noodige Officieren.

„Ontvang de verzekering van den diepsten eerbied waarmede ik ben

HoogEdelGeboren Heer
Uw HoogEdelGeb. Dw. Dienaar
(get.) KUYTENBROUWER
L^t. Coll.

Verder werden namens den Luitenant-Kolonel KUYTENBROUWER door den Generaal-Gouverneur der stad Amsterdam en de omliggende forten in dato „Amsterdam 21 Januari 1814” aan het Hoofdbestuur van Oorlog de volgende voorstellen gedaan:

No. 8.

De L^t. Kolonel der Rijdende Artillerie KUYTENBROUWER te Utrecht verzoekt mij Uwe Exc. voor te dragen:

1^e. dat de L^t. F. W. DIBBITZ welke voor eenige dagen met 50 manschappen door Utrecht is gepasseerd, gaande van Berlijn naar Delft en te voren reeds bij de Rijdende Artillerie gediend hebbende, order mogte gegeven worden, teneinde met zoodanige der gemelde manschappen die reeds hun verlangen hebben geuit om bij de Rijdende Artillerie te dienen, van Delft naar Utrecht te marcheeren met zoodanige andere manschappen van de Artillerie, die zich te Delft mogten bevinden en daartoe geschikt waaren, om onder de orders van voorn. L^t. Kolonel bij het gemelde Wapen te dienen.

2e. dat zoodra mogelijk aan hem van Delft mogten worden gezonden twee kanons à 6 $\mathcal{W}$ met affuiten voorwagens en gereedschappen, teneinde in staat te zijn de manschappen zijner brigade te oefenen.

3e. dat niet alleen de noodige paarden voor de bespanning van die 2 stukken maar ook zoo dra mogelijk 40 à 50 stuks rijpaarden aan hem mochten worden gezonden, dewijl toch altoos de dubbele oefening van Rijdende Artillerie veel tijd vereischt.

En daar ik een en ander als zeer nuttig beschouw beveel ik het voorschr. aan de serieuze attentie van U. H. Ed. Gestr. met bijvoeging eener andere voordragt namelijk: dat zoodra de Kapitein der Rijdende Artillerie BIJLEVELD (welke zoo men mij heeft geïnformeerd, zich op reize van Berlijn naar Holland bevindt) in den Haag aankomt, dezelve eene order door Uwe Exc. gegeven worde om zich insgelijks naar Utrecht bij de Brigade te begeven, zijnde dit een officier van bekwaamheid en die met veel nut de functiën van majoor bij dezelve zou kunnen vervullen.

„Ik heb de eer met gedistingueerde hoogachting te zijn

H. E. Gest Heer

Van Uwe Exc. de zeer gehoorzame dienaar

(get.) KRAYENHOFF.

Hierop ontving de Generaal KRAYENHOFF van den Commissaris-Generaal van Oorlog in dd. 28 Januari 1814 N°. 77 het volgende antwoord:

Antwoord v. d. C. G. v O. aan KRAYENHOFF dd. 28 Januari 1814 No. 77.

Mr. de Generaal. Overeenkomstig de propositiën vervat in Uw missive van den 21 dezer No. 8 heb ik de nodige orders gegeven om den L^t. DIBBITZ benevens de manschappen welke bij de Rijd. Art. willen dienen van Delft naar Utrecht te doen vertrekken, alsmede aan den Coll. Directeur HUGUENIN, de gevraagde twee 6 $\mathcal{W}$ ^{er} benevens het nodige attirail derwaarts te zenden.

Zoodra de leverantie der aanbestede 1000 hussarenpaarden aan den gang wezen zal, zullen er 300 stuks voor de Rijd. Art. worden uitgezocht en op Utrecht worden gedirigeerd, terwijl er eerstdaags eene requisitie van 500 trainpaarden zal worden omgeslagen, uit welke requisitie de vereijste paarden voor opgemeld geschut zullen worden gefourneerd

De Capitein BIJLEVELD is reeds benoemd bij het Corps Rijd. Art.

Op den 18^{den} Januari 1814 werd de organisatie bepaald van 4 bataljons Artillerie Landmilitie elk 8 Compagnieën sterk.

Het Besluit van den Souvereinen Vorst van 22 Januari N°. 10, waarbij de plaatsing der officieren bij het Korps Rijdende Artillerie geregeld werd, luidt als volgt:

WIJ WILLEM BIJ DE GRATIE GODS
PRINCE VAN ORANGE NASSAU, SOUVEREIN VORST
DER VEREENIGDE NEDERLANDEN ENZ. ENZ. ENZ.

Art. 1.

No. 10. Hebben besloten en besluiten.

Tot officieren van den Staf bij het Corps Rijdende Artillerie worden aangesteld tot Luitenant Kolonel de Heer H. R. TRIP, tot Majoor effectief de Heer KUITENBROUWER met rang van Luitenant-Kolonel; tot Luitenant-Adjutant de Heer J. W. KEMPERS, tot Piqueur de Heer JOH. GEORGE RICHARD.

Art. 2.

Tot Capiteins bij het Corps Rijdende Artillerie worden aangesteld de Heeren J. C. VAN WINTER, A. PETTER, BIJLEVELD, F. C. SYDOW, DANGERAND, A. R. W. GEY.

Art. 3.

Tot Eerste Luitenants bij het Corps Rijdende Artillerie worden aangesteld, de Heeren C. J. C. HEITMAN en P. A. MEYL.

Art. 4.

Tot Tweede Luitenants bij het Corps Rijd. Art. worden aangesteld de Heeren G. OVERBEEK, G. MEIJER en A. E. DE SWAENS HAZELHOF.

Art. 5.

Het tegenwoordig besluit zal copieeljk worden gebragt ter kennisse van Onzen beminden Zoon den ERFPRINS, van onzen tweeden Zoon PRINS FREDERIK Grootmeester der Artillerie en Onzen Commissaris Generaal van Oorlog, van de Rekenkamer en extractsgewijze van de benoemden

Gegeven in 's-Gravenhage
den 22 Januari 1813 en van onze
Regeering het eerste

(get.) WILLEM.

De Luitenants-Kolonel H. R. TRIP en M. A. KUYTENBROUWER ontvingen hierop de volgende Missives:

's Gravenhage 28 Januari 1814.

No. 32.

Aan den Licutⁿ. Colonel H. R. TRIP van het
Corps Rijdende Artillerie.

Mijnheer. Uwe benoeming tot Lieuta Col. v/h Corps Rijd. Art. bij extract besluit van wegens Z. K. H. reeds ter Uwer kennis gebracht zijnde, schrijve ik U bij dezen aan U onverwijld naar Utrecht te begeven en aldaar het Commando van het Corps Rijdende Artillerie van den Lieuta Col. KUYTENBROUWER major bij het voorsch. Corps over en op U te nemen, zullede U dezelve de formatie en verdere mutatiën hetzelfde aangaande, overgeven.

De C. G. v/h D. v. O.

Aan den Lt. Col KUYTENBROUWER,
Major bij het Corps Rijdende Art.
te Utrecht.

Mijnheer. Uwe benoeming tot major met rang van Lt Col, b/h Corps R. A. bij Ext. Besluit van wegens Z. K. H. reeds te Uwer kennis gebracht zijnde, informeere ik U dat tot Lieutenant Coll. bij hetzelfde is aangesteld de Lt Col. TRIP, U inviteerende bij dezelfs komst aan hem het Commando van het Corps Rijd. Art. benevens alle ordres en instructiën hetzelfde betreffende over te geven.

De C. G. v/h D. v. O.

De Luitenant-Kolonel KUYTENBROUWER die misschien niet geheel ten onrechte had verwacht, met het commando over het door hem nieuw geformeerde Korps Rijdende Artillerie te zullen worden belast legde zijne bezwaren eerbiediglijk neder in het volgende, aan den Commissaris-Generaal van Oorlog gericht schrijven:

Utrecht 30 Januari 1814.

De Luitenant Colonel commandeerende ad interim
het Corps Rijdende Artillerie.

Aan

ZExc. den Heer C. G. v/h D. v. O.

HoogEdele Gestrenge Heer!

De aanschrijving van Uwe Excellentie gedateerd 28 dezer N°. 33 heb ik ontvangen.

De benoemingen van de Heeren Capiteins, 1° en 2° Luitenants en van de Piqueur heb ik doen registreeren, en zal daarin overeenkomstig uwe bevelen handelen.

De benoeming echter tot Commandant en Chef van het Corps, van den Luitenant Colonel TRIP, hoeczeer mij de plaatsing van dezen verdienstelijken officier bijzonder aangenaam is, en ik in alle gevallen de hoge bevelen van het Gouvernament eerbiedig respectere, heeft mij ten hoogsten verwonderd en mijn gevoel niet weinig getroffen, daar ik geenszins anders dan tot Commandant en Chef, overeenkomstig het Besluit van Z.K.H., waarvan ik de Eer heb Copie hierbij te voegen, en naar aanleiding van de formatie lijst voor het Corps Rijdende Artillerie, gevoegd bij de zeer gerespecteerde aanschrijving van Uwe Excellentie in dato 10 Januari j.l. No. 9, waarbij één Luitenant Colonel aan 't hoofd staat vermeld, verneemde aangesteld te zijn.

Ik zal mij niet verstouten Uwe Excellentie te occupeeren met het onaangename gevoel dat dit treffend bericht mij geeft, doch ik achte mij, mijn persoon, Rang en langdurige diensten verschuldigd, Uwe Excellentie zeer eerbiedig te kennen te geven dat ik veronderstelde dat dit besluit van Z.K.H., door welk geval weet ik niet, niet overeenkomstig is geregistreerd, tenzij er een ander bestaan hebbe, waarvan ik geen kennis drage.

Immers luid het niet in bijgaande copie, zooals bij Uwer Excellenties aanschrijving No. 33 vermeld „Majoor met rang van Luitenant Colonel,” trouwens: reeds bevorens Luitenant Colonel geweest zijnde kon dat, (onder eerbiedig zeggen) ook niet te pas komen — en minder omdat ik de Fransche overheersching verfoeiende niet in hunne dienst heb willen overgaan, zelfs niet als Colonel, zoo als mij meer dan eens is aangeboden, en over de herhaalde weigering waarvan ik mij nog aan grote onaangenaamheden indertijd heb blootgesteld. Z. K. H. dan besloten hebbende den Luit^{nt} Col. TRIP tot Chef te benoemen kan die zaak waarschijnlijk niet veranderd worden, ook zal ik gaarne (mijn leven aan den dienst van het Vaderland zoo lang genoegelijk gewijd hebbende) onder den officier dienen, die behalve de zeer geeerbiedigde besluiten van den Souverein, nog bovendien door mij word hooggeacht. Doch ik neem de vrijheid Uwe Excellentie tevens eerbiedig te verzoeken wel de voordragt te willen doen, dat de laatste benoeming geen terugwerkende wijziging moge hebben, en ik mag worden benoemd tot Luitenant Colonel, *waarnemende de functie van Majoor*, in welke betrekking ik ook evenzeer mijne ambitie kan doen werkzaam zijn voor het wapen dat zoo zeer met mijn genie (indien ik mij zoo mag uitdrukken) overeenkomt. En in de vleijende veronderstelling dat Uwe Excellentie gunstig over mij denkt is bij mij al eens de gedachte opgekomen of Z. H. E. Gest. mij voordeelig wenschende te zijn, welligt mogt goedvinden voor te dragen om mij bij een ander wapen te doen overgaan: -- zoo deze gunstige voornemens mogten plaats hebben, moet ik U. H. E. G. eerbiedig te kennen geven dat ik altijd liever bij mijn tegenwoordig wapen zoude blijven geplaatst.

Ik neem de vrijheid Uwer Excellentie nadere dispositie hierop te verzoeken en heb de eer met verschuldigde eerbied te zijn

HoogEdele Gestrenge Heer!
Uwer Excellenties zeer geh^{er}. dienaar
(get.) KUYTENBROUWER
Lt. Coll.

Den 3^{den} Februari 1814 ontving Z.H.E.G. hierop dit antwoord:

Antwoord van den C. G. v. O.

No. 34.

's Gravenhage 3 Februari 1814.

Mijnheer. Zonder te kunnen of te mogen treden in het onaangename dat de benoeming van den Lieut^{nt} Coll. TRIP als Chef van het Corps Rijdende Artillerie voor U hebben kan, vooral wanneer door U, na uwe benoeming van den 6 Januari jl. verondersteld is, dezen post te zullen bekleeden, moet ik U echter op den inhoud Uwer missive van den 30 der vorige maand observeren, dat dewijl Z. K. H. U bij het voorgem. besluit niet tot Lieut^{nt} Col effectief heeft benoemd, het toenmaals reeds Hoogstdezelfs intentie schijnt geweest te zijn een ander hoofdofficier tot Chef van het Corps te benoemen, te meer daar titulaire rangen in de armée zijn aangenomen, en oudere Hoofdofficieren bij onderscheidene corpsen eveneens met U een titulaire rang bekleeden en de functiën van den daaropvolgenden uitoeffenen; uit dien hoofde kan Uwe nadere benoeming tot Major met rang van Lieut^{nt} Colonel niets grievends voor U hebben en komt op hetzelfde neder alsof Z. K. H. U tot Lieutenant Colonel de functiën van major waarnemende had aangesteld.

De C. G. v/h D. v. O.

ZOO waren dan na het herstel van Neerland's onafhankelijkheid de grondslagen gelegd voor de wedergeboorte van het Korps Rijdende Artillerie.

Die grondslagen waren echter nog zwak en zwaar de moeilijkheden, waarmede de hoofdofficieren, de batterijcommandanten en verdere officieren te kampen hadden, om op die fundamenten voort te bouwen; om uit elementen, meerendeels onbekend met de eischen van het wapen, een Korps te vormen, dat in staat zoude zijn om reeds een jaar later op het slagveld, waar Europa's lot zou worden beslist, den ouden roem gestand te doen.

De luitenants hadden op een enkele uitzondering na nimmer bij de Rijdende Artillerie gediend, het overige kader was hieraan nagenoeg geheel vreemd, en onder de manschappen bevonden zich slechts zeer weinigen, die reeds als kanonnier of kanonrijder hunne sporen hadden verdiend.

Onder deze omstandigheden laat 't zich begrijpen, welke bezwaren overwonnen moesten worden om de waarborgen te verkrijgen, dat het Korps op het gevechtveld aan de hooge eischen, welke aan de Rijdende Artillerie moeten worden gesteld, zou beantwoorden.

Hulde aan de voorgangers, die door hunne ijverige plichtsbetrachting, door hun onverpoosd streven uitkomsten wisten te verkrijgen, welke terecht den Oud Generaal-Majoor H. BEYERMAN, Adjudant in Buitengewonen Dienst van HARE MAJESTEIT DE KONINGIN, bij zijne boeiende Feestrede van 20 April 1893 de woorden ontlokten: „moest men daarom niet vervuld zijn met eerbied voor het eervolle optreden der Rijdende Artillerie in 1815 en voor de belangrijke resultaten, die werden verkregen? . . .

Met voldoening constateeren wij, hoe verheffend de indruk dezer woorden was op de toenmaals aanwezige feestgenooten; hoe de daar verzamelde Rijders en Oud-Rijders met trots hunne blikken lieten glijden over zoovele roemruchtige wapenfeiten; hoe hun het hart sneller klopte bij de gedachte aan wat die helden van hun korps voor Neerland's eer hadden veil gehad; hoe elk der jongeren daar in stilte den eed zwoer om door onverflauwde plichtsvervulling mede te werken om dien ouden naam zonder smet aan latere geslachten over te dragen. . . .

In voorgaande regelen van ons werk gaven wij reeds een overzicht van de eervolle loopbaan der hoofdofficieren en kapiteins, die bij de wederoprichting van het Korps zulk een werkzaam aandeel hadden. Nog is het ons mogelijk in het hieronder volgende, dank zij de prijzenswaardige welwillendheid van velen om ons tot dusverre nimmer gepubliceerde gegevens af te staan, bedoelde biographiën belangrijk aan te vullen.

Eene levensschets geven van alle sedert het jaar 1814 bij de Rijdende Artillerie ingedeelde officieren ligt natuurlijk buiten ons bestek: zou ons dit aan de eene zijde te ver voeren, aan den anderen kant mag ook niet over het hoofd worden gezien, dat in

het lange tijdperk van vrede waarin het Vaderland zich sedert de dagen van 1830 heeft mogen verheugen wel is waar hooge eischen aan den beroepsofficier gesteld zijn, maar voor de waardeering zijner eigenschappen als zoodanig natuurlijk veel minder elementen aanwezig zijn, dan wanneer die zich onder het vijandelijk vuur kunnen toonen. Wij zouden ons dan grootendeels moeten bepalen tot eene bloote opsomming van benoemingen, data enz., die overigens voor de strekking van dit werk van geringe beteekenis kunnen zijn.

Alleen van de opvolgende commandanten hebben wij getracht zoo nauwkeurig mogelijk al datgene te verzamelen, wat tot juiste schatting hunner verdiensten kan strekken.

Aan de hand van VAN SYPESTEIN's „Geschiedenis der Nederlandsche Rijdende Artillerie,” wiens overzicht loopt tot het jaar 1848, en dat van wijlen den Majoor der Artillerie M. J. E. VIRULY VAN POEDEROYEN tot het jaar 1891, waar noodig aangevuld en vervolledigd, hebben wij in Bijlage I^d de namen vermeld van alle officieren, welke sedert hare wedergeboorte bij de Rijdende Artillerie hebben gediend.

Reeds van den aanvang mocht zich het Korps verheugen in het bezit van eenen Commandant, die in den oorlog was gehard en zijne sporen in de Napoleontische Krijgsschool had verdiend, den Luitenant-Kolonel HENDRIK RUDOLPH TRIP, den held van Talavera!

In gunstige verhouding verkeerde het Korps dus dadelijk ten opzichte van andere wapens, waar de hoogere rangen veelal moesten vervuld worden door reeds bejaarde, geallowanceerde officieren, die hoezeer zij ook uitblonken in groote gaven van hoofd en van hart en verknochtheid aan het Huis van Oranje, nochtans de beste leerschool voor den aanvoerder niet hadden doorloopen.

De heldenloopbaan van den nieuwen Commandant hebben wij reeds gevolgd tot zijne gevangenneming in den slag bij Leipzig. (Zie Deel IV bl. 201.)

Ook deelden wij reeds mede, dat hij het bevel overnam uit handen van den Majoor M. A. KUYTENBROUWER, welke dit ad interim gevoerd had en thans met den titularen rang van Luitenant-Kolonel voorloopig bij het Korps bleef ingedeeld.

Op den 8sten Februari was ook de Kapitein ADRIAAN BIJLEVELD, dien wij te Breslau verlieten (Zie Deel IV blz. 194) uit zijne gevangenschap te 's-Gravenhage teruggekeerd. Zijn Dagboek vermeldt het volgende:

„20 September te Oeuls

alwaar wij bij de burgers, daar wij ingequartierd waren zeer wel ontvangen werden.

21ste dito Namslau

in welk stadje de Escortes uit Warschau verwacht wierden om de gevangenen naar Polen te escorteeren, dan daar deze escorte eerst eenige daagen voor onze komst aldaar vertrokken was, zo dagt men dat wij eenigen tijd zouden moeten verblijven; de officieren waren alle ingequartierd en ik trof het bijzonder wel; ik bleef in dit stadje tot den

6de December 1813

toen de Escortes aangekomen waren, om de gevangenen te transporteeren, dan tegelijkertijd, kregen de

Trompetter der Rijdende Artillerie in marschtene. 1814.

Holl. officieren en soldaten permissie om te blijven en zelfs naar hun vaderland te mogen terugkeeren, ik vertrok daarop den 7^e met verscheidene off. naar Berlijn komende den

7^e te Oculs

8^e te Breslau

9—18 idem

„Den 19^e kreeg ik de vrije post op Berlin, alwaar ik den 23^e aankwam. Den 22 Januari 1814 vertrok ik uit Berlin met de ordinaire diligence op Halberstadt, koomende den 25^e aldaar.

Den 29^e uit Halberstadt met extra post naar Braunschweich den 30^e aldaar. 31 idem. 1 February id. vervolgens den 2^e Hanover, Osnabrug, Munster, Delde, Zwol, Kampen, Utrecht, den Haag, alwaar ik den 8^e aankwam; ik bekwam dadelijk mijne aanstelling als Kapitein der Rijdende Artillerie en ging naar Utrecht alwaar het Korps zoude geformeerd worden. . . .”

BIJLEVELD bleef hier tot den 14ten Juni en werd toen met vier Kompagnieën Rijdende Artillerie, waarbij 8 kanonnen, in den Bosch gedetacheerd, alwaar wij hem den 28sten Maart 1815 aantreffen. Den 29sten d.a.v. ontving hij, zooals wij in zijn Dagboek lezen, de order „om met de Batterij Rijdende Artillerie naar Brabant te marcheeren en zich te vervoegen bij de Divisie van den L^t. Genl. PERPONCHER.”

Aangaande den Kapitein A. R. W. GEY lezen wij in diens reeds meer aangehaalde Biographie, dat hij met de geblesseerden en de zieken, in de vesting Erfurt aanwezig, op den zesden Januari 1814 in de macht der Pruisen geraakte en „met de Hollanders, die in staat van transportering waren,” naar Nederland werd gedirigeerd. — Verder:

„Te 's-Gravenhage aangekomen werd hij bij het op te rigten Korps Rijdende Artillerie, als Kapitein der eerste Kompagnie ingedeeld.”

Alhoewel niet bij de eerste officiële benoemingen, zien wij toch ook spoedig weder bij het Korps terug den 1sten Luitenant P. A. RAMAER, dien wij al mede in Breslau (Zie Deel IV, blz. 193) verlieten; van af den 12^{den} April 1814 rekende hij, en thans als Kapitein, in de sterkte der Rijdende Artillerie.

Door de bereidwilligheid van des Oud-Rijders kleinzoon, den Majoor der Artillerie J. RAMAER, zijn wij thans in staat enkele nadere bijzonderheden te geven aangaande het veel bewogen leven van den Oud-Commandant der 1^e Rijdende Batterij van het Keizerlijk Russisch-Duitsche legioen gedurende de jaren 1813 en 1814.

De volgende mededeelingen zullen tevens doen zien welk groot gewicht er door het Duitsche legerbestuur gehecht wordt aan met de meeste nauwgezetheid samengestelde Korpsgeschiedenissen.

Toen de operatiën van het Russisch-Duitsche Legioen in het Noorden van Duitschland reeds een dertigtal jaren tot de geschiedenis behoorden, ontving de Kolonel P. A. RAMAER, die indertijd als Commandant der eerste Rijdende Batterij bij genoemd Korps, waarbij zooals men weet schier alle natiën vertegenwoordigd zijn geweest, was ingedeeld, op zekeren dag een schrijven van den Kolonel VAN STROTNA, Bevelhebber der 3^e Koninklijke Pruisische Artillerie Brigade.

Deze brief, welke gedateerd was „Magdeburg den 18 Januari 1844,” hield onder meer het volgende in:

„Um die Schicksale und Thaten derjenigen Batterien meiner Brigade, welche vor dem Feinde gefochten haben, nicht in Vergessenheit sinken zu lassen und meinem Nachfolger die Möglichkeit zu bereiten nach einem künftigen Kriege eine Geschichte der Brigade zusammenzustellen, habe ich mich verpflichtet gehalten, über jene Batterie alle Materialien zu sammeln, welche mir jetzt irgend noch zugänglich sind. Ueber die genannte 1^e reitende Batterie der Russisch-Deutschen Legion habe ich aber bis jetzt nur sehr wenig ermitteln können, und da diese Batterie die Ehre gehabt hat eine zeitlang unter Ew. Hochwohlgeboren Befehlen zu stehen, auch der bereits früher verstorbene General-Lieutenant MONHAUPT des von Ew. Hochwohlgeboren geführten Commando's sich stets mit den lebhaftesten Gefühlen der Anerkennung und des Dankes erinnerte, so bin ich so frei Ew. Hochwohlgeboren zu bitten mich geneigtest in den oben genannten Bestrebungen unterstützen zu wollen und lege zur näheren Bestimmung diejenigen Punkte, über welche eine Auskunft mir besonders wünschenswerth erscheint, die in der *Anlage* aufgeführten Fragen ergebenst hierbei, werde jedoch jede andere nicht in denselben beengte Mittheilung, welche auf irgend eine Weise zur Charakteristik der genannten Batterie beitragen kann mit dem allerverbindlichsten Dank entgegen nehmen . . . .”

Met een enkel woord zij hier het wedervaren van het Russisch-Duitsche Legioen in herinnering gebracht.

Dit behoorde tot het Leger van den KROONPRINS VAN ZWEDEN, dat op het laatst van 1813 ter sterkte van 88 Bataljons, 90 Escadrons en 8 Regimenten Kozakken, ongeveer 59000 strijders tellende, aan de Beneden-Elbe vereenigd was.

Het Korps was geformeerd uit gedeelten van het voormalig Engelsch-Duitsche Legioen, waarvan wij in het IVe Deel op bladz. 69 melding maakten, en door andere troepen versterkt. Het stond onder bevel van den Generaal Graaf VON WALLMODEN, volgens RAMAER's Journaal, „een schoon en zeer geciviliseerd man, geparenteerd aan het Engelsche Koningshuis”, en was volgens den schrijver van de „Geschiedenis der Oorlogen in Europa”, Dl. V blz. 504, samengesteld uit eene afdeeling onder den Generaal DÖRNBERG (2 bataljons en andere wapens), uit de Divisie AHRENSCHILDT (17 bataljons) de Divisie LYON (7 bataljons) en voorts uit nog 10 Escadrons reserve-cavalerie; de totale sterkte zoude bedragen hebben 10400 man.

RAMAER deelt ons mede, dat de Artillerie, welke onder commando stond van den Overste VON MONHAUPT samengesteld was uit 1 Veld- en 2 Rijdende Batterijen, elk bestaande uit 6 kanonnen à 6 $\mathring{a}$ en 2 lange houwitsers à 10 $\mathring{a}$, z.g.n. „Einhorns”.

Het Korps vocht aan de zijde der Russen; volgens sommige schrijvers ook naast het Lützowsche Vrijkorps.

Reeds in het voorjaar had het nieuw opgerichte legioen deel genomen aan de ongelukkige verdediging van het eiland Wilhelmsburg en van Ochsenwärder ten Z. van Hamburg; daarna streed het tegen het Korps van DAVOUT in Meckelenburg en aan de Beneden-Elbe.

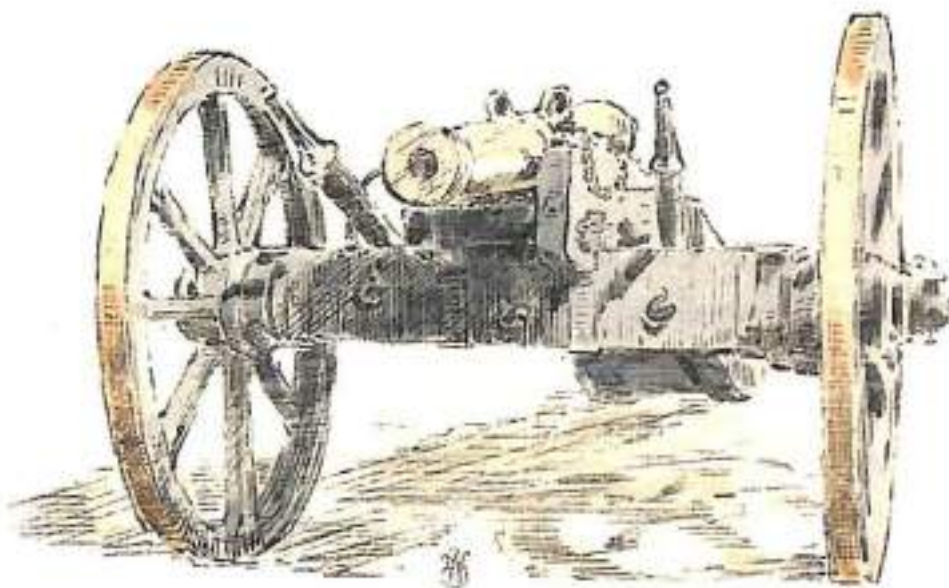
De Krijgsverrichtingen aan deze rivier kenmerkten zich door vele kleinere meer of min belangrijke ondernemingen, waaraan ten slotte het Tractaat van Kiel, den 14^{den} Januari gesloten, een einde maakte.

Bij dit verdrag verbond zich o. a. Groot-Brittanje tot het betalen eener jaarlijksche subsidie van 400000 pond sterling aan Denemarken voor het onderhoud van een hulpkorps ter sterkte van 10000 man, dat dit laatste Rijk op grond van de verdragen onder de bevelen van den KROON-PRINS VAN ZWEDEN stellen moest.

Van een der bovenbedoelde ondernemingen, het vrij ernstige gevecht aan de Eyder, waaraan de Rijdende Batterij RAMAER deelnam, vinden wij in diens correspondentie enkele bijzonderheden, welke hierna eene plaats zullen vinden.

Na het staken der vijandelijkheden ontving het Legioen de opdracht om naar den Rijn te marcheeren en werd aldaar vereenigd met het Korps van den Generaal in Engelschen Dienst SIR THOMAS GRAHAM.

Het volgende jaar nam het deel aan de Krijgsverrichtingen in Zuid-Nederland, alwaar het zich in den slag van Waterloo onderscheidde; in 1816 werd het Korps ontbonden.

IN hoofdzaak werden nu in de bovengenoemde „Anlage” door den Kolonel VON STROTNA opgaven gevraagd aangaande de volgende punten: het overnemen van het commando; de organisatie en den toestand der batterij; bijzonderheden omtrent stukken en voertuigen, officieren en manschappen, kleeding en bewapening, paarden en tuigen.

Voorts werden inlichtingen verzocht aangaande het aandeel, dat de 1^e Rijdende Batterij had genomen aan het gevecht bij Büchen, op den 19^{den} Augustus 1813, dat bij Vellahn op 21 Augustus 1813, aan de Goerde (4/16 September 1813) aan de Eyder (10/28 December 1813) en bij Sehstadt op 10 December 1813. Als Bijlagen werden van de gevechten aan de Goerde en aan de Eyder gevechtsberichten toegezonden waarin van de Rijdende Batterij N°. 1 sprake was.

Van het optreden der Batterij in de overige genoemde gevechten was niets bekend.

Het gevechtsbericht van den strijd aan de Eyder, dat door RAMAER persoonlijk ondertekend was, luidde als volgt:

RELATION

über den Antheil der 1sten Batterie der Russisch-Deutschen Legion an dem an der Eyder gehalten Gefecht den 10/28ten Dezember 1813.

„Des Morgens um 9 uhr bekam die 1ste reitende Batterie Befehl, die Brücke bei Strüvensic zu passiren. Auf der Brücke gab mir der kommandirende General Graf VON WALLMODEN den Befehl, mich auf die Höhe hinter Struvensic zur Reserve aufzustellen, wo die Batterie bis 1 Uhr stehen blieb.

„Ich erhielt ordre mit dem Major VON KLEIST den besten Platz aufzusuchen um die Brücke von Struvensic zu vertheidigen. Das beschränkte Terrain erlaubte nicht die ganze Batterie zu formiren. Ich stellte zwei Piecen direct links an die Brücke auf den Hof von Struvensic unter dem Lieutenant VON SCHWERIN und liesz zwei Piecen zur Reserve zurück.

„Ich selbst begab mich mit zwei Piecen links hinter das Gut von Struvensic auf die Höhe, wo ich die Eyder links und rechts und auch das Centrum bestreichen konnte. Diese Position war zwar gut, aber wegen der Beschwerlichkeit des Rückzugs beschränkt, dasz ich nicht mehr als 2 Piecen dort benützen konnte.

„Eine Stunde lang muszte ich blos Beobachter sein, indem unser linker Flügel sich hinter die Eyder zurückzog und von zwei feindlichen Kolonnen verfolgt wurde, wovon die Eine auf das centrum und die Andere auf unsern linken Flügel längst der Eyder auf die Brücke defilirte. Ich liesz die feindlichen Kolonnen sich bis auf Kartätschenweite nahen, wo ich alsdann sie mit heftigem Feuer empfing, worauf sie sich zurückzogen. Während der Zeit hatte der Feind seine beiden Batterien so aufgestellt, dasz mich die eine tournirte, die andere von vorne beschosz.

„Durch wohl angebrachtes Feuer schwieg die feindliche Artillerie nach einer Stunde. Ich bekam den Befehl diese Position so lange zu behaupten, bis die Dunkelheit den Feind hinderte meine Bewegung zu beobachten, wo ich alsdann die Batterie sammelte und mit derselben mich hinter Bunow zurückzog und daselbst mit der Division ARENTSCHILD die Nacht bivouakirte.

„Die Mannschaften, die unter mir die beiden Piecen bedienten, verdienen durch ihre Kaltblütigkeit Lob.

„Obgleich das feindliche Feuer schr heftig war, so besteht der Verlust nur in zwei todten Pferden; der Wachtmeister Holland ist blessirt.

„Die zwei Piecen unter dem Lieutenant VON SCHWERIN an der Brücke, waren dem feindlichen Feuer ebenso ausgesetzt, konnten dasselbe aber nicht erwiedern.

„Die beiden andern Piecen sind zur Reserve geblieben und nicht ins Feuer gekommen.
„Mit Vergnügen habe ich die Ehre zu melden dass die ganze Batterie Entschlossenheit zeigte.

Kantonirungsquartier Klein-Schirnsee den 11/29ten Dezember 1813.

(gez) RAMAER

Premier Lieutenant und Commandeur der
ersten reitenden Batterie der Russisch-
Deutschen Legion.

Für richtige Abschrift

(gez) W. VON KAMPH

Premier Lieutenant und Brigade-Adju-
dant der Königlichen Preussischen 3ten
Artillerie Brigade."

V e r l u s t l i s t e

der Mannschaften von der ersten reitenden Batterie der
Kaiserlich Russisch-Deutschen Legion.

C H A R G E.	N A M E N.	A N M E R K U N G.
Wachtmeister	Valentin Holland	von einer Gewehrkugel blessirt.

V e r l u s t l i s t e

der Pferde von der ersten reitenden Batterie der
Kaiserlich Russisch-Deutschen Legion

ZUGPFERDE.	REITPFERDE.	A N M E R K U N G.
1	1	von Kanonenkugeln getödtet.

Kantonirungsquartier Schirnsee den 11/29ten Dezember 1813.

(gez) RAMAER

Premier Lieutenant und Commandeur der
ersten reitenden Batterie der Kaiserlich
Russisch-Deutschen Legion

Für richtige Abschrift

(gez) W. VON KAMPH

Premier Lieutenant und Brigade-Adju-
dant der Königlichen Preussischen 3ten
Artillerie Brigade.

Wij lezen nu verder in de „Anlage“:

„Es wäre daher von groszem Interesse wenn Ew. Hochwohlgeboren dasjenige hierüber mitzuthellen die Güte hätten, was Wohldieselben als späterer Kommandeur der Batterie in Erfahrung gebracht haben.“

„Von besonderer Wichtigkeit wäre die Angabe des Gefechtsverhältnisses, des damaligen Batterie Kommandeurs (wahrscheinlich Licutenant VON SCHEELE) der demontirten Geschütze, der Verluste an Geschützen, Fahrzeugen, Mannschaften (Todten und Verwundeten) der Pferde, der Anzeichnungen für dieses Gefecht durch Avancement, Orden und Ehrenzeichen, Belobungen und Gratifikationen u. s. w.“

„Selbst Charakterzüge, Anekdoten welche den Geist der Mannschaft bezeichnen, würden diesseits dankbar aufgenommen werden.“

Ten slotte werden nog nauwkeurige inlichtingen gevraagd aangaande de door de batterij afgelegde marschen, in het bijzonder omtrent den marsch van de batterij naar den Rijn, die op den 18^{den} Februari 1814 aangevangen werd en het al of niet optreden der Batterie bij den Voorpostendienst.

In dato „Groningue le 28 Mars 1844“ werd door den Kolonel P. A. RAMAER het antwoord op de gestelde vragen gezonden; aan den brief was toegevoegd „une Relation“ van 24 October 1813 tot April 1814.

Daar wij deze stukken, zoomede het eigenhandig door RAMAER geschreven gevechtsbericht waarvan wij reeds op blz. 44 gewaagden zeer belangrijk achten en overwaard om in hun geheel in het „Historisch Museum“ te worden opgenomen, laten wij ook den inhoud van deze documenten hieronder volgen.

Wat RAMAER schreef komt meer uitgebreid voor in zijn Journaal, dat ons zulke kostbare gegevens verschafte voor het boekstaven van de Krijgsverrichtingen der Rijdende Artillerie in Spanje gedurende de jaren 1810—1814.

Ook scheen het ons eigenaardig om het origineele stuk betreffende het aan den „Capitain VON RAMAER“ verleende eervol ontslag, eigenhandig door den Graaf VAN WALLMODEN onder-teekend en voorzien van het zegel des Legioens met het randschrift „van het Russisch-Germaansche Legioen“ een facsimilé te geven.

De brief, door den oud-Rijder aan den Kolonel VAN STROTNA gericht, luidde als volgt:

Groningue le 28 Mars 1844.

„Voilà six semaines, que j'eus l'honneur de recevoir votre lettre du 18 Janvier, et le paquet dans lequel vous me demandez quelques détails au sujet de la première Batterie d'Artillerie à cheval de la Légion Germano-Russe, pendant l'espace de sept mois en 1813 et 1814 que je me trouvai à la tête de cette belle Batterie.

„Une absence a retardé ma réponse, réponse en tout cas bien incomplète parceq'en quittant la Légion j'ai remis tous les papiers et journaux, concernant la Batterie, au Chef d'Artillerie v. MONHAUPT tandis que les autres notices etc. se sont perdues dans un laps de trente ans.

A

Monsieur le Colonel VON STROTNA

Commandant la 3me Brigade
d'Artillerie Prussienne

à

Magdebourg.

„Afin d'être clair, je suis obligé de vous raconter mon histoire particulière de ce temps, après quoi je vous répondrai, autant que ma mémoire m'est restée fidèle, sur les demandes que vous me proposez.

„Vous me pardonnerez, très-cher colonel, que je vous réponde en français, ayant perdu l'usage d'écrire la belle langue allemande.

„En 1811 en Espagne, je reçus la nouvelle terrible que ma patrie était réunie à l'empire français; qu'y pouvais-je? souffrir et me taire! puis suivre le cours des évènements. Je fus incorporé au 4me Régiment d'Artillerie à cheval, qui se trouvait alors à Vérone en Italie.

„Au commencement de 1813 je quittai l'Espagne pour me rendre à l'armée d'Allemagne. 26 Août je fus fait prisonnier dans la Silésie, on m'envoya à Breslau où ma liberté me fut rendue comme Hollandais et on m'accordait la permission de me rendre à Berlin. A mon arrivée dans cette capitale le 6 Septembre j'y trouvais heureusement l'occasion de me procurer de l'argent au moyen d'une lettre de change, car j'étais tout-à-fait dépouillé.

„Je m'empressai de voir le PRINCE d'ORANGE mais pour comble de malheur, son Altesse était parti pour Londres; il ne me resta d'autre moyen que de m'adresser par écrit. En attendant je tachai de m'insinuer chez le Duc d'OLDENBOURG, Directeur de la Légion Germano-Russe, qui m'envoyait à l'armée du général Comte DE WALLMODEN, afin d'y rester jusqu' à ce que je pusse trouver l'occasion de retourner à ma patrie. J'eus quelques audiences chez le Duc qui m'avertit qu'il ne pourrait être attaché d'officiers hollandais à la Légion, ce qui me parut singulier, parceque je savais qu'il servait dans la Légion plus de 2000 Hollandais, tant sous-officiers que soldats. Pourtant j'avais pris la résolution de ne pas accepter de service étranger, parceque j'avais offert mes services au PRINCE d'ORANGE et que je les devais à ma patrie; or la Légion passerait, à ce qu'on disait, au service de la Hollande. Ma déclaration sur ce point me valut les suffrages du bon Duc, qui m'a chargé des dépêches pour le Comte DE WALLMODEN. Le 24 Septembre j'arrivai au quartier général à Dömitz (dans le Mecklenbourg). Les premiers jours de mon séjour là je les passe sous silence; je reçus l'ordre de me rendre chez son Excellence; on me tenait des discours de la même trempe que chez le Duc. Je déclarai ne pas pouvoir prendre service, mais que je désirais d'être utile à quelque chose jusqu' à ce que l'occasion se présentait erait de retourner en Hollande.

„J'avais lieu d'être content de l'accueil cordial du Comte, dont j'éprouvai bientôt les bons effets, car tous les officiers me montrèrent une bienveillance extrême; parmi lesquels je distinguai surtout les Colonels VON STULPNAGEL et VON MONHAUPT; celui-ci fut toujours mon ami et je honorais en lui le praticien d'artillerie à cheval dans le sens le plus respectable du mot. Les dernières nouvelles que j'eus de lui datent de Wezel où il était Général Gouverneur.

„Devant le pont de bateaux sur l'Elbe près de Dömitz on avait construit une espèce de tête de pont; je fus chargé de l'armer avec quelques canons démontés pris à la Goerde; ils furent bientôt réparés et mis en batterie; on me rendit plus d'honneur pour ce travail insignifiant, que je n'eus mérité, et peu après je reçus du Comte DE WALLMODEN la charge de commandeur de Batterie; elle était datée du 26 Septembre 1813. J'avais bien quelques considérations à y opposer, entre autres que j'étais Capitaine, mais son Excellence les avait levées et moi-même je me persuadais que de la sorte je pourrais être utile à la bonne cause et me voilà officier Russe.

„Le Lieutenant Colonel VON MONHAUPT avait un fort beau commandement, mais parmi les officiers il s'en trouvait peu qui avaient servi dans l'artillerie et entre lesquels n'existait point cette harmonie, si nécessaire surtout dans cette arme. Souvent j'étais envoyé en commission chez les généraux VON DÖRNBERG et VON ARENSCHILD, qui m'accablèrent de signes de bienveillance.

„Toute l'armée était en mouvement. Le 6 d'Octobre avant le jour je me trouvais avec le Lieutenant-Colonel VON MONHAUPT au village Buchen situé au Stecknitz.

„Les batteries firent une canonnade, qui dura pendant deux heures. Quelques jours après je reçus l'ordre de prendre le commandement de la 1re Batterie d'artillerie légère; cette batterie formée par le Lieutenant-Colonel VON MONHAUPT et commandée maintenant par le Baron DE SCHEELE, était composée de fort beaux hommes et de bons chevaux. Je devais me mettre directement en marche. Par des inspections et autres exercices journalières, j'appris bientôt à la connaître; manque de temps m'empêchait de faire des changements, mais à force de manoeuvres (principalement des manoeuvres de force) je l'exerçais jour et nuit, ce qui contribua beaucoup à la rendre agile et active, de sorte que jamais elle ne se trouvait en défaut.

„Les Alliés furent vainqueurs sur tous les points; le prince héréditaire de Suède (Bernadotte) prit le commandement général de l'armée devant Hambourg. Ma batterie était attachée à la Division de Cavalerie, commandée par le général VON DÖRNBERG. Tous les jours on fit de grandes reconnaissances. Le 4 Décembre nous passâmes le Stecknitz par le Dendersluis; sur le chemin de Nymunster l'ennemi se retirait sur Hambourg et sur Rensburg. Il n'y avait lieu aucun combat direct, ce ne furent que de manoeuvres; on se tint prêt à combattre.

„Le 10 Décembre nous avions sur les bords de l'Eyder, ou canal de Holstein, un combat fort sérieux contre les Français et Danois réunis. La trêve y succéda et puis la paix avec les Danois suivit.

„Souvent je me suis plaint que le Lt Colonel VON MONHAUPT n'était pas présent; il parlait beaucoup de coups décisifs etc.; là il y avait occasion, et j'aurais aimé en être témoin, car sur ce point là, je ne me conformais pas toujours à ses idées.

„Le 8 Décembre le Lieut^{nt} Colonel VON MONHAUPT me rejoignait (je ne l'avais vu en six jours) et me communiquait le plan d'une entreprise secrète, à cause de laquelle il réunit les six Einhorn; il ne s'agissait de rien moins que de la prise de Rensburg par un coup de main. Lorsque je connaissais les moyens qu'il avait à sa disposition, je me trouvais obligé de l'en dissuader. Le 11me les deux Einhorn rejoignirent ma Batterie.

„Jusqu'au 11me Janvier 1814 je fus cantonné à divers villages dans le Holstein; ensuite je passai l'Elbe près de Bergedorf; la glace n'y était pas fort solide, de sorte que le passage était accompagné de plusieurs difficultés; ma Batterie resta cantonnée à Lunenbourg.

„Au mois de Février l'armée marcha sur Bremen, où la Légion fut inspectée par les Ducs d'OLDENBOURG et de CAMBRIDGE. En offrant mes respects à ces princes, j'insistais que d'après les convenances antérieures ma démission me fut accordée afin que je pusse me rendre chez le PRINCE d'ORANGE, qui était arrivé à la Haye où j'étais déjà nommé Capitaine-Commandant.

„J'obtins la permission de me rendre en Hollande pour rejoindre ensuite la Légion, laquelle marchait vers le Rhin. Le Comte VON WALLMODEN me chargea d'une commission pour mon Souverain.

„A Liège je retrouvai le général VON WALLMODEN, qui me fit reprendre le commandement de ma Batterie et me promit que j'obtiendrais ma démission si tôt que je fus réclamé; à Roermond je viens retrouver ma Batterie avec laquelle je marchais sous le commandement du général v. D. jusque sous les murs de Maestricht et ensuite devant les portes d'Anvers. Devant ces deux villes nous eûmes quelques rencontres, qui par la bonne contenance des nôtres ne viennent pas au fait; de là nous nous rendîmes à Tournai par Bruxelles, où nous fûmes inspectés par le Duc de SAXE-WEIMAR.

„Les Français, commandés par le général MAISON, nous obligèrent à être toujours sur nos gardes.

„Je fus cantonné avec ma Batterie à Leuze, où je reçus une dépêche de son Excellence le Comte DE WALLMODEN, datée 4 Avril 1814, contenant „que le capitaine RAMAER pouvait se considérer comme déchargé de la Légion Germano-Russe et que d'après le désir de son souverain, il pouvait passer en service hollandais.”

„Je demandai qu'une commission fut nommée à laquelle je passe remettre ma Batterie; cette commission était composée des Messieurs v. TIEDEMANN, VON SCHWERIN, RONDE et SCHULZE. Les procès-verbaux ont été remis au Lieutt. Colonel v. MONHAUPT.

„Je suis parti de Leuze pour rejoindre ma nouvelle destination dans ma patrie le 13 Avril 1814. Trois mois après je reçus de Mons ma démission comme capitaine, datée du 1er Juillet 1814.

„C'était avec un vif regret que je quittai ma belle Batterie, avec laquelle je m'étais beaucoup occupé et qui me donna maintes raisons d'être satisfait. Les chevaux et le matériel se trouvèrent dans une condition, elle ne pouvait mieux; je n'avais perdu aucun soldat par désertion.

„Voilà, mon cher Colonel, l'histoire de sept mois de ma carrière militaire; elle était vraiment singulière; pouvais-je me considérer comme Officier russe, ou qu'est-ce que j'étais? Quoiqu'il en soit, lorsque je m'étais chargé de ces fonctions, j'ai travaillé jour et nuit pour les remplir comme il fallait, afin d'effectuer avec cette belle troupe tout ce qui était en mon pouvoir pour le bien de la cause commune; y ai-je réussi? C'est à d'autres que moi qu'en appartient la décision. Pourtant j'eusse aimé que, comme je n'ai pas participé à l'avancement des autres, ma poitrine fut ornée d'un signe visible de contentement de mes supérieurs, mais il n'en fut rien. Ne croyez cependant pas que je l'ai jamais réclamé; souvent on m'a dit de le faire, mais sur ce chapitre là, j'ai mes propres idées et à mon avis une telle réclamation est au-dessous de la dignité de l'officier.

„Voilà déjà trente ans de passés depuis cette belle époque et jamais je n'en ai parlé depuis; je vous sais gré de l'occasion que vous m'avez donnée pour m'en ressouvenir; sans doute elle sera la dernière.

„Agréez mon très-cher Colonel, l'assurance du respect que je vous porte et avec lequel j'ai l'honneur d'être

Votre Serviteur dévoué

(Signé) RAMAER.”

In het bij den Brief gevoegde Gevechtsbericht lezen we :

RELATION

de la 1re Batterie d'Artillerie à cheval de la Légion Germano-Russe, depuis le
24 Octobre 1813 jusqu'en Avril 1814, Commandée par le soussigné.

„Le 24 d'Octobre 1813 je pris le commandement de la Batterie, cantonnée alors au village Vilanc à deux lieues de Dömitz, dans le Mecklenbourg. Le Lieutenant VON GÖRTZEN la commandait; le baron DE SCHEELE était absent, qui, si je ne me trompe, avait été placé à la suite dans l'état-major. Le commandement me fut transmis sans états, il n'y avait que le livre des comptes (Schnurbuch) mais sans argent. A compter de cette époque je commençai à écrire mon journal, dans lequel tous les intérêts de la Batterie ont été annotés; l'état de tout ce qui regarde la Batterie, avec mes considérations. En quittant la Légion, après des instances réitérées, je l'ai remis au colonel VON MONHAUPT.

„Je trouvais la Batterie en bon état, c'est-à-dire de beaux hommes et de bons chevaux; elle était

composée (Matériel russe) de huit pièces, savoir: deux obusiers de 10 (Einhorns) et six Canons de 6 R, avec les caissons de munition, les fourgons de transport et des bagages et deux forges.

„La batterie avait été formée par le col. v. M. lorsqu'il était encore capitaine; elle était composée en grande partie de Prussiens, qui pour la plupart avaient servi auparavant dans la Garde; en outre il s'y trouvait des Allemands et Hollandais. Tous étaient notés dans mon journal; il faut qu'il se trouve parmi les papiers du Général v. MONHAUPT car jamais il m'a été retourné, de sorte que les détails m'ont passé par la mémoire. Quatre officiers faisaient partie de la Batterie, les Lieutenants: VON GÖRTZEN, un bon et brave officier, qui auparavant n'avait pas servi dans l'artillerie, le comte VON SCHWERIN, jeune homme de talents et d'instruction, qui, quoiqu'il n'était pas destiné à l'artillerie, était assez capable; SCHULZE et HARTMANN qui avaient fréquenté l'école d'artillerie. Chacun de ces officiers commandait une section, à quoi je leur donnais assez d'occupation; je leur en faisais porter la responsabilité, comme chef de compagnie.

„L'équipement était de façon russe. Les officiers ne portaient de signe distinctif que l'écharpe. Les soldats étaient armés d'un sabre et pistolet, les domestiques des officiers portaient l'habit et le chapeau rond.

„L'équipement se trouvait fort usé; il y avait grande difficulté à y remédier, vu que nous nous trouvâmes rarement longtemps dans le même endroit. La solde se payait promptement et chaque homme fut obligé de redresser son équipement. Dans le Holstein nous fûmes inspectés par de commissaires anglais sur l'état d'habillement et d'équipement. Je fus assez heureux de recevoir les plus pressants éloges.

„Les chevaux étaient tous de race russe, pour la plupart entre les six et neuf ans: ils étaient tous à même de résister aux plus grandes fatigues. Presque tous les attelages de pièces étaient de la même couleur; il n'y avait pas d'étalons dans la batterie; une seule fois j'ai reçu des chevaux de la réserve.

„Aussi le harnois était russe. Les traits étaient de corde massive; 4 chevaux de canonniers de chaque pièce étaient pourvus de légers traits, ce qui se prouvait fort utile, surtout sur les chemins mauvais du Holstein; les sous-verge (devant les pièces) n'avaient pas de selles; tous les selles étaient de forme hongroise; couvertures de laine et des housses en peau de mouton.”

Combats & c.

„Jamais je n'ai ouï parler d'un combat près de Buchen le 19 Août 1813. Je m'en rappelle très-bien un près de Buchen au Stecknitz, mais c'était le 6 Octobre 1813; j'étais avec le Colonel V. M. Avant le jour nous nous promenions à cheval le long de la rivière pour reconnaître le terrain. Montant un cheval blanc, un poste ennemi m'apercevait et une charge de balles de fusil blessa mon cheval et me procura une contusion. A la pointe du jour les trois batteries donnèrent pendant quelque temps un feu continu, dont je n'ai jamais pu savoir la cause; d'ailleurs ce ne pouvait être qu'une découverte.

„Jamais je n'ai entendu parler d'un combat du 21 Août.

„Je ne me suis pas trouvé à l'affaire de la Goerde, qui eut lieu le 4 Septembre 1813, et donna de si glorieux résultats.

„J'en ai parlé beaucoup avec mes officiers qui ne m'en donnèrent qu'un exposé bien obscur. Monsieur VON MONHAUPT m'en raconta beaucoup et à ce qui m'en semble, la relation que vous m'en avez communiqué est de lui. Mon ami, le major anglais BRUGMAN, commandant de deux batteries, y comprises les raquettes, m'en a maintes fois raconté, mais ses communications n'avaient aucun rapport à ma Batterie. N'ayant trouvé ni journal, ni d'autre renseignement, je n'en ai rien pu noter.

„Le rapport bien insignifiant que j'ai donné sur l'affaire du 10 Décembre 1813 à l'Eyder ou canal

de Holstein ne concerne que les six pièces, que j'avais sous mes ordres. Les deux Einhorns étaient sous les ordres spéciaux du Colonel VON MONHAUPT. N'étant pas initié dans les plans du général en chef, j'ai omis tout détail, parceque je ne m'y croyais pas compétent.

„Cependant j'aurais pu dire bien des choses, parceque pendant l'affaire j'ai souvent parlé aux officiers de l'état-major et au général en chef lui-même; entre autres je me rappelle que, lorsque je reçus l'ordre de passer le canal, je fis l'observation au général que dans ce terrain difficile il nous fallait de l'infanterie, etc.; alors je reçus l'ordre de me placer pour défendre le pont. Peu après la 2me Batterie, qui avait été placée avec les Hussards de Goltz de l'autre côté du canal près de Seestädt, retourna; elle n'avait pu faire grand chose et s'est même dû sauver de grand péril; le Colonel VON GOLTZ était pris. J'aime à croire que Monsieur VON TIEDEMAN nomme le combat celui de Seestädt.

„Le matin des Messieurs de l'état-major m'avaient communiqué qu'une Division de Suédois se trouvait à Itschoe devant Glückstadt, que le prince héréditaire marchait contre Kiel et qu'une armée gallo-danoise (15000) se transportait de Kiel à Rensburg. Le 10 elle longea l'Eyder au-dessus de Seestädt, ce qui donnait lieu à l'affaire du 10.

„Sans doute on peut écrire bien des choses sur un combat; la plume peut redresser bien des fautes, mais aussi les agrandir; à mon avis un commandant inférieur n'a qu'à rapporter ce qui le concerne et doit abandonner les mouvements généraux aux supérieurs. Un commandant de batterie aura assez à faire quand au grand feu il répare les pertes et je crois coupable celui qui sans ordres exprès quitte sa position; pourtant en a-t-il qui savent se faire valoir en mérite de telles bévues.

„Je regrette extrêmement que mon journal se soit perdu; vous y auriez trouvé la réponse de quelques-unes des demandes, que vous m'avez fait l'honneur de m'adresser, surtout ce qui regarde les manières comment les accidents pendant les marches sont réparés, et les noms de ceux sont mis, qui ont mérité par leur conduite de récompense. Je l'ai remis à Monsieur VON M. après bien des instances; il se peut qu'on le retrouve encore parmi ses papiers; c'était un gros livre, dans lequel j'ai chaque soir annoté moi-même tout ce qui s'était fait pendant la journée.

„Avant de finir je ne puis manquer de témoigner encore une fois que le souvenir le plus agréable me reste du commandement de cette belle troupe, dont il n'y en aura sans doute que bien peu des individus parmi les vivants.

Groningue le 20 Mars 1844.

(signé) RAMAER.

Door zijnen knecht vergezeld reisde RAMAER met zijne vier paarden van Leuze over Brussel en Leuven naar Utrecht, alwaar hij vele zijner oude kameraden en vrienden weder ontmoette.

Weldra verwisselde hij dit garnizoen met dat van 's-Hertogenbosch en stelde daar de herinneringen uit zijn reeds veel bewogen leven op schrift. In den loop van ons verhaal zullen wij gelegenheid te over hebben om hem op zijne verdere loopbaan te volgen.

DE naam van JOHAN GEORGE REICHARD (niet RICHARD zooals hij abusievelijk staat vermeld in het officieele stuk op blz. 34 en zooals ook VAN SYPESTEIN hem op blz. 176 ten onrechte noemt) vond reeds meer dan eens in ons werk eene plaats. Van af 1 Januari 1795 in ondergeschikte rangen bij het wapen der Rijdende Artillerie gediend hebbende, had deze Oud-Rijder tot en met het jaar 1809 alle Veldtochten medegemaakt; voor zijn gedrag bij Friedland was hij eervol vermeld.

Hij bleef bij het Korps tot den 8sten Mei 1821, op welk tijdstip hij bij het Bataljon van LUXEMBURG overging, waarbij eene Compagnie Artillerie was ingedeeld.

De overige bij Besluit van 22 Januari 1814 aangestelde officieren dienden in hunne respectievelijke rangen slechts kort, sommigen zelfs in het geheel niet bij het nieuw geformeerde Korps.

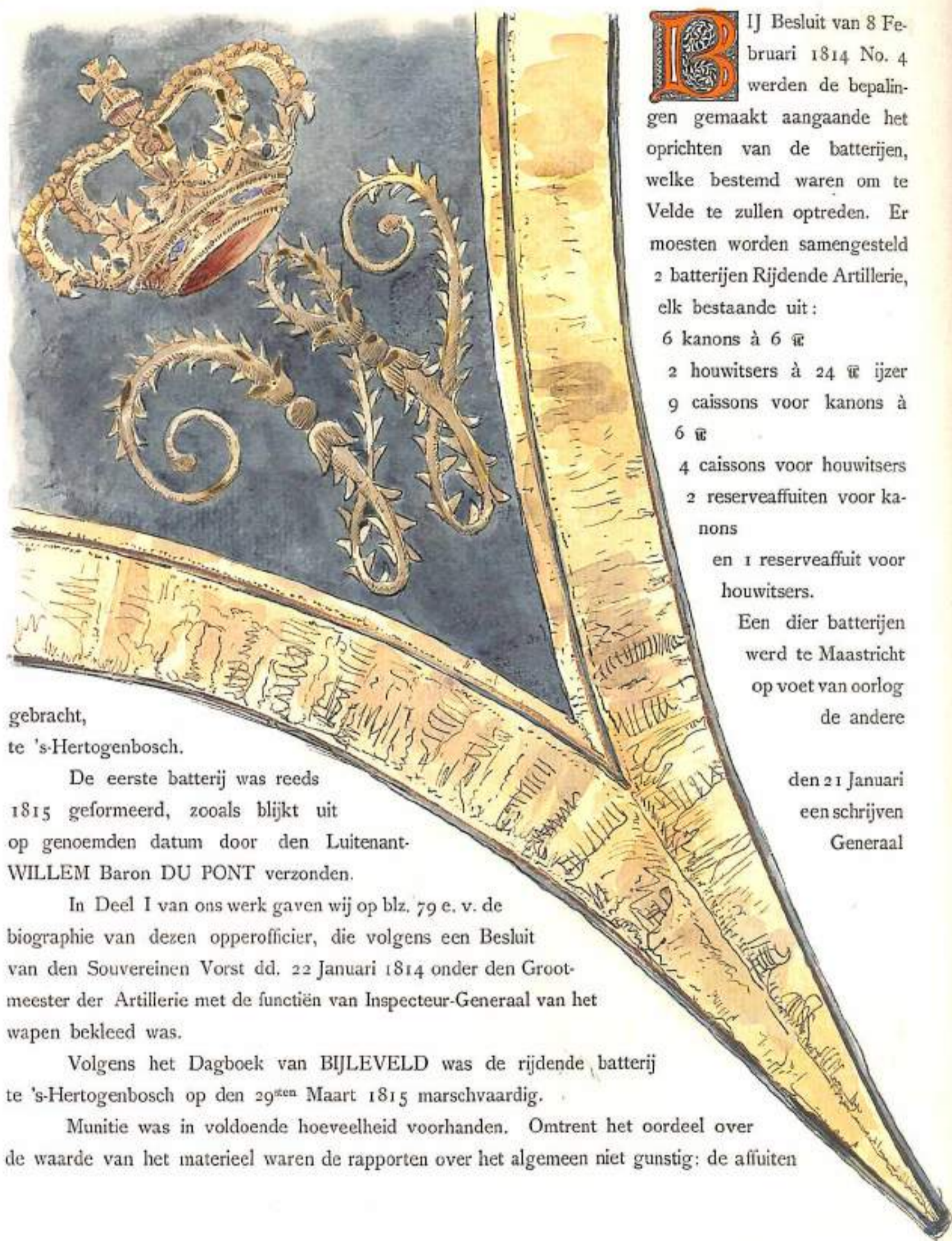
De 1^e Luitenant F. A. MEYL verliet dit door bevordering op 18 Februari 1818 en keerde weder terug als Majoor op den 21sten Februari 1833.

Tusschen de jaren 1813 en 1830 zijn de namen der Officieren van het Nederlandsche Leger te vinden in de Staats-Almanak.

Van af laatstgenoemd jaar dateert de eerste verschijning van het z.g.n. officiersboekje; het tweede werd uitgegeven in 1833, terwijl het sedert geregeld elk jaar het licht ziet.

gebracht,
te 's-Hertogenbosch.

De eerste batterij was reeds 1815 geformeerd, zooals blijkt uit op genoemden datum door den Luitenant-WILLEM Baron DU PONT verzonden.

In Deel I van ons werk gaven wij op blz. 79 e. v. de biographie van dezen opperofficier, die volgens een Besluit van den Souvereinen Vorst dd. 22 Januari 1814 onder den Grootmeester der Artillerie met de functiën van Inspecteur-Generaal van het wapen bekleed was.

Volgens het Dagboek van BIJLEVELD was de rijdende batterij te 's-Hertogenbosch op den 29sten Maart 1815 marschvaardig.

Munitie was in voldoende hoeveelheid voorhanden. Omtrent het oordeel over de waarde van het materieel waren de rapporten over het algemeen niet gunstig: de affuiten

BIJ Besluit van 8 Februari 1814 No. 4 werden de bepalingen gemaakt aangaande het oprichten van de batterijen, welke bestemd waren om te Velde te zullen optreden. Er moesten worden samengesteld 2 batterijen Rijdende Artillerie, elk bestaande uit:

- 6 kanons à 6 $\mathring{u}$
- 2 houwitsers à 24 $\mathring{u}$ ijzer
- 9 caissons voor kanons à 6 $\mathring{u}$
- 4 caissons voor houwitsers
- 2 reserveaffuiten voor kanons
- en 1 reserveaffuit voor houwitsers.

Een dier batterijen werd te Maastricht op voet van oorlog de andere

den 21 Januari een schrijven
Generaal

voldeden zelfs niet aan de meest bescheiden eischen. Eigenaardig vonden wij naar aanleiding van het vertrek van de 1° batterij, welke in Utrecht gekazerneerd geweest was, in de annalen dezer stad opgeteekend:

„7 Augustus 1814”. De groote parade kon niet gehouden worden, wjl 6 Augustus de Rijdende Artillerie afgemarcheerd was naar Maastricht.”

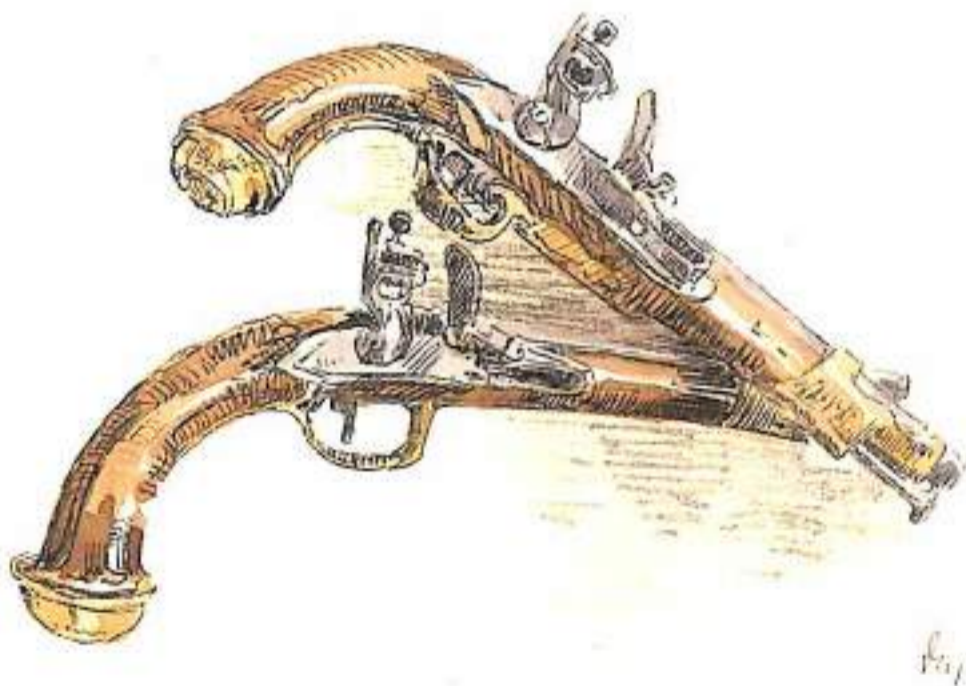
De Oud-Commandant der Garde Rijdende Artillerie onder KONING LODEWIJK werd den 18^{den} Maart 1814 benoemd tot Kolonel bij den Staf der Artillerie en bij Besluit van 23 Maart d.a.v. bestemd om de Artillerie te Velde te commandeeren. Onmiddellijk begaf hij zich naar het hoofdkwartier van den PRINS VAN ORANJE, hetwelk te Rosendaal (Marquesaat) gevestigd was.

Weder naar 's Gravenhage teruggekeerd zijnde, aanvaardde hij het bevel over de Artillerie te Voet, het Korps Rijdende Artillerie en den Artillerietrein; later kwamen ook de Pontonniers onder zijne bevelen. Hij werkte op het bureau van den Inspecteur, evenals ook de Kolonel VAN HOEY SCHILTHOUWER VAN OOSTÉE, die de Artillerie der Nationale Militie commandeerde.

Het Bataljon Artillerie in de Residentie stond toenmaals onder bevel van den Kolonel VON SCHMIDT AUF ALTENSTADT, terwijl ook de Kolonel IN DE BETOU als Directeur der constructiewinkel te 's Gravenhage woonachtig was.

Zoo zien wij dus weder eenige Oud-Rijders aldaar in functie.

Achtereenvolgens keerden nu ook de nog in het buitenland aanwezigen: VERKOUTEREN, LIST, DE LA SARRAZ, WORBERT, KRAHMER, DE SEYFF en AUGUSTIJS in het Vaderland terug.

HANGAANDE de kleeding der Nederlandsche troepen in het algemeen, werden de eerste bepalingen gemaakt bij de Besluiten van 31 December 1813 N°. 9, 31 Januari 1814 N°. 218, 16 en 26 Februari 1814 N°. 73 en 49.

Voor de Rijdende Artillerie werd hierbij vastgesteld, dat zij zoude bestaan uit:

„Korte donker blauwe rok met opgeslagen slappen, zwart lakensche kraag en opslagen, roode voering en biezen.

„Wings met gele tres bezet op de schouders, hooge gele knopen, donkerblauw vest.

„Grijze pantalon met zwarte tres voor de onderofficieren en verdere manschappen en voor de officieren met goud galon bezet.

„Schakos met gele vangsnouer en plaat en zwarte panache

„Hussaren laarzen.

„Het paardentuig als dat der Hussaren.

„Donker blauw waltrap met geel galon bezet en een gekroonde W in de beide achterste punten.

„Zwart lederwerk.”

Door den troep werd gedragen een manteljas van blauw laken.

Voor de officieren was dienaangaande bepaald:

„De officieren van de troepen te paard regelen zich ten aanzien van de kleur van hunne manteljassen naar die der onderofficieren en manschappen waartoe zij behooren.”

Nog was het volgende voorgeschreven:

„De hoofdofficieren zullen twee epauletten met bouillons dragen; de Kapiteins slechts eene epaulet mede met bouillons, en alle de overige officieren, insgelijks eene epaulet met franje, van goud of zilver naar gelang de knopen der uniformen geel of wit zijn; de epaulet wordt op den rechter schouder gedragen.

„De dragon der officieren zal zijn van zilver met een gedeelte oranjezijde doorweven, met bouillons voor de Hoofdofficieren en franje voor de Kapiteins en Luitenants.”

„In dienst zijnde zullen de officieren een oranjejerp op den rok dragen waarvan de kwasten op de linkerzijde achter den degen of sabel ter lengte van een Rijnlandsche voet moeten afhangen.”

naar J. A. Langendijk

„Luitenant v. den Artillerie Train.”

Voor den troep was nog bepaald:

„De trompetters zullen provisioneel door het dragen van zwaluwnesten gedistingueerd worden.”

Aldus „gedistingueerd” gaven wij op blz. 39 eene teekening van een der trompetters van het nieuw opgerichte Korps Ridders.

EN slotte vinden wij in Art. 7 van de bovenaangehaalde Besluiten: algemeene bepalingen omtrent het dragen van chevrons en sabeldragons.

Van het model der gedragen handschoenen wordt geen melding gemaakt; daar echter in 1815 bepaald werd, dat er zouden gedragen worden „witte lederen handschoenen *zonder stijve kappen*”, vermeenen wij te mogen aantekenen, dat tot op dit tijdstip de handbedekkingen nog steeds daarvan waren voorzien.

Men beschouwe in verband hiermede de teekening van den kanonnier van 1814, welke in het Gedenkboek gemist wordt.

Als reliquiën worden in het Museum bewaard twee op laken geborduurde gekroonde W's, welke afkomstig zijn van de schabrak van den Oud-Rijder PIETER ANTHONY RAMAER en door den Majoor J. RAMAER in bruikleen aan het Korps zijn afgestaan.

Eene afbeelding daarvan komt voor op blz. 54.

Wat de kleeding van den Artillerietrein betreft, deze was als volgt:

„Grijze korte rok met zwarte lakensche kraag en opslagen, roode voering en biezen, grijs vest, stalbuis, rijbroek en manteljas, witte knopen gelijk aan die der Artillerie te Voet in het geel, schakos met witte plaat, zwart lederwerk. De kraag en de opslagen voor de officieren van zwart fluweel.

„Het paarden-tuig der officieren, onderofficieren en korporaals zal in den smaak van dat der hussaren zijn, grijs lakensche waltrap met zilver galon voor de officieren, en zwart galon voor de onderofficieren en korporaals, in beide achterste punten een gekroonde W.”

De in onzen tekst geplaatste teekeningen van een Treinofficier en Treinsoldaat, zijn afkomstig uit het Prentenkabinet (Rijks-Museum) en van betreffende teekeningen van J. A. LANGENDIJK overgenomen. Zij komen voor in MULLER's Atlas N°. 6076: „N°. 1. Een van de Koninglijke Nederlandsche Trijn: N°. 5, Leutenant van de Artillerie-Train”.

Wij merken hierbij op dat de oranje kleur der kraag en van de opslagen niet overeenkomt met die in het Recueil Militair opgegeven.

Daar in 1813 slechts beschikt kon worden over een beperkt aantal wapenen van Oud-Hollandschen of Franschen oorsprong bleven de laatste in gebruik geweest zijnde modellen van kracht.

naar J. A. Langendijk

„Een van de Koninglijke Trijn.”

BLIJKT uit het vorenstaande, hoe de samenstelling van het Korps Rijdende Artillerie althans voorloopig geregeld was, ook aan de organisatie van het overige gedeelte der landmacht werd onder de leiding van den Souvereinen Vorst krachtig gearbeid. Groote en talrijke bezwaren waren hierbij te overwinnen.

Middelerwijl had ook de Commissie onder voorzitterschap van VAN HOGENDORP hare taak geëindigd: op 2 Maart 1814 was het ontwerp der Grondwet gereed gekomen. Thans zoude aan het Nederlandsche volk de beslissing over deze staatsregeling worden opgedragen. Een zeshonderdtal Notabelen, mannen die zich door verdiensten, geboorte, stand of vermogen onderscheidden, waren over het geheele land door commissiën aangewezen en werden geacht de Natie in haar geheel te vertegenwoordigen.

Op den 29sten Maart kwam die Vertegenwoordiging in de Nieuwe Kerk te Amsterdam bijeen; 479 hunner waren opgekomen. Met de overgrootste meerderheid van 448 tegen 26 stemmen werd het ontwerp goedgekeurd.

Binnen weinige uren had de GRONDWET, een naam die den vroegeren van Constitutie of Staatsregeling verving, verbindende kracht gekregen; nog denzelfden avond werd zij door WILLEM DEN EERSTE verklaard te zijn aangenomen. Den volgenden dag — 30 Maart — was de Nieuwe Kerk het tooneel van 's Vorsten Huldiging. Door luisterrijke feesten en een plechtigen bedestond (6 April) werd de voor Neerland zoo gewichtige gebeurtenis gevierd.

Op uitdrukkelijk verlangen Zijns Vaders was ook PRINS FREDERIK bij de beëdiging der Grondwet tegenwoordig geweest. Tot dat einde, en ook omdat het in 's Vorsten bedoeling lag, den Grootmeester der Artillerie in te deelen bij het, volgens Besluit van den 7^{den} Maart te mobiliseeren Nederlandsche legerkorps, verliet de PRINS op den 19^{den} dierzelfde maand het hoofdkwartier van BLÜCHER's leger en kwam den 23sten d.a.v. in de Residentie aan. Van den 11^{den} te voren dagteekende zijne benoeming tot Luitenant-Generaal.

Zoo had dan de Souvereine Vorst in tegenwoordigheid van zijne zonen, beiden in Generaals uniform gekleed, de Vergadering in de Nieuwe Kerk geopend.

Onder de beginselen, naar welke de Grondwet was ontworpen en die bij monde van den Heer Mr. CORNELIS FELIX VAN MAANEN, Eerste Voorzitter van het Hooge Gerechtshof en lid der Grondwetscommissie, aan de vergaderde Notabelen werden ontvouwd, trof men betreffende leger en vloot de bepaling aan dat de Vorst „het recht had van Vrede en Oorlog” en „de beschikking over Zee en Landmacht.” Voorts was in beginsel vastgesteld: „De wapening is een hoofdplicht der ingezetenen en „de Vorst zorgt voor het onderhoud eener toereikende Zee- en Landmacht bestaande uit „Vrijwilligers, zoo inboorlingen als vreemdelingen. Behalve deze Macht bestaat er eene „Nederlandsche Militie en voorts Stedelijke en Plattelands-Schutterijen.”

INMIDDELS had de slag op den Montmartre den Geallieerden de poorten van Parijs geopend. Den 30sten Mei werd de Vrede in Frankrijk's hoofdstad geteekend. In de bepalingen was opgenomen, dat WILLEM I, die zich op dat tijdstip met PRINS FREDERIK te Parijs bevond, door Frankrijk in zijne hooge waardigheid van Souvereinen Vorst zou worden erkend; voorts werd aan Holland de toezegging gedaan van uitbreiding van grondgebied. Artikel 6 toch van bedoeld Vredes-Tractaat luidde: „*La Hollande, placée sous la souveraineté de la Maison d'Orange recevra un accroissement de territoire.*”

Die uitbreiding werd door eenige geheime artikelen nader bepaald.

Bij het Protocol van Londen, den 21sten Juni tusschen Engeland, Oostenrijk, Pruisen en Rusland onderteekend, waren de grondslagen vastgesteld waarop de Noord- en de Zuid-Nederlandsche gewesten tot één Staat zouden saamgevoegd worden. Nadat de Souvereine Vorst op 21 Juli 1814 te 's Gravenhage bij eene, aanvankelijk geheime, overeenkomst de hem aangeboden Souvereiniteit der Belgische Provinciën had aangenomen, aanvaardde Zijne Majesteit den 1sten Augustus 1814 — in afwachting van hetgeen daaromtrent nader op het Congres van Weenen zou beslist worden — voorloopig als Gouverneur-Generaal het bewind over België en nam het bestuur over uit de handen van den Oostenrijkschen Generaal Baron DE ST. VINCENT.

Bij Besluit van 12 Augustus 1814 werd het Provisioneel bestuur van de Belgische Provinciën geregeld. Den 13^{den} d.a.v. kwam met Engeland eene Conventie tot stand, waarbij de Koloniën welke Holland op den 1sten Januari 1803 bezat op enkele uitzonderingen na, ons al te wel bekend, weder aan ons werden afgestaan.

Nog tot 15 Februari duurde het alvorens het Congres te Weenen, dat sedert den 1sten November aldaar was vergaderd, het grondgebied der voormalige Republiek der zeven Provinciën met de voormalige Oostenrijksche Nederlanden en het vroegere Bisdum Luik onder het erfelijk bewind van WILLEM I vereenigde. In ruil voor zijne Nassausche Erflanden ontving de nieuw benoemde Vorst Luxemburg als een Groot-Hertogdom, dat echter deel zoude uitmaken van den Duitschen Bond.

Nadat op den 23sten Februari te 's Gravenhage de eerste berichten waren ontvangen van de op het Congres aangaande Nederland en het Huis van Oranje genomen besluiten wenschte de Grootmeester der Artillerie, die toenmaals aande Hoogeschool te Leiden studeerde, in een zeer waardig schrijven zijn Koninklijken Vader geluk met de gewichtige gebeurtenis.

Den 28sten keerde Z. K. H. in de Residentie terug, om in de ouderlijke woning zijn meerderjarigheid te vieren. Ook de ERFPRINS was aldaar uit Brussel aangekomen.

Op dien 28sten Februari 1814 behelsde de Staats-Courant des avonds de mededeeling van WILLEM I aan Graaf DE THIENNES te Brussel dat België was gesteld onder de Souvereiniteit van het Huis van Oranje.

AUW was de Vereeniging van Noord- en Zuid-Nederland een voldongen feit geworden, of NAPOLEON's terugkeer van Elba bedreigde de rust van het nieuw gevestigde Rijk.

Schetterend klonken over Europa de woorden van den Grooten Veldheer, in Zijne Proclamatie van den 1sten Maart 1815 aan het Fransche leger toegeroepen:

„La victoire marchera au pas de charge, l'aigle avec les couleurs nationales volera de clocher en clocher jusqu'aux tours de Notre Dame . . . .”

Weldra zou het oogenblik daar zijn dat het nieuw geformeerde Korps Nederlandsche Ridders geroepen werd, om mede te werken tot de verdediging van de door Oranje verkregen rechten, om deel te nemen aan den bloedigen worstelstrijd, waarin Europa's lot stond te worden beslist.

Reeds den 17^{den} Maart werden door KONING WILLEM I, daags te voren uitgeroepen tot KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU en GROOTHERTOG VAN LUXEMBURG, de bevelen gegeven tot het bijeen trekken van een leger te Velde.

Wij zullen de zaken echter niet vooruitloopen, en moeten daarom terugkeeren tot het voorjaar van 1814.

De wapenstilstand van Pont-à-Traissin op 9 April 1814 had een einde gemaakt aan de vijandelijkheden tusschen den HERTOG VAN SAKSEN-WEIMAR en Generaal MAISON; de Conventie van Parijs op den 23sten d. a. v. bepaalde het staken der vijandelijkheden en de ontruiming van alle nog door de Franschen bezette plaatsen buiten het grondgebied van het oude Frankrijk. Achtereenvolgens zagen we dan ook het grondgebied van Nederland door de vreemde troepen ontruimen.

De eerste besluiten van den Souvereinen Vorst betroffen nu „de ontbinding van het Corps d'Armée mobile” in Brabant en de daarbij dienende vrijwillige afdeelingen, de Gardes du Corps en het door VAN HEERDT opgericht Korps Jagers van PRINS FREDERIK enz. (13 Juni en 16 Juli 1814.)

„Tien bataljons infanterie van linie en landmilitie keerden terug naar hunne garnizoenen.”

„Twaalf andere waren bestemd voor een Corps d'Armée van drie brigades — elk onder toevoeging van twee eskadrons en één mobiele batterij Artillerie — onder het bevel van PRINS FREDERIK, om, daar de oprichting van het Belgische legioen traag in het werk ging, aan het voorloopige in bezit nemen van het nieuwe grondgebied eenige klem bij te zetten.” (PRINS FREDERIK en zijn tijd III° Deel blz. 403.)

Wij vinden de samenstelling dezer Brigades met de haar aangewezen standplaatsen, evenals die van het zoo even genoemde „Corps mobile” nauwkeurig omschreven op blz. 132 van „de Uniformen”.

Volgens de Mémoires van den Oud-Commandant der Garde-Ridders werd deze officier den 14^{den} Augustus 1814 naar de Zuidelijke Nederlanden gezonden met de opdracht om „twee compagnieën Artillerie te Voet en twee Compagnieën Rijdende Artillerie te Mechelen te organiseeren.” Zulks geschiedde naar aanleiding van een Besluit dd. 20 Augustus 1814, waarbij werd bepaald:

„Het wapen der Zuid-Nederlandsche Artillerie zal bestaan uit 1 bataljon Artillerie te Voet van linie en 2 compagnieën Rijdende Artillerie.”

Tot het verkrijgen van nadere instructiën had de Oud-Commandant in opdracht zich te voegen bij den Baron FAGEL, Adjutant van den Souvereinen Vorst en President der Commissie, belast met de functiën van het Departement van Oorlog.

De opperdirectie van dit Departement was den 6^{den} April 1814 opgedragen aan Zijne Koninklijke Hoogheid den ERFPRINS VAN ORANJE; doch toen deze reeds den 11^{den} d. a. v. het Opperbevel aanvaardde over het nieuw geformeerde Nederlandsche legerkorps, trad in Hoogstdezelfs plaats als Commissaris-Generaal, met rang van Secretaris van Staat, J. H. Baron MOLLERUS, die op zijne beurt den 28sten Juli weder vervangen werd door den Luitenant-Generaal Jhr. J. W. JANSSENS, tijdelijk met de waarneming der betrekking van Commissaris-Generaal belast.

Later, n.l. van den 1sten Januari 1815 trad JANSSENS difinitief als zoodanig op, doch intusschen bekleedde hij gedurende een viertal maanden dezelfde betrekking in de Zuidelijke Provinciën (31 Augustus 1814—1 Januari 1815.) Den 12^{den} Augustus toch was ook hier een Departement van Oorlog ingesteld, hetwelk vóór de overplaatsing van den Luitenant-Generaal Jhr. JANSSENS beheerd werd door eene Commissie onder voorzitterschap van den Luitenant-Generaal R. Baron FAGEL.

Op 1 Januari 1815 trad nu als Commissaris-Generaal voor de Zuidelijke Provinciën op de Luitenant-Generaal R. D. Baron TINDAL, wiens naam ons reeds uit de Geschiedenis van het Korps bekend is. Hij immers was de vader der beide Oud-Rijders, den 1ste Luitenant DANIEL Baron TINDAL en den Kolonel Jonkheer LEONARD JEAN TINDAL. Zijne ordeteekenen: het Kommandeurskruis van de Militaire Willemsorde en het ridderkruis van de Orde der Unie, in de Historische Verzameling van het Korps bewaard, herinneren ons aan zijn eervolle loopbaan.

Ook TINDAL werd niet lang in zijne functie aan het Departement gehandhaafd. Reeds den 1sten Juni werd hij weder vervangen door den Generaal-Majoor F. A. Graaf VAN DER GOLTZ.

Op den 29sten van diezelfde maand had de samensmelting plaats van de beide Departementen van Oorlog te 's-Gravenhage en te Brussel tot een geheel.

Aan het hoofd werd de ERFPRINS VAN ORANJE geplaatst.

Het Departement was gesplitst in twee hoofdafdeelingen, de eerste onder het bestuur van een Commissaris-Generaal (F. A. Graaf VAN DER GOLTZ) en de tweede onder een Intendant-Generaal (M. PIEPERS).

Deze toestand bleef ongeveer 2½ jaar bestendig.

AGEN wij de beide Vorstelijke zonen tot hooge betrekkingen in den lande geroepen, ook van de zijde der bevriende mogendheden werden hun tal van onderscheidingen toegekend.

Reeds was PRINS FREDERIK als herinnering aan den Vrede van Parijs op dienzelfden dag door den KONING VAN PRUISEN tot Majoor bevorderd. Zoo ontving de ERFPRINS van den KEIZER aller Russen na afloop van diens bezoek aan Noord-Holland, op den 5^{den} Juli 1814, tegelijk met Zijnen Koninklijken Vader, de hooge Orde van St.-Andreas, terwijl tegelijkertijd aan PRINS FREDERIK het Grootkruis der Alexander Newsky-Orde werd toegekend.

Na op den 8sten Juli 1814 bevorderd te zijn tot Luitenant-Generaal in Engelschen dienst, volgde des ERFPRINSEN benoeming tot Generaal in het Engelsche leger slechts weinige dagen later (25 Juli).

Bij gelegenheid van den Verjaardag van den PRINS-REGENT VAN ENGELAND, den 2^{den} Augustus 1814, werd Z. K. H. die op dat tijdstip te Brussel vertoefde, door den HERTOG VAN WELLINGTON, vertegenwoordigende den KONING FERNANDO VII van Spanje, geïnstalleerd als Ridder der Orde van het Gulden Vlies. Zulks geschiedde als erkenning van de diensten, door den PRINS op het Iberische Schiereiland bewezen.

Eindelijk werd de ERFPRINS, acht dagen nadat hij het opperbevel over de Britsch-Hannoversche troepen had aanvaard, door den HERTOG VAN CAMBRIDGE plechtig opgenomen in de Bath-Orde (21 Augustus 1814). Hierbij werd uitdrukkelijk verklaard, dat deze opneming in de Orde eene hulde was, door Groot-Brittannië gebracht aan het aandeel, hetwelk de PRINS had in den roem van het Britsche leger. Op het Portret van onzen Vorstelijken Voorganger, dat wij de eer hadden eene plaats te mogen geven in het IVe Deel t. o. blz. 58, zien wij Z. K. H. omhangen met de versierselen der Orde van het Gulden Vlies, door 's PRINSEN Voorzaat PHILIPS DEN GOEDE ingesteld.

Naast zijne overige, op het slagveld zoo welverdiende eereteekenen, sierde deze keten den PRINS, toen hij den 24sten Augustus, den Verjaardag van den Souvereinen Vorst, aan het hoofd van de Britsche en Belgische troepen — de laatsten met de Oranje-kokarde getooid — statig voor Zijnen Koninklijken Vader defileerde.

Met bewondering richtte zich aller oogen op dien fieren ruiter, dat beeld van den krijgsman, geëerd, geliefd . . . .

Terwijl nu verder aan den ERFPRINS verschillende opdrachten ten deel vielen, met betrekking tot het in het Zuiden aan te nemen Verdedigingsstelsel, hielden zich de bij Besluit van 24 en 31 Juli respectievelijk in Noord- en Zuid-Nederland door WILLEM I benoemde Commissiën, onledig met eene nieuwe organisatie der strijdkrachten.

Beide lichamen, in gemeen overleg handelende, hadden tot taak, eene zoodanige legerinrichting te ontwerpen, dat bij eene definitieve vereeniging van Noord- en Zuid-Nederland de beide krijgsmachten tot een goed bruikbaar, harmonisch geheel zouden kunnen worden saamgesmolten. Wel hadden de in 1813 en '14 nieuw opgerichte Nederlandsche Korpsen zich van hare moeilijke taak tegenover de in den oorlog geharde Fransche troepen op verdienstelijke wijze gekweten, doch niettemin waren er nog

Wachtmeester der Rijdende Artillerie in groot tenue. 1815.

tal van leemten en gebreken, en zeer ten rechte had de Souvereine Vorst het noodzakelijk geacht op de in Januari 1814 in overijling vastgestelde legerinrichting terug te komen.

Tot voorzitter der Commissie voor Noord-Nederland was benoemd de Commissaris-Generaal van Oorlog Jhr. JANSSENS; tot leden de Luitenant-Generaals KRAYENHOFF en DU PONT; de Generaal-Majoor DU RY; de Kolonels DE CONSTANT REBECQUE en DIBBETS, en de Referendaris bij den Raad van State Mr. POMPE VAN MEERDERVOORT; deze laatste fungeerde als Secretaris.

Later werd nog de Kolonel DE EERENS aan de Commissie toegevoegd.

Zelden heeft eene Commissie zich met meer voortvarendheid en ijver van eene zoo moeilijke en veelomvattende taak gekwetend dan deze. Inzonderheid den Kolonel DE CONSTANT REBECQUE, de ziel der beraadslagingen mag de rechtmatige hulde voor zijne volijverige bemoeiingen en rusteloozen arbeid niet onthouden worden. Wij verwijzen hierbij naar de Toelichting op het Génal: overzicht der Korpsen Inf. en Cav. van het Ned. Leger. (Overdruk Memoriën Verslagen en Rapporten XXIV.)

Overeenkomstig de uitgebrachte rapporten ondergingen de Wapens en de Staven op 23 September en 17 November 1814 eene nieuwe samenstelling, de tractementen en de soldijen waren nader geregeld enz. enz.

Aangaande het wapen der Artillerie werd bij laatstgenoemd besluit bepaald, dat van af 1 Januari 1815:

„De Artillerie zal bestaan uit 5 bataljons Artillerie te Voet van Linie, 4 bataljons Artillerie te Voet Landmilitie en 1 Korps Rijdende Artillerie, alle van 6 compagnieën, met uitzondering van het 4^e bataljon van Linie, dat er 5 zal bevatten. Het 5^e bataljon van Linie is bestemd voor den dienst in Oost-Indië.”

De Staf van het KORPS RIJDENDE ARTILLERIE verkreeg de volgende samenstelling:

„1, 2de Kolonel of Kolonel (a), 1 Luitenant-Kolonel, 2 Majoors, 2 Kapiteins 2° of 3° Klasse, 1 Adjudant, 1 Kwartiermeester en Administrateur van Kleeding, 1 Pikeur of Instructeur, 4 Chirurgijns of Officieren van Gezondheid, 1 Adjudant-Onderofficier, 2 Paardenartsen, 1 Staftrompetter, 2 Zadelmakers, 1 Kleedermaker, 1 Laarzenmaker, 1 Zwaardveger.

„(a) De 2^e Kolonel is eerst bij besluit van 8 December 1815 bij het Korps aangesteld.

Elk der zes Compagnieën Rijdende Artillerie had eene sterkte van 4 officieren en 120 manschappen n.l.:

„1 1ste Kapitein, 1 1ste Luitenant, 2 2^e Luitenants, 1 Opperwachtmeester, 6 Wachtmeesters, 1 Fourier, 8 Korporaals, 2 Trompetters, 34 Kanonniërs 1^e Klasse, 64 Kanonniërs 2^e Klasse, 4 (Wagenmaker, Timmerman, Smid en Hoefsmid, enz.)”

Het geheele Korps telde 764 hoofden; het aantal paarden bedroeg op vredesvoet 414, op oorlogsvoet 646; de kosten van onderhoud waren jaarlijks 166742:10. Breda was de standplaats van het depôt van het Korps.

Den 18^{den} Augustus had WILLEM I Hoogstáeszelfs goedkeuring gehecht aan de voorstellen der Brusselsche Commissie, volgens welke het Krijgswezen in de Zuidelijke Provinciën op gelijken voet als in het Noorden zou worden ingericht en beheerd.

Deze organisatie trad den 1sten September 1814 in werking. Toch vorderde de legerformatie in het Zuiden slechts uiterst langzaam.

Den 21sten April van het volgende jaar eindelijk werd de Krijgsmacht van de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden tot een geheel samengesmolten. Op bladz. 59 van „de Uniformen” vinden wij de samenstelling aangegeven van het wapen der Artillerie zooals die na de bedoelde vereeniging was geworden.

Wat de Rijdende Artillerie betreft, hare sterkte werd vermeerderd tot acht compagnieën: zes welke ingevolge de Besluiten voornoemd in NOORD-NEDERLAND waren opgericht, en twee welke in de Zuidelijke Provinciën geformeerd waren.

Door een Besluit van 9 Januari 1815 was de nieuwe uniform van het Korps vastgesteld; de betreffende bepalingen luiden als volgt:

„Korte donker blaauwe rok, met eene rij van gele gebombeerde knopen, zwart lakensche kraag en opslagen, ponceau roode voering en biezen.

„Twee wings (volgens model).

„Blaauw vest zonder mouwen met eene rij knopen.

„Grijze pantalon, met ponceau rood lakensche biezen.

„Lange grijs lakensche rijbroek over de laarzen, van buiten op de binnennaden met zwart kalfleder bezet, op de buitenste naden eene streep van ponceau rood laken, en tot aan de hoogte der knie toegeknoopt.

„Stalbuis van donker blauw laken, met twee rijen ronde gele knopen, zonder uitmonstering.

„Blaauw lakensche manteljas.

„Stalmuts van blaauw laken, gelijk de Kavallerie.

„Hussaren laarzen met koperen sporen.

„Schakot met roode vangsnoceren, van voren met twee gekruiste kanonnen en een kroon daarboven.

„Zwarte panache.

„Het paardentuig als dat der Hussaren, donker blaauwe waltrap met rood in plaats van geel galon bezet, en eene gekroonde W in de beide achterste punten, een zwart schaapsvacht over de waltrap met een rand van rood laken afgezet.

„Wit in plaats van zwart lederwerk.

„Witte leeren handschoenen zonder stijve kappen.

ARTILLERIE-TREIN

„De thans bestaande montering, shakot gelijk die der Artillerie, doch zonder vangsnoc en in plaats van geel van wit koper de kroon en de gekruiste kanonnen. Zwarte panache.

„Stalbuis van grijs laken met twee rijen knopen, zonder uitmonstering, behalve de rijbroek een grijze pantalon als die der Rijdende Artillerie.”

De manteljas der officieren had hetzelfde model behouden dat bij de eerste organisatie was voorgeschreven.

De officieren zouden voortaan de sjerp dragen:

„Over den rok, aan de linkerzijde achter den degen te samen geknoopt, zoodanig echter, dat de kwasten niet lager dan de panden van de rok zullen mogen afhangen.”

„In den tijd van oorlog” moest de sjerp ten allen tijde gedragen worden: „in den tijd van vrede niet dan in werkelijken dienst en bij gelegenheid van ceremoniën en galadagen.”

Aangaande het zijdgeweel was bepaald dat de officieren der Artillerie „hunne tegenwoordige sabels” zouden behouden. De dragons zouden zijn:

„Van zilver en gedeeltelijk van oranje-zijde,” met bouillons voor de Kapiteins en hoogere officieren en met franje voor den Luitenantsrang.”

Voor het dragen der epauletten golden de volgende voorschriften:

„De Kolonels dragen twee epauletten, gelijk aan die der Generaals, doch zonder sterren.

„De Luitenant-Kolonels dragen twee epauletten, op elke tong een zilveren streep, ter breedte van een derde gedeelte.

„De Majoors in hetzelfde geval, op elke tong twee zilveren streepen.

„De Kapiteins dragen ééne epaulet met bouillons op den rechterschouder.

„De Luitenants dragen eene epaulet met franje op den rechterschouder. De Adjudanten zullen de epauletten, volgens hunne rang, doch op den linkerschouder dragen.”

Voor de trompetters was nog vastgesteld:

„De trompetters van het Korps Rijdende Artillerie en Artillerietrein zullen worden gedistingueerd door een roode rok met zwart lakensche kraag en opslagen, ponceau roode voering, de epauletten gelijk die van het Regiment lichte Dragonders, doch gouden in plaats van zilveren galon.”

Ten slotte waren aangaande het dragen van chevrons en dragons voor onderofficieren en minderen nog enkele bepalingen vastgesteld, welke echter gelijkkluidend waren met die van 1814.

Veel had de Commissie van 24 Juli reeds gewrocht, veel volbracht van de zoo omvangrijke taak welke op hare schouders rustte. En er bleef nog steeds een ruim veld voor hare werkzaamheden; slechts de fundamenten, waarop het nieuwe Korps Rijdende Artillerie gegrondvest was, waren voltooid.

Wederom zoude Sancta Barbara dan het ridderlijk wapen onder haar patronaat geschaard zien.

Of de machtige Schutsgodin het jong herboren Korps zoude bezielen met den ouden waren heldenmoed, den krijgsmansgeest der voorvaderen? . . . .

De volgende bladzijden zullen daarop het antwoord niet schuldig blijven.

DE RIJD: ARTILLERIE
IN DEN VELDTOCHT VAN 1815.

DE beraadslagingen van het Weener Congres, door den luister van schitterende festijnen omstraald, werden op den avond van den 7^{den} Maart 1815 plotseling gestoord door een bericht uit Livorno, dat de banneling van Elba reeds op het einde der vorige maand heimelijk dit eiland had verlaten.

Zoo was dan de vrees gewettigd geweest welke Frankrijk en Spanje en ook Metternich hadden doen aandringen om NAPOLEON een ander verblijf — St. Helena of een der Azoren — van waar ontvluchting onmogelijk zoude zijn, aan te wijzen; een aandrang die afgestuit was op het verzet van KEIZER ALEXANDER van Rusland.

Was het vrees voor eene verwijdering naar elders, welke den gevallen Monarch te spoediger een poging deed wagen om zijne verloren positie in Europa te heroveren?

Of hadden hem andere berichten bereikt, zoodat het oogenblik gunstig scheen, om nogmaals zijn geluk te beproeven?

Was het geringe ingenomenheid der Franschen met het teruggekeerde Koningshuis, door vreemde bajonnetten in de heerschappij hersteld, de verdeeldheid der Mogendheden te Weenen, een nog altijd groote sympathie voor den overwinnaar van Jena en Austerlitz van meer dan honderdduizend krijgslieden uit de gevangenschap en uit de buitenlandsche vestingen teruggekeerd?

Zeker had de onttroonde KEIZER nog geen oogenblik afstand gedaan van illusien voor de toekomst; zeker bezielde hem nog steeds de onwederstaanbare drang om de plaats in te nemen, welke hij eenmaal vervuld had; om de woorden ongedaan te maken in de kernachtige acte van Fontainebleau, den 11^{den} April 1814 neergelegd:

„Les puissances alliées ayant proclamé que l'Empereur était le seul obstacle au rétablissement de la paix en Europe, l'Empereur NAPOLEON, fidèle à son serment déclare qu'il renonce pour lui et ses héritiers aux trônes de France et d'Italie, et qu'il n'est aucun sacrifice personnel, même celui de la vie qu'il ne soit prêt à faire à l'intérêt de la France” . . .

SLECHTS zijnen beide Generaals DROUOT en BERTRAND had NAPOLEON deelgenoot gemaakt van zijn voornemen tot terugkeer naar Frankrijk; overigens had zelfs op den vooravond van 's KEIZERS vertrek nog niemand op het eiland daarvan het flauwste vermoeden. Groot was echter de geestdrift toen NAPOLEON op den 26sten Februari 1815 te een uur in den namiddag aan zijne Garde de order gaf om zich voor het aanstaande vertrek gereed te maken.

Van alle zijden weerklonk weldra de kreet:

„*Paris ou la mort*” en geen drie uren later waren reeds de vierhonderd man van de Oude Garde op de brik „l'Inconstant” ingescheept. Vijf andere vaartuigen namen op: honderd man Infanterie, zevenhonderd Poolsche „cheveau-légers”, een bataljon Flankeurs en enkele veldstukken.

Vergezeld van de Generaals DROUOT en BERTRAND ging de KEIZER des avonds om 8 uur aan boord van „l'Inconstant”.

Een kanonschot gaf het sein tot vertrek en het kleine eskader stak in zee.

Aanvankelijk door windstilte opgehouden, en ter nauwernood aan de Engelsche kruisers ontsnapt, liet de flotielje op den 1sten Maart het anker vallen in de Golf van Juan nabij Fréjus, tusschen Cannes en Antibes, en zette NAPOLEON weder voet op Franschen bodem.

Hier richtte de KEIZER zijne beroemde Proclamatie tot de Fransche Armee, waarvan wij de woorden: „*La Victoire marchera au pas de charge, enz.*” op blz. 60 citeerden.

Van hier begon de zegetocht naar Parijs, welke Europa weder met angst en zorgen vervulde.

Geen oogenblik draalde het Congres met zijn verontwaardiging uit te spreken over NAPOLEON's woordbreuk:

„*En rompant — leest men in die Weener Declaratie, den 13^{den} Maart opgesteld — ainsi la convention qui l'avait établi á l'isle d'Elbe, BUONAPARTE détruit le seul titre légal auquel son existence se trouvoit attachée. En reparoissant en France avec des projets de troubles et de bouleversements il s'est privé lui-même de la protection des lois, et a manifesté, a la face de l'univers, qu'il ne saurait y avoir ni paix, ni trêve avec lui.*”

EDEROM zetelt KEIZER NAPOLEON in het Paleis der Tuileriën, binnengedragen op de armen zijner Generaals . . . „la portière s'ouvre, et sur le marchepied paraît NAPOLEON, vêtu de la même redingote grise, ayant sur la tête le même chapeau uni, qu'on lui voyait toujours, . . . il veut s'avancer; mais il ne peut traverser la foule, lorsqu'une troupe de généraux et d'officiers, la plupart l'épée à la main, le soulèvent et le portent." (Zooals de Graaf A. DE LA BORDE schetst in zijn werk:)

Quarante-huit heures de garde au château des Tuileries par un grenadier de la garde nationale.

De naam „l'Exterminateur", waarmee de banneling begroet werd, toen hij den voet op Franschen bodem zette, was twintig dagen later veranderd in dien van „Sa Majesté Impériale". Zijne oude getrouwen hadden zich weder bij NAPOLEON gevoegd: te Grenoble de Kolonel LABÉDOYÈRE, een jong, vurig krijgsmann, van drieduizend gewapenden vergezeld. De KEIZER drukte hem aan zijn hart met de woorden: „*Colonel vous me replacez sur le trône.*"

Te Auxerre was het de Maarschalk NEY, die aan het hoofd eener krijgsmacht heengesnel met het oogmerk NAPOLEON gevankelijk naar Parijs te voeren, nochtans aan den eere naam „le brave des braves" van de lippen zijns ouden meesters geen weerstand kon bieden.

Stad op stad opende hare poorten en juist tien maanden na zijn vertrek uit Fontainebleau voerde de Groote KEIZER weder zijnen scepter over Frankrijk: den dag te voren — 19 Maart — had LODEWIJK XVIII met het geheele Hof de wijk genomen naar Rijssel.

Toch hadden zoowel de aanhangers eener gematigde Constitutie als de Republikeinen het oogenblik gunstig geacht om NAPOLEON's macht te beperken. In de „Acte additionnel aux Constitutions de l'Empire" werd het beginsel gehuldigd van volksvertegenwoordiging in twee kamers — Pairs en Afgevaardigden — terwijl ook drukpersvrijheid gewaarborgd werd. Plechtig werden deze bepalingen op den 1sten Juni in tegenwoordigheid van gedeputeerden uit het geheele Rijk afgekondigd.

Terecht begreep NAPOLEON, dat de vorming van een krachtig leger een onverbiddelijke eisch was. Met zijn arendsblik voorzag hij „*une lutte difficile, une longue guerre*"; de declaratie van het Weener Congres liet aan duidelijkheid niets te wenschen over, vergeefs waren NAPOLEON's betuigingen aan de vergaderden in Oostenrijks hoofdstad, dat hij den vrede wenschte, vergeefs zijne pogingen om het Congres voor zich te winnen.

KEIZER FRANS I verbood zelfs aan de gezanten van zijn schoonzoon om het Oostenrijksche gebied te betreden, en sloot den 25sten Maart met Engeland, Rusland en Pruisen een nieuw verbond, bekend onder den naam van „Sainte Alliance", tot handhaving der bepalingen van het Congres.

Slechts door eene reeks van schitterende overwinningen op de talrijke heirscharen der Verbondenen zou NAPOLEON zijne positie kunnen handhaven en eenen voordeelligen vrede bedingen.

Ook elders draalde men niet, de krijgstoerusting met alle kracht voort te zetten; het nieuw gestichte „Koningrijk der Nederlanden" bleef niet achter.

Nauw hadden de Fransche Couranten gewaagd van den intocht en de decreten van NAPOLEON

te Lyon of de Commissaris-Generaal van Oorlog besloot na kort beraad den Souverein voor te stellen het leger onverwijld te mobiliseeren, en droeg den Chef van den Generalen Staf op, om een plan te ontwerpen tot samentrekking eener troepenmacht van 30000 man. Onmiddellijk volgde de bekrachtiging der gedane voorstellen en reeds op 17 Maart 1815 werd de lastgeving verstrekt tot het op voet van oorlog brengen van 30 Bataljons, 10 Escadrons en 10 Batterijen. Den 23sten d. a. v. ontving de Generaal-Majoor ANTHING de order, dat ook hij met de vijf bataljons Koloniale troepen deel moest uitmaken van het gemobiliseerde leger.

Ook de Oud-Commandant der Garde Rijders ontving den 24sten Maart zijne benoeming tot Commandant der Artillerie te Velde. Hij begaf zich dientengevolge naar het hoofdkwartier van den ERFPRINS te Brussel, vergezeld van den Oud-Rijder, den Majoor DE LA SARRAZ, die hem als Adjudant was toegevoegd.

Met de meeste voortvarendheid werd alles wat op de mobilisatie betrekking had geregeld.

Op 24 en 25 Maart gingen van het Departement van Oorlog de bevelen uit aan de Divisie-Commandanten met de aanwijzing der tegen 4 April te betrekken kantonnementen.

In deze dagen van drukke werkzaamheden wijdden zich ook de beide Vorstenzonen met onverpoosden ijver en toewijding aan de behartiging der Vaderlandsche belangen.

Sedert 16 Maart, den dag waarop aan WILLEM I de Koningstitel verleend was, voerde de oudste der PRINSEN den titel van PRINS VAN ORANJE „*ten einde te zorgen, dat deze naam, waaraan zich zoo vele herinneringen verbonden, niet verloren ging en verdween.*” Tegelijkertijd aanvaardde zijn Broeder den titel van PRINS FREDERIK DER NEDERLANDEN. Aan Z. K. H. werd bij Besluit van 26 Maart het commando over het Veldleger opgedragen, onder het oppergezag van den PRINS VAN ORANJE, Bevelhebber van al de geallieerde troepen in de Nederlanden aanwezig. Als zoodanig had laatstgenoemde met den Generaal DE CONSTANT in de dagen tusschen 19 en 21 Maart de indeeling der Nederlandsche troepen in divisiën en brigaden ontworpen, zoomede de voorloopige dislocatie der troepen tusschen Luik en Leuven met hoofdkwartier St.-Truyen, welke ontwerpen 's KONINGS hooge goedkeuring mochten verwerven.

Voorts waren door Z. K. H. in overleg met den Generaal TINDAL maatregelen getroffen om de Zuidelijke Nederlanden tegen eenen overval te dekken.

Den 27sten Maart deed de Koninklijke familie haren plechtigen intocht binnen Brussel. De PRINS VAN ORANJE begeleidde te paard het Vorstelijk rijtuig.

Voor het Huis van Oranje schenen gelukkige dagen te zijn aangeboren. . . . .

ET Nederlandsche leger te Velde was ingedeeld in 3 Divisiën, elk ter sterkte van 2 Brigades; voorts de Brigade Koloniale troepen welke de Indiaansche Brigade genoemd werd. Verder 3 Brigades Cavalerie en de Reserve Artillerie. Hierachter geven wij de Indeeeling, zooals die voorkomt op blz. 133 en 134 van het Prachtwerk „de Uniformen”.

Ook het nieuw opgerichte Korps Rijdende Artillerie, alhoewel nog niet op volledige sterkte, maakte een onderdeel uit van het Veldleger.

Den 1sten Maart 1814 was als Majoor bij het Korps benoemd, JACOB LODEWIJK DOMINICUS VAN DER SMISSEN, Belg van geboorte, een krijgsman, die niet te vergeefs geroepen werd om in den aanstaanden Veldtocht den goeden naam van het Korps gestand te doen.

Het eerekruis van de 3^e klasse der Militaire Willemsorde, hem bij Koninklijk Besluit van den 18^{den} Juli 1815 geschonken, vormt een dier kleinodiën waarop de Historische Verzameling der Ridders met zooveel rechtmatigen trots mag wijzen. Het werd afgestaan door zijne zonen: Zijne Exellentie den Oud-Luitenant-Generaal in Belgischen Dienst Baron VAN DER SMISSEN en ADOLPHE VAN DER SMISSEN, beiden wonende te Brussel.

Gelijktijdig met dit geschenk werd de toezegging gedaan van een miniatuurportret, in welks bezit het Museum zich echter helaas tot heden niet mag verheugen. Bovendien deden zij de mededeeling in het bezit te zijn van een groot portret „en pied” van den Oud-Rijder, dat zij wel genegen waren per testament aan het Regiment Rijdende Artillerie te vermaken. Onnoodig zal het wel zijn hier te vermelden, dat voor deze beeltenis bij eventueele ontvangst eene eereplaats zal worden ingeruimd.

De Luitenant-Kolonel M. A. KUYTENBROUWER, die den 2^{den} November 1814 door benoeming tot Commandant van het 4^e Bataljon Artillerie Nationale Militie het Korps had verlaten, was op dienzelfden datum vervangen door den ons zoo welbekenden oud-Rijder FREDERIK CAREL LIST, die den 25sten Juni t. v. in den Haag teruggekeerd, den 1sten Juli aangesteld was tot oudsten Kapitein der Artillerie bij het 4e Bataljon Artillerie te Voet.

Dienaangaande lezen wij in zijne Mémoires:

„Ik begaf mij onverwijd op audiëntie bij den Souvereinen Vorst, dien ik met de meeste bescheidenheid mededeelde, hoezeer ik was teleurgesteld, dat ik mijn vaderland niet in den rang was geplaatst, dien ik in Frankrijk bekleedde; dat ik evenwel de benoeming tot Kapitein had aangenomen omdat ik bij voorkeur H.D.Z. Huis en mijn vaderland wenschte te dienen, maar dat ik hoopte zoodra mogelijk in den rang te worden hersteld, dien ik meende met eere te hebben vervuld.

„Dat beloof ik u, daarop kunt ge u stellig verlaten” was het antwoord van den Vorst. . . . .”

Na zijne benoeming duurde het, tengevolge van zijne werkzaamheden bij het Bataljon Artillerie te Naarden, nog tot den 27sten November, alvorens de Majoor LIST bij de Rijdende Artillerie te Breda in functie kon treden.

Bij de mobiliseering van een gedeelte van het Korps verzocht LIST te vergeefs om voor het Veldleger te worden benoemd. Zijne Mémoires bevatten daaromtrent het volgende:

Baron de Bichin
Major

„De Luitenant-Kolonel TRIP trok met de batterijen te Velde, en ik bleef als commandant van het resteerende gedeelte van het Korps te Breda achter.

„Om zoo mogelijk den kwaden indruk uit te wisschen, dien mijn lang verblijf in het Fransche leger had gemaakt, en waarvan ik bij mijn terugkeer in het Vaderland groot nadeel had ondervonden, verzocht ik om bij het leger te Velde te worden geplaatst, waarop ik ten antwoord kreeg: dat men vooreerst mijn diensten niet behoefde, maar op mijn verzoek zou worden gelet indien bij het leger te Velde hoofdofficieren bij het wapen mochten komen te ontbreken”.

Zoo bleef dan de Majoor LIST te Breda in garnizoen en was het hem niet gegeven deel te mogen nemen aan de Krijgsverrichtingen in de Zuidelijke Nederlanden.

Van het Korps zullen wij op het operatietooneel aantreffen:

1°. de Batterij Rijdende Artillerie BIJLEVELD (2° Compagnie) waarbij waren geplaatst de 1° Luitenant HEITMAN — die evenwel vóórdat de vijandelikheden eenen aanvang namen, naar het depôt gezonden en vervangen was geworden door den 1° Luitenant A. H. WASSEROT DE VINCY — en de 2° Luitenants F. W. DIBBETZ en W. KOOPMAN.

2°. de halve Batterij Rijdende Artillerie, onder het bevel van den Kapitein A. PETTER (3° Compagnie), waarbij ingedeeld was de 1° Luitenant COUVREU VAN DEKKERSBERG.

3°. de halve Batterij Rijdende Artillerie gecommandeerd door den Kapitein A. R. W. GEY (1° Compagnie) waarbij waren geplaatst de 2° Luitenants H. W. REYNTJES en W. H. J. Baron VAN WASSENAER VAN ST. PANCRAS.

4° de Batterij Rijdende Artillerie C. F. KRAHMER DE BICHIN (7° en 8° Compagnie, uit Zuid-Nederlandsche troepen bestaande) met de 1° Luitenants N. J. DE VILLERS-DUFOURNEAU en J. L. VAN DER SMISSEN en den 2° Luitenant J. B. VAN DER STEEN.

Van de voorwerpen, in het bezit van het Museum, welke ons aan de eervolle loopbaan herinnerden van de Kapiteins A. BIJLEVELD, A. PETTER en A. R. W. GEY, zoomede aan die van de Kapiteins F. C. LIST en P. A. RAMAER gaven wij reeds vroeger eene beschrijving.

Een schets naar het Portret van den Majoor C. F. KRAHMER DE BICHIN stelden wij op blz. 13 van het IIIe Deel.

De photogravure, die hier thans eene plaats vindt, doet de kranige figuur van den Oud-Rijder nog beter tot haar recht komen. Aan KRAHMER komt de verschuldigde eer toe, dat zijne beeltenis prijkt aan het begin van dat gedeelte van ons werk, waarin Neerland's Ridders zich opmaken om het slagveld te betreden.

Het koppel pistolen, dat wij onder aan blz. 55 als Cul de Lampe gaven, werd eenmaal door KRAHMER te Velde gebruikt. De wapenen voeren op de kolsplaat zijne initialen; op de slotplaat den naam van den Majoor F. E. DINAUX; zij werden ten geschenke ontvangen van den Majoor der Artillerie Jhr. C. H. MEYER.

De overige reliquiën, in onze verzameling bewaard, zullen daar ter sprake komen, waar aan KRAHMER's heldendood in 1830 eenige woorden van piëteit zullen worden gewijd.

„Bewijsstukken, betrekking hebbende op de inname der vesting Péronne (1815) en het aandeel daarin genomen door den 1e Luitenant HENDRIK WILLEM REINTJES VAN VEERSEN (MWO₄)” een geschenk van den toenmaligen Kapitein van het 3e Regiment Veld-Artillerie, J. D. WAGNER, doen ons REINTJES kennen als waardig lid van het Korps.

„Een miniatuurportret voorstellende den 1^e Luitenant WILLEM HENDRIK JACOB Baron VAN WASSENAER VAN ST.-PANCRAAS (MWO₄)” den 2de December 1892 in bruikleen afgestaan door den Kapitein der Artillerie J. N. A. Baron VAN WASSENAER VAN ST.-PANCRAAS en ontvangen door tusschenkomst van den oud-officier der Rijdende Artillerie, den Kapitein C. HOEKWATER, werd almede met groote ingenomenheid aanvaard. Het geeft ons een juist beeld van een officier der Rijdende Artillerie uit de roemrijke dagen van 1815.

Het Museum bezit het Ridderkruis van de 4^e klasse der Militaire Willemsorde, toebehoord hebbende aan NICOLAS, JEAN DE VILLERS-DUFOURNEAU in het jaar 1879 geschonken door zijnen zoon, den toenmaligen Kapitein bij het Belgische leger en Commandant eener Rijdende Batterij bij het 4^e Regiment te Tirlemont, A. DE VILLERS-DUFOURNEAU. Dat eeremetaal werd den Oud-Rijder na den slag van Waterloo door den PRINS VAN ORANJE geschonken, zooals blijkt uit een schrijven dd. 12 April 1893 van den Kolonel, Commandant van het 4^e Regiment Artillerie A. DE VILLERS-DUFOURNEAU te Leuven (Zie Gedenkboek Eeuwfeest Korps Rijdende Artillerie blz. 13).

Van de overige officieren, die aan den Veldtocht van 1815 in de Nederlanden en in Frankrijk deelnamen bezit de Historische Verzameling geene souvenirs; evenmin is zulks helaas het geval met diegenen, welke in hetzelfde jaar bij het nieuw opgerichte Korps waren aangesteld, met uitzondering van den Majoor LIST, den Majoor RAMAER, den Kapitein DE SEYFF en van den Luitenant HENDRIK CHRISTIAAN ZEHELEIN.

De reliquiën der drie eerstgenoemden afkomstig vonden reeds alle in ons werk hunne plaats. De dochters van den oud-Rijder ZEHELEIN verrijkten de Historische Verzameling met een gekleurd photographisch Portret, hem voorstellende in de uniform van 2^e Luitenant, en met een Metalen Kruis, dat zijne borst sierde toen hij als 1^e Luitenant diende bij het 3de Bataljon Veld-Artillerie.

Dankbaar werden ook deze souvenirs aanvaard, welke ons met de bovengenoemde aan een zoo eervol tijdperk herinneren.

Even als de Kapitein LIST diende ook de te Breda in garnizoen zijnde Kapitein P. A. RAMAER Commandant der 6e Compagnie Rijdende Artillerie, in dato 21 Maart 1815 eene aanvraag in, om bij het reeds gemobiliseerde Nederlandsche leger te worden geplaatst. Het antwoord van den Luitenant-Kolonel TRIP laten wij als facsimilé volgen.

Breda den 22 Maart 1815

Mit gevoelen heb ik uit Hoogstr. brief van den 21 den
de gevoelen van Hoogstr. en die van Uwe Officieren
vernomen, een ieder die aan Ede en plicht en aan hem
Nederland gehecht is koeten zodanig gevoelen, en ik
verwacht en dart hoop van alle mijn Officiere dat
zy wanneer het nodig is dit met Daden zullen bewyzen.

Ik kan Hoogstr. tot myn leedwene ge hoor gaven
van met de eerstvertrek ende Mobile Battering te
zullen mankeren, daar te Maestricht, te Bergen op
Loon, en te Breda, ieder een Battering voor de Kruide de
Artillerie word getoorned, en het met de regels van den dienst en
de billijkheid overeen komt, in dien geen gegronde redenen
zullen verhin deren, dat mit ieder plaatsen die oudste
Kapitein, het eerst mankeren.

Blain den Heer Kapitein	De Luitenant Kolonel
Kramer kommanderend	kommanderend der de Kruide de Artillerie
de 6 ^{de} Comp ^{ie} in Kruide de Artillerie	H. R. Trijs

Ook de Kapitein RAMAER was alzoo genoodzaakt om te Breda te blijven alwaar het niet aan werkzaamheden ontbrak hetgeen zooals de Majoor LIST ons in zijne Mémoires mededeelt, een gevolg was van:

„het voltallig houden van de batterijen te Velde aan geofende manschappen en gedresseerde paarden, de aanvulling van kleeding, equipment en harnachement alsmede het ontwarren van de Administratie van het Korps, die wel eenigszins in de war was geraakt.

In de bijna dagelijksche briefwisseling, die de Majoor LIST met den Luitenant-Kolonel TRIP onderhield, werden bewijzen te over gevonden van den grooten ijver, die door schier alle officieren van het Korps aan den dag werd gelegd.

VRIJ algemeen verwachtte men in de laatste dagen van Maart, naar aanleiding van verschillende berichten uit Frankrijk, dat het offensief van NAPOLEON zich tegen Zuid-Nederland zoude richten. De PRINS VAN ORANJE had de innige overtuiging dat er een Veldtocht op handen was, waarin talrijke strijdkrachten zich met elkander zouden meten. 's PRINSEN eerste verordening, leidde dan ook tot het eng samentrekken der Nederlandsche troepen in de eerste dagen van April in de nabijheid van St.-Truyen. Voorts trof Z. K. H. eene overeenkomst met den Pruisischen Generaal VON KLEIST, waarbij bepaald werd dat deze bij eenen vijandelijken aanval uit Frankrijk met dertigduizend man Duitsche troepen waarover hij tusschen den Rijn, de Moezel en de Maas het bevel voerde, naar de zijde van Thienen zou oprukken, om in vereeniging met de Engelsch-Nederlandsche troepen aan elke vijandelijke macht het voortrukken te betwisten.

Ja, ware het niet, dat de operatieplannen van het Weener-Congres hiertegen ingedruischt hadden, de KROONPRINS had niets vuriger verlangd, dan zelf het initiatief te nemen en aanvallend tegen NAPOLEON op te treden. Al zijne aanvankelijke maatregelen waren daarop gericht; dan, het Engelsche Legerbestuur oordeelde de Britsche Krijgsmacht, vooralsnog te zwak om zelfstandig tegen Frankrijk's KEIZER in het Veld te verschijnen, en Lord BATHURST breidde de voortvarendheid van den jeugdigen bevelhebber, dien hij nog onvoldoende krijgserveraring toekende.

Een ander, ouder in jaren, die zich reeds als opperbevelhebber eenen grooten naam verworven had, zou de eer te beurt vallen om de Bondgenootschappelijke heirscharen tegen NAPOLEON aan te voeren.

De Mogendheden te Weenen vergaderd, hadden den Britschen Veldmaarschalk ARTHUR Graaf WELLESLEY, HERTOG VAN WELLINGTON, Markies van TORRES VEDRAS enz., des ERFPRINSEN Mentor in Spanje, tot Generalissimus uitgekozen.

Naarmate nu over meer strijdkrachten beschikt werd, werden de kantonnementen uitgebreid, en allengs sloten de Nederlandsche troepen in het Westen aan de Britsche Korpsen aan. Aanvankelijk ontving de PRINS VAN ORANJE de order om Rijssel bezet te houden en de troepen te Velde geene meer voorwaarts gelegene opstelling te doen innemen. Enkele dagen later gelastte zelfs Lord BATHURST aan den PRINS, om de troepen in de richting van Brussel te doen teruggaan; de regering verlangde dat de Britsche krijgsmacht onaangetast aan WELLINGTON zou overgaan. Z. K. H. vermeende echter geen verandering in de dislocatie der Engelsche en Hanno-veraansche troepen te moeten brengen, alvorens de HERTOG VAN WELLINGTON was aangekomen en ging intusschen voort door doeltreffende maatregelen den ijver der jonge troepen aan te wakkeren en het nog ontbrekende aan te vullen.

INMIDDELS had PRINS FREDERIK den 4^{den} April bij Generale order N° 1 het opperbevel over het eerste Koninklijke leger te Velde aanvaard, dat op het vastgestelde tijdstip de concentratiepunten had bereikt. Dienzelfden dag bracht Lord WELLINGTON op zijne doorreis van Weenen een kort bezoek aan het Nederlandsche hoofdkwartier, en besprak te Brussel met den PRINS VAN ORANJE en met VON GNEISENAU de verder te nemen maatregelen. De Britsche Generalissimus achtte eenen aanval der Franschen op Nederland niet waarschijnlijk; waagden zij zulks, dan zouden zij, meende hij, Brussel tusschen de Schelde en de Sambre, maar zeker niet van de Maaszijde naderen. Aan dit allezins verkeerde denkbeeld bleef WELLINGTON tot het begin der vijandelikheden vasthouden.

Dientengevolge verlieten de Nederlandsche troepen op 9 April de eerst betrokken kantonnementen tusschen Luik en Leuven. In laatstgenoemde plaats vestigde PRINS FREDERIK den volgenden dag zijn hoofdkwartier. Toen reeds had Lord WELLINGTON het opperbevel over de Britsche, de Hannoveraansche en de Duitsche contingenten overgenomen. Alvorens ook het commando over de Nederlandsche troepen te aanvaarden, stelde hij in overleg met de beide PRINSEN en met Generaal DE CONSTANT eene nieuwe indeeling van het Bondgenootschappelijk Leger vast in twee Legerkorpsen, eene algemeene reserve, een Cavalerie-Korps en de reserve Artillerie.

De samenstelling was als volgt:

I^o LEGERKORPS onder commando van Z. K. H. DEN PRINS VAN ORANJE, sterkte ruim 30000 man, bestaande uit de 1° Engelsche Divisie (Generaal-Majoor COOKE), de 3° Engelsche Divisie (Luitenant-Generaal ALTEN), de 2° Nederlandsche Divisie (Luitenant-Generaal DE PERPONCHER), de 3° Nederl. Divisie (Luitenant-Generaal CHASSÉ en de Nederl. Cavalerie-Divisie (Luitenant-Generaal COLLAERT.)

II° LEGERKORPS onder commando van den Luitenant-Generaal Lord HILL, sterkte ruim 27000 man, bestaande uit de 2° Engelsche Divisie (Luitenant-Generaal CLINTON), de 4° Engelsche Divisie (Luitenant-Generaal COLVILLE), de Hannoveraansche Cavalerie-Divisie (Kolonel ESTORFF) en de Nederlandsche troepen onder bevel van Z. K. H. PRINS FREDERIK DER NEDERLANDEN, n.l. de Indische Brigade (Luitenant-Generaal ANTHING) en de 1° Nederl. Divisie (Luitenant-Generaal STEDMAN).

ALGEMEENE RESERVE onder commando van den HERTOG VAN WELLINGTON, sterkte bijna 24000 man, bestaande uit de 5° Engelsche Divisie (Luitenant-Generaal PICTON) de 6° Engelsche Divisie (10° Brigade, Genl Maj^r LAMBERT, 4de Hannov. Brigade, Kol. BEST), het Brunswijksche contingent (Z. D. H. de HERTOG VAN BRUNSWIJK), de Hannoveranen (Luitenant-Generaal VON DER DECKEN) en het contingent van Nassau (Generaal-Majoor VON KRUIZE).

HET ENGELSCH-CAVALERIE-KORPS onder commando van den Luitenant-Generaal Lord UXBRIDGE, ter sterkte van 10000 man en bestaande uit 7 Divisiën.

DE RESERVE ARTILLERIE zes Rijd. Batterijen: BULL, WEBBER SMITH, GARDINER, WHINYATES, MERCER en RAMÇAY onder commando van den Kolonel WOOD.

PRINS FREDERIK hield aanvankelijk als opperbevelhebber der Nederlandsche troepen te Nivelles verblijf.

Volgens de opgaven van Jhr. J. W. VAN SYPESTEIN waren de hoofdkwartieren van het Nederlandsche leger en de batterijen op 12 April 1815 aldus gedisloqueerd:

Het Hoofdkwartier van de Indiaansche Brigade te Genappe: dat van de 1^e Divisie Infanterie te Charleroi; de daarbij ingedeelde Batterij Artillerie te Voet onder den Kapitein SCHEFFER, welke te Gosselies in kantonnement lag, kwam later onder de bevelen van den Kapitein WYNANDS.

Het Hoofdkwartier van de 2^e Divisie Infanterie was te Nivelles gevestigd; de tot die Divisie behoorende Batterij STEVENART was nog niet ter plaatse. In het dorp Frasnes lag de Batterij Rijdende Artillerie onder het commando van den Kapitein BIJLEVELD; deze was aldaar op den 1sten April aangekomen na den 29sten Maart uit Bergen-op-Zoom te zijn afgemarcheerd. Zijn Dagboek vermeldt: „ik wierd met de Batterij gecantonneerd te Frasnes een half uur van de quatre-bras.”

Het Hoofdkwartier van de 3e Divisie Infanterie alsook de Zuid-Nederlandsche Batterij KRAHMER bevond zich te Braine-le-Comte. De batterij LUX was nog niet bij het leger te Velde aangekomen.

Het Hoofdkwartier van de Brigade Zware Cavalerie, waarbij de halve Batterij Rijdende Artillerie onder PÉTTER was te Braine l'Alleud; dat van de Brigade Lichte Cavalerie, waarbij de halve batterij Rijdende Artillerie GEY te Soignies gevestigd. De 2e Brigade Lichte Cavalerie had haar hoofdkwartier in Fontaine l'Évêque.

De beide halve Batterijen Rijdende Artillerie waren den 1sten April uit Maastricht vertrokken.

In de opstelling kwam al spoedig verandering. Zoo verliet reeds op 13 April het stafkwartier der 1e Divisie Charleroi met Roeulx als nieuwe bestemming. Daarheen werd ook de Voet-batterij gedirigeerd. Aan de 2 Brigades werden nieuwe kantonnementen in de omstreken aangewezen.

In de eerste helft van Mei marcheerde deze Divisie, zoomede de Indiaansche Brigade, naar Sottegem.

Het hoofdkwartier van de 2^e Divisie was inmiddels te Nivelles gebleven; en ook de batterijen behielden tot den 15^{den} Juni de haar aangewezen standplaatsen, zooals ook BIJLEVELD vermeldt.

Het hoofdkwartier van de 3^e Divisie daarentegen werd herhaaldelijk verplaatst: bij den aanvang der vijandelijkheden was het te Haine St. Pierre; de batterij LUX had toen kantonnementen betrokken te le Hestre; de batterij KRAHMER te Seneffe.

De Brigade Zware Cavalerie bleef in de omstreken van Braine l'Alleud, Witterzee, enz.; de Kapitein GEY had met zijne halve Batterij Lillois belegd.

Tegen het midden van April werden de 2 Brigades Lichte Cavalerie respectievelijk verplaatst in Zuidelijke en Westelijke richting, met het oogmerk om in den veiligheidsdienst tusschen Mons en de Sambre te voorzien. De halve Batterij PÉTTER kwam toen te St. Symphorien.

In Bijlage f vindt men nog een overzicht der Kantonnementen op 20 April. (Krg. Archief.)

Toen de Pruisen het terrein bezuiden den Romeinschen Straatweg en Binche bezetten, trok de Brigade VAN MERLEN de voorposten beneden St. Symphorien en Bray enger samen; links sloten zij aan de Pruisische voorposten te Binche, rechts aan die der Hannoveranen nabij Mons; de veiligheidsketen der Britten bewaakte het gedeelte der grenzen tusschen Mons en Doornik, hetwelk volgens de alleszins onjuist gebleken meening van den HERTOG VAN WELLINGTON het scherpst bedreigd was.

Inmiddels had het Koninklijk Besluit van 21 April 1815 de samensmelting van de Noord- en Zuid-Nederlandsche troepen voltooid. Twee dagen later diende de Engelsche Opperbevelhebber bij KONING WILLEM I een Memorandum in aangaande de Verdediging der Nederlanden. Hierbij werd nog steeds het plan gehuldigd om aanvallend tegen Frankrijk op te treden. De uitvoering werd echter noodzakelijkerwijze beheerscht dóór de beslissing der Verbonden Souvereinen en den opmarsch der Oostenrijksche en Russische legers. Volgens WELLINGTON's berekeningen zoude het Engelsch-Nederlandsche leger in het begin van Mei gereed kunnen zijn om Frankrijk binnen te rukken. Daartegenover stond echter de verklaring van KEIZER FRANS I, volgens welke het Oostenrijksche leger niet voor 1 Juni gereed konde zijn voor den opmarsch naar Frankrijk's Oostelijke grenzen. Onder deze omstandigheden was het niet mogelijk om bij offensieve voornemens te blijven volharden.

PRINS FREDERIK had intijds doeltreffende maatregelen genomen om desverreicht de Brigades en Divisiën snel te kunnen samentrekken. Voorts streefde Z. K. H. er naar, om de troepen zoo geschikt en bedreven mogelijk aan zijn Broeder over te geven.

Weldra zou het oogenblik daartoe aanbreken.

Op den 2^{den} Mei n.l. was 's PRINSEN hoofdkwartier verplaatst naar Braine-le-Comte, en nog dienzelfden dag zien wij ook den Hollandschen Troonsopvolger van een talrijken stoet Nederlandsche en Britsche stafofficieren omgeven aldaar aankomen. Den dag daarop aanvaardde de PRINS VAN ORANJE het Opperbevel over het Koninklijke Nederlandsche Leger te Velde, tevens de aanvoering van de eerste en de derde Engelsche Divisie.

Aan PRINS FREDERIK werd het commando opgedragen over de 1^e Divisie (STEDMAN) en de Indiaansche Brigade. Nederlandsche Commissarissen werden door den KONING bij de verschillende legers afgevaardigd. Den 5^{den} Mei volgde de benoeming van den HERTOG VAN WELLINGTON tot Opperbevelhebber over al de Nederlandsche troepen in de Zuidelijke Nederlanden, zooals het heette, in het vertrouwen „*op den ijver van allen om onder het gebied van dien grooten krijgsman de loopbaan der eer in te treden . . .*”

Twee dagen later verleende hem KONING WILLEM I den rang van „Veldmaarschalk der Nederlanden.”

AD Neerland's Vorst reeds bij Dagorder van 27 April naar aanleiding van de gehouden wapenschouwingen Hoogstdezelfs bijzondere tevredenheid doen betuigen over de orde en de tucht, welke in het leger heerschten, den goeden geest en de goede verstandhouding tusschen de Noord- en de Zuid-Nederlandsche troepen, die geest welke in het nieuw opgerichte Leger heerschte, werd nog in hooge mate bevorderd door de bekendmaking van het Koninklijk Besluit, waarbij het Eerekrus der Dapperen werd ingesteld.

„Alzoo wij in aanmerking hebben genomen, dat het toelleggen van vereerende belooningen aan, en het dragen der daartoe behoorende teekenen of decoratiën door diegenen, welke zich van de pligten aan den krijgsdienst te water en te lande verbonden, door uitstekende daden van MOED, BELEID en TROUWE hebben gekweten, bijzonder geschikt is tot opwakkering en aankwekking dier krijgshaftige deugden en dat ook uit dien hoofde bij meest alle Europesche Mogendheden militaire orden van verdiensten zijn ingesteld; dat het bovenal voor den militairen stand vereerend is en tot een prikkel tot het verrigten van groote daden kan verstreken, wanneer elk en een ieder van dien stand, van den hoogsten tot den laagsten in rang, in het geval zijn om, door schitterende bedrijven in het verwerven van zoodanige eervolle onderscheidingsteekenen te kunnen deelen, en dat onze verheffing tot den Nederlandschen Troon eene geschikte gelegenheid is, om voor ons krijgsvolk te water en te lande eene zoodanige eervolle militaire orde in te stellen: Zoo is het . . . enz.

„Art. 1. Er wordt ingesteld eene orde, strekkende tot belooning van uitstekende daden van moed, beleid en trouwe, bedreven door diegenen, welke, zoo ter zee als te lande, in welke betrekking ook en zonder onderscheid van stand of rang, Ons en het Vaderland dienen. . . .”

Zoo luiden de kernachtige bewoordingen van het Koninklijk Besluit, dat op den 30sten April des jaars 1815, het tweede jaar der regeering van KONING WILLEM I, als eerste verrichting van het hoofdkwartier te Braine-le-Comte, werd afgekondigd.

Is het wonder, dat de voorlezing van dit Vorstelijk Woord in alle kantonnementen door Neerland's Krijgers met luide en veelvuldig herhaalde toejuichingen, met donderende hoera's werd begroet, vreugdestemmen die eerst langzaam smoorden om zich ten slotte op te lossen in ééne stille gedachte, in één ernstig voornemen, in ééne heilige gelofte . . . . De gelofte om in den zwaren strijd, welke stond gestreden te worden, zich te gedragen volgens eer en plicht, ja meer, oncindig veel meer dan de plicht gebod, te zullen vervullen; om voor het behoud van het Nederlandsche Vaandel, voor de verdediging der rechten van Oranje tot den laatsten droppel bloed veil te hebben; om steeds te zijn onder de vorsten, die het vijandelijk vuur trotseeren, steeds te behooren tot de dappersten onder de dapperen!

Opdat ook eenmaal hunne borst waardig gekeurd zoude worden, om dat eerekrus te ontvangen, dat symbool, hetwelk hem te allen tijde zal stempelen tot den krijgsman in den waarachtigen zin van

het woord, dat hem steeds zal omstralen met een aureool van de zuiverste plichtsbetrachting, van de grootste en edelste verdiensten jegens Vorst en Vaderland.

Of die gelofte gestand werd gedaan?

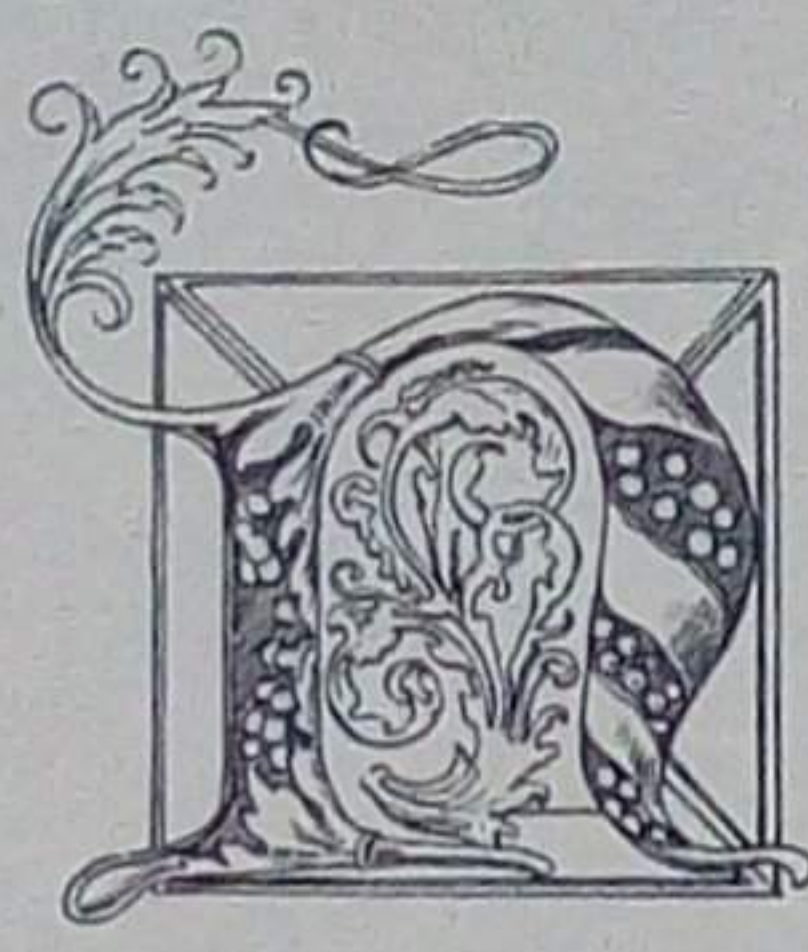
Daartoe spreken de benoemingen na afloop van de Veldtocht, welke zoo velen van Neerland's zonen het eermetaal onzer Hoogste Militaire Orde, het Kruis voor Moed, Beleid, Trouw deden verwerven.

naamlüst

der Officieren, onderofficieren, korporaals en manschappen
der rydende artillerie,

tot ridders der Militaire Willemsorde benoemd,

tydens zÿn by dit wapen dienend,

Namen.	Rang Graad	Derrichte Heldendaden	Namen	Rang Graad	Derrichte Heldendaden
J. S. D. van der Smisstu } w. e. 31 ^{ste}	Majoor	Veldtocht van 1815.	J. S. de Ruiper	Wachtmeester	Brussel 23-26 Sept. 1850.
H. A. M. Gey	Kapitein	Quatre Bras Waterloo	J. Petersen	id.	id.
F. W. Dibbetz	2 ^e Luitenant	id.	H. Verrips	id.	id.
H. D. Baron van Wassenaar van St Pancras	id.	id.	H. Visser	id.	id.
H. Zeller	Kapitein	id.	H. B. Goeddoedel	id.	id.
E. S. Krahmer de Wichin	id.	id.	H. S. Frikhover	Korporaal	id.
J. Kapph	Wachtmeester	id.	H. Knuppel	id.	id.
W. van den Welder	id.	id.	H. A. Kunstlerheide	id.	id.
H. van Gorkhem	id.	id.	E. J. Olthof	id.	id.
J. W. Maas	id.	id.	J. Heeres	id.	id.
F. de la Court	id.	id.	E. Ardoune	id.	id.
de Wal	id.	id.	H. Wynants	id.	id.
H. J. Leenders	id.	id.	E. Dendal	id.	id.
J. Kruijtweg	Korporaal	id.	H. J. Gillet	id.	id.
H. van Arminingen	id.	id.	L. De llo	id.	id.
J. S. van Laer	id.	id.	H. J. Gony	Kanonnier 1 ^{ste} kl.	id.
J. van der Slusen	id.	id.	E. Hassée	id.	id.
J. Frankhuizen	Kanonnier	id.	E. J. Demoulin	id.	id.
de Wit	id.	id.	H. Hulsmann	id.	id.
J. Glas	id.	id.	H. Falck	id.	id.
J. Pen	id.	id.	H. Krieger	id.	id.
H. van Wijck	id.	id.	H. E. Furrer	id. 2 ^e kl.	id.
J. Dammerslag	id.	id.	H. Smulders	Opper-Wachtmeester	id.
L. Levi Dant	id.	id.	H. l'Empereur	Kanonnier 1 ^{ste} kl.	id.
H. Bignonet	id.	id.	H. Baron Dentiuchi	Kapitein	Griendaagsche Veldtocht 2-12 Augustus 1851
H. Verkhoven	id.	id.	H. Wicherliuk	1 ^{ste} Luitenant	id.
H. D. J. G. veld	Kapitein	id.	H. J. G. van Strad de Kieel van Coehoorn	Kapitein	id.
J. L. van der Smissen	1 ^{ste} Luitenant	id.	H. A. Salter	Luitenant Kol.	id.
H. J. de Willers - Duforneau	id.	id.	H. A. Ramaer	Majoor	id.
J. B. van der Steen	2 ^e Luitenant	id.	E. van der Eudermulen	1 ^{ste} Luitenant	id.
H. Fokkens	Wachtmeester	id.	H. J. L. Likhama à Niekof	id.	id.
H. Stoops	id.	id.	E. van Löben Sels	id.	id.
H. Heijzer	id.	id.	H. H. F. Drucker	id.	id.
H. Schutt	id.	id.	E. S. S. Duquenois	id.	id.
H. Vianna	id.	id.	E. S. A. van Gorkhem	2 ^e Luitenant	id.
H. in de Detuw	id.	id.	L. Doortman Spandow	id.	id.
H. Verhoef	Korporaal	id.	H. A. Gallois	id.	id.
H. Snykhout	Kanonnier 1 ^{ste} kl.	id.	H. J. Ph. J. Darwaart	id.	id.
H. Wilbehoer	id.	id.	H. S. E. List	Wachtmeester	id.
H. Mastern	id.	id.	E. van Rijk	id.	id.
H. van der Heiden	id.	id.	E. de Jong	id.	id.
J. Gieslemans	id.	id.	H. J. Drouwer	id.	id.
H. H. de Wasserot de Vingh	1 ^{ste} Luitenant	id.	H. L. Nijpen	id.	id.
H. W. Reintjes	id.	id.	H. A. Kiekmans	id.	id.
H. A. Erip	Luit. Kolonel	id.	H. B. Devier	id.	id.
H. E. List	id.	id.	H. A. W. den Nieuwenboer	id.	id.
H. E. Pinaur	Kapitein	Brussel 23-26 Sept. 1850	E. van Dolkhoven	id.	id.
H. A. Ops	id.	id.	H. Deijer	id.	id.
H. E. van Rijnveld	1 ^{ste} Luitenant	id.	E. Moen	id.	id.
H. S. W. Baron de Constant Bebecq	id.	id.	L. Wolspoel	id.	id.
H. E. D. Meier	id.	id.	H. H. Frans	id.	id.
H. E. graaf van Limburg Stirum	id.	id.	H. A. Smulders	Korporaal	id.
H. J. Prinzen	id.	id.	H. D. van den Berg	id.	id.
H. E. Cindal	id.	id.	E. Franszen	id.	id.
H. E. van Naden	id.	id.	L. Sachar	id.	id.
H. S. D. baron van Beeckeren	id.	id.	H. J. Hiestand	id.	id.
E. W. Voel	id.	id.	H. Raes	id.	id.
H. S. Elout	2 ^e Luitenant	id.	H. J. Kol	Kanonnier 1 ^{ste} kl.	id.
H. A. Sodenkamp	id.	id.	E. J. Delmotte	id.	id.
H. S. Donng	id.	id.	L. A. du Moulin	id.	id.
H. J. Scheffer	Wachtmeester	id.	H. van Steensel	Kanonnier 2 ^e kl.	id.
E. J. Dularde	id.	id.	H. J. Schneijder	id.	id.
E. Baart	id.	id.	H. E. van den Dogaert	Kanonnier Milit.	id.
H. Leenaards	id.	id.	H. Balck	Wachtmeester	Staats-Vlaanderen
H. van der E. lot	id.	id.			

EXTRACT uit het Besluit van
ZIJNE MAJESTEIT DEN KONING
DER NEDERLANDEN, PRINS van
ORANJE-NASSAU, ^{Groot} HERTOG van
LUXEMBURG, enz. enz. enz.
van den 19 Julij 1815, N°. 68.

*Is tot Ridder der vierde klasse vande
militaire Willems Orde wordt benoemd de Heer
Kappij, Wagtmeester bij de Rydende Artillerij,
tweede Compagnie; Zullende de verhooging van
Soldij, bepaald bij art. 2. der Wet vanden 30 April
1815, N° 5, ingaan met den datum van het
tegenwoordig besluit.*

HET PENSIOEN of GAGEMENT, is ONVERVREEMDBAAR.

DE TITULARIS KAN DAAR OVER OP GEENERLEI WYZE (was geteekend) WILLEM.

BESCHIKKEN OOK NIET DOOR VERPANDING OF BELEENING.

ALLE OVEREENKOMSTEN HIERMEDE STYDIG ZYN (was geteekend) van wege den Koning.

INDIEN HY LAST GEEFT OM HETZEINE VOOR HEM TE ONT

VANGEN KAN HY DIE LASTGEVING ALTYD HERROEPEN. (was geteekend) A. R. FALCK.

WET VAN 26 MEI 1849 (STAATSBLAD N° 24)

Accordeert met het origineel, voor zoo veel
het geëxtraheerde aangaat.

De Griffier ter Algemeene Staats-Secretarij.

*Gezien door mij, J. J. J. J.
Ondersigter bij de 2. divisie,
Houtz*

Rauw

DE namen onder dezen van hen, die tot het nieuw opgerichte Korps Ridders behoorden, prijken in gulden letters op de rollen van zijn geschiedenis, naast die van onze voorgangers, welke zich in de jaren 1830—1831 eene Koninklijke onderscheiding wisten waardig te maken.

De „Naamlijst van de officieren, onderofficieren, korporaals en manschappen der Rijdende Artillerie, tot Ridders der Militaire Willemsorde, tijdens zij bij dit wapen dienden”, welk document door wijlen den Majoor der Artillerie VIRULY VAN POUDEROYEN werd samengesteld en aan het Museum ten geschenke gegeven. (Zie Gedenkboek Eeuwfeest Korps Rijdende Artillerie blz. 3) bevat de namen dier dapperen.

Van deze lijst geven wij hiernevens een facsimilé op kleinere schaal.

De Historische Verzameling mag zich in het bezit verheugen van 17 Ridderkruisen der Militaire Willemsorde, die eenmaal door officieren der Rijdende Artillerie werden gedragen; hunne namen worden alle in den loop van ons verhaal genoemd.

Van de Eereteekenen der Orde, aan de minderen van het Korps geschonken, bewaart het Museum: Een Ridderkruis van de Militaire Willemsorde 4^e kl., toebehoord hebbende aan den Wachtmeester JAN ANTHONY DUMOULIN, gedecoreerd als kanonnier 1^e klasse 12 October 1831, benevens een Exemplaar van de Statuten der Artillerie Willemsorde, dat hem eenmaal toebehoorde.

Beide voorwerpen werden door zijn zoon den Oud-Wachtmeester der Rijdende Artillerie JAN ANTHONY DUMOULIN in bruikleen afgestaan.

Drie Brevetten van de Militaire Willemsorde, welke hebben toebehoord:

het eerste, aan den Wachtmeester J. KAPPY, als zoodanig in 1815 ingedeeld bij de 2e Compagnie Rijdende Artillerie en door zijne dochter in bruikleen afgestaan; een facsimilé van het officieele stuk geven wij hiernevens eene plaats;

het tweede, aan den Wachtmeester AART BEYER, in bruikleen afgestaan door Mejuffrouw de Weduwe BEYER, en ontvangen door tusschenkomst van zijn zoon W. BEYER te Amsterdam;

het derde, aan den Wachtmeester C. VAN BOKHOVEN, gedecoreerd 12 October 1831.

Dit laatste werd ten geschenke ontvangen van zijn zoon, den Heer VAN BOKHOVEN te Utrecht. Het is gevat in houten lijst, met goud afgezet en versierd met een strik van het lint door den Oud-Rijder gedragen.

Deze reliquieën herinneren ons aan het kader dat in de moeilijke dagen van '15 en van '30—31 zich op zoo schitterende wijze op het slagveld onderscheidde. Ook hunne nagedachtenis zal bij het Korps steeds hoog in ere blijven.

Een hunner, den Wachtmeester J. KAPPY, was reeds vroeger de hooge onderscheiding te beurt gevallen om in den slag van Craonne op 6 en 7 Maart 1814, toen hij zich in Fransch Keizerlijken Dienst bevond met het Ridderkruis van het Legioen van Eer te worden begiftigd.

EENIGE dagen voordat PRINS FREDERIK het hoofdkwartier naar Braine-le-Comte verplaatste was PRINS BERNARD VAN SAXEN-WEIMAR, dien wij reeds in 1814 in België ontmoetten, te Namen aangekomen. Thans was Z. D. H. bestemd om te Courtil het bevel over het Regiment Oranje-Nassau, behoorende tot de 2^e Brigade VON GOEDECKE te aanvaarden; tevoren maakte de HERTOG zijn opwachting bij den KONING en den PRINS VAN ORANJE te Brussel en in het hoofdkwartier te Nivelles.

Hoogst belangrijke diensten zouden door Saksen-Weimar, den zoon van den in 1828 overleden HERTOG KAREL AUGUST, aan Nederland worden bewezen.

Wie onzer herinnert zich niet de woorden door dezen krijgsman, sans peur et sans reproche, bij Quatre-Bras gesproken, en die wij door BOSSCHA in Neerland's Heldendaden op blz. 341 vinden vermeld: „Ik ben volstrekt zonder eenige orders — sprak de HERTOG tot zijn Bataljons-Commandanten — maar ik heb nooit gehoord dat men een Veldtocht begint met een terugtocht; daarom zullen wij te Quatre-Bras stand houden.”

Deze gevleugelde woorden schetsen den Veldheer.

Meer dan 40 jaren stond HERTOG BERNHARD het Huis van Oranje in krijgswaarden ter zijde. Door het huwelijk zijner dochter met Z. K. H. PRINS HENDRIK DER NEDERLANDEN broeder van KONING WILLEM III werd hij aan ons Vorstenhuis vermaagschapt, en was aan Nederland gehecht als aan zijn Vaderland. Welverdiend was dan ook de hulde hem in den jare 1866 gebracht door de oprichting van het Gedenkteeken, dat in het Voorhout te 's-Gravenhage aan den edelen held herinnert.

Ons is het een groot voorrecht, om de herinnering aan het vele door dien krijgsman ten bate van ons Vaderland gewrocht, door de opneming van Hoogstdezelfs beeltenis ook voor de lezers van dit werk te mogen levendig houden, en hem onzerzijds een bescheiden bewijs van hulde en eerbied te brengen, welke zoo ten volle is verdiend.

In het Rijks-Museum te Amsterdam. (Prentenkabinet) trof ons een tekening van EEKHOUT (pastel) het onderschrift dragende: („*Monseigneur le Duc*”).

Voor zoo verre bekend is dit portret nog in geen werk opgenomen. Le sabre en main staat de HERTOG voor ons: een toonbeeld van energie en van vastberadenheid.

Nog worden in Neerland's schoonste Kunstgalerij bewaard: de degen en de veldpet, die eenmaal door den Vorstelijken Veldheer werden gedragen.

Ook deze voorwerpen ontrukten wij aan de vergetelheid; zij zullen steeds aan Zijne schitterende loopbaan blijven herinneren.

Monsieur le Duc

BERNHARD HERTOG VAN SAKSEN-WEIMAR.

OLGENS de aantekeningen van PRINS FREDERIK (PRINS FREDERIK en zijn tijd IIIe Deel blz. 510) verwachtte men in de eerste dagen van Mei elk oogenblik NAPOLEON op de grenzen.

Dientengevolge werden de Britsch-Hollandsche troepen wel enger geconcentreerd, doch de HERTOG VAN WELLINGTON bleef alle aandacht vestigen op eenen aanval der Franschen tusschen de Lys en de Sambre; tegen eene van de zijde van Charleroi bleven de maatregelen, zooals reeds werd medegedeeld, achterwege.

De plaatsing van het Eerste Legerkorps in den driehoek, Genappe-Enghien-Binche was dus niet gebaseerd op een eventuëel tegenhouden van den vijand, indien deze van de zijde van Charleroi mocht naderen. De taak, welke de ERFPRINS te vervullen had was geene andere dan eenvoudig te zorgen, dat zijne troepen in hun geheel op alle punten in den best mogelijken staat van slagvaardigheid gereed stonden, ten einde snel in de gewenschte richting te kunnen opmarcheeren.

In groote trekken, en voor zoover het bestek van dit werk gedoogde, werden de troepenverplaatsingen der onderdeelen van het I^e Legerkorps, welke in den loop der maand Mei werden uitgevoerd, hiervoren geschetst. Van enger concentratie was geen sprake: het Britsch-Nederlandsche leger was en bleef over eene aanmerkelijke uitgestrektheid opgesteld.

Nog omstreeks half Juni was het geheele terrein van de kust tot den straatweg van Brussel naar Charleroi, eene lengte van ± 140 K.M., door 106000 man belegd. Tusschen genoemden weg en de Schelde — over 75 K.M. — bevond zich het eigenlijke Veldleger, dat eene sterkte had van ruim 92400 man, waaronder 16100 ruiters en 220 vuurmonden. Van Mons tot Brussel had de terreinstrook waarin de kantonnementen gelegen waren, een diepte van 50 K.M. Het Veldleger was verdeeld in negen en twintig Brigades Infanterie, waarvan zeven Nederlandsche; twaalf Brigades Cavalerie, waaronder drie Nederlandsche, en twee en dertig batterijen, waarvan negen Nederlandsche. Al die afdeelingen waren op oorlogssterkte.

De rechtervleugel werd gevormd door het IIe Legerkorps onder Lord HILL (sterk 14800 man en 24 stukken), met het hoofdkwartier te Grammont.

De aan dit Korps toegevoegde legerafdeeling onder PRINS FREDERIK DER NEDERLANDEN, welke eene sterkte bezat van 428 officieren, 9972 onderofficieren en minderen (542 paarden en 16 kanonnen à 6 $\bar{u}$.) was gekantonneerd tusschen Baambrugge en Oosterzeele en had haar hoofdkwartier gevestigd te Sottegem.

Aan den Luitenant-Kolonel HENDRIK RUDOLPH TRIP was het bevel over de Artillerie van dit Korps opgedragen.

Op den linkervleugel, tusschen de straatwegen van Brussel naar Ath en naar Charleroi bevond zich het I^e Legerkorps dat door den PRINS VAN ORANJE werd aangevoerd. Het had met inbegrip van de troepen onder de bevelen van PRINS FREDERIK — eene sterkte van 31115 manschappen, waaronder 3646 ruiters, (6609 paarden en 72 vuurmonden).

BIJ eene eventueële samentrekking op het midden kon het Britsch-Nederlandsche leger den tweeden dag, bij concentratie op den linkervleugel eerst den derden dag vereenigd zijn. Voor het 116000 man sterke Pruisische leger tusschen Binche en Luik was Sombreffe als algemeene verzamelplaats aangewezen. Het Korps VON BÜLOW kon daar pas den tweeden dag aankomen.

Met de Bondgenootschappelijke legers aan de Oostelijke grenzen van Frankrijk stonden in de eerste helft der maand Juni 800000 strijders tegen Frankrijk onder de wapenen.

De dislocatie en de presente sterkte der Nederlandsche batterijen op den 12^{den} Juni vinden wij vermeld op blz. 198 en v. van het bekend werk van Jhr. J. W. VAN SYPESTEIN „Geschiedenis van het Regiment Nederlandsche Rijdende Artillerie.” Zij waren toen als volgt:

Bij de 2^e Divisie: 1 batterij Artillerie te Voet, onder den Kapitein STEVENART te Nivelles; sterkte met den trein 258 officieren en minderen, 248 paarden en 8 vuurmonden;

1 batterij Rijdende Artillerie onder commando van den Kapitein BIJLEVELD te Frasnes; met den trein sterk 219 officieren en minderen, 286 paarden en eveneens 8 vuurmonden. De batterij bestond uit 6 kanons à 6 $\mathfrak{w}$, 2 houwitsers à 24 $\mathfrak{w}$, 6 kaissons voor kanons à 6 $\mathfrak{w}$ en 3 kaissons voor houwitsers, 2 reserveaffuiten, 1 smidswagen en 2 divisiewagens.

Over de Artillerie dezer Divisie was het bevel opgedragen aan den Majoor VAN OPSTALL.

Bij de 3e Divisie: 1 batterij Artillerie te Voet, Commandant de Kapitein LUX, te Hestre, met den trein sterk 262 officieren en minderen, 254 paarden en 8 vuurmonden; 1 batterij Rijdende Artillerie onder den Kapitein KRAHMER te Seneffe; sterkte met den trein 210 officieren en minderen, 282 paarden en vuurmonden.

De Majoor VAN DER SMISSEN commandeerde de Artillerie dezer Divisie.

De gezamenlijke sterkte der twee halve batterijen Rijdende Artillerie à 6 $\mathfrak{w}$ bedroeg met den trein 241 hoofden en 319 paarden, ter bediening van 8 vuurmonden.

Over de geheele Artillerie te Velde voerde de Oud-Commandant der Garde Rijders het bevel.

Nog steeds verkeerde de nieuwbenoemde Veldmaarschalk der Nederlanden, de HERTOG VAN WELLINGTON in de dwaling, waarvan hij tot den aanvang der vijandelijkheden het slachtoffer bleef, als zoude er weinig kans bestaan dat NAPOLEON zijn offensief tegen Nederland zou richten; aller minst in de terreinstrook tusschen Mons en de Sambre.

Den 13^{den} Juni 1815 schreef hij nog aan Lord LYNEDOCH, meer bekend onder den naam van Sir THOMAS GRAHAM:

„There is nothing new here. We have reports of Buonaparte's joining the army and attacking us: but I have accounts from Paris of the 10th, on which day he was still there; and I judge from his speech to the Legislature that this departure was not likely to be immediate. I think we are now too strong for him here.”

Zowel de PRINS VAN ORANJE als diens Chef van den Staf daarentegen waren minder optimistisch gestemd; Z. K. H. achtte eenen aanval der Franschen zelfs van die zijde van waar

WELLINGTON het oprukken voor onmogelijk hield, volstrekt niet onwaarschijnlijk. De bevelen, die van 's PRINSEN hoofdkwartier uitgingen, hielden dan ook rekening met dien gedachtegang, tengevolge waarvan alzoo de onderbevelhebbers op alle eventualiteiten waren voorbereid.

De vermoedens van den PRINS werden bewaarheid. WELLINGTON leerde tot zijn eigen schade de waarheid kennen van den strategischen regel, dien onze Oostelijke naburen zoo kernachtig nederlegden in de woorden: „*nicht in den Feind hinein disponiren.*” Nauw keurde hij den Franschen KEIZER in staat om zich tot de verdediging te bepalen, of met geheel andere oogmerken stelde deze zich op den 13^{den} Juni te Avesnes aan de spits zijner troepen, welke op de grenzen der Zuidelijke Nederlanden tusschen de Sambre en de Maas waren samengetrokken, dus in eene geheel andere richting dan WELLINGTON ooit had ondersteld.

Deze krijgsmacht „la grande armée” was samengesteld uit het I^e, IIe, IIIe, IVe en VIe Legerkorps en de Garde, respectievelijk gecommandeerd door de Generaals d'ERLON, REILLE, VANDAMME, GÉRARD, MOUTON (Graaf VAN LOBAU), en den Maarschalk MORTIER; voorts uit vier korpsen Reserve-Cavalerie onder den Maarschalk GROUCHY.

Hare sterkte bedroeg slechts 117000 man, waaronder 22500 ruiters en 350 vuurmonden, zoodat zij door de troepenmacht der bondgenooten verre in getalsterkte werd overtroffen.

Het was echter aan den blik des grooten Veldheers niet ontgaan, dat de strijdkrachten zijner tegenstanders te zeer verspreid waren om eene spoedige concentratie mogelijk te kunnen maken.

Van deze fout in opstelling wilde NAPOLEON partij trekken ten einde zijne minderheid in getalsterkte te vergoeden; hij zou zich door een snellen marsch tusschen de legers van WELLINGTON en BLÜCHER werpen, ze van elkander scheiden, vervolgens het eene na het andere aanvallen en verslaan.

Reeds den 6^{den} Juni was hij daarom begonnen met de samentrekking van het Noorder- en het Moezelleger in de omstreken van Beaumont en Philippeville. Charleroi was het punt van waaruit de strategische doorbreking zou worden uitgevoerd; de opmarsch der Fransche korpsen tusschen 6 en 14 Juni gelukte uitnemend.

Nog in den avond van den 14^{den} Juni schreef NAPOLEON aan zijnen broeder JOSEPH:

„*Demain je me porterai sur Charleroi, où est l'armée prussienne, ce qui donnera lieu à une bataille ou à la retraite de l'ennemi.*”

In den daaropvolgenden nacht berichtten uitgezonden spionnen te Beaumont, dat in Charleroi, Namen en Brussel alles rustig was.

Fouten in de uitvoering door zijne onderbevelhebbers begaan, waren aan de eene zijde oorzaak, dat het zoo uitstekend opgezette operatieplan van NAPOLEON niet tot het door hem beoogde succes leidde, doch aan de andere zijde valt ook niet te loochenen, dat het beleid der Nederlandsche bevelhebbers, waardoor de misslagen van het Britsche hoofdkwartier geneutraliseerd werden, van grooten, ja overwegenden invloed geweest is op de krijgsgesbeurtenissen in Zuid-Nederland en daarmee op het lot van gansch Europa.

IT meerdere berichten, die op 12 Juni 1815 bij het hoofdkwartier van den PRINS VAN ORANJE binnenkwamen, bleek 't dat een Fransch leger ter sterkte van — naar schatting — 90000 man en vier afzonderlijke reserveafdeelingen ruitery aan de grenzen verzameld was en gereed stond om de Nederlanden binnen te rukken. Aangaande het tijdstip waarop de aanval zoude plaats hebben, zoowel als omtrent het punt waartegen deze zou gericht zijn, bleef de PRINS echter in het duister.

Nog duurde die onzekerheid voort, toen in den vroegen morgen van den 15^{den} Juni het vijandelijke leger in drie groote afdeelingen gesplitst onder de persoonlijke leiding van NAPOLEON de offensieve beweging had aangevangen, weldra het legerkorps van ZIETHEN over de Sambre terugwierp, vervolgens deze rivier overtrok en Charleroi bezette.

Zonder in het minst nog een aanval te vermoeden had de PRINS VAN ORANJE in den morgen van den 15^{den} bij zijn bezoek aan de voorpostenstelling nabij St. Symphorien deze nog eenigszins gewijzigd: eene Compagnie Infanterie en twee stukken Rijdende Artillerie werden door Z. K. H. bestemd voor de bezetting van Mauvage; terwijl de Brigade Zwarte Cavalerie van TRIP met de halve batterij PETTER de order ontvingen om een bivak te betrekken achter Strépy.

De PRINS was tegen half negen in het hoofdkwartier te Braine-le-Comte terug, — in strijd met hetgeen door Dr. BOSSCHA is beweerd in de levensbeschrijving van KONING WILLEM II — „n'ayant appris aucune nouvelle de l'armée française et voyant tout parfaitement tranquille.” Nog 's middags vóór twaalf uur bevond Z. K. H. zich te Brussel, waarheen hem Lord WELLINGTON had ontboden.

Tot het oogenblik van 's PRINSEN aankomst aldaar viel in het hoofdkwartier te Braine-le-Comte niets bijzonders voor; enkele minuten voor twaalfven echter ontving de Generaal DE CONSTANT van den Generaal BEHR uit Mons de eerste tijding omtrent den aanval der Franschen bij Thuin en het bericht, dat het Pruisische Detachement, hetwelk Binche bezet had op Gosselies was teruggegaan. Onmiddellijk zond DE CONSTANT dit bericht door aan den PRINS. Aan den Generaal DE PERPONCHER gaf hij order om de eerste Brigade te verzamelen „*sur la chaussée près de Nivelles, du côté de Quatre-Bras,*” en de tweede Brigade „*à Quatre-Bras même*”; voorts bevelen aan de Generaals CHASSÉ en COLLAERT om hunne Divisiën respectievelijk samen te trekken te Fay en achter de Haine.

Van nu ontving het hoofdkwartier steeds meer volledige berichten, die de eerste meldingen aangaande de vijandelijke opmarsch bevestigden. Ook werd het voornemen van den Generaal VON STEINMETZ kenbaar gemaakt om bij een ernstigen aanval op het gros van het eerste Pruisische Korps te Fleurus terug te gaan.

Intusschen had de Rijdende Artillerie de haar in den morgen van den 15^{den} aangegeven standplaatsen ingenomen.

HET was nog geen drie uur in den namiddag, toen de PRINS VAN ORANJE aan den HERTOG VAN WELLINGTON mededeeling deed van de berichten, welke hij zoo juist van zijn Chef van den Staf ontvangen had nopens het oprukken van het Fransche leger. Desniettegenstaande bleef deze volharden bij de meening, dat de aanval op de Pruisen slechts een schijnbeweging kon zijn, uitgevoerd met het oogmerk om de aandacht van Nivelles af te leiden en te zekerder aldaar te kunnen doordringen. Hij achtte het mitsdien voorloopig geheel overbodig om het nemen van bijzondere maatregelen te gelasten; zelfs verzocht hij den PRINS VAN ORANJE om te Brussel te blijven. Z. K. H. zond het volgend schrijven, gedateerd „*Bruxelles, 15 Juin 1815*” (PRINS FREDERIK en zijn tijd IIIe Deel blz. 535) aan den Generaal DE CONSTANT REBECQUE, dat deze op den avond van den dag omstreeks 9 uur te Braine-le-Comte ontving:

„Mon cher CONSTANT — A moins que vous ayez des nouvelles depuis ce matin qui puissent vous faire croire nécessaire de tenir les troupes dehors toute la nuit, je vous prie de leur envoyer l'ordre en mon nom de se rendre à leurs cantonnements, mais d'être rassemblées de nouveau demain matin à 4 heures aux points fixés. Veuillez dire à ABERCROMBY en mon nom d'en faire autant pour les troupes anglaises. Le Duc de WELLINGTON désire que je reste ici ce soir; je ne partirai donc qu'à minuit ou une heure. Tout à vous
GUILLAUME Pr. d'ORANGE.”

Naar aanleiding van dit schrijven bleven de bevelen, welke aan de Generaals DE PERPONCHER en COLLAERT gezonden waren, gehandhaafd; de troepen betrokken het bivak.

Aan het hoofdkwartier had men na de laatst ontvangen berichten niets meer gehoord dan een ver verwijderd geschutvuur in de richting van Charleroi. Alles was in gereedheid gebracht om onverwijd te kunnen opbreken, toen tegen tien uur de Kapitein Baron VON GAGERN het bericht bracht van den aanval der Franschen op de voorste troepen der Brigade van SAKSEN WEIMAR.

Ingevolge de op den 9^{den} Juni 1815 gegeven bevelen was de 2^e Brigade der 2e Divisie, hoofdkwartier Hautain-le-Val, den 15^{den} gekantonneerd in en om de dorpen: Genappe, Thines, Hautain-le-Val en Frasnes.

Dit laatste was belegd door het 2e Bataljon Nassau-Usingen onder den Majoor VON NORMANN en de Rijdende Batterij BIJLEVELD.

Een officier der Nederlandsche marechaussée, die genoodzaakt was zijne standplaats Charleroi te verlaten, had aan PRINS BERNARD, den Commandant van het Regiment Oranje-Nassau te Genappe, in den namiddag bericht gebracht, dat de Franschen uit genoemde plaats in noordelijke richting oprukten. Onmiddellijk nam de PRINS het initiatief en marcheerde met zijn Regiment naar Quatre-Bras af; van deze beweging zond hij bericht aan den Brigade-Commandant te Hautain-le-Val en aan den Generaal DE PERPONCHER, die daarop den last verstrekke aan het 1^e en 3^e Bataljon Nassau-Usingen en de Compagnie Nassausche Vrijwillige Jagers om te volgen, zoodat omstreeks half zes de geheele Brigade Nassauers, ter sterkte van 4272 man aan den Viersprong was vereenigd.

Dienzelfden dag droeg de Kolonel VON GOEDECKE, die reeds eenige dagen leed aan eene belangrijke beenkneuzing tengevolge van een slag van een paard, het commando der Brigade over aan den PRINS VAN SAKSEN-WEIMAR.

Dra na de aankomst te Quatre-Bras had de PRINS berichten gekregen van het gevecht dat bij Frasnes geleverd werd, en nam hij zelfstandig het besluit, om bij den Viersprong stand te houden.

NAPOLEON, eenmaal in het bezit van Charleroi zijnde, begreep de noodzakelijkheid om onverwijd naar Quatre-Bras en Sombreffe op te rukken, ten einde den grooten verbindingsweg tusschen Namen en Brussel te beheerschen en daarmede de eventuele vereeniging der Bondgenootschappelijke legers te beletten.

Terecht begreep de KEIZER, dat als gevolg van den door VON ZIETHEN geboden tegenstand en het overloopen van Generaal BOURMONT met een vijftal zijner stafofficieren naar het Pruisische leger, BLÜCHER op zijne hoede zoude zijn, wellicht reeds begonnen was om zijn leger samen te trekken. Zijne eerste dispositiën golden dan ook deze krijgsmacht. Aan den Maarschalk GROUCHY werd de mondelinge last verstrekt om VON ZIETHEN verder terug te werpen. Het mocht GROUCHY nochtans zelfs niet gelukken van in den avond van dien dag tot Fleurus door te dringen.

Laat in den namiddag van den 15^{den} was NEY uit Parijs te Charleroi aangekomen. Aan den driesprong buiten de vesting werd hem door den KEIZER het bevel opgedragen over den linkervleugel van de in opmarsch zijnde „grootte Armée“, welke in het geheel 47450 man en 116 vuurmonden telde.

Dr. BOSSCHA — historicus, maar geen krijgsgeschiedkundige, daarom op dit bijzondere gebied niet altijd betrouwbaar — verhaalt, dat NAPOLEON op den weg naar Gosselies aan NEY mondeling den last gaf om zich van Quatre-Bras meester te maken. Het bulletin van 15 Juni, door den KEIZER aan zijnen broeder te Parijs gezonden, deed het voorkomen, alsof hij reeds dien dag Quatre-Bras had willen bereiken; daarentegen deelt de zoon van den Maarschalk NEY in zijne geschriften mede, dat zijn vader slechts in opdracht had om den vijand weg te dringen. De Kolonel DE BAS acht het bewijs niet geleverd, dat de KEIZER inderdaad heeft gelast om nog dien avond Quatre-Bras te bezetten.

Ongetwijfeld had bij meerdere voortvarendheid NEY nog op dien avond den Viersprong kunnen bereiken. Het voornemen schijnt niet erg gemeend te zijn: in elk geval werden de aangewende pogingen om verder door te dringen — zooals wij in de volgende bladzijden zullen zien — door de flinke houding der vooruitgeschoven troepen van de 2° Nederlandsche Brigade verijdeld.

Welk verloop hadden intusschen de gebeurtenissen op den linkervleugel?

De spits van het door den Maarschalk NEY onder bevel van den Generaal LEFEBVRE-DESNOUËTTES, op den grooten weg van Charleroi naar Quatre-Bras vooruitgezonden verkenningsdetachement, bestaande uit de Lansiers, de Jagers te paard en 1 Rijdende Batterij van de Garde, van verre gevolgd door één bataljon van BACHELU doch zonder Artillerie, bereikte omstreeks 6 uur n.m. het dorp Frasnes, dat door een gedeelte van het 2e Bataljon Nassau-Usingen en door de Rijdende Batterij BIJLEVELD bezet was.

Het Dagboek van dezen Oud-Rijder behelst hieromtrent het navolgende:

„Den 15^{den} Juni had men reeds den geheelen voordemiddag hooren schieten, zonder regt te weeten wat het was, eindelijk hoorde men ook het Infanterievuur.

„Op den nademiddag wierden wij door de Fransche Lanciers overvallen, dan door de genoemene voorzorg, welke ik met de Majoor NORMAN, die het 2° Batt^{on} Nassau-Usingsche Infanterie kommandeerde, genomen had, (welk Batt^{on} in en kort bij Frasnè gecantonneerd was) deed het voornemen der Franschen mislukken. Ik stelde mij met mijne Batterij van 8 stukken in beweging en marcheerde uit het Park door een gedeelte van het dorp op de straatweg van quatre-bras, welke weg midden door Frasnè gaat, de majoor NORMAN volgde met zijn Batt^{on} mijne beweging, en zond eene Kompagnie in het dorp, ten einde de Lanciers welke reeds in hetzelfde waaren zo veel mogelijk tegen te houden; zodra ik met mijne batterij op de groote weg buiten het dorp gekoomen was stelde ik mij in Batterij, te weeten de twee houwitsers op de straatweg en drie Kanons aan de beide zijden op het bouwland, last gevende van met kartetschen te laaden, de Infanterie stelde zich links en regts van de Artillerie in Bataille. In deze positie liet de majoor NORMAN zijne Kompagnie tirailleurs binnen blazen, welke Kompagnie door de Franschen gevolgd wierd.

„Zoodra de Fransche Cavalerie buiten het dorp deboucheerde, werd zij door de geheele batterij met kardetschen beschooten, waardoor verscheidene manschappen en paarden gedood en gekwetst wierden, zij replieerde zich op het dorp, en zonden verkenningen uit; — onze positie zoodanig zijnde dat dezelve getourneerd konde worden, en dit door de Franschen bemerkte zijnde, zonden zij eene colonne op onze rechtervleugel ten einde ons van quatre-bras af te snijden; alstoen raadzaam geoordeeld zijnde om deze manoeuvre voor te komen, liet ik te voet retireeren, bij tusschenpoozing op de ons volgende Cavallerie vuurende, tot dat wij halverweegs Frasnè en quatre-bras stonden, zijnde een quartier uurs van beide verwijderd; de Infanterie appuicerde alstoen met hun rechtervleugel aan het Bosch hetwelk van quatre-bras naar Hautain-le-Val zich uitstrekt, terwijl de linkervleugel der batterij quatre-bras dekte, in deze positie waagde het de Cavallerie niet ons verder aan te tasten; zij stelden hunne vedetten uit, hetgeen van onze zijde ook geschiedde, behoudende deze positie tot den volgenden morgen, toen de PRINS VAN ORANJE ons kwam inspecteeren, en zijne tevredenheid over onze positie en het behouden van de gewigtige post van quatre-bras, die den 15e zeer zwak bezet was, te kennen gevende.”

Ridder HUBERT DE STUERS, destijds Chef d'Escadron, Capitaine Adjudant Major de vieille Garde au Régiment des Cheval-légers-Lanciers, deelt in zijn Dagboek over het gevecht bij Frasnès nog enkele wetenswaardigheden mede, die waarschijnlijk van weinige bekendheid zijn en deswege hier eene plaats mogen vinden:

„15 Juin 1815.

„Les Lanciers (rouges) de la Garde, les chasseurs à cheval et six pièces d'Artillerie légère de la Garde furent envoyés vers les 4 heures par le Maréchal NEY sur Frasnès. Nous marchâmes jusqu'auprès de ce village sans événement.

„Les troupes qui étaient devant nous se retirèrent sur les Quatre-Bras; nous suivîmes leur mouvement. Nous comptons qu'ils avaient quelques bataillons d'infanterie et peu de pièces d'artillerie légère, nous ne vîmes aucune cavalerie. Nous étions tout seuls en avant de Frasnès, les chasseurs et nos pièces étaient à 1 lieue en arrière. Les soldats de Nassau paraissaient ne pas vouloir dépasser le coin du bois, qui s'avance vers la route et qui se trouve sur notre gauche.

„Nos escadrons se divisèrent en trois, deux escadrons restaient sur la route, les quatre autres se portèrent à droite et à gauche dans les blés, on effectua quelques charges sur l'infanterie, mais sans réussite. L'artillerie ennemie nous tua quelques hommes et plusieurs chevaux.

„Nous reçûmes l'ordre de ne plus avancer mais de garder le village de Frasnes. Nous y établîmes des postes.”

Hier wordt dus van de zijde der tegenpartij bevestigd, welk succes door het optreden van de Batterij BIJLEVELD op den dag van Frasnes werd behaald.

Nog dienzelfden avond te omstreeks 9 uur schreef de Bevelhebber der Brigade van uit Quatre-Bras aan den Luitenant-Generaal DE PERPONCHER o.a.:

„Die Artillerie die sich äusserst gut und brav hielt hat den Feind abgehalten weiter als Frasnes vorzudringen; die Truppen sind vom besten Geist besetzt.”

In het rapport van den Luitenant-Generaal DE PERPONCHER aangaande het op den 15^{den} Juni voorgevallene lezen we nog in de Aanteekeningen Krg. Archief:

„Zonder dat ik van de nabijheid des vijands eenige de minste kennis droeg zonder dat ik onderrigt was, dat reeds daags te voren de Pruisische Troupen te Thuin waren aangevallen, wierd het cantonnement van Frasnes onverhoeds den 15^e Juny des avonds om vijf uren geattaqueerd.

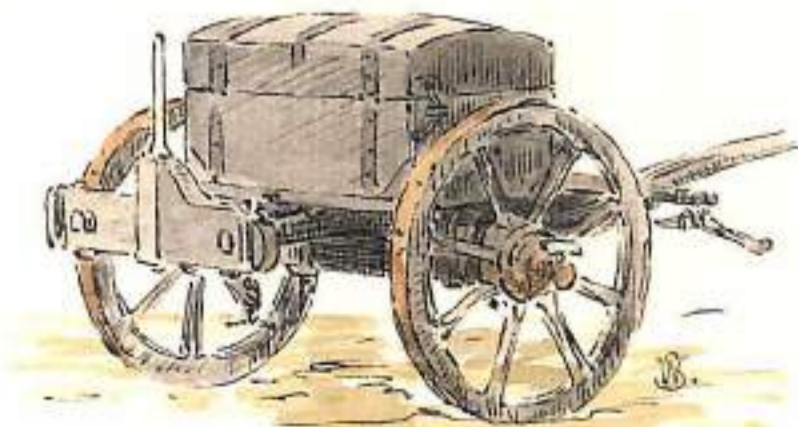
„Het 2^e Batt. Nassau en de Battery Rijdende Art^{ie} welke aldaar in de Eavirons gecantonneerd waren vereenigden zich plotselings, en namen al tirailleurde eene stelling voor de 4-bras.

„De Majoor VON NORMANN ondersteunde op het krachtadigste de Art^{ie} en maintineerde zich tot de compleete Evacuatie van al het Materieel van het Park.

„De Cap. der Art^{ie} BIJLEVELD distingueerde zich door de koelbloedigheid, waarmede hij zijn mouvement executeerde, en het oordeel waarmede hij zijne stukken aanbracht”.

Wij vermeenen, met het citeeren van bovenstaande, voor de Ridders zoo vleierende getuigenissen, te kunnen volstaan: overtuigend blijkt toch uit deze officieële rapporten, hoe uitstekend hunne houding geweest is, hoe zij reeds bij de allereerste krijgsgesbeurtenissen in de Zuidelijke Nederlanden getoond hebben met denzelfden heldengeest bezielde te zijn, welke een sieraad van het Korps geweest is in elken krijg, op elk slagveld . . . .

Zooals wij in BIJLEVELD's Mémoires lezen, behielden het 2e Bataljon en de Rijdende Batterij de eenmaal ingenomen positiën. Op last van den Opperbevelhebber werd nu de stelling verder bezet, de Brigade ontving den last om ter plaatse te bivakkeeren. Van weerszijden werden de troepen door gevechtsvoorposten gedekt.

IN den avond van den 15^{den} Juni tusschen zeven en half acht uur ontving de Commandant der 2^e Nederlandsche Divisie door verdwaalde Pruisische Huzaren bericht, dat Charleroi door den vijand bezet was.

Kort daarna meldde de Kapitein Baron VON GAGERN van den staf der Brigade SAKSEN-WEIMAR, dat Frasnes was ontruimd en dat de geheele Brigade stelling had genomen aan den Viersprong.

De Generaal DE PERPONCHER deed daarop door een officier aan den Brigade-Commandant te Quatre-Bras de order overbrengen om de ingenomen stelling zoo lang mogelijk te verdedigen.

Voor eenen bevelhebber als den HERTOG VAN SAKSEN-WEIMAR kon deze last schier overbodig geheeten worden: immers op het oogenblik dat het bevel gedictieerd werd, schreef hij reeds in zijn rapport aan den Commandant der 2^e Divisie, opgesteld naar aanleiding van het gevecht bij Frasnes:

. . . „den mir auvertrauten Posten werde ich so gut und so lange als möglich vertheidigen. Mit Tagesanbruch erwarte ich einen feindlichen Angriff . . .”

Uit het vorenstaande blijkt wel ten duidelijkste, hoezeer de Nederlandsche onderbevelhebbers door den PRINS VAN ORANJE doordrongen waren geworden van het groote gewicht, hetwelk aan de stelling nabij het kruispunt der wegen van Brussel naar Charleroi en van Nivelles naar Namen uit een strategisch oogpunt moest worden toegekend. Ofschoon de HERTOG VAN WELLINGTON bij zijne allezins verkeerde opvatting aangaande de aanvals-richting der Franschen de Nederlandsche trein maar op den linker vleugel had geplaatst — meenende dat NAPOLEON niet over Charleroi zou komen, dus dat wij daar toch geen kwaad konden — bezette de 2^e Nederlandsche Divisie juist het meest gewichtige punt. De PRINS VAN ORANJE had reeds dagen te voren beschikkingen getroffen tot zoo snel mogelijke concentratie te 4-Bras en andere bedreigde punten in deze richting.

Nauw had de Generaal DE PERPONCHER het gevechtsbericht van den jongen HERTOG ontvangen, of nogmaals zond hij, thans bij monde van zijnen Chef van den Staf, den Kolonel P. H. VAN ZUYLEN VAN NYVELT, den uitdrukkelijken last aan SAKSEN-WEIMAR, om de stelling van Quatre-Bras hardnekkig te verdedigen; tevens deed hij PRINS BERNHARD zijn voornemen kenbaar maken om nog des nachts met twee bataljons naar den Viersprong te marcheeren, ten einde persoonlijk aldaar het bevel op zich te nemen.

Voordat de Generaal DE PERPONCHER hieraan evenwel uitvoering had gegeven, werd hem door den Majoor OTTO Graaf VAN LIMBURG STIRUM namens den Chef van den Staf der Divisie bericht, dat de PRINS VAN ORANJE afwezig was, maar dat hem werd aangeraden — CONSTANT was jonger in ancienniteit dan DE PERPONCHER — „*vu l'état des choses de défendre le poste de Quatre-Bras à toute outrance, comme étant la clef de nos positions et de faire renforcer la 2e brigade par la première.*” Omstreeks 10 uur in den namiddag was het hoofdkwartier door den Baron VON GAGERN omtrent den stand van zaken ingelicht. Ook zond de Generaal DE CONSTANT officieren en naar Nivelles en naar Fay met het doel om zich op eerstgenoemde plaats van den toestand te overtuigen en voorts om aan de Generaals CHASSÉ en COLLAERT mede te deelen, dat zij zich gereed zouden houden om eventueel bij de 2e Divisie ter ondersteuning aan te sluiten.

Verder werd door den Kapitein WEBSTER, een der Adjudanten van den PRINS, die op zijn volbloed gezeten den 36 K.M. langen weg naar Brussel in ruim één uur tijds aflegde — inderdaad een meesterstuk „*Kavalleristischer Leistung*“, waarvoor de PRINS VAN ORANJE hem later een gouden degen vereerde — aan Z. K. H. een brief van den Chef van den Staf overbracht, waarin de toestand was blootgelegd. Omstreeks 11 $\frac{1}{2}$, d. i. $\frac{1}{2}$ uur vóór middernacht werd dit schrijven in het Paleis van de HERTOGIN VAN RICHMOND aan den PRINS overhandigd.

Naar aanleiding van de in den namiddag ontvangen mededeelingen, waarvan wij op blz. 91 gewag maakten, vaardigde de HERTOG VAN WELLINGTON ten slotte bevelen uit voor eene concentratie: tusschen 7 en 8 uur n. m. gingen de betreffende orders van het hoofdkwartier uit. Voor zoover de Nederlandsche troepen betreft werd Lord HILL gelast, Oudenaarde door PRINS FREDERIK met 500 man te doen bezetten, en de 1^e Divisie zoomede de Indiaansche Brigade bij zonsopgang marschvaardig te doen zijn.

De PRINS VAN ORANJE ontving de order om de 2^e en 3^e Divisie bij Nivelles te verzamelen en de Cavalerie onder den Generaal COLLAERT stelling te doen nemen achter de hoogten van Haine-St.-Pierre.

Door den Kapitein RUSSELL liet Z. K. H. de hem gegeven opdracht naar het hoofdkwartier te Braine-le-Comte overbrengen, alwaar DE CONSTANT haar omstreeks half elf in ontvangst nam. Terecht vermeende de Chef van den Staf, dat deze last niet verstrekt zoude zijn, indien men aan het groote hoofdkwartier den waren stand van zaken had gekend: des HERTOG's dispositie toch om Nivelles als verzamelplaats der Nederlandsche Divisiën aan te wijzen, dreigde bij eventueel voortdringen der Franschen in N. richting, zoowel het behoud van den straatweg Charleroi-Brussel als de vereeniging met het Pruisische leger onmogelijk te maken en alles te bederven.

Ofschoon nu DE CONSTANT aan de eene zijde zich verplicht achtte om de ontvangen orders aan de Divisie-Commandanten mede te deelen, deed hij voor den Generaal DE PERPONCHER hieraan toch (als reeds gezegd op blz. 95) de mondelinge aanbeveling toevoegen om Quatre-Bras zooveel mogelijk te versterken.

DE PERPONCHER aarzelde niet om een besluit te nemen. In plaats van de Brigade van SAKSEN-WEIMAR terug te roepen, marcheerde hij met een gedeelte der Brigade VAN BYLANDT 's nachts om 2 uur naar den Viersprong af om zijnen onderbevelhebber PRINS BERNHARD aldaar de hand te reiken.

De hiervoren geschetste handelingen, waaruit zoo overtuigend het gezonde initiatief der Nederlandsche Commandanten blijkt op grond van de officieële Nederlandsche rapporten, worden door geschiedschrijvers van den lateren tijd meer en meer op hare juiste waarde geschat; ook van uit den vreemde begint, naar aanleiding van het uit Nederland zelf thans opgaand licht, een beter en juist licht de gebeurtenissen van 1815 te beschijnen, die voor zoover het aandeel der Nederlandsche troepen betreft, in den aanvang van sommige zijden helaas maar al te dikwerf hoogst partijdig zijn voorgesteld.

Ten slotte zal de historie rechtvaardig zijn en de rechtmatige lof aan onzen PRINS VAN ORANJE, een CONSTANT REBECQUE aan een VAN SAKSEN-WEIMAR, een DE PERPONCHER, en zoovele anderen onzer roemruchtige voorgangers niet onthouden worden.

Zoo lezen wij in een Artikel uit de *Revue des Deux Mondes* van 15 Jan. en 1 Febr. 1898 van HENRI HOUSSAYE, Membre de l'Académie, hetwelk tot titel voert „La bataille de Ligny”, o.a. de volgende zinsnede:

„ . . . . . CONSTANT REBECQUE, Chef d'état major du PRINCE d'ORANGE, prescrivit en l'absence de celui-ci à COLLAERT de rassembler la cavalerie derrière la Haine et à PERPONCHER de se préparer à marcher aux Quatre-Bras; à 11 heures du soir enfin, le même REBECQUE ne pouvant éviter de transmettre aux divisionnaires l'ordre de WELLINGTON de concentrer tout le corps néerlandais à Nivelles, c'est à dire de découvrir la route de Bruxelles, joignit à cet ordre des instructions verbales qui les laissaient libres de ne s'y point conformer.

„On ne peut connaître à Bruxelles disait-il l'exacte situation des choses.

„PERPONCHER n'hésita plus. Au lieu de maintenir à Nivelles la brigade BYLAND et d'y rappeler la brigade BERNARD DE SAXE, ainsi que le prescrivait WELLINGTON il marcha avec BYLAND sur les Quatre-Bras au secours du PRINCE BERNARD.

„Ah, si NAPOLÉON avait eu comme chef d'état major un simple CONSTANT REBECQUE et comme lieutenants seulement des BERNARD DE SAXE et des PERPONCHER.”

Ook de Kolonel DE BAS, die in zijn uitmuntend Standaardwerk „PRINS FREDERIK en zijn tijd” de resultaten nederlegt van eene veeljarige nauwgezette bronnenstudie, brengt hulde aan den PRINS VAN SAKSEN-WEIMAR en naast dien ook de overige onderbevelhebbers, waar hij op blz. 549 van Deel III uitroept:

„Niet minder dan de drie mannen van November 1813 te 's Gravenhage, dan BLÜCHER en WELLINGTON verdienen DE CONSTANT REBECQUE en de PERPONCHER, die door hun kloeke hending Nederland ten tweeden male gered en een keer aan de Geschiedenis van Europa gegeven hebben, in brons of graniet vereeuwigd te worden.”

WE hebben alzoo gezien, dat in afwijking van de door WELLINGTON gegeven order de Generaal DE PERPONCHER met een tweetal bataljons (het Nationale militie N°. 8 onder den Luitenant-Kolonel DE JONGH en het bataljon Jagers N°. 27 van den Luitenant-Kolonel JAN WILLEM GRUNEBOSCH) ten twee ure na middernacht uit Nivelles naar Quatre-Bras was gesneld. In het onzekere of de vijand mede van de zijde van Binche zoude kunnen doordringen liet hij in afwachting van de Divisie CHASSÉ het 7e Bataljon van linie, het 7e bataljon nationale militie en de Voet-batterij STEVENART te Nivelles achter.

Van deze beschikkingen schijnt door den Divisie-Commandant mondeling rapport te zijn gezonden aan den PRINS VAN ORANJE.

Even buiten Nivelles ontmoette de colonne DE PERPONCHER een detachement van 50 Huzaren, onder den Luitenant ZEHELIN, die zich op zijn verzoek bij hem aansloten. Nog werden onder weg enkele tusschen Nivelles en Hautain-le-Val geplaatste compagnieën aangetrokken.

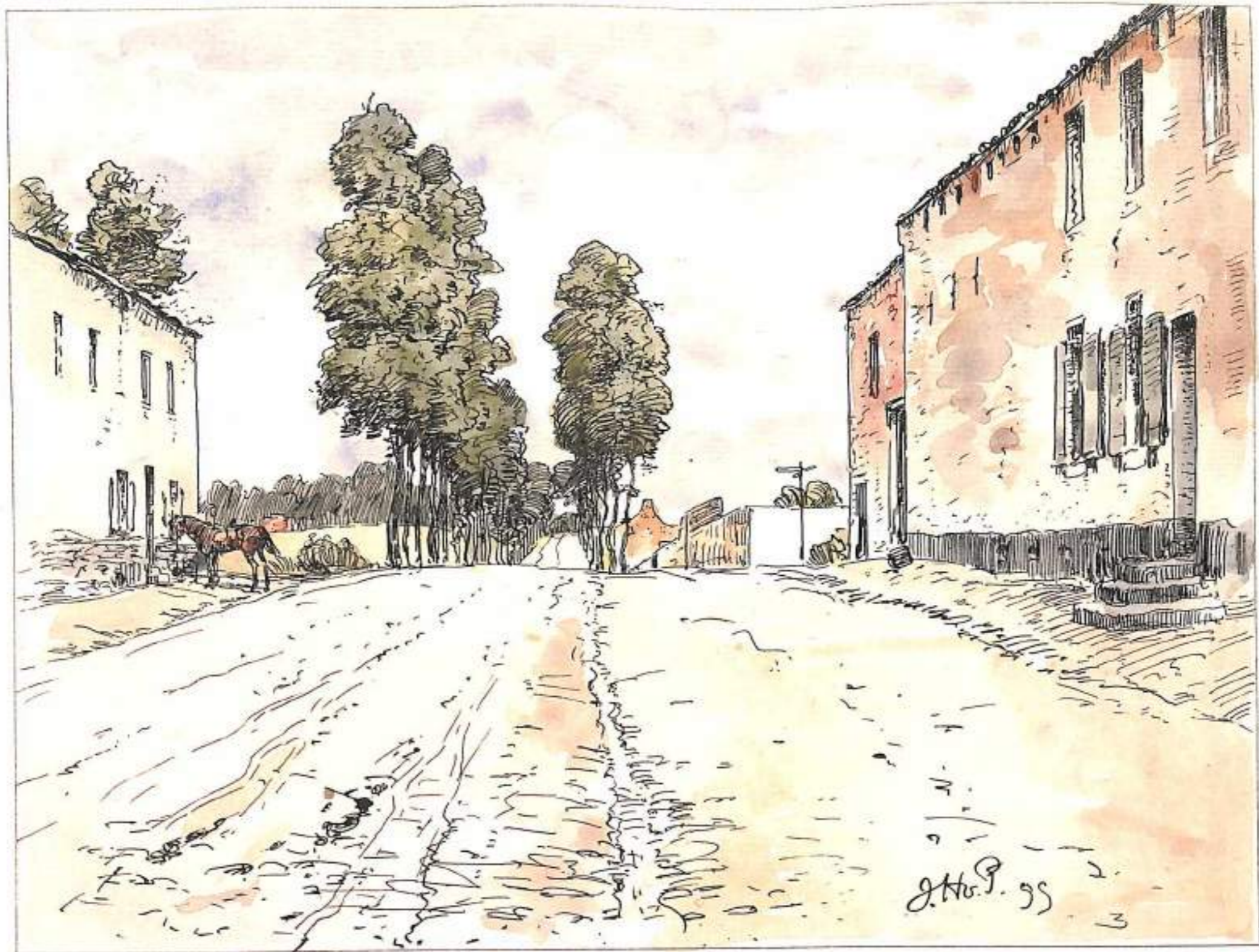
Aan den Viersprong gekomen, legerden zich de troepen voorloopig in bivak naast het bataljon nationale militie N°. 5 van den Luitenant-Kolonel WESTENBERG, dat van Obay was teruggegaan.

Door PRINS BERNHARD begeleid begon de Commandant der 2^e Divisie onmiddellijk om de stelling te verkennen, waarvan wij ook in het Dagboek van den Oud-Rijder BIJLEVELD eene beschrijving aantreffen, de opstellingen der voorposten werden nagegaan en de genomen beschikkingen goedgekeurd. Ten einde echter de Franschen in den waan te brengen, dat achter de bosschen van PIERREPONT, BOSSU en HAUTE CENSE sterke reserves stonden, besloot DE PERPONCHER eene meer uitgebreide stelling te bezetten.

Hoe het terrein verliep, waarop die gedenkwaardige veldslag stond geleverd te worden, wij vermeenen, dat eene beschrijving daarvan, die ten overvloede in zoo tal van geschiedboeken te vinden is, hier gevoegelijk achterwege kon blijven. Toch wilden wij de herinnering aan die historische plek ook in ons werk levendig houden, door eene schets van den vermaarden Viersprong op te nemen, welke door onzen medewerker den Heer J. HOYNCK VAN PAPENDRECHT vervaardigd is, toen hij voor zijn studiën de slagvelden van 1815 bezocht. Te meer werd ons dit eene behoefte omdat de namen Quatre-Bras en BIJLEVELD in de geschiedrollen van het Korps Rijdende Artillerie zoo innig zijn saamgeweven.

Het eenmaal opgevatte denkbeeld vervolgend zond de Generaal DE PERPONCHER een paar Compagnieën van het 2^e bataljon Nassau-Usingen, dat met het terrein ten Noorden van Frasnes beter bekend was dan de andere troepen, benevens de Huzaren van ZEHELIN ter verdere verkenning langs den grooten weg Quatre-Bras—Charleroi voorwaarts, terwijl de Jagers van GRUNEBOSCH naar de zijde van Piraumont werden vooruitgeschoven. Beide verkenningdetachementen dreven de vijandelijke voorposten terug. De Huzaren van ZEHELIN hielden zich bij uitstek dapper, batailleerden voor de voorposten en deden herhaalde charges op de Fransche lancers, waardoor de vijand omtrent onze sterkte misleid werd; zij verloren daarbij vier man en dertien paarden.

Les Quatre-Bras.

Thans was weder een gedeelte van het den vorigen avond verloren terrein herwonnen: men bleef meester van de wegen naar Nivelles en Brussel en van den over Marbaix voerenden verbindingsweg met de Pruisische troepen.

Nog waren deze schermutselingen in vollen gang, nog hoorde men volgens de eigen woorden van den PRINS VAN ORANJE „*a skarpish tirailleur fire*”, toen Z. K. H. tegen zes uur te Quatre-Bras verscheen, reeds een half uur vroeger voorafgegaan door zijnen chef van den staf, den Baron DE CONSTANT.

Inmiddels waren de bevelen tot concentratie door het Grootte hoofdkwartier uitgevaardigd naar aanleiding van het door BLÜCHER gezonden bericht van 's vijands overtocht over de Sambre en het samentrekken van het Pruisische leger bij Sombreffe, ten 10 ure n.m. van den 15^{den} gevolgd door marschbevelen, — de zoogenaamde „After Orders” — welke eene vereeniging van het leger in de omstreken van Braine-le-Comte en Nivelles beoogden.

Het algemeene verzamelpunt van het leger op den 16^{den} was toen nog niet bepaald.

Geen enkele afdeeling was aangewezen tot behoud van den straatweg naar Namen en Brussel, of ter ondersteuning van de Pruisen nabij Sombreffe.

De marschorder voor het Britsch-Nederlandsche Korps ontvangen, noopte den PRINS VAN ORANJE om zijne Cavalerie-Divisie van Haine naar Arquennes te verplaatsen.

Verder dan tot de hier vermelde bevelen strekte zich de bemoeijing van het Grootte hoofdkwartier niet uit. WELLINGTON begaf zich naar het bal bij de HERTOGIN VAN RICHMOND, het luisterrijke feest op den vooravond van den slag bij Quatre-Bras, dat den Engelschen dichter van de *Childe-Harold* de stof geeft voor zijne treffende ontboezeming:

„There was a sound of revelry by night
 „And Belgium's capital had gather'd then
 „Her Beauty and her Chivalry; and bright
 „The lamps shone o'er fair women and brave men;
 „A thousand hearts beat happily; and when
 „Music arose with its voluptuous swell
 „Soft eyes look'd love to eyes which spoke again,
 „And all went merry as a marriage-bell;
 „But hush! hark! a deep sound strikes like a rising knell!

Er is waarheid in deze dichtregelen.

Reeds had het feest tot bij middernacht geduurd, toen plotseling aan den PRINS VAN ORANJE de door den Kapitein WEBSTER overgebrachte dépêche van den Generaal DE CONSTANT werd overhandigd.

Eenige oogenblikken zijn voldoende om het bericht te doorloopen, dan snel op WELLINGTON toe te treden en dezen in te fluisteren, wat hem was medegedeeld.

Nog schudt de HERTOG ongeloovig het hoofd; — eigenhandig heeft de PRINS VAN ORANJE op den brief van Baron DE CONSTANT aangeteekend: „*Ce 15 Juin 1815. Lettre du Gén^e CONSTANT „n'annonçant que mes postes étaient attaqués à Frasnes. Je la reçus à Bruxelles et en donnait de „suite connaissance au Duc de WELLINGTON, qui ne voulut pas le croire.*” (PRINS FREDERIK en zijn tijd IIIe Deel blz. 554) — dan, eindelijk kan hij zich niet meer ontveinzen, dat Quatre-Bras, *niet* Nivelles het vereenigingspunt moet zijn voor de Britsch-Nederlandsche strijdkrachten. Hij deelt den PRINS mede, dat het vertrek der reserve uit Brussel een paar uren zal worden vervroegd en dat zij over Mont St. Jean naar Quatre-Bras zal worden gedirigeerd.

Tevens raadt hij ORANJE om naar Braine-le-Comte terug te keeren.

Stil en zonder iemand te groeten verlaat de PRINS de balzaal; te half twee rijdt Z. K. H. naar Braine-le-Comte, alwaar hij te half vier aankomt. De Generaal DE CONSTANT vervoegt zich onmiddellijk bij hem. De PRINS keurt de door zijnen Chef van den Staf genomen maatregelen goed, en zendt hem naar Quatre-Bras met last om alles wat nog te Nivelles is op Quatre-Bras te dirigeren.

Kort na elkander zagen wij alzoo den Chef van den Staf der 2e Divisie en den Britsch-Nederlandschen Opperbevelhebber nabij den Viersprong aankomen.

Vergezeld van DE CONSTANT bezoekt de PRINS de postenketen van het Regiment NASSAU.

„Les flanqueurs ennemis sont vis-à-vis, à une petite distance et font feu sur nous.

„Il a un grand nombre de lanciers et chasseurs à cheval sur la hauteur en avant de Frasnes qui flanquent dans les blés, alors très-hauts; ils ont leur gauche à la ferme de Pierrepont et leur droite au bois Delhütte; leur infanterie paraît occuper les environs de Frasnes et se montre en arrière du bois derrière du bois. C'est le Mraéchal NEY qui s'avance avec le 2de Corps en tête . . . . .

„Notre chaîne de petits postes couvrait à droite le bois de Bossu, croisait la chaussée en avant de Gemioncourt et s'appuyait à gauche au hameau de Piraumont et à l'étang Materne. Après avoir reconnu l'ennemi j'engageai le PRINCE à ne pas rester de sa personne dans la ligne des flanqueurs, pour ne pas se faire inutilement blesser, lui ou son cheval, vu que les lanciers nous tiraient dessus l'un après l'autre . . . . .”

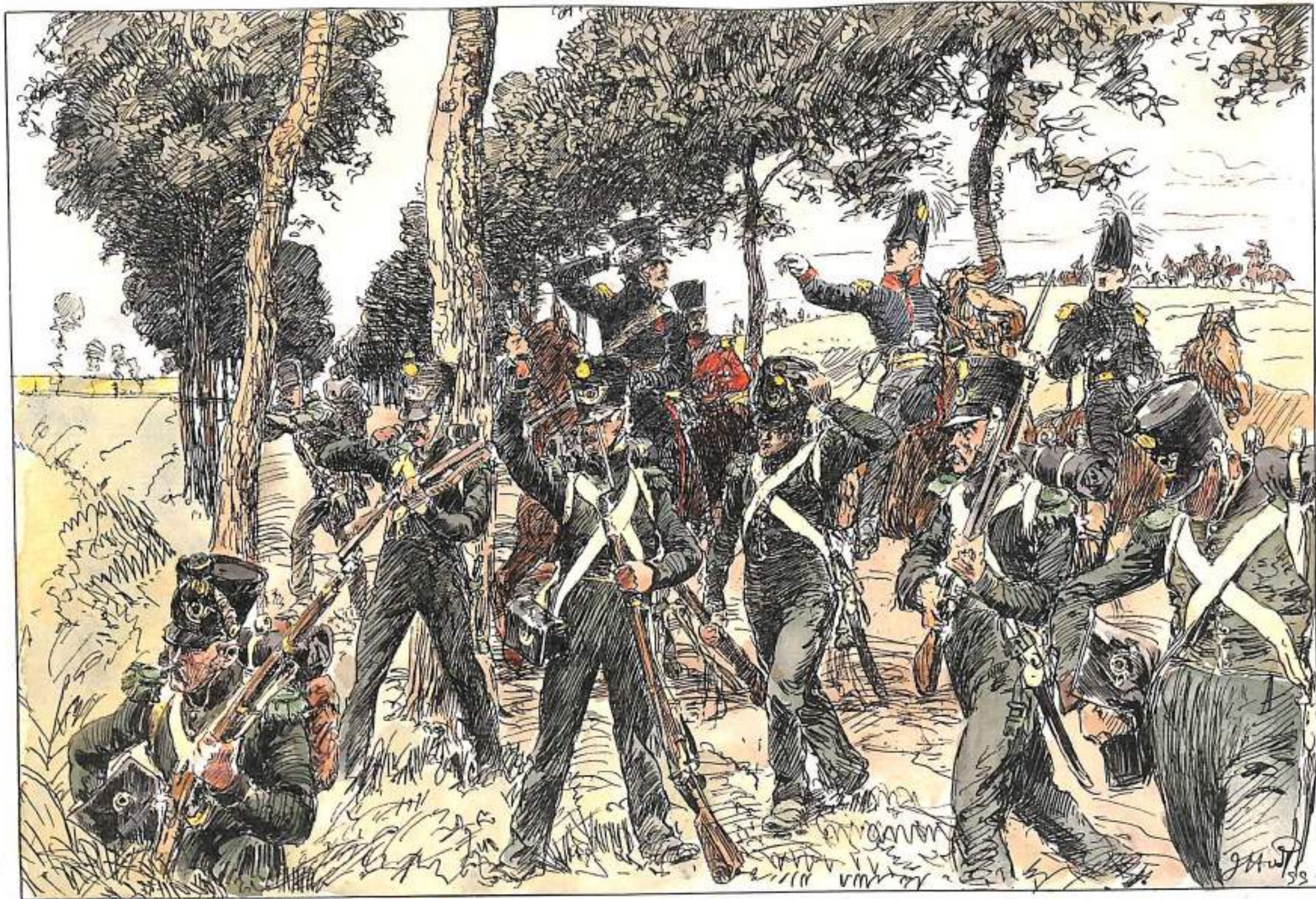
Zoo vermeldt het Dagboek van den Generaal DE CONSTANT.

De PRINS deed den tirailleurs gelasten om het vuur te staken, waarop ook dat van den vijand verminderde.

Aan de reeds bezette stelling nog meer uitbreiding wenschende te geven, liet Z. K. H. — zooals de Kolonel DE BAS in zijne geschriften mededeelt — drie stukken van de Batterij BIJLEVELD west en twee oostwaarts van den Brusselschen straatweg vooruitbrengen, onder dekking van het 2^e Bataljon NASSAU en eene Compagnie van het 27^e Jagers.

De PRINS bevond zich steeds vooraan in den strijd. Ziehier wat de Kolonel BERNHARD VAN SAKSEN-WEIMAR later aan zijne ouders schreef: „*Der gute PRINS hat die unglückliche „noble Passion, nicht aus dem Tirailleur-Feuer weg zu gehen, und wo er nicht hinging, schickte er „mich hin, so dass ich mehrere Stunden lang das beneidenswerthe Glück genoss, unter Sr. Königlichen „Hoheit Augen die Tirailleur-linie zu commandiren.*” (PRINS FREDERIK en zijn tijd IIIe Deel blz. 562.)

De HERTOG BERNHARD VAN SAKSEN-WEIMAR aan BIJLEVELD een order gevende. — 16 Juni.

. . . . . Reeds hebben de tirailleurs van het 2^e bataljon NASSAU, met sprongen voorwaarts gaande, een strook terrein gewonnen; de batterij Rijdende Artillerie zal weldra eene nieuwe positie meer voorwaarts moeten innemen.

De Brigade-Commandant heeft reeds zijnen energieken blik over het gevechtsweld laten waren, en den Batterij-Commandant ontboden om hem zijne beschikkingen mede te deelen. Door zijn trompetter gevolgd is BIJLEVELD naar voren gesneld en meldt zich bij den HERTOG VAN SAKSEN-WEIMAR.

Indrukwekkend gevechtsmoment, hetwelk de Heer HOYNCK VAN PAPENDRECHT in de hiernaast staande compositie vereeuwigde.

Nieuwe stellingen waren ingenomen en de PRINS VAN ORANJE beval den Generaal DE PERPONCHER om de troepen te laten rusten en de soep te koken.

Reeds was aan den Generaal VAN MERLEN de order gezonden om dadelijk naar Quatre-Bras op te rukken, toen Z. K. H. in de onderstelling, dat de vijand zijne meeste strijdkrachten tegen Nivelles zoude richten, omstreeks 9 uur, zijnen Chef van den Staf derwaarts zond met den last om daar ter plaatse eene stelling aan de 3e Divisie (CHASSÉ) aan te wijzen. De Kolonel ABERCROMBIE ontving de order om den Generaal DE CONSTANT te vergezellen en de 3e Engelsche Divisie links van Nivelles te doen opmarcheeren.

De cavalerie was reeds ingezet om voorwaarts van Nivelles de wegen naar Arquennes, de Beuzet en de Rêves te verkennen.

Thans, het was ruim negen uur in den ochtend, verscheen de HERTOG VAN WELLINGTON, van slechts enkele officieren vergezeld, op het slagveld te Quatre-Bras.

„Lorsque WELLINGTON parti de Bruxelles à 6 heures du matin, arriva vers 10 heures aux Quatre-Bras, il y trouva la Division PERPONCHER quand il aurait dû y trouver l'avant-garde du Maréchal NEY. Sa Grâce paraissant oublier que l'on avait agi à l'encontre de ses ordres, daigna féliciter le Général PERPONCHER sur ses dispositions,” boekstaft terecht de reeds door ons aangehaalde schrijver HENRY HOUSSAYE.

Op den heenweg had de HERTOG VAN WELLINGTON van uit Genappe aan de Divisie PICTON en de andere troepen, die nog nabij de scheiding der wegen van Mont St.-Jean naar Nivelles en naar Quatre-Bras stonden, order gezonden om zoo spoedig mogelijk naar den Viersprong op te rukken.

Dit bevel werd eerst tegen den middag door PICTON ontvangen! De troepen hadden toen nog 15 Kilometer af te leggen zoodat ze niet voor half vier Quatre-Bras konden bereiken.

Alvorens nu naar Sombreffe te vertrekken deed WELLINGTON aan den Veldmaarschalk BLÜCHER schriftelijk mededeeling van de opstelling zijner strijdkrachten; waarop hij zich verwijderde in het volle vertrouwen op het soldatenwoord van den PRINS VAN ORANJE:

. . . „le PRINCE d'ORANGE avait promis au Duc de WELLINGTON de faire tous ses efforts pour conserver les Quatre-Bras, et de sacrifier lui et ses soldats à l'accomplissement de ce devoir essentiel. Le duc de WELLINGTON comptant sur ce brave lieutenant, s'était ensuite transporté sur la grande

Chaussée de Bruxelles à Namur, afin de se concerter avec le Maréchal BLUCHER." (Thiers, Histoire du Consulat et de l'Empire.)

Voor het goed verband der Krijgsgebeurtenissen van den 16^{en} Juni is het thans noodig, dat wij ons verplaatsen naar NAPOLEON's hoofdkwartier te Charleroi en kennis nemen van de door den KEIZER voor dien dag genomen dispositiën.

De invallende duisternis had aan het gevecht bij Frasnes een einde gemaakt. NEY ontving te Gosselies van den Generaal LEFEBVRE bericht omtrent den toestand; nog aarzelde de Maarschalk echter met het geven van bevelen, die de samentrekking en den opmarsch der Divisiën van het IIe en I^e Korps konden bespoedigen. Hij reed naar Charleroi om den KEIZER instructiën te vragen. Eerst om 2 uur in den nacht keerde NEY weer. De KEIZER had beloofd tijdig bevelen voor den 16^{den} te zullen verstrekken.

De Maarschalk GROUCHY van zijne zijde had naar aanleiding van de ingekomen voorpostenberichten in den morgen van den 16^{den} Juni den opmarsch van sterke vijandelijke colonnes langs den Namenschen straatweg gemeld. Deze berichten brachten nochtans geene veranderingen in NAPOLEON's operatieplan: terecht had de KEIZER reeds den avond te voren begrepen, dat het Pruisische leger zich bij Fleurus samentrok en Quatre-Bras nog niet door de hoofdmacht van het Britsch-Nederlandsche leger kon bezet zijn. Omstreeks half acht begon NAPOLEON aan zijn Adjutant de orders voor de Maarschalken NEY en GROUCHY te dicteeren. Tegelijkertijd ontwierp de Maarschalk SOULT, 's KEIZER's Chef van den Staf, voor beiden directieven en bevelen. Ten ernstigste werd bij den Maarschalk NEY op voortvarendheid aangedrongen.

De hoofdstrekking van het aanvalsplan was deze: het Fransche leger zou ageeren in twee gescheiden deelen, door eene reserve gevolgd. De rechtercolonne, sterk 60000 man, waarbij 13000 paarden en 202 vuurmonden, was bestemd om den vijand te verkennen en — „*si je le rencontre,*” aldus 's KEIZER's woorden in zijne aan GROUCHY gegeven order — nabij Sombreffe tot een slag te dwingen. Met den linkervleugel bestaande uit acht Divisiën Infanterie van het I^e en IIe Korps, twee Divisiën lichte Cavalerie en twee Divisiën Kurassiers van KELLERMAN, totale sterkte ongeveer 30000 man, 7800 ruiters en 108 stukken, gesteld onder de bevelen van den Maarschalk NEY, had deze in last zich van Quatre-Bras uit te breiden in de richting van Genappe, Marbaix en Nivelles, althans „*s'il n'y a pas d'inconvénient,*” zooals de aan den PRINS VAN DE MOSCOWA verstrekte opdracht luidde. Voorts zoude NEY, op het eerste bevel van den KEIZER, gehouden zijn zoo spoedig mogelijk naar Brussel op te rukken, alwaar hij volgens berekening den 17^{den} tegen zeven uur 's morgens konde aankomen: daarheen zou de KEIZER met de Garde volgen. De Chef van den Staf had er nog bijgevoegd, dat op de wegen naar Brussel en Nivelles „*d'où l'ennemi s'est probablement retiré*” verkenningen moesten worden uitgezonden.

Ofschoon ook de troepen, die op den 15^{den} naar Frasnes waren vooruitgezonden, gesteld bleven

onder de bevelen van NEY, mocht hij deze slechts in geval van hooge noodzakelijkheid aantrekken; de KEIZER behield zich zelf de onmiddellijke beschikking over deze afdeelingen voor.

Als reserve werd bestemd het IVe Korps, tellende ruim 12000 hoofden en 38 vuurmonden. Voorloopig zou deze macht te Charleroi blijven.

De Korpsen onder GROUCHY stelden zich tegen tien uur in beweging: een half uur later bereikten NAPOLEON's bevelen den Maarschalk NEY, die zich op dat oogenblik te Frasnes bevond.

De KEIZER begaf zich per rijtuig naar Fleurus, alwaar de verkenning van de vijandelijke stellingen tot den bloedigen Veldslag leidde, die onder den naam van Ligny in de geschiedenis bekend staat.

Nog eenmaal zou de Keizerlijke Adelaar zich klapwiekend verheffen, doch het zou slechts een laatste stuiptrekking zijn. De reeks van schitterende overwinningen door den grootsten Veldheer aller eeuwen bevochten, was op den 16^{den} Juni 1815 afgesloten.

De Generaal FLAHAUT, die in persoon belast was met het overbrengen van NAPOLEON's bevelen aan den Maarschalk NEY had deze terloops aan den Generaal REILLE medegedeeld, die thans reeds in afwachting verkeerde van orders voor de onder zijne bevelen staande Divisiën FOY en JÉRÔME BONAPARTE.

Inderdaad, onmiddellijk nadat FLAHAUT zich te Frasnes van zijne taak gekweten had, werden zoowel de Generaal REILLE als ook d'ERLON door den Commandant van den Linkervleugelcolonne tot spoed aangemaand; voorts ontving de Divisie BACHELU opdracht om door te dringen naar Genappe, die van FOY zou naar Bouterlez oprukken. Aan JÉRÔME BONAPARTE werd de last verstrekt om bij Quatre-Bras stelling te nemen; dit punt werd evenzeer met het dorp Frasnes, de bestemming van den Generaal d'ERLON, die evenwel pas in den namiddag in het bezit van de hem betreffende order gesteld werd.

Daar de Garde-Lansiers en de Jagers te paard, van LEFEBVRE-DESNOUËTTES ter beschikking van den KEIZER moesten blijven, had NEY in den voormiddag van den 16^{den} Juni aanvankelijk slechts de Infanterie-Divisie BACHELU en de Cavalerie-Divisie PIRÉ, ter gezamenlijke sterkte van 4100 man en 1800 ruiters onder zijne bevelen.

Toch ging hij, in afwachting van de ontboden versterkingen, tot eene nadere verkenning van de stelling aan den Viersprong over. De Divisie BACHELU voerde in het Bosch Delhütte een slepend voorpostengevecht. Dank zij echter de uitbreiding, die door den PRINS VAN ORANJE aan de stelling was gegeven, voerde de Fransche verkenning tot weinig resultaten; allerwegen werden de cavaleriepatrouilles afgewezen, terwijl ook enkele sterkere afdeelingen ruitery door de Jagers van GRUNEBOSCH en door de Nassauers werden teruggedreven.

Tot in den middag zette NEY de verkenningen voort; tot een ernstigen aanval kwam het niet.

SLAAN we thans een blik op de door den PRINS VAN ORANJE bezette stelling. Het is omstreeks 2 uren in den namiddag en nagenoeg de geheele 2^e Divisie is nabij Quatre-Bras vereenigd. De Koninklijke aanvoerder beschikt alzoo over 9 bataljons, ruim 7000 man en zestien vuurmonden, doch over geen enkelen ruiter.

Op tweeduizend passen voorwaarts van den Viersprong stonden de troepen in slagorde geschaard, den rechtervleugel in het bosch van BOSSU, den linkervleugel zich uitstrekkende tot aan den Etang Materne.

De Artillerie bevond zich grootendeels in eerste linie en was aldus in de ingenomen stelling verdeeld: van de Rijdende Batterij BIJLEVELD 5 stukken ter weerszijden van den straatweg naar Charleroi, ten Zuiden van de hoeve Gemioncourt; 2 zesponders en 1 houwitser onder bevel van den 1^e Luitenant A. H. WASSEROT DE VINCY rechts en 1 zesponder en 1 houwitser onder commando van den 2^e Luitenant F. W. DIBBETZ links van genoemden straatweg; de drie overige zesponders, onder het bevel van den 2^e Luitenant KOOPMAN, stonden iets meer terug achter den linkervleugel ten N. van den Etang Materne en dienden ter bestrijking van den weg naar Marbaix.

Van de Voet-batterij STEVENART waren 6 vuurmonden rechts en een weinig achterwaarts van de 5 stukken Rijdende Artillerie opgesteld; de overige onder den Luitenant L. WINSSINGER op den rechtervleugel voor den rand van het bosch van BOSSU en ten Noorden van de hoeve Groot-Pierrepont. Al de voertuigen dezer batterij waren te Quatre-Bras achtergelaten.

De Artillerie uit het centrum werd gedekt door het 3^e bataljon Nassau-Usingen en door de 3^e Compagnie van het bataljon Jagers N°. 27. Drie andere Compagnieën van dit bataljon waren verspreid tusschen Piraumont en den straatweg naar Charleroi; de twee andere met den Commandant, den Overste GRUNEBOSCH, bleven als reserve achter den linkervleugel.

Het 5^e bataljon Nationale-Militie had postgevat achter de hoeve van Gemioncourt.

Het 1^e Bataljon Oranje Nassau, het 8^e Bataljon Nationale Militie, het 1^e en 3^e Bataljon Nassau-Usingen en de vrijwillige Jagers van Kapitein BERGMAN bezetten het bosch van BOSSU met het onmiddellijk daaraangrenzende terrein van Pierrepont.

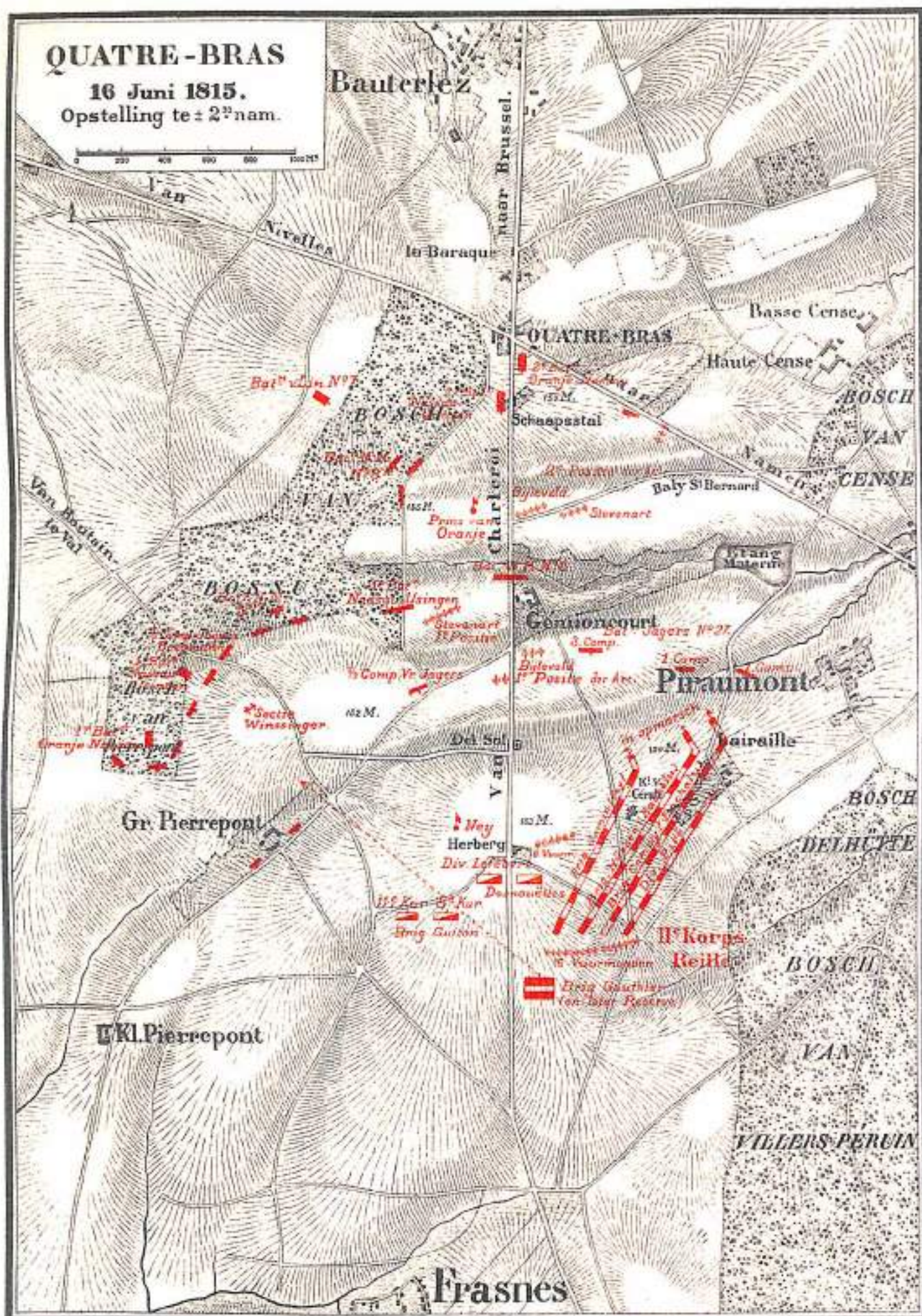
De overige troepen: het 2^e bataljon Nassau-Usingen, het 2^e Bataljon Oranje Nassau alsmede het 7^e bataljon militie, gecommandeerd door den Luitenant-Kolonel SINGENDONCK bleven aanvankelijk ten Westen van Quatre-Bras aan den straatweg van Nivelles in reserve.

Deze bataljons kregen echter al spoedig order om ter versterking der bezetting van het Bosch van BOSSU op te rukken.

Omstreeks drie ure kwam het 7^e bataljon van linie, VAN DEN SANDEN, uit Nivelles te Quatre-Bras; het werd eerst ten Noorden en vervolgens Westwaarts van voornoemd bosch gedirigeerd; later greep ook dit bataljon in.

Volgen wij thans den fel gevoerden strijd om het bezit van den Viersprong, voor zoover deze met de Krijgsverrichtingen van Neerland's Oud-Rijders verband houdt.

DE OPSTELLING DER TROEPEN IS GETEEKEND DOOR KOLONEL F. DE BAS - 1899.

OMSTREEKS half twaalf had NEY nogmaals bij monde van den Majoor WALEWSKY, NAPOLEON's uitdrukkelijke order ontvangen, om Quatre-Bras te bezetten en eene Divisie naar Marbaix af te zenden.

Toen tegen twee uur eindelijk de Divisie FOY te Frasnes verscheen besloot de Maarschalk tot den aanval: hij had toen de beschikking over 9000 bajonetten, 1800 ruiters en 22 vuurmonden.

Weldra bulderde het geschut ter inleiding van den strijd. Veertien stukken van de Divisie FOY, weinige minuten later versterkt door acht andere van PIRÉ hadden op het plateau ten N. van Frasnes stelling genomen à cheval van den straatweg naar Quatre-Bras.

Een moorddadig vuur teisterde welhaast de Nederlandsche Artillerie, die harerzijds geen oogenblik getalmd had met het duel te aanvaarden. Reeds spoedig leed de batterij BIJLEVELD, die zooals we gezien hebben zich in 1e linie bevond, belangrijke verliezen.

Onder bescherming van het geschut hadden de tirailleurs van BACHELU, door afdeelingen te paard ondersteund, en door de geheele Divisie gevolgd, naar voren terrein gewonnen, dreven de Jagers van GRUNEBOSCH en de ter hulp gesnelde meer achterwaarts geplaatste compagnieën terug en nestelden zich in het gehucht Piraumont. Terzelfder tijd schreed de Brigade GAUTHIER, vooraf gegaan door eene afdeeling Lansiers, tegen den Rechtervleugel der stelling voorwaarts.

Aanvankelijk bracht het juist afgegeven vuur der Nassauers hen tot wijken; doch op hunne beurt zwichtten laatstgenoemden voor overmacht en waren genoodzaakt terug te gaan.

Thans oordeelde de PRINS VAN ORANJE de positie der Artillerie te zeer blootgesteld; niet beschikkende over cavalerie om de Jagers te paard te ontmoet te treden, welke zich elk oogenblik gereed konden maken om op de batterij in te houwen, gelastte Z. K. H. aan BIJLEVELD om achterwaarts eene nieuwe stelling in te nemen, en van daaruit den terugtocht van het 27ste Jagers mogelijk te maken.

BIJLEVELD kwam alsnu in batterij ten oosten van Gemioncourt; van de twee stukken, welke westelijk van den straatweg in positie waren geweest moest een houwitzer, waarvan de voorwagen in de lucht was gevlogen, worden achtergelaten. De Luitenant DIBBETZ, die op dat oogenblik gewond werd, was genoodzaakt het slagveld te verlaten.

Toen de stukken van BIJLEVELD weder het vuur openden, ontvingen ook de zes vuurmonden van de Batterij te Voet den last om op te leggen en eene flankstelling in te nemen nabij het Bosch van BOSSU, ten einde van daaruit den straatweg van Charleroi te bestrijken. Het van stelling veranderen had plaats onder een hevig kanonvuur.

AUW had STEVENART uit zijne nieuwe positie enkele schoten doen afgeven om dit te beantwoorden of een vijandelijke granaat velde den dappere ter neder. Weder had een verdienstelijk en algemeen geacht officier het leven gelaten te midden der uitoefening van zijne heiligste plichten.

Ook verscheidene manschappen vielen in deze hachelijke oogenblikken en tal van paarden werden gedood; een paar stukken waren ontredderd en moesten door het bosch terugtrekken om zich achter de hoeve van Quatre-Bras te herstellen.

Neerland's welbekend historieschilder J. W. PIENEMAN eerde de nagedachtenis van STEVENART door hem een plaats te geven op het doek, dat ons den slag van Quatre Bras te aanschouwen geeft en op het Paleis Soestdijk een plaats heeft gevonden. Op den voorgrond aanschouwen wij den kordaten STEVENART den held, die den dood vond op het veld van eer.

Terwijl de Voet-batterij achterwaarts van stelling veranderde bezetten de Franschen den Zuidelijken rand van het Bosch van BOSSU.

Gelukte het aan de Divisie FOY om hier vasten voet te krijgen en de Brigade van den HERTOG VAN SAKSEN-WEIMAR uit hare stelling te verdrijven, dan waren de Franschen overwinnaars op de beide vleugels en zou het zwakke centrum ras moeten bezwijken. Van standhouden te Quatre-Bras zou onder deze omstandigheden geen sprake meer geweest zijn.

Tot zoolang geene versterkingen konden aankomen was het dus dringend noodzakelijk om, ten koste van welke verliezen ook, het terrein op den rechtervleugel te behouden.

De HERTOG VAN SAKSEN-WEIMAR beseft ten volle het gevaar dat hier dreigt. Een van gedachte met den PRINS VAN ORANJE stelt hij zich aan het hoofd van twee zich in zijne nabijheid bevindende compagnieën van het Zuid-Nederlandsche bataljon Militie N°. 7, en zelf met de sabel in de vuist vooraan, zijne minderen ten aanval voerende, doet hij het bosch met de bajonet hernemen. Zelf bekomt de jonge HERTOG daarbij eene lichte verwonding.

Ofschoon er spoedig versterking opdaagde, dwong toch het overmachtig artillerievuur de troepen zich tot de verdediging van het bosch te bepalen, welke door PRINS BERNHARD hardnekkig tot vijf uren n.m. werd volgehouden.

Immer in grooter getale schreed de aanvaller voorwaarts.

Ook het centrum der stelling verkeerde thans in gevaar: Gemioncourt was tot object des vijands gekozen.

De verdediging van dit gewichtige punt was toevertrouwd aan het bataljon Nationale Militie N°. 5 sterk ongeveer 470 man, en aangevoerd door den Luitenant-Kolonel WESTENBERG. Aan geoefendheid liet dit bataljon, dat grootendeels uit jonge miliciens bestond, veel te wenschen over en zeer zeker was de samenhang onvoldoende om in verspreide orde te vechten. Toch, ook al werd het meermalen tot wijken gebracht en al bezat het niet genoegzame innerlijke kracht om voor de herhaalde Fransche ruiteraanvallen stand te houden, heeft het bataljon, door de bezieling, welke het krachtige soldatenwoord van den aanvoerder wist te wekken en den uitmuntenden geest, welke allen bezielde, bovenal later

door het verheven voorbeeld van den PRINS VAN ORANJE, inderdaad wonderen van dapperheid verricht. Het was een harde kamp, die hier te strijden viel.

Aanvankelijk genoodzaakt om voor de tirailleurs der Infanterie-Divisiën BACHELU en FOY te wijken, wist WESTENBERG weder het verloren terrein te herwinnen, en gesteund door het Artillerievuur der batterij BIJLEVELD 2 charges van Fransche Jagers af te slaan. De opmarsch van nog meer escadrons noopten hem echter ten slotte de hoeve van Gemioncourt te ontruimen.

Op het kritiekste moment, $\pm$ half vier, had zich de PRINS VAN ORANJE aan het hoofd van het 5^e bataljon gesteld en dit ten aanval gevoerd, een aanval die door de ontzaggelijke overmacht des vijands echter niet kon slagen. Ook deed de PRINS terzelfder tijd den order overbrengen aan den Commandant der 2^e Brigade Nederlandsche Lichte Cavalerie, den Generaal VAN MERLEN, die zoo juist te Quatre-Bras verschenen was, om den aanval te steunen.

W. H. J. Baron VAN WASSENAER
VAN ST. PANCRAS.

De Brigade ongeveer 1000 paarden sterk was toen opgesteld in 2 liniën ten Oosten van den Viersprong en onder langs den Namenschen straatweg: de huzaren N°. 6 onder den Luitenant-Kolonel Jonkheer WILLEM BOREEL in voorste linie, in 2e linie de nog in hun oud-uniform der *cheval-légers* gekleede lichte dragonders N°. 5, onder aanvoering van den Luitenant-Kolonel DE MERX. Een sectie Rijdende Artillerie met den

Kapitein GEY, waarbij de 2e Luitenant WILLEM HENDRIK JACOB Baron VAN WASSENAER VAN ST.-PANCRAS stond voorwaarts, front makende naar het Zuiden; volgens VAN SYPESTEIN was zij in Batterij gesteld.

De 2^e Sectie der Batterij GEY, waarover de 2^e Luitenant H. W. REYNTJES het bevel voerde, was bij de Brigade Zware Cavalerie achtergebleven.

Op datzelfde tijdstip waren ter hoogte van Bouterlez in opmarsch de brigades KEMPT en PACK der vijfde Engelsche Divisie PICTON benevens de Hannoveraansche Brigade BREST, te zamen 7200 man en 2 batterijen.

Enkele oogenblikken vóór de ontvangst van 's PRINSEN bevel had BOREEL zijne Huzaren laten opzitten en in beweging gesteld om links zijwaarts een gunstiger terrein op te zoeken. De Sectie Rijdende Artillerie had de beweging gevolgd.

Het Regiment had „*pelotons links*” gemaakt en reeds gedeeltelijk „*hoofd der colonne half rechts*” toen onverwachts langs de gelederen de order tot den aanval klonk, die van achteren af werd gegeven.

Als door instinct volgde ieder dit bevel onmiddellijk op; slechts een tweetal Escadrons konden in linie komen en chargeerden, zonder voldoende voorbereiding, zonder eenige verkenning. In zulken vorm en op zoodanige wijze uitgevoerd had de charge niet de minste kans van slagen; zij mislukte geheel.

Onder den uitroep van haren Sectie-Commandant: „Nu zullen wij toonen dat wij Hollandsche jongens zijn” was de Rijdende Artillerie in galop mede voorwaarts gesneld. Toen de huzaren echter in verwarring terugsloegen, werden de stukken die slechts weinig afstand hadden, bij het linksomkeert maken medegesleept, zij leden dientengevolge belangrijke verliezen, ontkwamen nog aan den vijand en konden zich later weder bij de cavalerie aansluiten.

Deze laatste bijzonderheden zijn geput uit het „*Fragment van den Kolonel J. B. OSTEN*” berustende in het Krg. Archief.

De Nederlandsche Huzaren scherp door het 6^e Regiment Fransche Jagers te paard achtervolgd, renden aan op het terugtrekkende 5^e Militie en op de Jagers van GRUNEBOSCH, die ijlings front maakten en nogmaals de vijandelijke ruitery afwezen.

Een deel der vijandelijke Jagers stortte tegelijk met de vluchtende huzaren op de batterij te voet en op de vuurmonden van BIJLEVELD.

Van de Voetbatterij bekwam de Luitenant G. F. RUYSCH VAN COEVORDEN veertien wonden; de 2^e Luitenant K. E. VAN DE WALL vier, de 2^e Luitenant van den Trein VAN GALEN twee.

De Majoor VAN OPSTALL werd met zijn paard omvergereden en machteloos daar onder bedolven, zonder ander verdedigingswapen dan zijn sabelscheede; hij bekwam een houw over het hoofd en een tweeden aan den schouder.

De manschappen der batterij werden onder den voet gereden of op de stukken neergesabeld.

Door het buitengevecht stellen van den Majoor VAN OPSTALL ging het bevel over de Artillerie der 2^e Divisie over op den Kapitein BIJLEVELD, aan wiens batterij bij de charge ook verliezen waren toegebracht, maar toch in staat bleef om aan het gevecht deel te nemen. De stukken onder den Luitenant KOOPMAN waren ongeschonden gebleven.

Aangaande de verrichtingen van de Batterij op dezen gedenkwaardigen dag lezen wij in BIJLEVELD's Dagboek:

„16 Juny. deezen dag bleef de geheele batterij in de eerste linie, en had een groot deel in de bataille van dien dag; een Paard wierd onder mij zwaar gewond, zodat ik een ander moest bestijgen, een officier wierd zwaar geblesseerd benevens 8 manschappen, en twee man sneuvelden.”

BIJLEVELD's Dagboek bevat geene gespecificeerde opgaven van de verliezen aan gedoode en gewonde paarden; slechts troffen wij in zijne Mémoires het totaal verlies aan, door de Batterij in de dagen van 15 t/m 18 Juni geleden.

Die opgaven volgen later.

Bijna had de stroom der alles wegslepemde vijandelijke ruitery, op het oogenblik, dat zij zich op de miliciens van het 5e wierpen, ook den koenen Nederlandschen Opperbevelhebber medegevaagd; slechts door de vlugheid van zijn paard gelukte het den PRINS VAN ORANJE te ontkomen.

H.D.Z. Adjudant, OTTO, JAN, HERBERT Graaf VAN LIMBURG STIRUM stortte zwaar gewond neder terwijl hij de woorden opving „*Tuons-le c'est le Prince.*”

Bewusteloos werd hij later op het slagveld door een der andere Adjudanten teruggevonden.

DE omstandigheden waaronder de PRINS zich aan het hoofd van het 5^e Militie stelde, zoomede het verloop van het gevecht om Gemioncourt, volgden wij uit het werk van den Kolonel DE BAS. (PRINS FREDERIK en zijn tijd IIIe Deel blz. 592.) Volgens genoemden schrijver trad ORANJE aanvallend op tegen de Veteranen van NEY.

Andere schrijvers vermelden, dat de PRINS het bataljon ook ten aanval gevoerd heeft tegen de vijandelijke artillerie. Zoo verhaalt Dr. BOSSCHA in „Nederland's heldendaden te land” in het IIIe Deel op blz. 352, dat op het oogenblik toen de Divisie FOY verwoesting in de gelederen begon aan te richten en het geheele bataljon dreigde te verpletteren de PRINS VAN ORANJE zich aan 't hoofd stelde en den hoed zwaaiend met den uitroep: „*Voorwaarts mijn braven*” den weg wees naar *die stukken* waarvan het vuur de moorddadigste werking deed.

Iets dergelijks lezen wij in het uitnemende werk van den Kapitein E. VAN LÖBEN SELS: Bijdragen tot de Krijgsgeschiedenis van NAPOLEON BONAPARTE 4^e Deel blz. 523.

. . „Het was toen dat Neerlands KROONPRINS zijne strijdmakers persoonlijk den weg der eer wees. Zich herhaaldelijk aan het hoofd stellende van het meergenoemde 5de bataillon nationale-militie, om eenige vijandelijke stukken, welke meer bijzonder hinderden, te nemen, en met den hoed zwaayende gaf de Veldheer een verheven voorbeeld van heldenmoed, hetwelk dan ook met zooveel kracht op het goed gestemde bataillon werkte, dat den overmagtigen vijand geruimen tijd het hoofd werd geboden. . .”

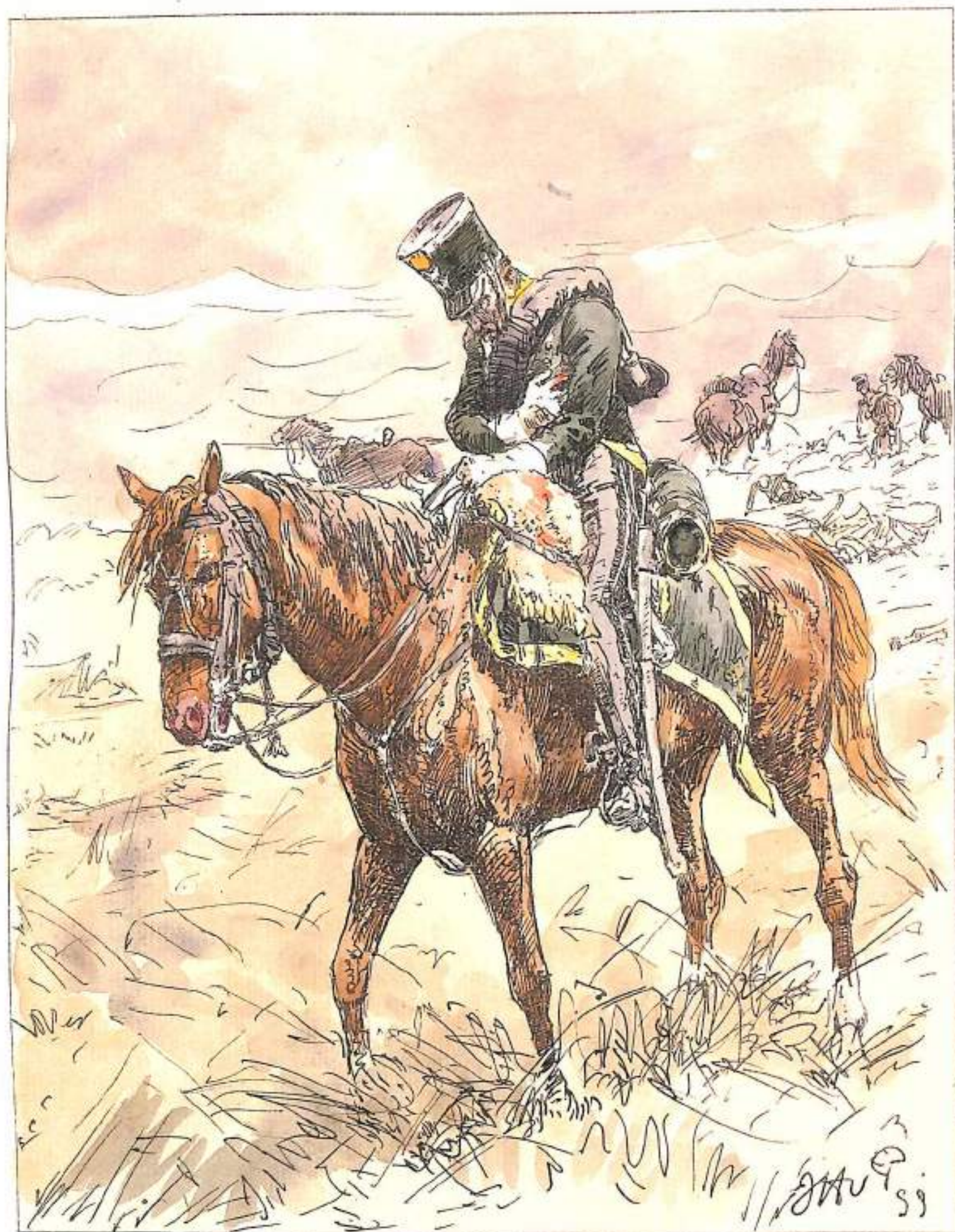
En ook latere Fransche schrijvers, CHARRAS en THIERS zijn van hetzelfde oordeel. De laatste, wiens arbeid over den oorlog van 1813 wel is waar niet altijd den toets van kritiek kan doorstaan, heeft voor deze episode gebruik gemaakt van het geloofwaardige: „*Journal Militaire du Général FOY, écrit jour par jour*”; daaruit boekstaaft hij het volgende:

„Sur la chaussée notre artillerie, supérieure en qualité, en nombre, surtout en position, à celle de l'ennemi, démonta plusieurs de ses pièces et causa des ravages dans les rangs de leur infanterie. Commandé par son feu, le brillant PRINCE d'ORANGE eut la hardiesse de la vouloir enlever. Il tâcha de communiquer son courage au bataillon qui couvrait sa propre artillerie, et de le porter au pas de charge sur nos canons. Tandis qu'il le conduisait en agitant son chapeau le Général PIRÉ lança un de ses régiments qui, prenant le bataillon en flanc, le culbuta; renversa le Prince et faillit le faire prisonnier.”

De Kolonel DE BAS deelt de zienswijze van den Majoor J. K. H. DE ROO VAN ALDERWERELT, die in zijne „*Geschiedenis van het Zevende Regiment Infanterie. Arnhem 1857*” mededeelt, dat de PRINS VAN ORANJE zich aan 't hoofd van het vijfde bataljon zou hebben gesteld „*op het zien van een Fransche infanteriekolonne.*”

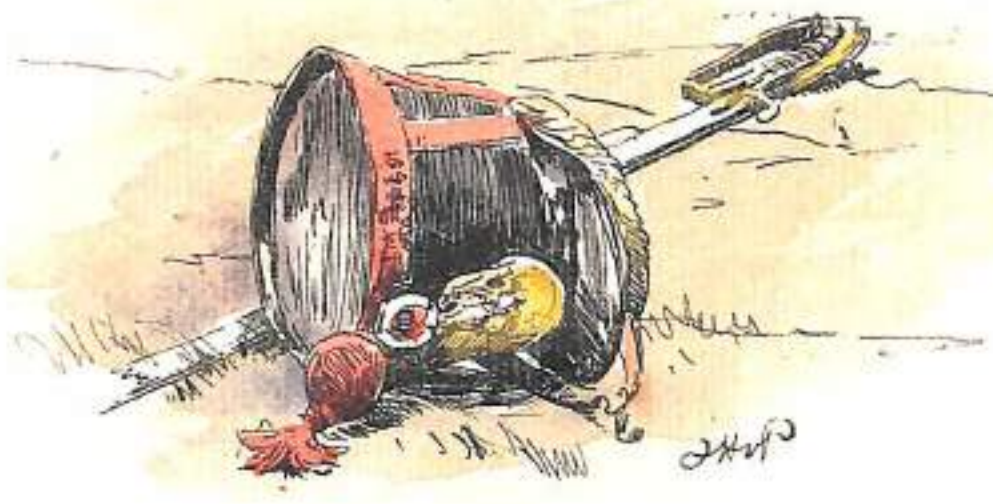
Wat nu ook het doel van den door den PRINS VAN ORANJE geleiden aanval geweest zij, het geschut of wel de tirailleurs des vijands, één ding staat onwrikbaar vast, nl. dat het 5e bataljon onder aanvoering van den Oranjevorst wonderen van dapperheid verricht heeft, dat de PRINS gedachtig aan zijn eens gegeven woord de naam gestand deed dien zijne groote voorvaderen zich op de slagvelden van Seneffe en Malplaquet verworven hadden, en door zijn verheven voorbeeld van heldenmoed, waarmede hij allen bezielde, den vijand het doordringen tot Quatre-Bras geruimen tijd heeft weten te beletten.

Dragonder van het 5^e Regiment DE MERX. 17 Juni 1815.

Zelfs SIBORNE heeft zich niet kunnen weerhouden, aan de houding van het 5^e bataljon bij Gemioncourt een woord van lof te wijden. PIENEMAN, zooals wij reeds zeiden, vereeuwigde het voor den Hollander zoo onvergetelijke wapenfeit.

De 2^e linie der Brigade Lichte Cavalerie was bij het vooruitgaan der Huzaren van BOREEL aanvankelijk niet mede ten aanval opgerukt. Zoodra het front echter vrij was stelde de Luitenant-Kolonel DE MERX zijne escadrons, 445 paarden, in beweging om de Fransche ruitery te keeren; enkele pelotons zond hij af tot steun onzer Infanterie.

Ook van Fransche zijde rukten gesloten escadrons van den Kolonel FAUDOUAS het lichte dragonder-regiment N°. 5 te gemoet.

Toen de beide vijandelijke ruiteryliniën elkander voorwaarts van Gemioncourt genaderd waren, herkenden officieren en minderen aan weerszijden hunne oud-kameraden; bekende stemmen weerklonken uit de gelederen der Fransche Jagers, zij noemden velen der onzen bij name en onder het omhoogsteken der sabels uitten zij bij herhaling de kreet: „à nous Belges à nous!”

Slechts sabelhouwen waren het antwoord der Zuid-Nederlanders, een vinnig gevecht van man tegen man ontspon zich. Wel begunstigt het krijgsgeluk de onzen op meerdere plaatsen, wel dringen enkele afdeelingen dragonders de Fransche Jagers terug, vervolgen hen tot nabij Frasnes en maken vele krijgsgevangenen; dan, dra mengen zich Galbois lancers in den strijd en noodzaken DE MERX te wijken.

Tusschen den schaapsstal en Quatre-Bras zal deze zijne dragonders verzamelen; doch ziet, op weinige schreden van dat punt worden de dapperen begroet door een moorddadig salvo. Het zijn de Bergschotten van PICTON, in de droge sloot aan den Namenschen straatweg opgesteld, die misleid worden door de kleeding, welke van dezelfde kleur is als die der Fransche Jagers.

De schoten treffen maar al te goed doel: de Overste DE MERX, de Ritmeester VAN REMOORTERE, nog enkele andere officieren en veertig manschappen storten zwaar gewond ter aarde.

Hoe betreuren wij u, helden van het Zusterwapen, wien het niet gegeven was door vijandelijk lood te vallen; maar die onder de uitoefening uwer heiligste plichten door eigen projectielen werd neergeveld! Naast onze dankbare hulde eere een traan van diepen weemoed uwe nagedachtenis. . . .

Maar ook de vijandelijke ruitery houdt het welgerichte geweervuur der Schotten tegen; tusschen het gehucht Piraumont en het Bois des Censes komen zij tot staan. De eigen dragonders verzamelen zich achter de hoeve van Quatre-Bras: 157 officieren en minderen zijn buiten gevecht gesteld.

Nog was het cavalerie-gevecht niet geëindigd toen de Kapitein van den Generalen Staf J. B. OSTEN zich in galop begeeft naar den Commandant der Rijdende Batterij, die zich op den linker vleugel van het opnieuw ten zuiden van Quatre-Bras in linie opgestelde 6^e Regiment Huzaren bevindt, en hem een order overbrengt van den waarnemenden Commandant der Artillerie te Velde, (1) den

(1) De titularis, die den 21sten April t. v. tot Generaal-Majoor benoemd was, bevond zich niet te Quatre-Bras. Zware rheumatische aandoeningen, waarvan hij reeds te Braine-le-Comte eenen aanval doorstaan had, maakte het hem onmogelijk zijne diensten te vervullen. Wel trachtte hij nog Nivelles op den 16^{den} te bereiken, doch daar begaven hem zijne krachten. Op zijn last vertrok toen de Majoor DE LA SARRAZ, van den Kapitein van den Generalen Staf J. B. OSTEN vergezeld, naar het gevechtveld.

Majoor J. A. H. DE LA SARRAZ: GEIJ zal de noodige trekpaarden beschikbaar stellen om het achtergelaten geschut terug te voeren, dat zich thans in handen van den vijand bevindt. De laconieke vraag, of hijzelf dan die stukken niet halen zal, is hierop het antwoord.

De Majoor DE LA SARRAZ neemt met dit aanbod genoegen. Men kent den uitslag dien VAN SYPESTEIN op blz. 211 van zijne „*Geschiedenis van het Regiment Rijdende Artillerie*” boekstaaft en dien wij mededeelden op blz. 41 van ons „*Gedenkboek Eeuwfeest Korps Rijdende Artillerie*.” Wij weten het, de dappere GEY leidde „zijne rijdende artilleristen, waarbij zich andere vrijwilligers voegden, als cavaleristen stoutmoedig ten aanval en hernam van den vijand, die reeds bezig was ze mede te voeren, de meeste vuurmonden van de Nederlandsche Artillerie, welke, op het slagveld waren achtergebleven.” Volgens den Kolonel DE BAS werden toen de vier vuurmonden der batterij STEVENART hernomen; de andere stukken en de door BIJLEVELD achtergelaten houwitser werden later teruggevonden, geen enkel kanon bleef in 's vijands handen.

De teekeningen naar aanleiding van deze schoone Episode door den Heer HOYNCK VAN PAPENDRECHT ontworpen, komen voor in het Gedenkboek. Zij werden geëetst op den Eerebeker, die bij gelegenheid van het Jubileum door de Officieren — oud-Rijders — aan het Korps Officieren der Rijdende Artillerie werd vereerd, en ter vervanging diende van den ouden en door den tand des tijds reeds geschonden beker, welke volgens de overlevering een geschenk van PRINS FREDERIK heette te zijn.

Geen fraaier embleem kon geschonken worden; immers waar de bokaal tot bestemming heeft om bij de Korpsfeesten te worden gebezigd, wanneer de band van kameraadschap nauw wordt aangehaald, daar wijst zij steeds te midden van vroolijkheid op den ernst van ons beroep, op het verheven voorbeeld van moed en plichtsbetrachting door onze voorgangers gegeven, daar verlevendigt zij de herinnering aan zoo ontelbare schoone wapenfeiten. Zij is dan het symbool ons allen lief, het symbool dat ook den nieuwen wapenbroeder toeroept: weet welke dure plichten de huzaren-uniform der Rijders u oplegt!

De Kolonel Jhr. D. C. M. HOOFT, Oud-Gouverneur van wijlen Z. K. H. PRINS ALEXANDER, zette aan dezen beker het eerst zijne lippen, toen hij op den avond van den 20sten April 1893 het roemvol optreden der Rijdende Artillerie bij Quatre-Bras herdacht.

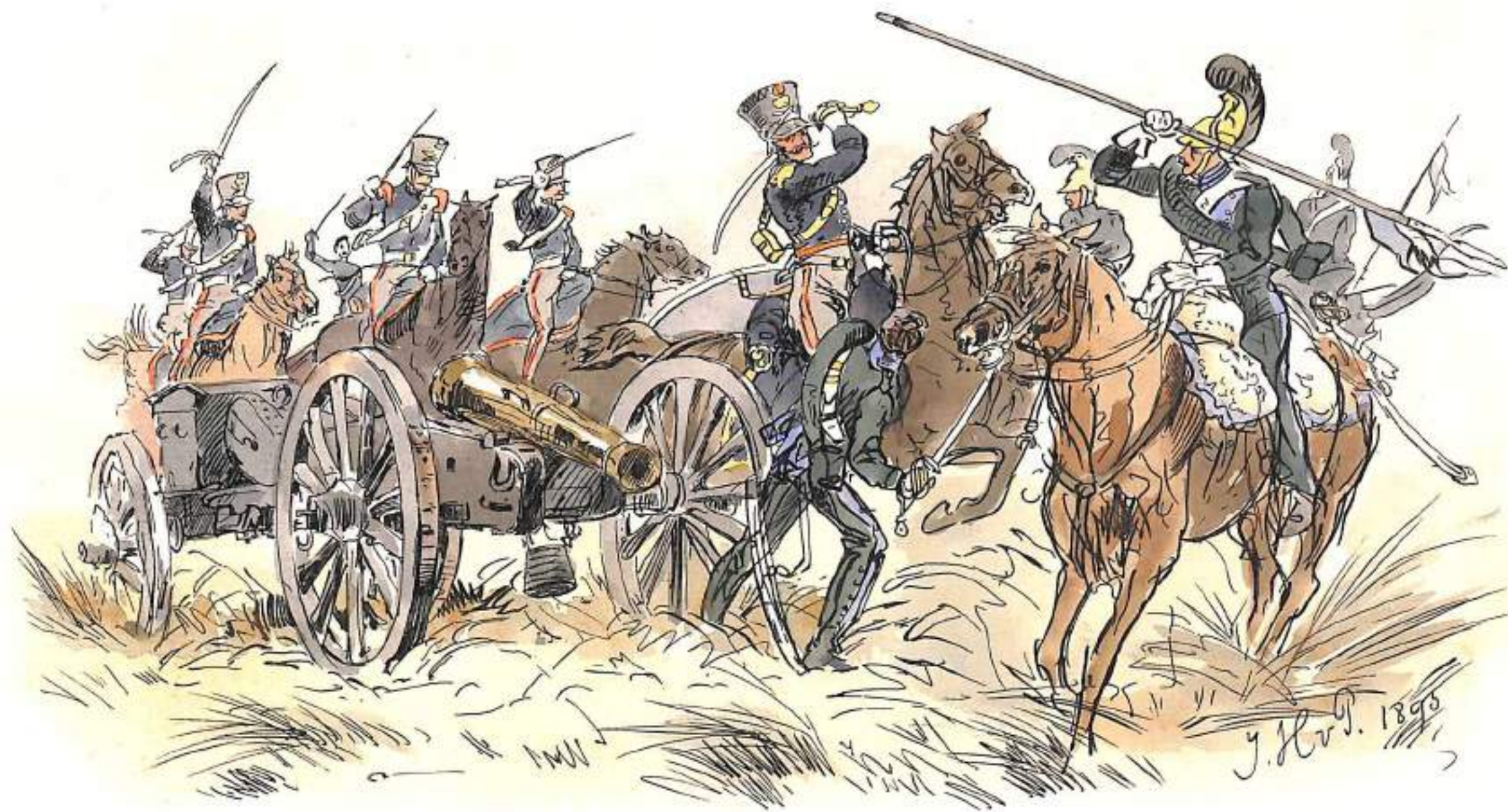
Eene reproductie van de teekeningen, welke het Kunstvoorwerp sieren, voegen wij hieraan toe, terwijl ook eene afbeelding van dit zinnebeeld van kameraadschap en zelfverloochenende dapperheid, de groote deugden van den krijgsman, in dit werk dacht ons, niet mocht ontbreken.

De Kolonel W. E. A. WUPPERMANN, Commandant van het 3^e Regiment Huzaren schonk aan het Korps een aquarel eveneens een beeld gevende van de episode, die wij hierboven schetsten. Zij werd door hem, nog Luitenant zijnde, vervaardigd en prijkt in het Museum.

Na den mislukten aanval der Huzaren van BOREEL was de taak van de Rijdende Batterij BIJLEVELD, zoomede voor het grootste gedeelte der Voet-Artillerie geëindigd.

De HERTOG VAN WELLINGTON was tijdens den hiervoren beschreven aanval van LIGNY

De Kapitein A. R. W. GEY zijne Rijders ten aanval voerende. 17 Juni 1815.

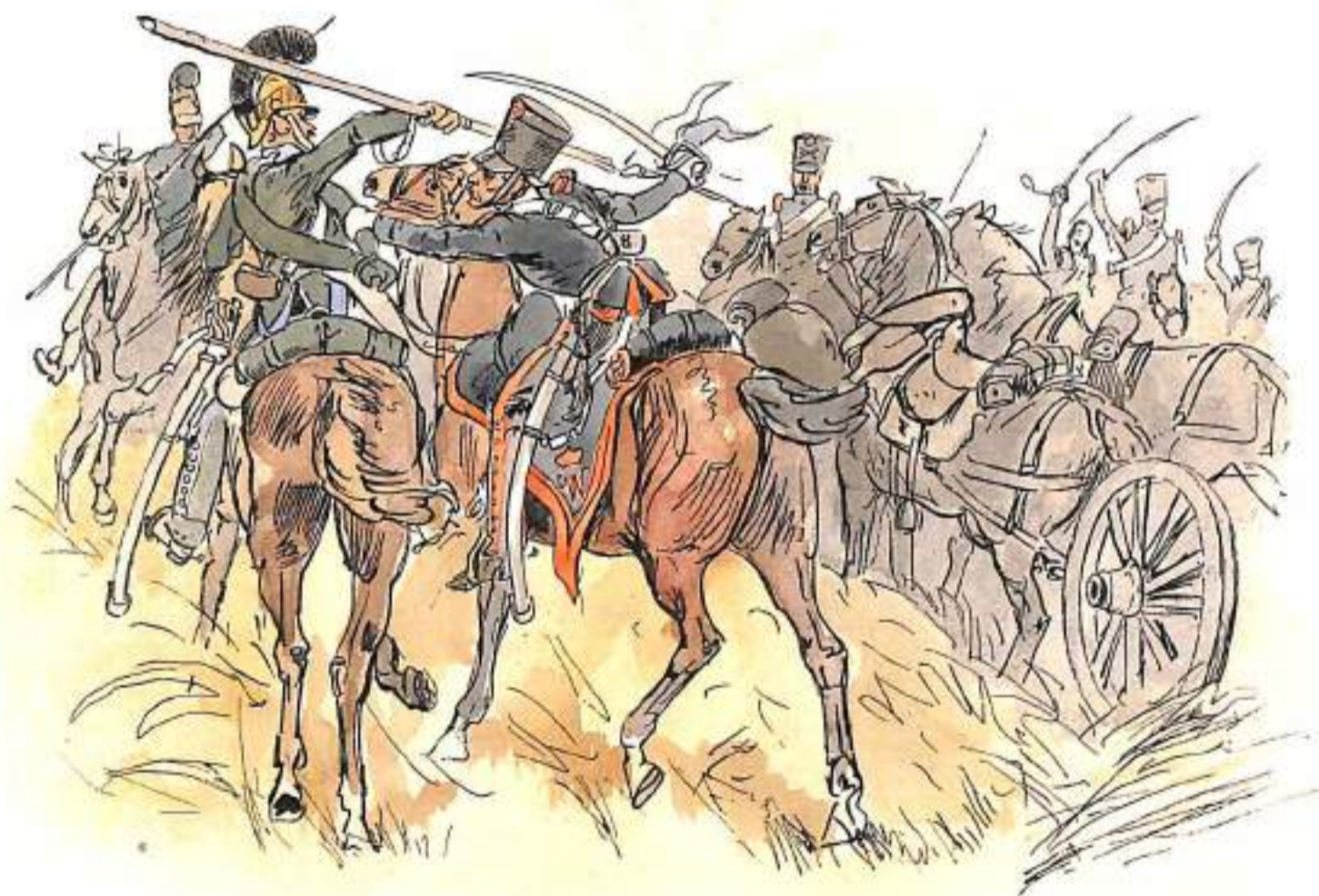
teruggekeerd en had met de voorste colonne Brunswijkers, gevolgd door de Divisie PICTON en de Hannoveranen het Plateau van Quatre-Bras betreden. Hij nam onmiddellijk de leiding van het gevecht in handen en plaatste de Brigade VAN BYLANDT achter den Viersprong in reserve; ook de Nederlandsche batterijen werden door Engelsche afgelost.

De Nederlandsche troepen, die onder de aanvoering van den HERTOG VAN SAKSEN-WEIMAR het bosch van BOSSU en Pierrepont bezet hielden, bleven echter met die taak belast en ook de beide sectiën Artillerie onder den 1^e Luitenant VAN WASSENAER VAN ST.-PANCRAS en den Luitenant WINSSINGER zouden nog aan den verderen strijd blijven deelnemen.

Bijzonderheden aangaande het optreden dezer vuurmonden zijn ons evenwel niet bekend. Het overzicht van de Krijgsverrichtingen der Rijdende Artillerie op den gedenkwaardigen 16^{den} Juni kunnen wij alzoo hier eindigen.

De teekening op blz. 109 van het gevechtveld bij Quatre-Bras op 16 Juni, waarop de stellingen der Nederlandsche en der Fransche troepen 's namiddags ten 2 uur 30' zijn aangegeven, werd door den Kolonel F. DE BAS vervaardigd. Zij werd nog in geen werk opgenomen. De Kolonel stond ons op de meest welwillende wijze toe haar in dit Deel van „het Historisch Museum” eene plaats te geven.

Thans zij het ons vergund nog enkele woorden te wijden aan het verdere verloop van den strijd, die met het verschijnen der Britsche troepen eene nieuwe phase was ingetreden.

DE nieuw aangekomen troepen werden tot versterking van het centrum en den linkervleugel der stelling bestemd. Nauw ontwaarde NEY het optreden dier versche strijdkrachten of onder de persoonlijke aanvoering van NAPOLEON's broeder JÉRÔME deed hij diens Divisie, ruim 7800 man, welke tot dusverre in reserve was gehouden, in twee colonnes ten aanyal oprukken.

De Brunswijkers, die met het 2e Bataljon Nassau-Usingen den straatweg naar Charleroi bezet hielden, werden door de rechter colonne aangegrepen en teruggeworpen. Hier was het, dat de dappere FRIEDRICH WILHELM, HERTOG VAN BRUNSWIJK-WOLFENBUTTEL, OELS en BERNSTADT, ons uit de beide vorige deelen (blz. 125 e. v. Dl. III en blz. 69 Dl. IV) zoo wel bekend, na zijne Huzaren herhaaldelijk tegen den vijand te hebben aangevoerd, onder het leiden van den terugtocht door eenen kogel in het hart werd getroffen en den heldendood stierf.

Het vallen van den edelen aanvoerder ontmoedigde den troep; de hoeve Groot-Pierrepont werd ontruimd. SAKSEN-WEIMAR, wiens rechterflank dientengevolge was omgetrokken, zag zich hierdoor genoodzaakt om het Zuidelijk gedeelte van het bosch te verlaten: onder dekking der sectie Artillerie van den Luitenant WINSSINGER trok hij terug om thans met de bataljons nationale militie N°. 7 en 8 en de Sectie Artillerie noordwaarts van het bosch langs den straatweg van Nivelles in stelling te komen.

Niettegenstaande de sterkte der Bondgenooten thans gaandeweg toenam — tegen vijf uur telden zij 18000 man Infanterie, 2000 ruiters en 30 stukken geschut tegenover 18000 Franschen met 38 vuurmonden — begunstigde de krijgskans op den linkervleugel ook WELLINGTON niet. Aan PICTON was het niet gelukt de Franschen uit Piraumont te verdrijven; de carrés zijner Bergschotten konden de verwoede aanvallen van PIRÉ's Jagers niet weerstaan.

Een Regiment verloor tot drie malen toe zijnen aanvoerder en werd door eene onverhoedsche attaque nagenoeg geheel onder den voet gereden. Dan ter rechtertijd, het was ongeveer zes uur in den namiddag, marcheerde de Generaal Baron ALTEN met zijne Divisie sterk 4 bataljons Engelschen, 6 bataljons Hannoveranen en 2 batterijen langs den straatweg van Nivelles op; het was de 3^e Engelsche Divisie, tot het Legerkorps van den PRINS VAN ORANJE behoorende.

De Hannoveraansche Brigade versterkte den rechtervleugel, de Engelsche sloot zich bij de troepen van SAKSEN-WEIMAR aan. Het doordringen der Franschen in het bosch van BOSSU werd gestuit, en ook de troepen van den Generaal FOY werden in het centrum door het vuur der Engelschen tegengehouden.

Terecht begreep NEY, dat thans het oogenblik gekomen was om zijne laatste reserves in te zetten: over eene tweede gevechtslinie beschikte de Maarschalk niet, het legerkorps van d'ERLON was niet naar het slagveld opgerukt en de strijd bij Ligny bond vele Fransche troepen.

Slechts de ruitery van den Generaal KELLERMANN, den HERTOG VAN VALMY, welke op streng bevel van NAPOLEON niet dan op het allerlaatst in den strijd geworpen mocht worden, restte den Franschen Opperbevelhebber. Hij ontbiedt haar naar voren: een tweetal Regimenten, 800 paarden, komen langs de hoeve van Gemioncourt aandraven.

Plu 99-

NEY rijdt den aanvoerder tegemoet, en KELLERMANN krampachtig de hand drukkende voegt hij hem, naar de Britsche en Hannoveraansche carré's wijzende, de woorden toe: „*Le sort de la France est entre vos mains. Partez! Je vous fais soutenir par toute la cavalerie de PIRÉ.*”

De krijgstrompetten schetteren den stormmarsch en met de grootste doodsverachting storten zich de Kurassiers op de in linie geschaarde bataljons van Sir COLLIN HALKETT; een gedeelte hunner dringt door tot Quatre-Bras, doch allen moeten ten slotte wijken voor de moorddadige werking der Engelsche salvo's. KELLERMANN's paard wordt doodgeschoten; hangende aan de teugels der paarden van twee Kurassiers wordt de aanvoerder tot aan Frasnes medegesleept. Thans ook zijn de Franschen genoodzaakt Piraumont te ontruimen.

In het centrum hield de Artillerie van de Divisie ALTEN en van de Brunswijkers de ruitery van PIRÉ in toom. Nog zijn de Franschen gedeeltelijk meester van het bosch, doch als de 1e Engelsche Divisie, samengesteld uit de Brigades MAITLAND en BYNG (Foot Guards en de Coldstream Guards) op het slagveld verschenen is, gelast de PRINS VAN ORANJE een stormaanval van de Engelsche Garde, het 2e bataljon van Nassau het 1e Oranje-Nassau en het Zuid-Nederlandsche 7e van linie onder aanvoering van PRINS BERNHARD VAN SAKSEN-WEIMAR en van den Kolonel VAN ZUYLEN VAN NYEVELT. De uitkomst is schitterend: niet slechts wordt de Divisie JÉRÔME genoodzaakt het bosch te ontruimen, maar ook de hoeve Pierrepont wordt weder in bezit genomen.

Nog steeds buldert het geschut en knettert het geweervuur, telkens hernieuwt NEY zijne pogingen om in het centrum door te dringen, doch zij lijden schipbreuk tegen de steeds aangroeiende macht der bondgenooten; de weg naar Quatre-Bras is aan alle zijden versperd en omstreeks 10 uur geven de Fransche troepen den strijd op en trekken terug naar de zijde van Frasnes. Op hetzelfde tijdstip rukt WELLINGTON voorwaarts en doet de hoeve Gemioncourt bezetten; deze wordt het middelpunt van de door het Engelsch-Nederlandsche leger in te nemen stelling.

In Genappe vestigt zich het hoofdkwartier en van hier geeft de HERTOG zijne voorpostenorders uit. De troepen betrekken op het gevechtveld het bivak.

De kampplaats, waar zoo bloedig gevochten werd, is in nachtelijk duister gehuld. Spookachtige gedaanten schrijden voorwaarts door phantastisch toortslicht beschenen: het is de lijkstoet, die den HERTOG FREDERIK WILLEM VAN BRUNSWIJK naar Brussel geleidt.

Zacht ruste uwe assche met die van zoovele helden, welke de slag van Quatre-Bras geofferd heeft.

De PRINS VAN ORANJE keerde ten 10 ure met zijn Chef van den Staf te Nivelles terug. Van daaruit zond Z. K. H. in dato „Nivelles den 17^{en} Juny 1815 des ochtends ten twee uur” het gevechtsrapport aan Z. M. DEN KONING. Aan gesneuvelden, gewonden en vermisten telde het Nederlandsche leger 862 officieren en minderen.

Groot was het aantal der onzen, dat op dien 16^{den} Juni 1815 een glorievollen dood gevonden heeft in den strijd om het bezit van den Viersprong. Maar ook schitterend waren de uitkomsten door

den volhardenden moed der Nederlandsche troepen bereikt. Uren lang had onder de uitstekende leiding van den PRINS VAN ORANJE en door zijn verheven voorbeeld bezielde, een Nederlandsche Divisie over slechts weinig vuurmonden en in het geheel geen ruitery beschikkende, den strijd tegen NEY's geduchte overmacht volgehouden.

Daarmede had Neerland's Oranjevorst de vereeniging van de bondgenootschappelijke legers mogelijk gemaakt, had hij de zege welke eerlang in de Velden van Waterloo stond bevochten te worden, voorbereid. 's Prinsen nooit volprezen krijgsmansdeugden hadden het lot van het Vaderland, het lot van Europa gered!

Met dankbare hulde gedenken wij aan het slot van deze bladzijden onzen edelen KROON-PRINS, van wien zelfs NAPOLEON in zijn laatste ballingsoord aan den Generaal MONTHOLON getuigde:

„Le PRINCE d'ORANGE a fait preuve dans cette journée, qu'il a le génie de la guerre. Tout l'honneur de cette campagne lui appartient.”

IN de Krijgsverrichtingen van den 16^{den} Juni was door geen der partijen een beslissend voordeel behaald. Wel had WELLINGTON's leger aan den Viersprong gezegevierd en was hierdoor eene vereeniging van de bondgenootschappelijke legers mogelijk gebleven, doch de Britsch-Nederlandsche troepen waren door NEY's operatiën gebonden geworden en hadden het leger van BLÜCHER niet kunnen steunen; wel had ook NAPOLEON bij Ligny een tactische overwinning behaald, en was bij een krachtig, energiek doortasten de strategische doorbreking tot haar recht gekomen, maar een onbegrijpelijke langzaamheid van handelen deed aan deze zijde de vruchten der overwinning te loor gaan. Die weinige activiteit, ongekend in de oorlogshandelingen van den grooten Veldheer werd niet in evenwicht gebracht door een gezond initiatief van onderbevelhebbers, neen, naast talrijke fouten hunnerzijds leidde zij tot den ondergang van het Fransche leger.

Nog op den 17^{den} bleef NAPOLEON onkundig van den toestand waarin het Pruisische leger verkeerde, ja zelfs in den laten avond van dien dag nog onbekend met de richting waarin het zich had teruggetrokken; in den avond van den 16^{den} en zelfs nog den nacht daarop bereikten NAPOLEON geene berichten van NEY; toch nam hij geen maatregelen om zich bij het aanbreken van den dag omtrent den toestand te Quatre-Bras te vergewissen. Dientengevolge ging de gelegenheid voorbij om het Britsch-Nederlandsche leger, dat nog verre van voltallig was — volgens Engelsche schrijvers toch beschikte WELLINGTON bij het einde van het gevecht op den 16^{den} nog slechts over drie achtsten zijner Infanterie, over een derde der Artillerie en een zevende der ruitery — afzonderlijk aan te vallen en te verslaan: NAPOLEON bevond zich met de door hem geleide troepen slechts weinige uren van den vijandelijken vleugel.

Ook WELLINGTON van zijn kant schijnt na afloop van het gevecht geen bericht aan Vorst BLÜCHER te hebben gezonden, terwijl deze evenmin onmiddellijk rapport deed betreffende den strijd bij Ligny.

Onbekend met het door NAPOLEON bij Ligny behaalde succes bleef de Britsche Generalissimus op de mogelijkheid vertrouwen, om zich op den 17^{den} met BLÜCHER te vereenigen en bestond voor hem geen reden om Quatre-Bras te verlaten; elk der strijders, die zijne vermoeide ledematen om de knetterende, hoog opvlammende bivakvuren had uitgestrekt, bereidde zich voor, om den volgenden morgen met hernieuwden moed tegen de ginds gelegeerde vijandelijke troepen op te rukken.

In den ochtend van den 17^{den} echter, tusschen acht en negen uur, nog voordat WELLINGTON zijne bevelen tot voortzetting van den strijd gegeven had, bereikte hem nabij den Viersprong, bij monde van den Luitenant VON MASSOW, Vorst BLÜCHER's mededeeling omtrent zijn terugtocht op Wavre.

Tegelijkertijd deed de Pruisische Opperbevelhebber inlichtingen verzoeken omtrent de voornemens van den HERTOG.

Het besluit kon niet twijfelachtig zijn: reeds te tien uur ving ook het Britsch-Nederlandsche leger den terugtocht aan. Voorts antwoordde de HERTOG, dat hij op den 18^{den} nabij Mont St.-Jean aan NAPOLEON slag zoude leveren, bijaldien hij op de hulp van minstens één Pruisisch legerkorps kon rekenen; anders moest hij den terugtocht tot Brussel voortzetten.

Bij de bevelen voor den terugmarsch door WELLINGTON aan den Kolonel DE LANCEY gedicteerd, werd, niettegenstaande de gelijktijdige aanvallen bij Ligny en bij Quatre-Bras, nog steeds vastgehouden aan het denkbeeld, dat NAPOLEON met een deel zijner krijgsmacht over Mons, Braine-le-Comte en Hal op Brussel aanrukte.

Ingevolge het ontvangen Uittreksel uit de algemeene legerorder van den HERTOG gaf de PRINS VAN ORANJE omstreeks negen uur aan de Brigade VAN MERLEN den last om op te breken; zijnen Chef van den Staf, den Generaal DE CONSTANT zond de PRINS naar Nivelles, ten einde de Divisie CHASSÉ en de overige ruitery van COLLAERT naar Waterloo te dirigeeren.

PRINS FREDERIK DER NEDERLANDEN, die met zijn legerkorps den 16^{den} te Enghien was aangekomen, trok naar Hal en nam aldaar een achterhoede stelling in, met uitdrukkelijken last van den HERTOG deze onder geen voorwendsel te verlaten.

Lord HILL in het centrum geplaatst, marcheerde over Nivelles op Braine l'Alleud. De PRINS VAN ORANJE volgde met de linkervleugelcolonnes den weg, welke over Genappe naar Mont St.-Jean voert.

Aangaande den terugtocht van de Rijdende Batterij BIJLEVELD vinden wij in het Dagboek van dien Commandant geene bijzonderheden opgeteekend. Alleen wordt vermeld:

„17 Juny, deezen dag kwamen wij niet in actie maar namen de positie bij Mont St. Jean.“

Om tijd te winnen en de teruggaande beweging zoo lang mogelijk voor den vijand geheim te houden hadden de lichte Britsche troepen in last om tot den middag nabij den Viersprong in stelling te blijven; hierbij was ingedeeld de batterij Rijdende Artillerie van den Kapitein Sir R. GARDINER. Eerst toen de voorhoede van NAPOLEON's linkercolonne langs den straatweg van Namen kwam opdagen, trokken de Engelsche troepen op last van Lord WELLINGTON in 3 colonnes terug.

De KEIZER had nog vóór den middag op het bericht, dat de Engelschen Quatre-Bras bezet hielden zijn leger in 2 colonnes gesplitst; beider object was Brussel.

De linkercolonne bestond uit het I^e, IIe en het gros van het VIe Korps, de Garde en de ruitery van SUBERVIC, DOMON, MILHAUD en KELLERMANN ter gezamenlijke sterkte van ruim 62000 man en 240 vuurmonden. Hiermede wilde hij Lord WELLINGTON vasthouden en verslaan.

De rechtercolonne samengesteld uit het IIIe en IVe Korps en de Infanterie-Divisie TESTE van het VIe Korps, de ruitery van EXCELMANS, PAJOL en de Divisie-Huzaren van SOULT, ter sterkte van 34000 strijders en 96 stukken, en gesteld onder de bevelen van den Maarschalk GROUCHY, had in opdracht om naar Sombreffe te marcheeren en weder voeling te krijgen met het Pruisische leger.

De Divisie GIRARD bleef te Ligny achter tot beveiliging der gewonden en om eventueel bij Quatre-Bras als reserve op te treden.

Ongchinderd had de afmarsch van de Britsch-Nederlandsche troepen een aanvang genomen; NEY was werkeloos te Frasnes gebleven. Wel gaf nu de KEIZER, zelf te Quatre-Bras gekomen, bevel om de ruitery onder Lord UXBRIDGE, die den aftocht dekte, te vervolgen; wel grepen er toen schermutselingen plaats, o.a. bij Genappe, doch WELLINGTON's leger vast te houden, hiervan was geen sprake meer en in goede orde bereikte het grootste deel zijner troepen in den namiddag van den 17^{den} de stelling, waarin hij besloten had zijnen tegenstander het hoofd te bieden. Hier ontving hij omstreeks middernacht van Vorst BLÜCHER het bericht, dat deze zeker met twee Korpsen, wellicht met het geheele Pruisische leger, ter ondersteuning zou oprukken.

Intusschen werden de beide partijen zeer in hunne bewegingen belemmerd door hevige en aanhoudende regens, die den bodem doorweekten en de wegen bijna onbegaanbaar maakten; de ruitery kon diensgevolge slechts uiterst langzaam marcheeren; voor de vuurmonden en de Artillerie-voertuigen was dit schier onmogelijk.

Laat in den namiddag bereikte NAPOLEON het gehucht Maison du Roi, dat noordwaarts van Genappe en op een groot uur afstands van Mont St.-Jean gelegen is. Om zekerheid te erlangen of Lord WELLINGTON voor het Soniënbosch zou stand houden, dan wel den terugtocht tot Brussel voortzetten, deed de KEIZER tegen zes uur op de hoogte van La Belle Alliance vier batterijen Artillerie oprijden, terwijl eenige escadrons Kurassiers van MILHAUD, door Infanterie ondersteund, in linie kwamen en voorwaarts drongen. De Britsche ruitery was genoodzaakt te wijken. Generaal PICTON beantwoordde onmiddellijk het vuur; NAPOLEON zag hierin het bewijs, dat het Britsche leger stand zoude houden.

De invallende duisternis en de aanhoudende stortregens noopten de metalen monden spoedig tot zwijgen. Nog slechts luttele uren en de strijd zou weer in alle hevigheid worden hervat.

In gedachten ontrolt zich voor onze oogen de golvende vlakte, waar het lot van Europa zou worden beslist, het tooneel van zooveel bloed en ellende, van zooveel verschrikkingen des oorlogs, het tooneel ook van zoovele grootsche daden, van zooveel heldenmoed en plichtsbetrachting.

Wij zien ze voor ons, die velden van Waterloo, waar hem, voor wiens machtig woord eens schier gansch Europa sidderde, thans voor goed de genadeslag zal worden toegebracht.

Ginds gezoomd door het groote bosch van Soniën, hier geheel open, met ongelijkmatige hellingen. Tal van wegen, soms diep insnijdende, kruisen elkaar en voeren naar en van de hoeven en gehuchten, op groote afstanden verspreid. Ge ziet daar Mont St.-Jean aan de samenkomst van de straatwegen van Nivelles en Genappe, iets verder . . . maar waartoe onze wandeling voortgezet? Ik zoude al te zeer mijne lezers miskennen, indien ik durfde veronderstellen, dat het slagveld van Waterloo hun vreemd kon wezen! Waar de herinnering van een enkelen naam soms mocht zijn verflauwd, daar moge het hierbij gevoegde plan de oriëntering vergemakkelijken. Voorts vervaardigden wij eene schets van het terrein, zooals het zich heden ten dage aan het oog verthoont van het Plateau, dat

zich ten Zuiden van Goumont bevindt. Hier ter plaatse was het, dat de batterijen PÉTTER en GEY in den strijd werden ingezet.

De stelling, waarin WELLINGTON den aanval van NAPOLEON wilde afwachten, was meesterlijk gekozen en eigende zich uitstekend voor eene actieve-verdediging; zij strekte zich uit van het stadje Braine l'Alleud als rechter steunpunt tot het kasteel Fichermont nabij het dorp Ohain, eene lengte van drie kwartier gaans.

Gaan we thans na op welke wijze het ruim 68000 man sterke leger met 158 vuurmonden waarvan er 151 aan den strijd deelnamen, over deze stelling verdeeld werd.

In den loop van den 17^{den} Juni was de HERTOG VAN WELLINGTON met het Engelsch-Nederlandsche leger ter hoogte van het gehucht Mont St.-Jean in stelling gekomen. Vorst BLÜCHER bevond zich op dat oogenblik nog te Wavre, op aanmerkelijken afstand door den Maarschalk GROUCHY gevolgd, wiens hoofdmacht nog slechts tot Gembloux was genaderd. Intusschen hadden de Korpsen welke onder onmiddellijk bevel van den KEIZER stonden, van Quatre-Bras den weg gevolgd over Genappe en ter hoogte van la Belle Alliance tegenover WELLINGTON's leger hunne bivaks betrokken.

Ingevolge de door den Britschen Generalissimus aan zijnen Chef van den Staf, den Kolonel DE LANCEY, aangegeven Ordre de Bataille, zouden de Bondgenootschappelijke troepen zich in 4 liniën legeren op het heuvelachtige terrein dat ten Zuiden door den weg van Braine l'Alleud naar Ohain, den zoogenaamden „Rue de la Croix” begrensd wordt: in eerste linie 39 bataljons Infanterie, deels in linie deels in colonne en 120 vuurmonden; de overige Infanterie in tweede linie, achterwaarts en ter zijde van Mont St.-Jean; de Cavalerie met de daarbij ingedeelde batterijen in derde en vierde linie.

Een omtrekking van den rechtervleugel moest door het opstellen van troepen bij Merbraine en Braine l'Alleud worden belet. De niet in het gevecht benoodigde treinen werden op Brussel gedirigeerd, welke plaats zij vóór den morgen van den 18^{den} moesten bereiken.

Alle troepen zouden bivakkeeren ter plaatse, waar zij in de slaglinie moesten optreden.

Omstreeks één uur 's namiddags had de 2e Nederlandsche Divisie reeds de haar voorloopig aangewezen legerplaats, evenwijdig met den straatweg naar Nivelles tusschen Mont St.-Jean en Merbraine betrokken; de manschappen hadden zich zoo goed mogelijk tegen den in stroomen neergietenden regen beschut, toen omstreeks zes uur de Generaal DE CONSTANT, naar aanleiding der zoo juist van WELLINGTON's Chef van den Staf ontvangen mondelinge order, de bevelen kwam brengen betreffende de definitieve opstelling der Nederlandsche troepen.

Reeds had DE CONSTANT de 3e Divisie naar Braine l'Alleud geleid, alwaar zij tot dekking van den rechtervleugel werd opgesteld: de 1e Brigade DETMERS belast met de rechtstreeksche verdediging van het stadje, de 2e Brigade d'AUBREMÉ ten Zuidwesten in tweede linie.

Van de bij zijne Divisie ingedeelde Artillerie legerde CHASSÉ de Voet-batterij LUX nabij

den noordelijken uitgang bij den molen, terwijl het bivak der batterij Rijdende Artillerie KRAHMER zoodanig was gekozen, dat POSPOL rechtstreeks onder vuur genomen, en elke poging tot omtrekking langs die zijde kon worden belet. De munitiewagens parkeerden op eenigen afstand achter „*la ferme Delton*.”

Voorts werd nog laat in den avond een bataljon ter verkenning naar de zijde van het gehucht Bois Seigneur Isaac vooruitgeschoven.

Ook aan de 2^e Divisie wees DE CONSTANT de te betrekken bivakplaatsen aan: met de Brigade SAKSEN-WEIMAR aan het hoofd marcheerde zij af achter langs de hoeve la Haie Sainte; alhier legerden zich de Brigade VAN BYLANDT en de Rijdende Batterij BIJLEVELD aan de oostzijde van den straatweg naar Genappe; zeven stukken kwamen in eerste linie op den rechtervleugel ter bestrijking van dezen weg en van de zuidelijke hellingen van het plateau. De Brigade SAKSEN-WEIMAR betrok het bivak oostelijk van Papelotte.

De Sectie WINSSINGER van de Batterij STEVENART welke batterij tengevolge van de groote verliezen nog niet in haar geheel gevechtsvaardig was, marcheerde met de Brigade SAKSEN-WEIMAR, doch bereikte, tengevolge van het doorweekte terrein pas tegen middernacht de haar op den linkervleugel aangegeven stelling, eene hoogte van waar Smohain en Fichermont kon worden bestreken. Het 8^e stuk van de Batterij BIJLEVELD onder bevel van den Wachtmeester J. KAPPY was aan de Sectie WINSSINGER toegevoegd en werd geplaatst naast het linkerstuk der Sectie.

De Nederlandsche Cavalerie-Brigades TRIP en GHIGNY met de halve Batterij Rijdende Artillerie PETTER, zoomede de Brigade VAN MERLEN met de halve Batterij GEY brachten den nacht door ten Westen van de hoeve Mont St.-Jean op dezelfde plaats waar zij in den middag waren aangekomen, den linkervleugel; leunende aan den straatweg. Beide eerstgenoemden Brigades bereikten dit punt omstreeks vijf uur; de Brigade VAN MERLEN was toen reeds ter plaatse aanwezig.

Alle troepen waren door gevechtsvoorposten beveiligd.

Na zich van de hem verstrekte opdracht te hebben gekweten, keerde DE CONSTANT over Thines naar het hoofdkwartier van den PRINS VAN ORANJE terug; het was op dat oogenblik gevestigd in de hoeve Abeiche, behoorende tot het gehucht le Chénois.

Het groote hoofdkwartier bevond zich te Waterloo; de HERTOG zelf had zijn intrek genomen in de herberg „*Jean de Nivelles*.”

Inmiddels richtten zich de vermocide troepen op hunne bivakplaatsen in, dicht neerhurkend om de legervuren, in welker rossen gloed zij hunne door den aanhoudenden regen verkleumde ledematen trachten te warmen. Hun starende blik werd gebocid door de vlammentongen die zich uit het knetterende hout omhoog kronkelden, dan weer meegevoerd door de zwart-zwarte rookzuilen, somber als het spooksel hunner gedachten, de bange worstelstrijd welke straks gestreden zou worden. . . .

Een deel der Fransche voorhoede had na het gevecht met onze achterhoede op de hoogte van La Belle Alliance, tusschen dit punt en la Haie Sainte, hare legerplaats betrokken.

Het I^e en het VIe Korps bivakkeerden aan weerszijden van den straatweg ter hoogte van Plancenoit, den linkervleugel in de richting van „*Mon Plaisir*” zich uitstrekkende; achter hen bevonden zich de Garde en de reserve-ruiterij. Maarschalk NEY vestigde zijn kwartier in de hoeve „*Cantelet*.”

PRINS JÉRÔME was met een deel van het IIe Korps nabij Genappe gebleven en zou den volgenden morgen vroeg naar het slagveld oprukken.

Het Groote hoofdkwartier kwam te Caiu of le Caillou; de KEIZER, van een klein gevolg vergezeld, nam tegen half negen zijn intrek in de hoeve „*le Vieux Menart*.” Hoewel zwaar vermoeid, gunde NAPOLEON zich geen rust; geheel zijn denken werd in beslag genomen door de operatiën van den volgenden dag.

Daar bereikten den Veldheer de berichten van GROUCHY, waaruit maar al te zeer bleek, dat de voeling met het terugtrekkende Pruisische leger was verloren gegaan. NAPOLEON zond den Maarschalk zijne directieven; deze bereikten echter niet alle hunne bestemming.

De regen is eenigszins verminderd. Langzaam schrijdt daar een gestalte door de stille donkere nacht. Zijn vorschende blik richt zich onafgebroken naar voren, naar het vijandelijke kamp.

Het is NAPOLEON.

In de „*Memorial de St. Hélène*” geeft de KEIZER zijne indrukken:

. . . „*La forêt de Soignes apparaissait comme un incendie; l'horizon entre cette forêt, Braine l'Alleud, les fermes de la Belle Alliance et de la Haye, était resplendissant des feux des bivouacs; le plus grand silence régnait. L'armée anglo-hollandaise était ensevelie dans le plus profond sommeil, suite des fatigues quelle avait essayées les jours précédents. . .*”

La Belle Alliance.

Na het gevecht bij Quatre-Bras.

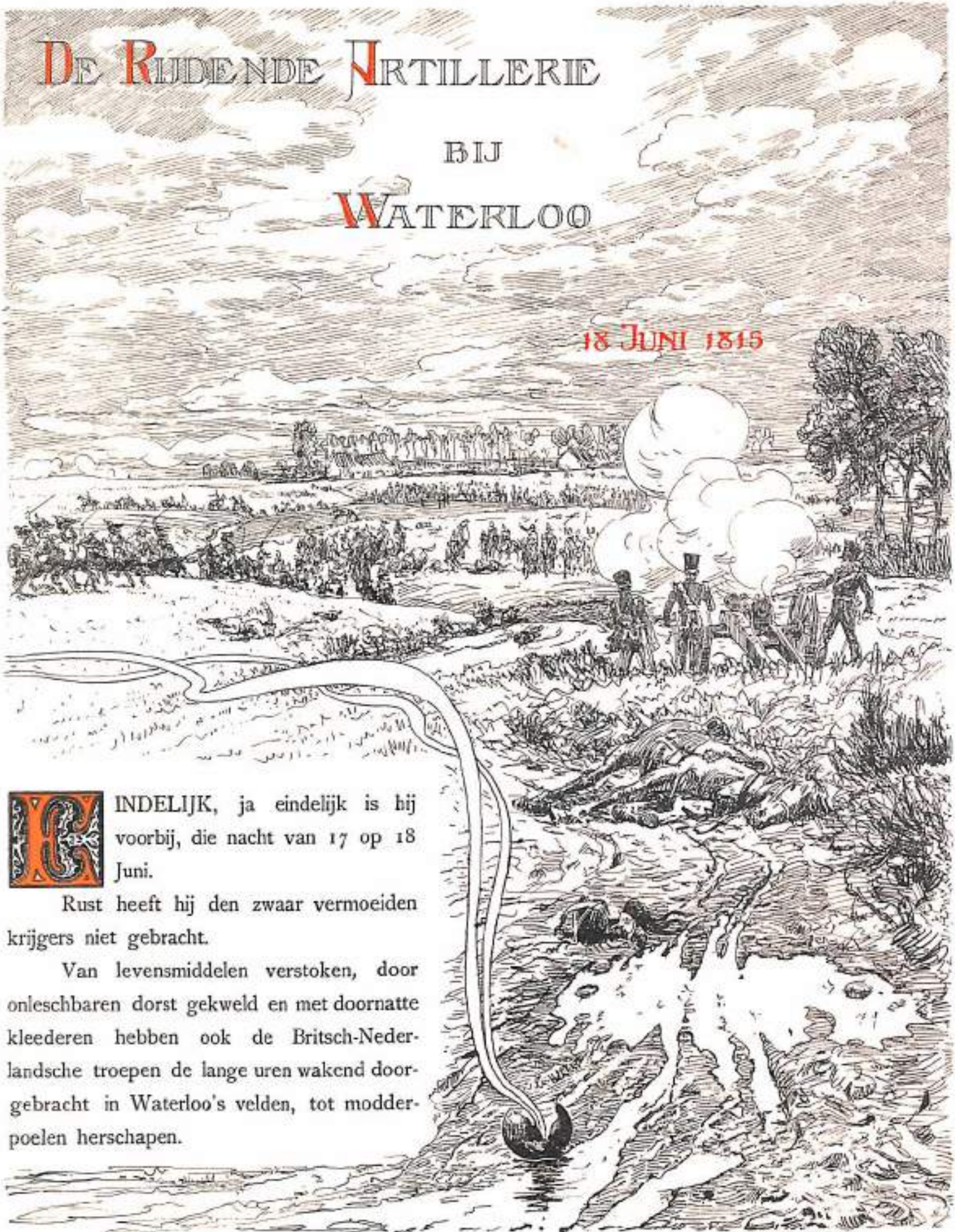

DE RIDENDE ARTILLERIE

BIJ

WATERLOO

18 JUNI 1815

EINDELIGK, ja eindelijk is hij voorbij, die nacht van 17 op 18 Juni.

Rust heeft hij den zwaar vermoeiden krijgers niet gebracht.

Van levensmiddelen verstoken, door onleschbaren dorst gekweld en met doornatte kleederen hebben ook de Britsch-Nederlandsche troepen de lange uren wakend doorgebracht in Waterloo's velden, tot modderpoelen herschapen.

HLS na het middernachtelijk uur de regen eenigszins in hevigheid afneemt, als de bivakvuren beginnen op te vlammen en de slaap zich hier en daar reeds over enkelen ontfermt, hun zinnen wegdompelend in vergetelheid en bevrijdend van het scherpe ellende-venijn des oorlogs, als de legerplaats langzamerhand het beeld van kalme gelatenheid en berusting gaat toonen, weerklinkt plotseling een schot, nog een en nog een!

Te wapen! En weinige oogenblikken later staat de geheele Divisie DE PERPONCHER in het geweer. Schoten, bij de voorposten gevallen, hebben alle bivaks ten oosten van den straatweg gealarmeerd.

En weer gaan de troepen uiteen en weer zoekt elk zich eene plaats, waar hij de ter kimme rijzende dagvorstin wil verbeiden, die nieuwen moed in het hart van den uitgeputten krijgsman brengen zal.

Die hoop, zij was niet ijdel.

Als een lichtstreep aan den oostelijken hemel de plaats wijst, waar de Dageraad hare intrede doen zal, breekt ook het aschgrauwe gewelf; de regen eerst schuchter aarzelend, houdt weldra geheel op en straks zullen de eerste zonnestrallen zich mild over Waterloo's velden uitgieten.

Weldra komt alom beweging in de bivaks der Bondgenooten, het schilderachtige gedoe, dat eene ontwakende legerplaats kenmerkt. De vuren worden nog eens opgestookt; geweren, kleeding en uitrusting in orde gemaakt. Ook worden hier en daar de kookketels opgehangen; zoo heeft de Divisie VAN BYLANDT het aan de zorgen van den PRINS VAN ORANJE te danken, dat zij omstreeks acht uur vleesch en groenten ontvangt; reeds verspreidt zich de welriekende damp der soep in het rond, veelbelovend voor zoovele hongerige magen.

De PRINS had reeds te half drie 's morgens in gezelschap van den Generaal DE CONSTANT REBECQUE, Kolonel ABERCROMBIE en drie andere officieren te Abeiche een eenvoudig ontbijt gebruikt, was daarna uitgereden om den vijand van het plateau van Mont St.-Jean persoonlijk waar te nemen; zijnen Chef van den Staf droeg hij op om te Braine l'Alleud kennis te gaan nemen van CHASSÉ's beschikkingen en dien Divisie-Commandant aan te bevelen om zijne verbinding met de Britsche troepen aan en nabij den straatweg van Nivelles vooral niet uit het oog te verliezen. Van zijn zending terugkeerende, ontmoette DE CONSTANT den PRINS weder op het plateau van Mont St.-Jean bij de 2e Nederlandsche Divisie.

Thans nam Z. K. H. maatregelen om de munitiekarren der Divisie die bij eene paniek, den avond te voren in de naar Brussel marcheerende voertuigen-colonne ontstaan, op den straatweg voorbij het dorp Waterloo waren vastgereden, weder bij de troepen aan te trekken. Zij werden na aankomst ten N. W. van de hoeve Mont St.-Jean opgesteld, welke plaats zij gedurende den Veldslag bleven innemen.

Nog zullen verscheidene uren verstrijken moeten, vóór het thans doorweekte terrein voldoende voor ruitery en geschut bruikbaar zijn zal, doch die tijd komt den Bondgenooten ten goede. Elk uur, dat NAPOLEON met den aanval talmt, vermeedert de kans op vereeniging met BLÜCHER's strijdkracht.

Maar ook de Fransche Veldheer wacht versterking; de troepen van den Maarschalk GROUCHY zullen aansluiten. Eerst laat zal de omtrekking van 's vijands linkervleugel volvoerd zijn. Hoe bedroog de KEIZER zich in zijne verwachtingen!

KALMTE en rust heerschen nog alom in het Fransche kamp; slechts enkele posten zijn van uit het leger der bondgenooten te bespeuren. Bereidt de KEIZER zich dan niet ten aanval voor, vreest hij niet, dat de vijand hem weder als aan den Viersprong ontkomen zal?

Inderdaad heeft die vrees hem vervuld; zij heeft hem weerhouden zich ter ruste te begeven, zij heeft hem 's nachts naar de voorposten gedreven om zich met eigen oogen te overtuigen of geene voorbereidselen worden gemaakt tot den aftocht.

Eindelijk gerustgesteld keert de KEIZER naar *le Caillou* terug en dicteert de bevelen voor den slag: „*l'Empereur ordonne que l'armée soit disposée à attaquer l'ennemi à neuf heures du matin . . .*” heet het in de betreffende aanwijzingen, welke den Maarschalk NEY door den HERTOG VAN DALMATIË worden overgebracht.

Tegen het aanbreken van den dag werpt de Veldheer zich geheel gekleed op zijn veldbed om een paar uur rust te nemen.

Omstreeks 7 uur bericht een op verkenning uitgezonden officier, dat de vijand bezig is de stelling van Mont St.-Jean te ontruimen.

Aanstands krijgt Generaal d'ERLON den last om zijn Korps voor de vervolging gereed te houden. Dan, reeds spoedig komt een tweede melding, dat de Engelschen in plaats van terug te trekken zich tot den strijd gereedmaken.

Gedurende enkele oogenblikken nuttigt de KEIZER met eenigen zijner Generaals, waaronder DROUOT, den HERTOG VAN BASSANO en den Maarschalk SOULT een eenvoudig ontbijt, dan ontvouwt hij zijn kaart en spreekt de gedenkwaardige woorden:

„L'armée ennemie est supérieure à la nôtre de plus d'un quart. Nous n'en avons pas moins quatre-vingt dix chances pour nous et pas dix contre.”

Niets, zelfs niet de berichten uit Gembloux van den Maarschalk GROUCHY ontvangen, welke verre van gunstig zijn, is in staat den grooten man in het bewustzijn van eigen kracht te schokken.

En toch, hoe spoedig zoude hij genoodzaakt zijn te erkennen, dat hij ditmaal in de waardeering van de krachten zijns vijands gefaald had. . . .

Het weder was geheel opgehelderd; een flinke wind maakte den grond gaandeweg weer bruikbaar.

Artillerie-officieren rapporteerden, dat zij het terrein hadden verkend en dat de batterijen weldra manoeuvreervaar dig zouden zijn.

Thans steeg de KEIZER te paard en ging zich nogmaals persoonlijk van den toestand overtuigen. Met uitzondering van het Korps REILLE, dat zich omstreeks negen uur ter hoogte van Rossomme bevond, waren de Fransche troepen alle te laat van hunne bivakplaatsen afgemarcheerd. Langs de oprukkende colonnes rijdende, bereikte NAPOLEON de hoogte bij *Maison du Roi*, vanwaar hij de Bondgenoodschappelijke troepen ontwaarde, die reeds in linie waren opgesteld; verrukt strekte hij de handen uit onder het uitstooten der woorden: „*Ah je les tiens donc ces Anglais!*”

Misschien achtte de KEIZER het terrein nog te ongunstig voor den aanval; althans hij gelastte, dat de troepen het eten zouden gereed maken en reed toen weder naar *le Caillou* terug.

ONDER zich in het minst aan de samenstelling van het leger te storen, had de Britsche Generalissimus bij de samenstelling der Ordre de bataille alle Nederlandsche troepen en vreemde contingenten tusschen de Britsche Divisiën ingedeeld; hierdoor werden bataljons van dezelfde brigade, brigades van dezelfde divisiën en divisiën van hetzelfde legerkorps van elkander gescheiden: wantrouwen jegens de bondgenooten schijnt niet vreemd te zijn geweest aan een regeling, welke door de onbekendheid der bevelhebbers met de onder hunne bevelen staande troepen, tot schromelijke gevolgen had kunnen aanleiding geven.

Zich zulks niet ontveinzende had WELLINGTON, toen hij tusschen negen en tien uur, op zijn geliefkoosd paard „Copenhague” gezeten, en van den PRINS VAN ORANJE en een talrijken staf vergezeld, langs de slaglinie reed, deze in drie deelen gesplitst en aan elk der deelen nog eenen afzonderlijken bevelhebber toegewezen: de troepen bewesten den straatweg naar Nivelles, waaronder ook de Divisie CHASSÉ, zouden gecommandeerd worden door Lord HILL; deze zgn. Rechtervleugel telde 35 bataljons, 4 escadrons en 6 batterijen ter gezamenlijke sterkte van ruim 22000 man.

Het Centrum, onder commando van den Nederlandschen KROONPRINS, omvatte de strijdkrachten tusschen de beide straatwegen naar Nivelles en Genappe, sterk: 21 bataljons en 24 vuurmonden, ongeveer 14000 man; terwijl de Luitenant-Generaal Sir THOMAS PICTON den Linkervleugel aanvoerde, die zich tot het kasteel Fichermont uitstrekte. Op dezen vleugel, waartoe ook de Divisie DE PERPONCHER behoorde, beschikten de Bondgenooten over 29 bataljons, 28 escadrons en ruim 6 batterijen, te zamen 21000 strijders.

Lord UXBRIDGE commandeerde de gezamenlijke ruitery.

De Engelsche Garde zou hare bevelen rechtstreeks van den HERTOG VAN WELLINGTON ontvangen.

Wat het Korps onder PRINS FREDERIK betreft — 17000 man met 30 stukken geschut — dit bleef nog steeds tusschen Hal en Enghien opgesteld.

De HERTOG begon zijne Inspectie bij Papelotte, reed langs den linkervleugel en vervolgens langs het centrum der linie en gaf ten slotte zijne aanwijzingen betreffende de bezettingen van het kasteel Goumont.

Een deel der Britsche Garden, welke in het bosch en de boomgaarden hadden postgevat deed hij door het 1^e bataljon NASSAU in Nederlandschen dienst en de Lunenburgers aflossen, en gaf daarna de order aan de bevelhebbers om dit terreinvoorwerp hardnekkig te verdedigen. Van hieruit liet de Generalissimus zijn blik gaan over den linkervleugel der Fransche liniën, en keerde daarna met zijn gevolg weder naar het plateau van Mont St.-Jean terug.

De PRINS VAN ORANJE begaf zich naar de hoogte 135, Zuidwestwaarts van la Haie Sainte gelegen.

De Kolonel DE BAS geeft ons in de 27^e Aflevering van zijn werk „PRINS FREDERIK en zijn tijd” op blz. 652 e. v. eene zeer gedetailleerde beschrijving van de opstelling der bondgenootschappelijke legers, zooals deze des middags volledig ingenomen was.

Daar schrijver bij de samenstelling van dit gedeelte van zijnen hoogstverdienstelijken arbeid over alle officieele bronnen beschikt heeft, die tot dusverre bij geen der studiën over den slag van Waterloo in zoo ruimen getale en op zoo onpartijdige wijze geraadpleegd zijn, zij het ons vergund hier ter plaatse naar bedoelde aflevering te verwijzen; het beeld dat zij ons van de Krijgsverrichtingen van den 18^{den} geeft, lijkt ons volkomen betrouwbaar. Het wordt voorts zooveel mogelijk verduidelijkt door een *Plan van het slagveld*, waarop de opstelling van alle troepen tegen een uur 's namiddags is aangegeven.

Wij achten ons gelukkig, door de bijzondere welwillendheid van den schrijver in de gelegenheid te zijn gesteld om, zooals we reeds op blz. 129 mededeelden, voor onze lezers eene reproductie van dit plan hier bij te voegen.

Een nadere toelichting dezer schets lijkt ons overbodig, alleen volgen straks nog enkele bijzonderheden over de opstelling onzer eigen Artillerie.

Alvorens zij er op gewezen, dat men aangaande de benamingen van de onderdeelen der bondgenootschappelijke liniën bij verschillende schrijvers belangrijke verschillen waarneemt, die — hoe weinig beteekenend overigens wat het wezen der zaak zelve betreft — bij minder aandachtige lezing tot misverstand zou kunnen aanleiding geven. Zoo wordt in de geschriften van WELLINGTON en van den Majoor PRATT van het 73^e Regiment gesproken van *een rechter* en *een linker centrum* door den straatweg naar Brussel van elkaar gescheiden en voorts van twee *vleugels*. De rechtervleugel zou dan bestaan hebben uit de Engelsche Brigades ADAM en MITCHELL, de Hannoveraansche Brigade WILLIAM HALKETT en de Engelsche-Duitsche Brigade DU PLAT; de linkervleugel uit de Brigade van den HERTOG VAN SAKSEN-WEIMAR en de Hannoveraansche Brigade VON VINCKE.

Op den uitersten rechtervleugel voorwaarts van Braine l'Alleud — heet het daar — bevond zich de 3^e Nederlandsche Divisie, terwijl de Engelsche Cavalerie Brigades VAN DE LEUR en VIVIAN de linkerflank van het leger naar de zijde van Ohain beveiligden. Deze schrijvers plaatsen de reserve in twee liniën op het plateau.

En zoo lezen we nu weer in de Studie van den Heer HENRI HOUSSAYE „La Bataille de Waterloo” (Revue des Deux Mondes 1er Août 1898 blz. 590,) dat de negen Brigades Infanterie, die langs de Rue de la Croix waren opgesteld van af den weg naar Nivelles tot aan hoogte 127 eigenlijk de frontlijn vormden der bondgenootschappelijke legers. Een centrum bestond dus feitelijk niet volgens dezen schrijver.

Wat nu de batterijstellingen betreft door de Nederlandsche Artillerie ingenomen, zoo moeten wij in de eerste plaats mededeelen, dat de PRINS VAN ORANJE, in overleg met den Algemeenen Bevelhebber der Britsche Artillerie en den Commandant der Rijdende Batterijen, reeds in den vroegen morgen emplacementen had uitgekozen ter weerszijden van den straatweg naar Genappe en voorts achter den hollen weg ten Oosten en langs den rand der hoogvlakte tusschen de beide straatwegen, zoodat het geheele terrein tusschen Goumont en Papelotte onder vuur kon worden gehouden.

Toen de Korpsen de hun aangewezen standplaatsen innamen behielden op den rechtervleugel

de batterijen LUX en KRAHMER de reeds door hen bezette stellingen. De overige batterijen van den rechtervleugel bleven bij hunne brigades. In het centrum kwamen aanvankelijk alleen in stelling de bij de Divisiën COOKE en ALTEN behorende Rijdende Batterij en 3 Batterijen te Voet. Nog vóór den middag werd evenwel de vuurlinie versterkt door 5 batterijen, waaronder de beide halve batterijen PETTER en GEY, die aanvankelijk in brigadeverband waren gebleven.

Op den linkervleugel namen twee stukken der Batterij ROSS stelling bewesten het punt waar de straatweg naar Genappe door den hollen weg gesneden wordt, de vier andere meer westwaarts tusschen den landweg en den rand van het plateau.

Zeven stukken der Batterij Rijdende Artillerie BIJLEVELD stonden des voormiddags nog op de helling van het plateau rechts van het 27ste Bataljon van linie in positie, terzelfder plaatse, waar zij den vorigen avond met de Brigade VAN BYLANDT het bivak hadden betrokken.

Het stuk onder den Wachtmeester KAPPY was bij de Sectie WINSSINGER gebleven!

De overige bij den linkervleugel ingedeelde batterijen namen stelling achter den hollen weg. De vuurpijl batterij WHINYATES bleef in reserve.

Toen de Generaal DE PERPONCHER, nog vóór het vijandelijk vuur geopend was, de Brigade achter den hollen weg liet teruggaan, teneinde de achterwaarts geplaatste batterijen niet te hinderen en eventueel beter gedekt te zijn tegen het vijandelijk geschutvuur, volgde de Batterij BIJLEVELD deze beweging: de stukken werden, niettegenstaande het terrein vele moeilijkheden opleverde, met het sleeptouw teruggebracht. De drie rechterstukken dezer batterij stonden onder bevel van den 2^e Luitenant KOOPMAN, de vier overige werden gecommandeerd door den 1^e Luitenant WASSEROT DE VINCY. Vanuit deze nieuwe stelling zou de Rijdende Batterij weldra haar werkzaam aandeel in den strijd nemen.

De drie stukken onder den 1^e Luitenant WINSSINGER hadden eene positie ingenomen voor den weg naar Ohain ten Noorden van Papelotte. Alle batterijen zochten zooveel mogelijk dekking in het terrein. Die, welke achter heggen geplaatst waren, sneden zich daarin schietgaten.

Aangaande de vuuruitwerking der Artillerie zij opgemerkt, dat de 12 m^{cs} en houwitsers een werkzaam schot hadden op 1000 tot 1200 Meters, de kanonnen van 9 en 6 m^{cs} tot op 800 Meters.

Het blikkendoosvuur had slechts uitwerking op korter afstanden.

Het terrein leverde met zijne talrijke glooiingen goede dekking op: geheele bataljons, ja zelfs geheele brigades konden zich daardoor aan het oog des aanvallers onttrekken; de standplaatsen der bijzondere reserves waren van de tegenoverliggende hoogte niet te zien. De saillante punten in het voorterrein waren zooals wij gezien hebben in staat van verdediging gebracht en vrij sterk bezet.

La Haye, Papelotte en de eerste huizen van Smohain waren aan Detachementen van den PRINS VAN SAKSEN-WEIMAR als bestemming aangewezen.

Over het algemeen was de stelling goed bezet: In het centrum en op den linkervleugel — wat HOUSSAYE de eigenlijke frontlijn noemt — stonden per pas twaalf man.

De HERTOG zonderde geene algemeene reserve af, hij achtte zulks door het aanrukkende Pruisische leger, aan welks tijdige verschijning hij geen oogenblik twijfelde, ten eenenmale overbodig.

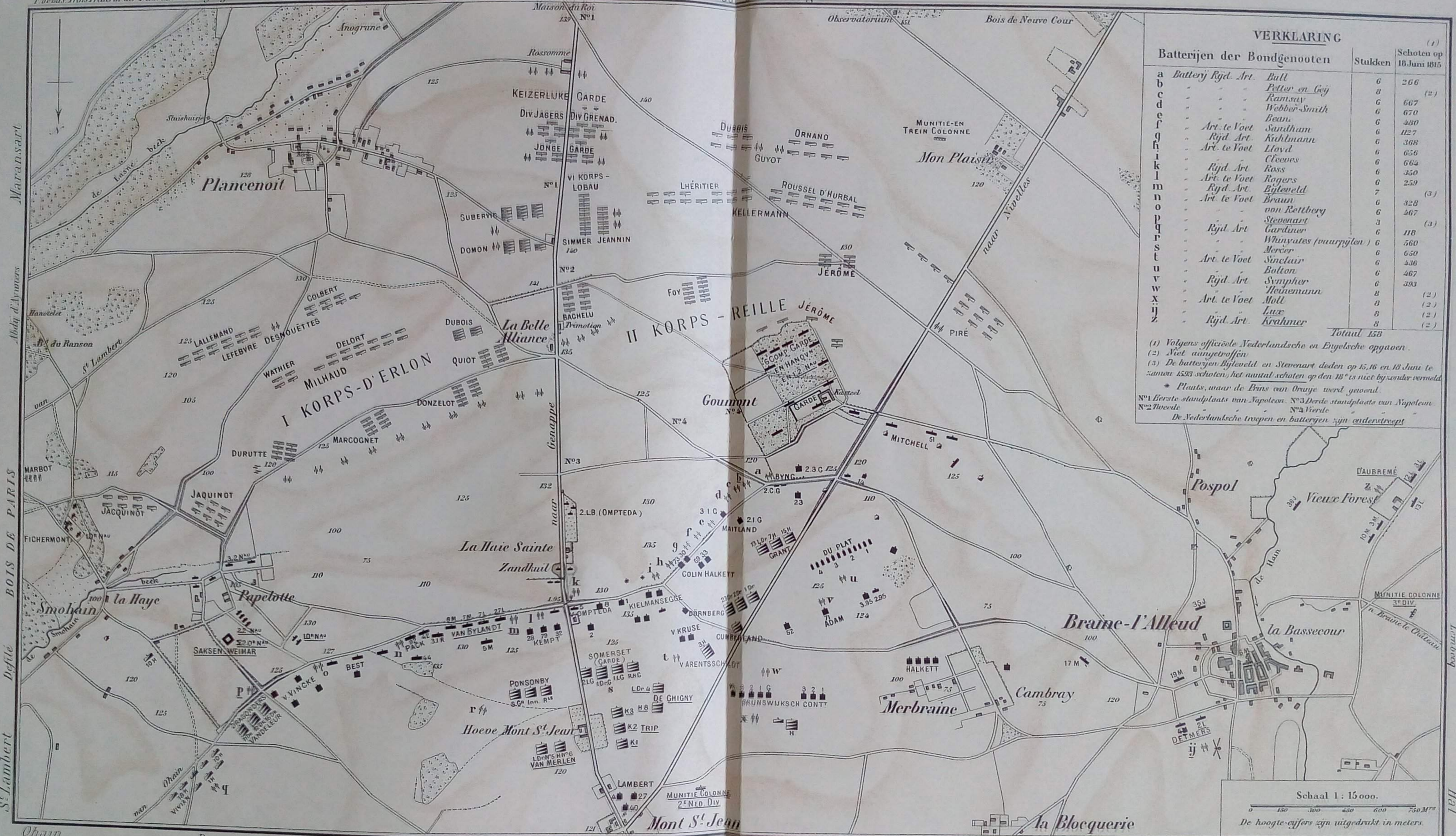

PLAN VAN HET SLAGVELD BIJ WATERLOO - 18 JUNI 1815 -

F. de Bus, Prins Frederik der Nederlanden in zijn tijd, 3 Deel, Chantelot

tegen een uur 's namiddags

VERKLARING

Batterijen der Bondgenooten		Stukken	Schoten op 18 Juni 1815
a	Batterij Rijd. Art. Bull	6	266
b	" " " " Potter en Geij	8	
c	" " " " Ramsay	6	(2)
d	" " " " Webber-Smith	6	607
e	" " " " Bean	6	480
f	Art. te Voet Sandham	6	368
g	Rijd. Art. Kuhlmann	6	656
h	Art. te Voet Lloyd	6	664
i	" " " " Cleaves	6	350
k	Rijd. Art. Ross	6	259
l	Art. te Voet Rogers	6	
m	Rijd. Art. Blyveld	7	(3)
n	Art. te Voet Braun	6	328
o	" " " " von Rettberg	6	467
p	" " " " Stevenart	3	(3)
q	Rijd. Art. Gardner	6	118
r	" " " " Whynates (vuurpijlen)	6	560
s	" " " " Mercer	6	650
t	Art. te Voet Sinclair	6	436
u	" " " " Bolton	6	467
v	Rijd. Art. Sympher	6	393
w	" " " " Heilmann	8	(2)
x	Art. te Voet Moll	8	(2)
y	" " " " Lux	8	(2)
z	Rijd. Art. Kraemer	8	(2)
Totaal 153			

(1) Volgens officiële Nederlandsche en Engelsche opgaven.
 (2) Niet aangevallen.
 (3) De batterijen Blyveld en Stevenart deden op 15, 16 en 18 Juni te zamen 1593 schoten; het aantal schoten op den 18^e is niet byzonder vermeld.
 * Plaats, waar de Brins van Oranje werd gevonden.
 N°1 Eerste standplaats van Napoleon. N°3 Derde standplaats van Napoleon.
 N°2 Tweede. N°4 Vierde.
 De Nederlandsche troepen en batterijen zijn aanderstreept.

Schaal 1: 15000.
 De hoogte-cijfers zijn uitgedrukt in meters.

Maransart, Abdij d'Ameyns, Bois de Paris, Defilé, St Lambert, Ohain

Lombes, Hal

Ohain Ransbeche Vert Coucou HET SONKEN BOSCH le Chenois Abeiche 1897.

LVORENS weder naar *le Caillou* terug te rijden, had de KEIZER aan den Generaal HAXO opgedragen om zich van nabij te overtuigen, waar door de Bondgenooten verschansingen waren opgeworpen. Zeer onvolledig had deze zich nochtans van die opdracht gekweten, zoodat de inlichtingen, welke hij na zijne verkenning aan den KEIZER verschaftte, in geenen deele juist waren.

Thans stelt NAPOLEON zich op de hoogte nabij *Maison du Roi* op, ongeveer 1 K.M. van de voorste linie, en geeft zonder lang beraad zijne orders voor het innemen der slaglinie. Ter weerszijden van la Belle Alliance zal het Fransche leger in elf colonnes oprukken.

Vier colonnes zullen opmarcheeren in eerste, vier in tweede en de drie andere in derde linie. In eerste linie: de Korpsen van d'ERLON en van REILLE, de daarbij behoorende ruitery op de vleugels. In tweede linie: de Kurassiers van KELLERMANN, twee Divisiën van het VIe Korps LOBAU, de Divisiën Lichte Cavalerie van DOMON en SUBERVIC en de Kurassiers van MILHAUD. In derde linie de Grenadiers te paard en de Dragonders van de Garde, de Infanterie van de Oude en de Jonge Garde, de Garde Lansiers en de Jagers te paard van LEFEBVRE-DESNOUËTTES.

De batterijen zullen op de flanken, de parken en ambulances aan den staart der colonnes volgen. In deze slagorde marcheeren weldra de verschillende afdeelingen op.

Fier ontplooiën zich de Adelaars, de trommen worden geroerd, uitdagend trompetgeschal weerklinkt. De muziekkorpsen spelen hunnen krijgsmarsch, het „Veillons au salut de l'Empire.”

Door een talrijken, schitterenden staf omgeven rijdt NAPOLEON langs de gelederen. Uitbundig en duizendvoudig herhaald klinkt de geestdriftvolle kreet: „Vive l'Empereur.” De vaandels brengen den grooten Veldheer eerbiedige hulde. Weer heeft zich de betoovering, welke van dien zeldzamen man uitstraalt, aan jong en oud meegedeeld. Visioenen van glorierijke overwinningen doemen op, en in wilde vervoering zwaaien schako's op de punten der bajonetten, klieven ruitersabels hoog het luchtruim. En weer en telkens weer klinkt het uit duizenden kelen „Vive l'Empereur. . . .”

Eenig, onvergetelijk oogenblik, aan den aanvang van dien grooten, bloedigen worstelstrijd, waarvan NAPOLEON zelf in zijn ballingschap getuigt:

. . . „*Les trompettes sonnaient et les tambours battaient au champ; les musiques retentissaient des airs qui retraçaient aux soldats le souvenir de cent victoires. La terre paraissait orgueilleux de porter tant de braves . . .*” Dapperen, die straks met een glimlach op de lippen uw leven zult ten offer brengen voor uwen KEIZER, afgodisch vereerd!

„*Jamais, dit un officier du 1er corps on ne cria: Vive l'Empereur! avec plus d'enthousiasme; c'était comme du délire. Et ce qui rendait cette scène plus solennelle et plus émouvante, c'est qu'en face de nous à mille pas peut-être, on voyait distinctement la ligne rouge de l'armée anglaise,*” lezen we op pag. 600 van H. HOUSSAYE's studie.

De troepen hebben hunne eerste standplaatsen (Zie Plan van het Slagveld) ingenomen.

Wat de Artillerie betreft zoo staan de batterijen van het Korps d'ERLON in de tusschenruimten der brigades, die van het Korps van REILLE vóór het front. Elke Cavalerie-Divisie heeft haar

Rijdende Batterij naast zich. De Artillerie van de Garde, de reservebatterijen en het munitie-park zijn achterwaarts opgesteld tusschen Rossomme en Maison du Roi. De weg van Brussel en de talrijke zijwegen geven der Artillerie goede gelegenheid om spoedig naar elke gewilde plaats op te marcheeren.

Op 's KEIZER's last werd de Kolonel DE MARBOT met het 7de Regiment Huzaren en een bataljon Infanterie aangewezen om front te maken naar de Dyle, ten einde de rechterflank te beveiligen en tevens om spoedig met den Maarschalk GROUCHY in verbinding te komen.

De totale sterkte, waarover NAPOLEON op dit oogenblik beschikte, bedroeg, volgens Fransche schrijvers ongeveer 74000 man met 236 vuurmonden.

Na de gehouden Inspectie keert de KEIZER naar Rossomme terug en geeft aldaar de volgende dispositie voor den aanval:

„Une fois que toute l'armée sera rangée en bataille, à peu près à une heure après-midi, au moment où l'Empereur en donnera l'ordre au Maréchal NEY, l'attaque commencera pour s'emparer du village de Mont St.-Jean, où est l'intersection des routes. A cet effet, les batteries du 12 du 2e corps et celles du 6e se réuniront à celle du 1e corps. Ces vingt-quatre bouches à feu tireront sur les troupes de Mont St.-Jean et le comte d'ERLON commencera l'attaque en portant en avant sa division de gauche et en la soutenant, suivant les circonstances par les autres divisions du 1e corps. Le 2e corps s'avancera à mesure pour garder la hauteur du comte d'ERLON. Les compagnies de sapeurs du 1e corps seront prêtes pour se barricader sur-le-champ à Mont Saint-Jean.”

De bedoeling, welke bij dit gevechtsbevel voorzigt, is duidelijk te onderkennen: NAPOLEON beoogt eene tactische doorbreking van het centrum, vermeestering van Mont St.-Jean, en vervolgens een optreden tegen de gescheiden onderdeelen. Een beslissende slag zal geleverd worden.

De KEIZER zal zijn gewone tactiek volgen „l'ordre parallèle, l'attaque directe, l'assaut par masse au point le plus fort du front ennemi, sans autre préparation qu'une trombe de boulets.”

Hoe geheel anders zal de uitslag zijn, dan door den Veldheer voorzien.

TE Rossomme wedergekeerd zijnde, vulde de KEIZER zijne gevechtdispositie in zooverre aan, dat met den stoot tegen Mont St.-Jean eene demonstratie tegenover het voorgelegen punt Goumont, dikwerf ook Hougoumont geheeten, gepaard zoude gaan.

Reeds onmiddellijk, nog voordat de troepen welke den hoofdaanval moesten ondernemen behoorlijk waren opgemarcheerd, moest de linkervleugel de voorwaartsche beweging beginnen. De Commandant van het IIe Korps de Generaal REILLE ontving te kwart over elfen de betreffende order, en weldra rukten een viertal Regimenten onder PRINS JÉRÔME, beschermd door de bij die Divisie ingedeelde batterij, ten aanval voorwaarts.

Omstreeks half twaalf dreunde van Britsche zijde het eerste kanonschot over Waterloo's velden: aankondiging van een der bloedigste drama's, welke ooit in der volkeren samenleving is afgespeeld.

Indien mijne pen al bij machte ware, om u — zij het ook in nevelige omtrekken — alle tafereelen van dat grootsche treurspel te teekenen, zoude toch de strekking van dit werk mij zulks niet veroorloven. Wij zullen er ons, hoe noode ook, toe moeten bepalen om slechts de hoofdmomenten te releveeren, vooral waar die beheerscht werden door het wapen der Rijdende Artillerie, dat het voornaamste onderwerp onzer beschouwingen uitmaakt.

Nauw hadden de bronzen monden der Batterij SANDHAM, op last van den HERTOG VAN WELLINGTON, met hunne stem de lucht in trilling gebracht, of ook die aan de zijde des aanvallers mengden zich in het koor. In Goumont toch was de concentratie der Fransche troepen niet onopgemerkt gebleven en alle maatregelen waren getroffen om de Divisie JÉRÔME het hoofd te bieden. Weldra reden nu de Batterijen CLEEVES en LLOYD op den linkervleugel van SANDHAM's stukken op, en voegden zich in het duel. Ook aan 's vijands zijde werd de Artillerielinie versterkt: hier waren het nog enkele batterijen van het Korps REILLE, zoomede de Rijdende Batterijen van KELLERMANN, welke laatste zich op specialen last van den KEIZER in den strijd kwamen mengen. In het geheel telde men reeds 28 vuurmonden. Onder bescherming van dit vuur rukten vijf bataljons der Divisie JÉRÔME, aangevoerd door Generaal BAUDOIN, voorafgegaan door eene dichte tirailleurlinie, in echelons tegen Goumont voorwaarts.

Een gedeelte der lansiers van PIRÉ demonstreerden in de richting van Braine l'Alleud.

Op den rechtervleugel werden inmiddels de lansiers van JACQUINOT ingezet tegen Fichermont; hun optreden was ontijdig, zij werden althans afgewezen door het vuur van de Batterij VON RETTBERG en van de drie stukken onder bevel van den Luitenant WINSSINGER.

P dit oogenblik had reeds de PRINS VAN ORANJE aan den Kapitein PETTER de order gezonden om met de onder zijne bevelen staande Ridders de vuurlinie te versterken. In het:

„KORT RELAAS

van het voorgevallene gedurende de bataille van den 18 Juny 1815 der Batterij Rijdende Artillerie, geattacheerd aan de Kavallerie van het K. N. Leger" gedateerd „*Samois den 16 October 1815,*" en de onderteekening dragende:

*„De Kapitein Commandeerende de Batterij
Rijdende Art^e geattacheerd aan de Divisie
Kavallerie.*

A. PETTER"

lezen wij dienaangaande het volgende:

„Nadat de 2 kanons à 6 w welke bij de Brigade Ligte Kavallerie en gecommandeerd door den Heere Kapitein GEY 's morgens tegen elf uren, zig bij mijne Batterij had vereenigd, ontving ik order van den Heere Luitenant-Kolonel HOYNCK VAN PAPENDRECHT, Chef v/d Generalen Staf der Kavallerie, om mij met mijne onderhebbende Batterij, bestaande uit 6 kanons à 6 w en 2 houwitsers à 24 w ijzer, voorwaarts te begeeven en Positie te nemen op het Plateau van Mont St.-Jean, werwaarts ik mij met mijne Batterij begaf, en Positie nam links van den straatweg van Nivelles, zijnde rechts geappuyeed aan eene Batterij Rijd. Artie (1), en links gesecondeerd door eene Batterij Art^e te voet (2) der Engelsche Armée, aansluitende regts aan de Brunswijksche troupes (3) en tegenover de Ferme, genaamd Hougoumont, alwaar ik mij dadelijk engageerde met de vijandelijke armée en in deze Positie bleef vuren . . . "

Onze schets op blz. 133 geeft nauwkeurig de plaats aan, alwaar de Batterij hare stelling had ingenomen.

In vereeniging met de Batterijen BULL en RAMSAIJ namen nu PETTER en GEY de colonnes onder vuur, welke tegen Goumont ten aanval rukten.

Belangrijke verliezen werden den vijand door dit zoo juist gerichte Artillerie-vuur toegebracht.

Weldra kwamen zich ook de Engelsche Rijdende Batterijen WEBBER SMITH, BEAN en KUHLMANN in den strijd mengen, zoodat thans tusschen de beide straatwegen negen batterijen het vuur onderhielden.

Bij de nadering van PIRE's escadrons had de Brigade MITCHELL ten Westen van Goumont stelling genomen.

(1) De Britsche Batterij Rijdende Artillerie BULL; deze stond dus voor de aankomst der Ridders ter plaatse in stelling.

(2) De Engelsche Batterij RAMSAY.

(3) Het Brunswijksche Contingent stond des voormiddags tusschen Merbraine en den straatweg van Nivelles; eerst later al. omstreeks 3 uur, plaatste het zich achter Goumont. Tegen 7 uur in den namiddag kwamen een vijftal Brunswijksche bataljons in het centrum.

Toen de Artillerie der Divisie het vuur opende tegen de Infanterie der Brigade BYNG kwamen onmiddellijk drie stukken der Rijdende Batterij BOLTON en de Rijdende Batterij MERCER ten W. van den straatweg van Nivelles in stelling; na een vrij langdurigen strijd noodzaakten zij de Fransche Artillerie om op te leggen. Later kwamen alle zes stukken van BOLTON en voorts nog die van SYMPHER tegenover de ruitery van PIRÉ in batterij.

JÉRÔME's Divisie had, zooals we reeds mededeelden, in opdracht om een sleepend gevecht te voeren: de bezetting van de laagte achter het bosch van Goumont met eene sterke tirailleurketen zoude hiertoe allezins voldoende geweest zijn. Spoedig zien we evenwel de Brigade van den Generaal BAUDOIN een voortgezette aanval tegen het bosch en het kasteel ondernemen. Onbekend bleef, welke reden hiertoe geleid heeft; reeds in het begin van het gevecht sneuvelt de bevelhebber. Aanvankelijk teruggeslagen, rukken ze opnieuw voorwaarts. Thans dringen de Franschen naar en binnen de omheining van het kasteel, doch het gelukt hun niet zich van de gebouwen meester te maken. Moedig verdedigt het bataljon der in de groene en zwarte uniform gestoken Nassauers de hun toevertrouwde post; steeds bezielde hen die woorden, door Lord WELLINGTON gesproken: . . . . „*every man must stand his ground and there must not even be a semblance of retreat.*”

Het gevecht, dat hier nu een ander karakter heeft aangenomen, bindt voortdurend meer troepen.

Telkens worden nieuwe afdeelingen ingezet, zonder dat het tot eene beslissing komt; het bosch en de tuin vallen, doch worden weder heroverd. JÉRÔME doet zijne tweede Brigade onder den Generaal SOYE oprukken, doch ook dezen aanval weerstaat de verdediger, wien nieuwe versterkingen worden toegevoerd, eerst vier compagnieën „Goldstream-Guards,” later nog twee compagnieën van het 3e Regiment „Foot Guards.”

Gedurende een tweetal uren woedt de strijd met groote hevigheid, dan zijn de gedecimceerde bataljons van JÉRÔME genoodzaakt te wijken.

Nu gelast NAPOLEON aan den Generaal REILLE om de gebouwen van Goumont in brand te doen schieten, ten einde op die wijze den tegenstand te breken. Ook de KEIZER ziet dus van zijn aanvankelijk voornemen af, en weldra zal het geheele Korps van REILLE, in eene nevenhandeling verbruikt, voor den algemeenen aanval op de slaglinie der bondgenooten niet meer beschikbaar wezen.

Ook de hoofdaanval was inmiddels ingeleid. Tachtig vuurmonden waren in batterij gekomen langs den rand van het plateau ten Oosten van la Belle Alliance, met den rechtervleugel tegenover Papelotte, den linker aan den straatweg van Genappe.

Zij behoorden tot een elftal batterijen, waarvan zeven lichte, en de overige zware 12-ponders. Deze laatste, tot de Korpsen REILLE, d'ERLON en LOBAU behoorende, waren door NAPOLEON zelf als zijne „*plus belles filles*” gedoopt.

Hevig was het geschutvuur tegen het centrum en den linkervleugel van de vijandelijke stelling uitgebraakt. Doch ook de bondgenooten lieten zich niet onbetuigd. Hoewel minder in aantal, gelukte het aan de beter gedekt opgestelde vuurmonden van ROSS, ROGERS, BIJLEVELD, BRAUN en VON RETTBERG krachtig en met succes te antwoorden.

HET tijdstip is aangebroken, waarop de troepen de standplaatsen hebben ingenomen, op het Plan van het slagveld aangeduid. Maarschalk NEY, wien de KEIZER de leiding van den aanval op het centrum en de omtrekking van den linkervleugel der Bondgenooten opdroeg, heeft zoo juist de voorbereidende maatregelen daartoe genomen. Zijne Divisiën ALLIX, DONZELOT, MARCOGNET en DURUTTE staan gereed: de beide Brigades van elke Divisie opgesteld in gesloten colonnes naast elkander, de bataljons op ongeveer tien pas afstands, eene formatie weinig geschikt voor het golvende en glibberige terrein. Een van NEY's Adjudanten spoedt zich naar den KEIZER en deelt dezen mede dat de order om aan te vallen gewacht wordt.

Nogmaals begeeft NAPOLEON zich naar voren. Nog laat hij een laatsten blik wijden over het slagveld, waar het uitzicht weldra door den rook der beide Artillerie-liniën, die de heuvelrijen in nevelen zal hullen, geheel belemmerd zal zijn; des Veldheers onderzoekende blik richt zich weder naar het Oosten waar GROUCHY's strijdmacht eerlang zal opdagen. . . .

Inderdaad meent zijn scherp geoefend oog op de hoogten van Chapelle-Saint-Lambert eene talrijke troepenmassa te ontwaren. Snel ontvangt de Generaal DOMON de order om met zijne lichte ruitery en de Divisie SUBERVIC op den uitersten rechtervleugel te gaan eclaireeren. Weinige oogenblikken na diens afmarsch wordt een gevangen genomen onderofficier van het 2e Regiment Huzaren van Silezië bij den KEIZER gebracht, die verscheidene inlichtingen omtrent het leger van Vorst BLÜCHER verstrekt.

Gelijktijdig is eene dépêche van den Maarschalk GROUCHY ontvangen, waarin wordt medegedeeld, dat twee vijandelijke colonnes in westelijke richting in opmarsch zijn, met het doel zich met WELLINGTON's macht te vereenigen. Ofschoon de mogelijkheid niet uitgesloten was, dat deze colonnes hunne marschrichting zouden behouden was het echter niet onmogelijk, dat zij op de flank van WELLINGTON's leger aanhielden.

Het „*manoeuvres pour joindre notre droite*” was NAPOLEON's aanwijzing, welke onmiddellijk in antwoord daarop verzonden werd.

De KEIZER wanhoopt niet aan de tijdige aankomst der colonne, die BLÜCHER's macht achtervolgd heeft. Weldra zal DOMON's verkenning zekerheid moeten verschaffen.

Ook NAPOLEON's Adjudant, de Generaal BERNARD, heeft zich naar den uitersten rechtervleugel gespoed, om de in opmarsch zijnde troepen te verkennen.

Daar komt deze officier weder in den snelsten gang terugrijden, en — doch geven we liever den tekst uit een dier oorspronkelijke documenten, zooals wij dien op blz. 619, Deel IV van VON LÖBEN SELS' uitmuntend werk geciteerd vinden:

„*le général BERNARD se hâta de revenir près de l'empereur qu'il trouva ayant mis pied-à-terre et se promenant seul les mains derrière le dos, devant sa suite. Le général ôtant son chapeau, se mit à promener près de l'empereur, qui l'ayant aperçu lui demanda d'une voix basse, „quelles nouvelles, général?” — de mauvaises sire, — „n'est-ce pas que ce sont les Prussiens?” — oui, sire, je les ai reconnus, — „je m'en doutais.”*”

„Hé bien messieurs,” dit *NAPOLEON*, en se tournant vers sa suite, „ça va bien, voilà *GROUCHY* qui nous arrive.” Il appela pourtant un autre aide-de-camp auquel il dit la vérité, et qu'il dépêcha vers le comte de *LOBAU* avec ordre d'opérer un changement de front avec son Corps d'armée sur l'aile droite, afin d'opposer une vive résistance aux troupes ennemies qui allaient déboucher . . .”

De stelling tusschen Plancenoit en Fichermont zal het 10000 man sterke VIe Korps de gelegenheid schenken om desnoods aan een drievoudige overmacht het hoofd te bieden.

Thans geeft de *KEIZER* aan *NEY* het bevel voor den aanval: vier divisiën, de Cavalerie van *MILHAUD* en van *LEFEBVRE-DESNOUËTTES*, voorts die van de Garde en *JACQUINOT*'s ruitery staan te zijner beschikking.

In zooverre worden de aanvankelijke dispositiën gewijzigd, dat de Maarschalk in de eerste plaats la Haie Sainte zal veroveren en sterk bezetten, en dat hij verder de bondgenooten uit de hoeven la Haye en Papelotte verdrijven moet, ten einde alle gemeenschap tusschen het Britsch-Nederlandsche leger en de Pruisen te beletten. Hierop begeeft zich *NAPOLEON* naar de hoogte achter la Belle Alliance en laat de leiding van den aanval in hoofdzaak aan zijnen Maarschalk over.

Het inleidende geschutvuur der Franschen nam steeds in hevigheid toe en dunde niet slechts de gelederen der Bondgenootschappelijke troepen, welke in eerste linie waren opgesteld, maar veroorzaakte ook in de meer achterwaarts geplaatste colonnes reeds gevoelige verliezen.

Plotseling, het was omstreeks twee uur, trad een oogenblik van verpoozing in: aan de Infanterie van het Korps d'*ERLON* zou de gelegenheid gegeven worden om te avanceeren.

Het „Vive l'Empereur”, telkens en telkens herhaald, breekt geestdriftig los uit die duizenden kelen; stram schrijden zij voorwaarts die vier divisiën, op ongeveer 400 M. in echelon geschaard.

Daar dalen zij van den heuvelkring, die zich in een grooten kring voorwaarts van Mont St.-Jean uitstrekt. Nu doet zich weder het Artillerievuur hooren, weldra de kreten des aanvallers overstemmend.

De linkercolonne, onder persoonlijke aanvoering van *NEY* en door de Kurassier-Brigade *DUBOIS* gevolgd, werpt zich op La Haie Sainte, doch stuit op een muur van projectielen: nog is hier de aanval niet voldoende voorbereid. Ofschoon reeds meester in den boomgaard, gelukte het der Divisie niet de gebouwen te bemachtigen. De Kurassiers lijdin door het vuur der Batterijen *ROSS*, *CLEEVES* en *LLOYD* groote verliezen; de „Life Guards” en de „Kings Dragoon Guards” van *SOMERSET* weigeren hun hardnekkig elken toegang.

Intusschen beklimmen de andere colonnes, ongeacht het vuur der batterijen, oostwaarts van den weg naar Genappe de hellingen, welke aan de overzijde de vallei begrenzen. Zijwaarts door de eigen artillerie ondersteund, wendt zich de colonne *DURUTTE* tegen den linkervleugel der Bondgenooten. Dan, ook haar moed is vruchteloos: de aanvallen op Papelotte, La Haye en Fichermont worden door de Brigade van *SAKSEN-WEIMAR* dapper afgeslagen.

Met meer voorspoed strijden de colonnes *DONZELOT* en *MARCOGNET*.

Ofschoon de kanonniërs van BIJLEVELD en ook die der Engelsche batterijen door hunne juist gerichte schoten den voortgang des vijands trachten te stuiten, blijft de aanvaller hier met ware doodsverachting het vuur trotseeren. Reeds bevinden zich de tirailleurs aan deze zijde van den hollen weg; zij werpen zich op de troepen van VAN BYLANDT, die genoodzaakt worden om voor den overmachtigen aanval van de Brigades DONZELOT, nu door die van BOURGEOIS versterkt, ongeveer honderd passen te wijken. Ook aan de Brigade PACK gelukt het niet zich tegen de colonne MARCOGNET staande te houden.

Daar nadert PICTON aan het hoofd der Brigade KEMPT; met koelbloedigheid voert hij zijne Bergschotten ten aanval. Helaas, een vijandelijke geweerkogel treft den dapperen bevelhebber aan de rechter slaap en velt hem neder. De beide voorste Regimenten werpen zich op de Franschen, doch worden teruggewezen. Nu rukt het Regiment „Scots Greys” van PONSONBY — aldus genaamd naar de kleur hunner paarden — dat zich wat naar links had verplaatst, om tegen het geschutvuur gedekt te zijn, mede ter versterking op. Tegelijkertijd rukken ook de troepen van VAN BYLANDT en PACK weder voorwaarts.

De Generaal PONSONBY geleidt zijne Brigade Dragonders de „Royals” en de „Inniskillings” naar voren en werpt zijne eerste linie, tengevolge van den dichten kruitdamp, ongezien voor den vijand, langs den linkervleugel van KEMPT op de Brigade BOURGEOIS en de colonne DONZELOT.

De „Scots Greys” richten zich tegen de colonne MARCOGNET.

Tegen dezen vereenigden aanval van de Britsche en de Nederlandsche troepen, met verwoedheid uitgevoerd, zijn de Franschen niet bestand. De voorste bataljons van DONZELOT en MARCOGNET maken keert en beide colonnes worden geheel uiteen geslagen: de aanval heeft den Franschen een verlies van 3000 man gekost.

De Britsche Ruitërij gaat met groote onstuimigheid tot de vervolging over, dringt tot in de Fransche batterijen door, waar de kanonniërs bij de stukken worden neergesabeld.

De attaque wordt niet door gesloten afdeelingen gevolgd; de vuurmonden kunnen alzoo niet worden meegevoerd, en weldra nopen zelfs de intacte Fransche Kurassiers, het 7^e en het 12^e Regiment van de Brigade TRAVERS, zoomede de Lansiers van den Kolonel BRO, tot de Brigade JACQUINOT behoorende, welke onverwacht in de flanken optreden, de reeds opgeloste ruitërij om in verwarring terug te gaan. De dappere Generaal Sir WILLIAM PONSONBY en zijn Adjudant vallen hier beiden als slachtoffer hunner plichtsvervulling: een lanssteek heeft hunne borst doorboord.

Spoedig daagt echter ook aan deze zijde weder hulp. De Divisie VAN DE LEUR met de vuurpijlbatterij WHINYATES, het Regiment Nederlandsche Huzaren N°. 8 en de Lichte Dragonders N°. 4 van DE GHIGNY rukken op, ontzetten de Britsche Cavalerie en brengen de vervolging tot staan.

Het vuur van eene Fransche batterij belet de onzen nochtans om verder voort te dringen; zij trekken terug om zich achterwaarts weder te verzamelen.

Intusschen hebben de batterijen op den linkervleugel hunne aanvankelijke standplaatsen behouden.

Soldaat van het Regiment Oranje-Nassau.

Terwijl de Zuid- en Noord-Nederlandsche ruiters van DE GHIGNY de zwaar geteisterde Britsche Cavalerie hebben gered, heeft de Nederlandsche Rijdende Artillerie er in hooge mate toe meegewerkt om den vijandelijken aanval af te slaan, de eerste stoute onderneming van NAPOLEON tegen de stellingen der Bondgenooten te doen mislukken. . . . .

De Divisiën MARCOGNET en DONZELOT zijn in de richting van la Belle Alliance teruggetrokken. Weer verheft het Fransche kanon zijn donderende stem langs de geheele linie en brult spijtig over de ondervonden nederlaag.

Uitdagend antwoorden de zestien batterijen der Bondgenooten, vier ten Oosten en twaalf ten Westen van den straatweg naar Genappe: de batterijen ROGERS en ROSS hebben tusschen de beide straatwegen een tweede positie ingenomen, waarin ook de batterij van SINCLAIR is opgereden.

De vuurpijl-batterij WHINYATES zet met een paar sectiën op den straatweg achter La Haie Sainte, met de andere ter hoogte van de Brigade KEMPT, den strijd voort.

Onverpoosd houdt de losbranding van het geschut den ether in trilling. Maar eindelijk, tegen drie uur komt er eenige kalmte. Alleen bij Goumont en La Haie Sainte wordt nog gevochten; elders slaakt men een zucht van tijdelijke verademing.

Het is echter slechts de stilte, die den storm voorafgaat.

Hoe spoedig zal hij zich weder in al zijne ontembare woede verheffen.

J. H. P. 99.

ONDER het breed gebladerte van een ouden olm, die nabij het snijpunt van den straatweg naar Brussel en den hollen weg zijne schaduw spreidde, stond de HERTOG VAN WELLINGTON, door zijnen Staf en de Commissarissen der Verbonden Legers omringd. Hier had hij zijne bevelen gegeven, hier volgde hij met gespannen aandacht het verloop van den strijd.

Zoodra de ontwikkeling der vijandelijke legerscharen hem de overtuiging schonk, dat NAPOLEON van elke ernstige onderneming tegen den rechtervleugel der verdedigende positie afzag, droeg hij aan Lord HILL op, de Divisie CLINTON en de derde Nederlandsche Divisie nader bij het centrum samen te trekken. Ingevolge hiervan ontving de Generaal CHASSÉ tegen drie uur 's namiddags bevel, om met achterlating van een bataljon in Braine l'Alleud en een ander tusschen deze plaats en de Brigade MITCHELL, ten Zuiden van Merbraine, op te rukken en zich bij de tweede Britsche Divisie CLINTON aan te sluiten.

Na het teruggaan der colonnes DONZELOT en MARCOGNET deed de HERTOG op den linkervleugel de Bataljons van KEMPT, VAN BYLANDT, PACK, BEST en VON VINCKE dichter samentrekken en de Brigade KEMPT door die onder bevel van den Generaal LAMBERT versterken.

Ook werden nog meerdere maatregelen genomen om de troepen zooveel mogelijk aan de uitwerking van het geschutvuur des vijands te onttrekken. Zoo liet WELLINGTON de carrés nog verder achter den kam der hoogte stelling nemen en gelastte hij, dat de manschappen plat op den grond zouden gaan liggen. Weldra vertoonde zich van het geheele Bondgenootschappelijke Leger niets meer aan het oog der Franschen dan de kanonniërs bij de stukken en hier en daar enkele groepjes bereden Officieren.

En zelfs de KEIZER verkeerde hierdoor gedurende enkele oogenblikken in de meening, dat zijn tegenstander terugtrok. . . . .

Hoe geheel anders was de werkelijkheid! Juist tezelfder tijd bracht de Majoor DE LA FRESNAYE eenen brief van GROUCHY, uit Vieux-Marete afgezonden, waardoor nog de flauwe straal van hoop op des Maarschalks tijdig ingrijpen geheel vervloog: omstreeks half twaalf scheidden hem nog drie mijlen van Wavre.

Snel en energiek optreden was thans voor NAPOLEON gebiedende eisch. Ten koste van welke inspanning ook moest de beslissing gezocht worden vóór de Pruisische Korpsen zich in den strijd zouden kunnen werpen. Eene overvleugeling van den linkervleugel der Bondgenooten was door de gewijzigde bestemming van LOBAU's Korps ijdel geworden. Van eene tactische doorbreking van het centrum alleen kon nog heil worden verwacht. Nog was La Haie Sainte, de sleutel van den aanval, in WELLINGTON's bezit en nog steeds hielden de dappere verdedigers van Goumont zich ook daar staande.

Beide voorgelegen punten moesten in eersten aanloop genomen worden.

PNIEUW verzamelde d'ERLON eenige zijner bataljons en 's KEIZERS bezielende woorden, aan de reeds vermoeid zijnde strijders onder een hagelbui van projectielen toegesproken, gaven nieuwen moed, nieuwe doodsverachting.

Omstreeks half vier ontving NEY den last om den aanval op La Haie Sainte te hervatten, waartoe de Divisie QUIOT werd aangewezen; DURUTTE moest op nieuw tegen Papelotte en La Haye oprukken ten einde alle gemeenschap tusschen de Pruisen en den linkervleugel der Bondgenooten te beletten, terwijl DONZÉLOT en MARCOGNET in opdracht kregen om het gevecht in front sleepende te houden.

Gelijktijdig zou door de ruitery van PIRÉ eene demonstratie naar de zijde van Braine l'Alleud worden uitgevoerd.

Mocht het optreden van DOMON en LOBAU tegen de Pruisen met gunstigen uitslag worden bekroond, dan was tevens het oogenblik daar voor den Maarschalk NEY, om krachtig tusschen de beide straatwegen naar Mont St.-Jean door te dringen. Voor dezen stoot stelde de KEIZER het geheele Korps van MILHAUD en de lichte Garde-ruitery van LEFEBVRE-DESNOUËTTES, te zamen ongeveer 5000 paarden, te zijner beschikking; genoemde Korpsen werden geplaatst in de open ruimte, welke door de aanvallen op Goumont van het geheele Korps REILLE in de slaglinie was ontstaan.

Ter voorbereiding van den aanval versterkte NAPOLEON de batterijen van het Korps REILLE met een gedeelte der 12-ponders van de Garde. Een geschutvuur, heviger dan ooit, werd zoowel op den linkervleugel als op het centrum van WELLINGTON's stelling gericht: „Nog nimmer” — zoo verhaalt ons de Generaal ALTEN in zijne geschriften — „hadden zelfs de oudste ijzervreters zulk een geweldig kanonvuur bijgewoond.”

Op nieuw zetten zich de Fransche troepen in beweging; met ontembare woede bereikt hun aanval de voorgelegen punten der stelling. Noch het vernielend geschutvuur, noch de bedreiging met de bajonet kunnen de verdedigers van Goumont hunnen post doen ontruimen. Ook SAKSEN-WEIMAR's moedig optreden en zijn opwekkend soldatenwoord breekt 's vijands mokerslagen tegen den linkervleugel; wel gelukt het aan de Divisie DURUTTE om hier en daar tot in de heggen voor Papelotte door te dringen, doch verder reikt diens succes niet.

Langdurig en verwoed ook was de strijd om het bezit van La Haie Sainte. Toch stelden de bloedige tafereelen, die zich weldra in het centrum zouden ontrollen, al het moorddadige van de partieële ondernemingen in de schaduw.

NEY had, en misschien met reden vermoed, dat met den aanval der onder zijne bevelen geplaatste Cavalerie-regimenten de krijgskansen zich geheel ten gunste der Fransche wapenen zouden keeren. Met reden misschien; want welke kracht zouden niet die schoone ruiterscharen kunnen ontwikkelen, indien zij onder aanvoering van een der eerste cavalerie-officieren van het leger — zooals de Generaal FOY den Maarschalk terecht schetst — op het juiste oogenblik zouden worden ingezet!

ELAAS, dat juiste oogenblik werd niet afgewacht: in blinden moed offerde NAPOLEON's Maarschalk de prachtige escadrons nutteloos op.

Toen het Artillerievuur het allerhevigst was, aldus verhaalt ons HENRI HOUSSAYE in zijne hel gekleurde studie van den Veldslag, zag NEY eenige Engelsche bataljons in eerste linie over ongeveer honderd pas eene teruggaande beweging maken. Vermeenende, dat zulks het begin was van den aftocht, vatte de Maarschalk onmiddellijk het voornemen om met zijne Cavalerie op het voorgelegen plateau stelling te nemen.

Spoedig was bij monde van zijn Adjutant een Brigade Kurassiers ontboden en weinige oogenblikken later was zelfs de geheele Divisie MILHAUD ingevolge zijne orders op het plateau vereenigd. Wellicht zoude NEY toen nog NAPOLEON's bevel tot den aanval hebben afgewacht; doch zoodra niet zag de Maarschalk de jagers te paard en de roode lansiers van de Garde volgen, of hij verkeerde in de veronderstelling, dat de KEIZER zelf het voorwaarts gaan had gelast. Dit was den held voldoende. Hij stelde zich aan het hoofd der escadrons en leidde deze ten aanval. . . .

WELLINGTON intusschen had zijne eerste linie nog aanmerkelijk versterkt. Gelijktijdig met het aantrekken van de Divisie CHASSÉ, had de HERTOOG de Brigade BYNG door twee Brunswijksche bataljons doen vervangen.

De batterijen MOLL en HEINEMAN namen eene positie in tusschen die van BULL en den straatweg van Nivelles. Drie bataljons der Brigade ADAM kregen mede bevel om op te rukken.

Zoo loste zich langzamerhand de geheele rechtervleugel der bondgenooten in en achter het centrum op: de infanterie in twee of drie liniën, daarachter de ruitery.

Vergezeld van den PRINS VAN ORANJE had de Britsche Generalissimus zich naar voren begeven — de hoogte 135 leverde een ruim uitzicht over het voorterrein. De bewegingen des vijands werden met spanning gadeslagen.

Daar dringt de Cavalerie in de richting van La Haie Sainte voorwaarts! Een zucht van verlichting ontsnapt aan WELLINGTON's borst. Geen oogenblik weifeling, geen oogenblik angst, dat zijne ongeschokte Infanterie niet in staat zoude wezen om dien stoot, hoe krachtig ook toegebracht, af te wijzen.

De glinsterende kartellijnen dier onafzienbare massa komen al nader en nader: de weeke bodem dreunt onder het getrappel van duizenden hoeven. Gehoorzamende aan den last van den HERTOOG VAN WELLINGTON, formeert de PRINS alle bataljons *en échiquier*.

De batterijen krijgen bevel om het vuur zoo lang mogelijk voort te zetten, en op korten afstand tot het kartetsschot over te gaan.

Hield de Cavalerie niet af, dan moesten de kanonniërs zich in veiligheid stellen in het naastbijzijnde carré, waarbinnen ook de bespanningen werden opgenomen.

Zoo werd den doldriftigen aanval waardige ontvangst bereid.

Onze schetsteekening op blz. 135 geeft het gevechtsmoment weer, dat de keurbenden der Fransche Cavalerie, vier en twintig escadrons kurassiers in eerste linie, gevolgd door de echelons lansiers

en garde-jagers, ongeveer 4000 ruiters met den Maarschalk NEY aan het hoofd, zich ten aanval opmaken. Het oogenblik is daar, dat die Fransche aanvoerder zijn eenmaal gegeven woord zal pogen gestand te doen, om zoo men hem begaan laat, het Engelsche leger alleen te verslaan.

Tegen de Britsche batterijen en de Rijdende Artillerie van PETTER en GEY tornen zij op, diezelfde kurassiers, die eertijds bij Ciudad Real en Ocana, door de kanonniers van TRIP gesteund, hun zwaard tegen Albion's legerscharen hebben getrokken.

De vijandelijke geschutlinie zwijgt, om de ruitermassa den doortocht te openen. Nu concentreert zich onzerzijds een geweldig vuur op de aanstormende paarden. Maar steeds verder en verder gaat het. Nu klauwen zij op tegen den kam der voorliggende hoogten.

Voorwaarts en weder voorwaarts onder het vernietigend mitrailleschot, dat hunne rijen dunt. ROSS, SINCLAIR, CLEEVES en LLOYD, de sectiën vuurpijlen van WHINYATES, alles slingert zijne dood en verderf spreidende projectielen.

Escadron op escadron wordt weggemaaid door dien sikkel van lood.

Moeilijker en moeilijker wordt ook de gesteldheid van den bodem, vaak zakken de uitgeputte dieren tot aan de knieën in den modder weg.

Nog verdubbelen de kanonniers hunne krachten, nog sneller volgt het eene schot op het andere. En steeds is de aanvalskracht dier ontembare massa niet gebroken.

Een laatste salvo op misschien veertig passen werpt de dapperen bij honderdtallen uit den zadel.

Eene aarzeling, de attaque schijnt tot staan te komen!

Daar schetteren weer de krijgstrompetten. Snijdende, wanhoopvolle doodscreet „Vive l'Empereur" klieft nogmaals het luchtruim. De batterijen worden genomen, de kanonniers ijlen op de carrés, werpen zich onder de bajonetten of tusschen de stukken.

De afwezigheid van bespanningen maakt het onmogelijk de vuurmonden mee te voeren.

Trouwens wie bekommert zich daarom, nu nieuwe rijen van bliksemende trompen de naderenden toegrijnzen; Niemand! Men had ze kunnen „renverser dans le ravin, enfoncer dans les lumières, à défaut de clous, des baguettes de pistolet. Rien! Pas un officier ne songea même à faire briser les écouvillons," aldus HOUSSAYE.

In doodsche stilte wachten de roode en bruine carrés, op vier gelederen geschaard, het overblijfsel dier dapperen. In stramme houding zien zij de escadrons aanstormen, gereed om hen onder hoof en sabelhouw te verpletteren. . . . .

Eerst als de kurassiers tot op dertig à twintig pas zijn genaderd, opent zich het geweervuur; geweldige losbranding, telkens door een volgend gelid herhaald.

De uitwerking kent geene beschrijving: een kluwen van stuiptrekkende lichamen kronkelt in hangen doodstrijd voor de trompen der buksen, die weder en telkens weer worden gheven, en de nieuw aanstormenden eenzelfde lot doen ondergaan. De schok is gebroken. In wilde verwarring ijlen ruiter en paard, wien het lood gespaard heeft.

„*We had the French Cavalry walking about us for some time as if they had been our own*” zegt de HERTOG VAN WELLINGTON in een zijner brieven.

Alleen tegenover de Brigade OMPTEDEA waren de kurassiers in den beginne gelukkiger geweest; doch toen de escadrons onder COLLAERT en TRIP hun moedig waren tegemoet getreden delfden zij toch ook ten slotte hier het onderspit.

De beleidvolle aanval van TRIP tegen de kurassiers van MILHAUD werd door den Nederlandschen KROONPRINS waardig gekeurd om in H.D.Z. legerbericht aan den KONING op bijzonder eervolle wijze te worden vermeld.

Ook verder hadden de Fransche lansen en de jagers van LEFEBVRE-DESNOUËTTES tegen de carrés van MAITLAND het hoofd gestooten. Wel is waar hadden zij aanvankelijk eenig voordeel behaald en zelfs de Engelsche batterijen BEAN, ROGERS en SANDHAM tijdelijk buiten gevecht gesteld, doch weldra was ook hier ter plaatse het geluk gekeerd. Vooral der Batterij BOLTON slaagde er in van uit eene goed gekozen flankstelling den aanvaller gevoelige verliezen toe te brengen.

De Regimenten van DÖRNBERG, DE GHIGNY, ARENTSCHILDT en VAN MERLEN bekroonden door hunne uitnemende charges het succes der Infanterie.

Zoodra het front weder vrij was geworden heropende de Artillerie haar vuur over de geheele linie.

De KEIZER, wien geen beweging ontging, was bij het te vroeg voorwaarts gaan van zijnen onderbevelhebber in toorn ontstoken: „*Voilà un moment prématuré qui pourra avoir des résultats funestes sur cette journée,*” voegde hij zijnen Chef van den Staf toe.

Die woorden bleken maar al te waar. Niettegenstaande den grooten persoonlijken moed van NEY, welke ook NAPOLEON in deze oogenblikken met bewondering vervulde, waren de charges mislukt en het oogenblik daar, dat de KEIZER trachten moest om door het inzetten zijner laatste ruitereserves de krijgskansen te wenden.

Weldra bewoog zich de zware ruitery, 78 escadrons sterk, over een ruimte van nog geen kilometer, tusschen La Haie Sainte en Goumont voorwaarts. Weder was het de onversaagde Maarschalk, die zich aan het hoofd van die 10000 paarden stelde.

En voort dringt zich in zware cadans het machtige lichaam tegen den vijand. . . .

Maar hoe reeds geschokt, de liniën der Bondgenooten zij wankelden niet. Salvo op salvo knettert en doorboort de borst dier dapperen. Als eindelijk het overblijfsel der Fransche ruiterscharen ontmoedigd, ja der wanhoop ten prooi, in de vallei als ordelooze massa's is teruggevallen, wijst een breede reeks van dooden en gewonden, tusschen en onder hun edel ros begraven, de plek waar het pleit zoo bloedig werd beslist.

Vredig liggen zij daar vermengd met de talrijke strijders, die ook de Bondgenooten ten offer brachten. Daar ligt de Commandant der 2^e Brigade Lichte Cavalerie ter neder. Hij de zoo zeer beminde dappere Generaal VAN MERLEN viel als een der laatste slachtoffers op het oogenblik, dat hij van den aanval terugkeerde: een kanonschot had hem ter aarde geworpen. Snel schieten zijn

ritmeester-adjutant en een paar onderofficieren toe en dragen hunnen Chef in eene hut, nabij den molen achter het gehucht Mont St.-Jean gelegen. Weinige oogenblikken later geeft VAN MERLEN den geest.

Zoo was dank zij de uitnemende krijgsmansdeugden, welke in de Britsch-Nederlandsche troepen zetelden, dank zij inzonderheid het groote vertrouwen in hunne Chefs, de herhaalde aanval op het centrum mislukt. Naast den HERTOG VAN WELLINGTON was het onze PRINS VAN ORANJE geweest, die steeds de ziel was der verdediging. Met scherpen blik wist hij immers het punt te kiezen, waar zijne tegenwoordigheid het dringendst geëischt, waar het gevaar het grootste was.

Daar wakkerde dan ORANJE door enkele woorden, door zijn persoonlijk voorbeeld zijne ondergeschikten aan, daar gaf hij met beleid zijne bevelen, die steeds doeltreffend bleken.

Waar we dit gedeelte van het drama van Waterloo afsluiten, daar kan het niet anders of eene dankbare herinnering aan 's PRINSEN schoone eigenschappen van hoofd en hart schittert als een zonnige straal, die zelfs den somberen achtergrond van rouw en ellende omgloort met een glans van grootsche Majesteit.

OO waren dan te vergeefs die prachtige Fransche ruiterscharen: de Kurassiers van MILHAUD, de Jagers te paard en de Garde-Lansiers onder LEFEBVRE-DESNOUËTTES, later de Kurassiers en Dragonders van KELLERMANN, respectievelijk onder de bevelen van de Generaals ROUSSEL D'HURBAL en LHÉRITIER, eindelijk ook de Grenadiers te paard en de Dragonders van de Garde der Divisie GUYOT, ten offer gebracht.

Te vroeg ingezet, zonder voorbereiding van Infanterie, verbloedden die herhaalde aanvallen tegen de ongeschokte liniën des vijands. En die Infanterie, zij was beschikbaar; 6000 man van de Divisie BACHELU en de Brigade JEANNIN verbeidden met koortsachtig ongeduld het oogenblik waarop zij zich met den tegenstander zouden kunnen meten. Intusschen decimeerden hen de projectielen door het geschut der Bondgenooten onafgebroken op hen gericht.

Eerst na ten vierde male te zijn teruggeworpen, dacht NEY aan deze nog beschikbaar zijnde krachten; helaas te laat.

Wel schreden zij moedig voorwaarts, gesteund door eenige stukken Rijdende Artillerie, doch het centrum was thans te sterk bezet, dan dat die aanval kans van slagen zoude kunnen hebben. Zeventien batterijen -- ook MERCER en SYMPHER stonden nu in positie -- wierpen hun hare vernietigende projectielen te gemoet, van schier alle zijden begroetten ook de salvo's der carrés den aanvaller. Weinige oogenblikken waren voldoende om op nieuw een vijftienhonderdtal dapperen dood of gewond ter neder te vellen.

Toch bleven de colonnes naderen tot zij op pistoolafstand van de slaglinie der Verbondenen waren gekomen. Toen echter was geen verder voorwaarts dringen mogelijk; zoowel het hevige vuur van de Brigades DU PLAT en ADAM als het kartetschot der batterijen, dat gelijktijdig gansche afdeelingen wegriste, bracht den aanval tot staan.

Nog wierp „le plus brave des braves”, onverschrokken als steeds, zijne weder verzamelde escadrons op den vijand; te zeer afgemat door de ondergane vermoeienissen misten zij nochtans de voor den aanval onontbeerlijke snelheid en vermochten niet in de batterijen door te dringen.

Terzelfder tijd, dat NEY zich aan het hoofd der cavalerie stelde, was de Generaal CHASSÉ aanvankelijk met vier, daarna zes bataljons, door den Generaal DETMERS aangevoerd, uit Braine l'Alleud opgemarcheerd. Zijnen weg nemende zuidwaarts van Merbraine ontwaarde CHASSÉ weldra, dat zijne rechterflank door de lansiers van PIRÉ werd bedreigd.

Snel kwam de Rijdende Batterij KRAHMER in stelling en zoo gelukte het, gesteund door de Engelsche Ruiters-Brigade COLQUHOUN GRANT, de nadering dier escadrons te beletten. Alsnu deed CHASSÉ ook aan de bij Braine l'Alleud achtergelaten bataljons de order toekomen, om zich bij de Brigade aan te sluiten.

Tusschen vier en vijf uur was de geheele 3e Nederlandsche Divisie vereenigd, en stelde zij zich onder luid en herhaald gejuich van „Oranje Boven” naar den straatweg van Nivelles in beweging. Daar aangekomen dekte zij zich aanvankelijk in eene terreinplooi evenwijdig aan genoemden weg, teneinde minder aan de werking van het geschutvuur te zijn blootgesteld.

Bij elke Brigade was de helft der Batterij KRAHMER ingedeeld.

Welhaast zoude het oogenblik aanbreeken, dat ook CHASSÉ gehoor kon geven aan den vurigen wensch zijner ondergeschikten, op wier gelaat onmiskenbaar te lezen stond hoe zeer zij haakten naar de gelegenheid om hunne wapens met die des tegenstanders te kruisen.

Reeds hadden enkele manschappen tot den munitietrein der Divisie behoorende hunne zucht om zich te onderscheiden weten te bevredigen: onder hevig vijandelijk vuur hadden zij de patronen-voorraad der Nassauers aangevuld, die nog steeds op de puinhoopen van Goumont stand hielden.

De elkaar snel opvolgende charges der Fransche Cavalerie hadden den PRINS VAN ORANJE belet, om la Haie Sainte te hulp te komen, doch ook NEY had in de hitte van het gevecht zijn eerste object, n.l. de vermeerstering dier hoeve, uit het oog verloren.

Met afwisselend succes was de strijd om dit punt gevoerd; ten slotte geraakt echter de munitie van den verdediger uitgeput, zijn vuur verzwakt, en als de Maarschalk NEY den last ontvangt van den KEIZER, die zoo juist onder een hagelbui van kogels in persoon de slaglinie is langs gereden, om zich coûte qui coûte van la Haie Sainte meester te maken, is het pleit weldra beslecht.

Terwijl de Divisiën FOY en BACHELU naar het Plateau van Mont St.-Jean oprukken, stellen zich eenige bataljons van de Divisie DONZELOT en een Detachement van het 1^e Regiment Genie naar de hoeve in beweging.

Nog eene laatste, korte en hevige worsteling en een der sleutelpunten van de stelling is in handen der Franschen. Onmiddellijk doet NEY eene Batterij Rijdende Artillerie oprijden, die op nauwelijks honderd vijftig passen afstand een allervernielendst schrootvuur tegen de carrés van KIELMANSEGGE en de zich nog meer voorwaarts bevindende troepen richt.

Hierdoor gesteund dringen de tirailleurs van DONZELOT voorwaarts en nestelen zich in den zandkuil; groote vermoeidheid weerhoudt hen om den vijand met de bajonet te lijf te gaan.

Nieuwe afdeelingen van de Divisiën ALLIX en MARCOGNET volgen.

Voet voor voet winnen de Franschen terrein. De Bondgenooten lijden groote verliezen; het Regiment CUMBERLAND slaat op de vlucht, en tal van ruiters, die zich zonder noodzaak uit de voorste linie verwijderen, dunnen ten overvloede de rijen der strijders.

Inmiddels houdt aan weerszijden het duel tusschen het geschut en de Infanterie onafgebroken aan en weerklinkt salvo op salvo langs het gansche front van Goumont, om welks bezit nog steeds wordt gestreden, tot aan het bedekte terrein van Smohain. Nog geen der batterijen van de Verbondenen is buiten gevecht gesteld, hoewel vele zware verliezen hebben geleden en in gevechtskracht belangrijk zijn gedaald.

Slechts met de grootste inspanning nog houden de sectiën vuurpijlen der batterij WHINYATES de opdringende vijandelijke bataljons tegen; bij de batterijen LLOYD en CLEEVES beginnen de bedieningsmanschappen te ontbreken; laatstgenoemde en ook de batterijen SANDHAM en KUHLMANN hebben gebrek aan munitie.

De Kapitein ROGERS beschikt nog slechts over drie vuurmonden, de Batterij Rijdende Artillerie van MERCER is sterk ontredderd, PETTER heeft 12 manschappen, 28 paarden en drie caissons verloren.

Ook aan de Batterij BIJLEVELD bleven de verliezen niet bespaard.

Toch ziet NEY geen kans om zonder de hulp van versche Infanterie zijn doel, eene doorbreking van het centrum te bereiken.

Bij monde van den Kolonel HEYMES doet hij den KEIZER, die weder naar Rossomme is teruggekeerd, om nieuwe Infanterie verzoeken.

Het antwoord, kenschetsend voor den hachelijken toestand luidde slechts: „*De l'infanterie — de l'infanterie — où voulez-vous que j'en fasse?*”

Ook LOBAU had het geluk niet gediend; tweemaal heeft het Korps den aanval van VON BÜLOW's troepen doorstaan, maar bij den derden aanloop is het genoodzaakt te wijken. Terzelfder tijd hadden acht bataljons voltigeurs en tirailleurs der Jonge Garde, welke, door een drietal batterijen gesteund, Plancenoit bezet hielden, na eene hardnekkige verdediging dit punt moeten prijs geven.

De omvatting van NAPOLEON's rechtervleugel door de Pruisische troepen werd meer en meer dreigend, en over geene reserve-cavalerie beschikkende was de KEIZER wel genoodzaakt om hier zijne Garde in te zetten.

Terwijl NEY den last ontving om zich tot het oogenblik waarop de Pruisen zouden zijn teruggedrongen en de KEIZER met zijne Garde tot ondersteuning zou oprukken, tot elken prijs op het plateau staande te houden, worden de Generaals MORAND en PELET aangewezen om met het 1e Bataljon van het 2e Regiment Grenadiers, het 1e Bataljon van het 2e Jagers en 2 batterijen, en gesteund door de bataljons van de Jonge Garde, Plancenoit te hernemen.

Twaalf Bataljons van het Keurkorps, Jonge en Oude Garde, krijgen last om zich in carré tegenover Plancenoit, langs den straatweg van la Belle Alliance tot Rossomme op te stellen.

De aanval gelukt; de troepen van VON BÜLOW worden tot achter de lijn der batterijen teruggeworpen en 's KEIZERS rechterflank is weder vrij.

Thans is de gelegenheid daar om zich tegen WELLINGTON te wenden.

Het is ruim zeven uur. Daar schijnt het kanonvuur uit de verte, gedurende eene korte vuurpauze vernomen, GROUCHY's nadering aan te kondigen. Als muziek klinken die doffe slagen den Franschen in de ooren; NAPOLEON vleit zich met de hoop, dat zijn Maarschalk BLÜCHER's strijdkrachten zal vasthouden; en daar hij van meening is, dat VON BÜLOW's korps het eenige troependeel is dat door den Pruisischen Opperbevelhebber vooruit werd gezonden, acht de KEIZER zijne macht, nu op den rechtervleugel aanwezig, voldoende om het verder opdringen van den vijand aldaar te beletten.

Zijn kijker volgt WELLINGTON's slaglinie; de Fransche tirailleurs gaan op verschillende punten voorwaarts; de kracht der verdediging is reeds belangrijk gebroken, de laatste reserves schijnen verbruikt. De Oude Garde, nog nagenoeg ongeschonden beschikbaar, zal den Verbondenen den genadestoot toebrengen.

Twee bataljons blijven op het plateau als laatste reserve achter, twee anderen behouden hunne positie te Plancenoit, van de overige zes bataljons wordt onder den Generaal DROUOT eene aanvalscolonne geformeerd, die zich weldra met den KEIZER zelve aan het hoofd naar la Haie Sainte in beweging stelt. Een tweetal batterijen begeleidt den aanval. . . . .

Schoon geeft VICTOR HUGO, Frankrijk's groote zanger, dat machtige moment weer, waar hij de onoverwinnelijken schildert in hun vruchteloos pogen, om het Noodlot van het hoofd huns geliefden KEIZERS af te wenden.

Hoe treffend reeds wordt het kalme voorwaarts schrijden dier beproefde soldaten geteekend, waar de dichter uitroept:

„Derrière un mamelon la garde était massée,
 „La garde, espoir suprême et suprême pensée!
 „Allons, faites donner la garde!" cria-t-il;
 „Et chasseurs, grenadiers aux guêtres de coutil,
 „Dragons, que Rome eût pris pour des légionnaires,
 „Cuirassiers, canonniers qui traînaient des tonnerres,
 „Portant le noir colbac ou le casque poli,
 „Tous, ceux de Friedland et ceux de Rivoli,
 „Comprenant qu'ils allaient mourir dans cette fête,
 „Saluèrent leur dieu, debout dans la tempête.
 „Leur bouche, d'un seul cri, dit: Vive l'Empereur!
 „Puis, à pas lents, musique en tête, sans fureur,
 „Tranquille, souriant à la mitraille anglaise,
 „La garde impériale entre dans la fournaise. . . . .

Nabij la Haie Sainte ontmoet de KEIZER den Maarschalk NEY, die wel is waar ingevolge de ontvangen bevelen heeft stand gehouden, doch niet bij machte geweest is om eenige voordeelen van beteekenis te behalen.

Op dit oogenblik meent NAPOLEON naar de zijde van Goumont op den rechtervleugel der vijandelijke stelling eene voorwaartsche beweging te bespeuren. Snel schuift hij een bataljon naar den oostelijken rand van dit punt vooruit, belast NEY met het bevel over de overige vijf bataljons in eerste linie, zendt aan de batterijen een order om het vuur te versnellen, aan de Korpsen van d'ERLON om den aanval der Garde te ondersteunen, aan de Commandanten der Cavalerie-korpsen om, waar mogelijk, krachtig in te grijpen, en volgt daarna voor zijn persoon het zich naar Goumont wendende bataljon. Gelijktijdig met het voorwaarts rukken der Garde marcheert het hoofd van het Korps VON ZIETEN uit Ohain. Reeds wijken enkele Fransche Korpsen terug, die door het verschijnen van de Pruisen tegenover hun rechtervleugel vreezen te zullen worden afgesneden.

ENE paniek is nabij.

Nauwelijks is de KEIZER van den aanmarsch van het Korps onderricht of onmiddellijk zendt hij den Generaal LABÉDOYÈRE en zijne ordonnans-officiëren spoorwegs langs de linie, om zijne troepen de komst van GROUCHY op den rechtervleugel aan te kondigen.

Wel is waar keert door deze mededeeling het vertrouwen bij de troepen terug, wel worden zij met nieuwe geestdrift bezielde en sluiten allerwege weder aan, onder den kreet „Vive l'Empereur,” doch het is niet meer dan eene laatste opflukking. Reeds is de HERTOG VAN WELLINGTON van den straatweg naar Brussel tot dien naar Nivelles langs de stelling gereden, en heeft zijne maatregelen getroffen tegenover den door NAPOLEON beraamden aanval der Garde; een overgelopen kapitein der Fransche karabiniers had omstreeks zeven uur den Kolonel FRASER van 's KEIZERS voornemen bericht en onmiddellijk was de Britsche bevelhebber van deze mededeeling in kennis gesteld.

Het centrum, dat het vijandelijk vuur zeer heeft geteisterd, wordt versterkt door vijf bataljons Brunswijkers, die op twee liniën voorwaarts van Merbraine nabij den landweg in stelling komen.

Achter de Brigades van ADAM en van MAITLAND vullen de zes bataljons der 2e Nederlandsche Brigade d'AUBREMÉ de door de Brunswijkers verlaten ruimte. De Huzaren van VIVIAN en de Dragonders van VAN DE LEUR worden aangetrokken. De Artillerie ontvangt order om het vijandelijk geschutvuur niet meer te beantwoorden, maar het vuur alleenlijk te richten op de aanvalscolonnes. De laatste kardoos moet zoo noodig worden verbruikt.

In de 28ste Aflevering van het reeds meermalen aangehaalde werk van den Kolonel DE BAS „PRINS FREDERIK DER NEDERLANDEN en zijn tijd” vinden wij op blz. 726 e. v. op zeer duidelijke en gedetailleerde wijze de opstelling der Bondgenootschappelijke troepen, zooals deze was vóór den laatsten aanval der Garde omstreeks half acht des avonds. Voorts ontwierp schrijver een plan à vol d'oiseau van den slag, zooals deze zich na den bedoelden aanval ontwikkeld heeft.

Ook nu weder was de Kolonel zoo welwillend ons de opname van deze teekening in ons werk toe te staan.

Voor meerdere bijzonderheden in de opstelling meenen wij naar de beschrijving in bovenbedoelde Aflevering te mogen verwijzen. Alleenlijk zij, wat de Artillerie betreft, nog opgemerkt dat de drie stukken, welke onder bevel stonden van den Luitenant WINSSINGER, de Brigade SAKSEN—WEIMAR krachtig waren blijven ondersteunen. Het geluk diende hen daarbij; immers onder de talrijke verliezen, die den vijand werden toegebracht, behoorde ook eene caisson, welke door een welgericht schot getroffen in de lucht was gevlogen.

Toen ten slotte al de munitie verschoten was, voegden de stukken zich op den uitersten linker-vleugel bij het eerste Bataljon ORANJE-NASSAU. De Batterij VON RETTBERG, weinige honderde meters rechts van WINSSINGER geplaatst, bleef aan den strijd deelnemen.

Met de meeste volharding onderhielden voorts de mede Oostelijk van den straatweg naar Genappe opgestelde Batterijen BIJLEVELD; WHINYATES en BRAUN het vuur tegen de overstaande veel talrijker Artillerie van den vijand.

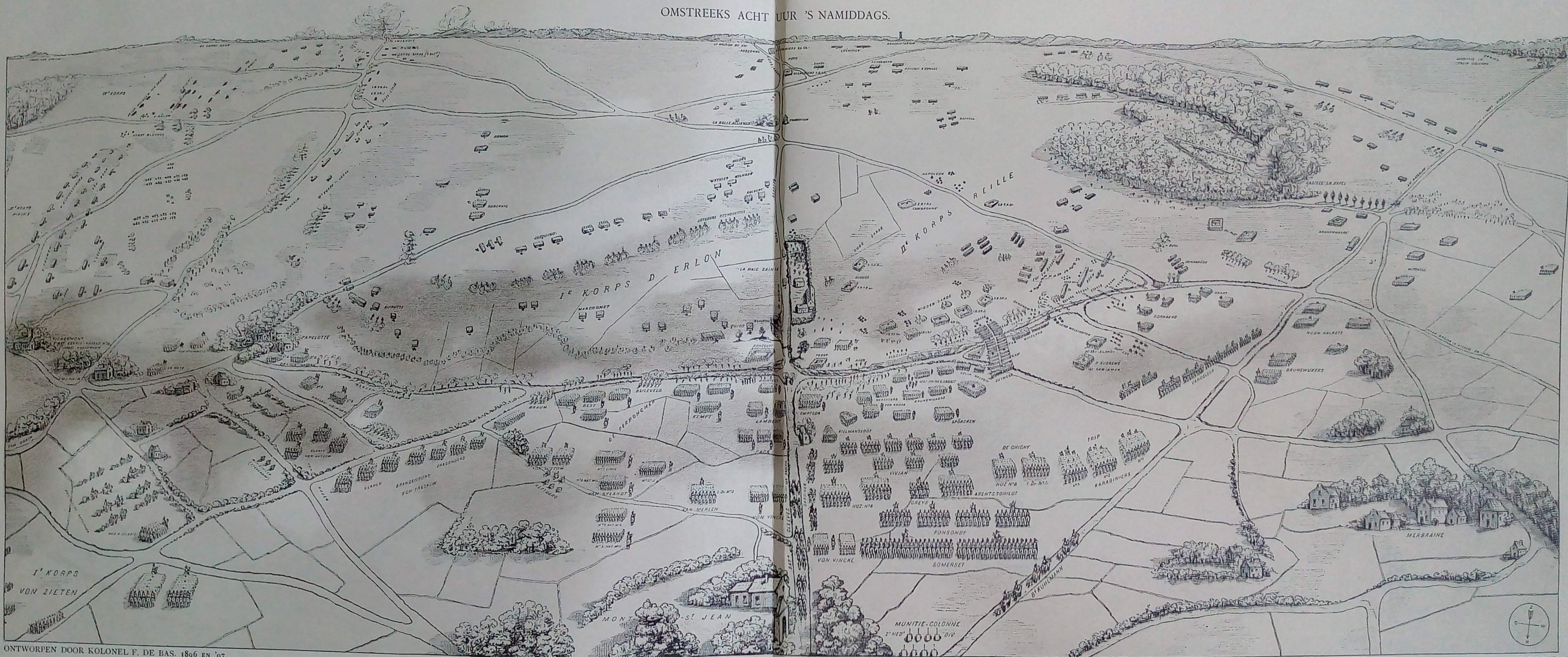

HET SLAGVELD BIJ WATERLOO 18 JUNI 1815.

OMSTREEKS ACHT UUR 'S NAMIDDAGS.

ONTWORPEN DOOR KOLONEL F. DE BAS. 1896 EN '97.

GETEEKEND DOOR W. NEELMEIJER.

Omstreeks zeven uur hadden zich de Batterijen CLEEVES en KUHLMANN naar Mont St.-Jean begeven om de geheel verschoten munitie aan te vullen; ook die van de Batterijen ROSS en SINCLAIR, welke voor den hollen weg in positie stonden, was toen reeds nagenoeg uitgeput. De Batterij SANDHAM was door de aanvallen der ruitery ontredderd; wel had zij hare opstelling blijven behouden, doch haar vuur was uitgedoofd.

Daarentegen namen in het gedeelte der slaglinie dat tusschen de beide straatwegen besloten was, de Batterij LLOYD en rechts van haar de in eene gunstige flankstelling geplaatste Batterij BOLTON nog levendig aan den strijd deel. Naar het Noordwesten den hollen weg volgende merkt men in de laatste periode van den slag nog op de drie intact zijnde vuurmonden der Batterij ROGERS, alsmede de Batterijen BEAN, SYMPHER, WEBBER SMITH en PETTER-GEY, alle voorwaarts van genoemden weg geplaatst.

Verder aan deze zijde van Goumont de thans ongeveer 100 M. vooruitgeschoven houwitsers van BULL, wiens voorwagens op nieuw gevuld waren. Een deel der bedieningsmanschappen van deze batterij was RAMSAY te hulp gekomen, die groote verliezen had geleden. De Batterijen van MOLL en HEINEMAN waren niet van stelling veranderd. Wat de batterij PETTER-GEY betreft, deze bleef tot het laatste moment ageeren tegen den aanval van FOY en BACHELU, doch nam geen deel aan de daarna gevolgde algemeene voorwaartsche beweging. In het „Kort relaas” reeds op blz. 144 aangehaald vinden wij vermeld:

„en in deze Positie bleef vuren tot 's avonds 7 à 8 uren dog door het groote verlies van een gedeelte der Treinpaarden, welke door het vijandelijke vuur waren doodgeschoten of gebleeserd geworden, waardoor mijne Batterij bijna onbespannen was, als ook door het in brandschieten van drie Kaisseons, waardoor de Munitiën zeer verminderd waren ontving ik de order, om met dezelve terug te trekken ten einde de Paarden uit de reserve der Batterij te kunnen remplacieren, en de bespanningen weder in orde te brengen, alwaar ik verdere orders zoude afwachten.”

Ingevolge deze opdracht marcheerde de Kapitein PETTER met zijne Batterij naar den windmolen achter het dorp Mont St.-Jean waar de reserve der Batterij was opgesteld; hier herstelde hij de geleden verliezen aan bespanningen en vulde de verschoten munitie weder aan.

In het Dagboek van BIJLEVELD vinden wij omtrent het optreden van deze Batterij het navolgende opgeteekend:

„18 Juny, de batterij stond in de eerste Linie, en was den geheelen dag in het vuur; ik verloor dien dag twee man die sneuvelden 1 off. en 4 man gebleeserd, zoodat mijn geheel verlies bij de batterij gedurende de daagen van den 15^e, 16^e, 17^e en 18e bestond in

2 off. gebleeserd

12 kanonniërs en soldaten idem.

4 „ gesneuveld.

1 Off. Paard dood, 1 Off. Paard gebleeserd.

38 paarden van Kan. en Treinsoldaten dood en

13 „ „ „ „ „ gebleeserd

benevens 3 Paarden vermist.

„Het getal der schooten gedurende deze dagen gedaan waaren

939 kogels à 6 ℥.

57 blikke doozen à 6 ℥.

237 houwitsers grenaden à 24 ℥ ijzer.

9 blikke doozen tot idem.

„Toen de Franschen het slagveld verlieten bleeven er veele caissons à 6 ℥ staan, waaruit veele der verschooten amunitie geremplaceerd is geworden.

Het verlies aan voertuigen in deze daagen was

1 caisson à 6 ℥.

2 voorwagen à 6 ℥ en

2 caissons tot Hw. à 2 ℥ ijzer

dewelke in de batailles van den 16e en 18e gesprongen zijn . . . .”

Hoe welsprekend zijn deze cijfers, nuchter als zij daar naast elkander staan! Beter dan tal van woorden zulks zouden vermogen geven zij weer, welk schitterend aandeel ook door de Batterij Rijdende Artillerie onder de uitstekende aanvoering van BIJLEVELD aan de veldslagen van 1815 is genomen. We zien hen voor ons die Kanonniers, der in eerste linie opgestelde Nederlandsche Rijdende Batterijen PETER-GEY en BIJLEVELD, die van het vroege middaguur onafgebroken hunne vuurmonden bediend hebben, met kalme hand met onverschrokken gelaat, hun plicht vervullend onder een dikwerf hevig vuur van den vijand; wij zien hen weder voor ons met diezelfde doodsverachting, diezelfde edele krijgsmansdeugden, die den Oud-Rijder kenmerkten, waar wij hem ook vroeger op het slagveld hebben gevolgd. Mogen zij thans bij vernieuwing ons de gelofte afdwingen om, waar het lot ons moge roepen, het grootsche voorbeeld onzer roemvolle voorgangers waardig te volgen!

HET oogenblik van verademing is voorbij; een gegons, eerst vreemd, verward, zich langs de slaglinie voortplantend wordt allengs luider en luider en weldra verheft zich weder de storm van den veldslag in al zijn grootsche en ontembare woede.

De laatste groote worsteling heeft een aanvang genomen.

NAPOLEON's aanvalsdrommen schrijden voorwaarts. De Divisie DURUTTE tracht Papelotte en la Haye te vermeesteren, raakt voor een oogenblik meester van eenige huizen van het dorp Smohain en van de uiterste gebouwen van het kasteel van Fichermont, doch wordt door het 2^e Bataljon NASSAU, onder den Majoor VON NORMANN teruggedreven.

Het overschot der Divisie MARCOGNET nadert in echelons; hare beweging wordt gesteund door de achterwaarts opgestelde Fransche batterijen.

Nauwelijks heeft het Bataljon VON NORMANN den vijand teruggeworpen of van eene andere zijde wordt het hevig beschoten; het is nu echter geen vijand, doch de voorhoede van het Korps van VON BÜLOW, het 2^e Brandenburgsche Regiment der Brigade STEINMETZ, die, onbekend met de uniform der brave Nassauers, hen voor Franschen houdt en een goed gevoed tirailleurvuur opent. Ook twee Pruisische batterijen, in stelling gekomen ten N.W. van Smohain, nemen hetzelfde doel. Gelukkig evenwel doet de Luitenant WINSSINGER aan de batterijen hare misvatting inzien, terwijl ook eenige oogenblikken later aan de zijde der tirailleurs de fout wordt hersteld.

Wij hebben vermeend tegenover blz. 148 van ons werk eene afzonderlijke plaats te mogen inruimen aan de afbeelding van een der medestrijders van het Regiment ORANJE-NASSAU. Zulks zij eene kleine hulde onzerzijds aan het koelbloedig optreden, dat de Brigade SAKSEN-WEIMAR ook weder op den dag van Waterloo heeft gekenmerkt.

Als het vuur der Pruisische troepen op de Nassauers gestaakt is, ontvangen beide batterijen bevel om de Hannoveraanche Batterij VON RETTBERG, die al haar munitie heeft verschoten, te vervangen. De Pruisische ruitery ontwikkelt zich aan deze zijde van Smohain, en schenkt daardoor gelegenheid aan de Brigades VIVIAN en VAN DE LEUR zich naar het centrum in beweging te stellen.

Hier in de onmiddellijke nabijheid van den straatweg naar Genappe woedt de strijd tusschen de Britten der Brigade KEMPT en die van LAMBERT, de Hannoveranen van KIELSMANSEGGE, de Nassauers en de Brunswijkers onder den PRINS VAN ORANJE, met de colonnes van DONZELOT en PÉGOT in alle hevigheid. De aanval van PÉGOT viel samen met dien van het eerste bataljon van het 3e Regiment Grenadiers der midden-Garde tegen twee bataljons van Sir COLIN HALKETT ondernomen.

AGENOEG op hetzelfde oogenblik dat de vijf bataljons der Midden-Garde op de Brigades van MAITLAND en van Sir COLIN HALKETT aanhouden, gaan de in voorste linie verzamelde troepen van de Divisiën FOY en BACHELU, tot het Korps REILLE behorende langs den oostelijken rand van Goumont voorwaarts en beginnen in de richting van de Batterij BOLTON de helling van het plateau te beklimmen. Zijwaarts volgen uit verschillende afdeelingen samengestelde escadrons Kurassiers.

Zonder door geschut ondersteund te worden treden de aanvalscolonnes in de werkzame sfeer van de batterijen RAMSAY, PETTER-GEY en BULL en lijden zware verliezen. Terwijl een meer Oostelijk gelegen punt van richting wordt aangegeven, werpen zich de Fransche kurassiers met ware doodsverachting op de Artillerie, brengen enkele vuurmonden der Batterij BULL tot zwijgen, doch worden eerst door de Infanterie in hunnen voortgang gestuit en ten slotte weder door de Dragonders van DÖRNBERG, teruggedrongen. Lord HILL, die zich bij de Brigade ADAM bevindt, voert thans met voorbeeldige kalmte 2 Regimenten over den hollen weg, vervolgens langs en tusschen de batterijen tegen de Fransche colonnes ten aanval. De vuurmonden, op zeer korten afstand door geweervuur overstelpt zijn genoodzaakt te zwijgen, doch blijven in positie.

Met groote verbittering wordt over de geheele linie gestreden. De aanvaller verliest zijn hoofddoel, doorbreking van het centrum niet uit het oog.

Voorafgegaan door dichte tirailleurliniën trachten vier Fransche bataljons in carrés geformeerd en door kartetsvuur ondersteund, de bondgenooten langs beide zijden van den straatweg terug te dringen; het carré van LAMBERT, het 27ste Regiment, verliest hierdoor binnen enkele oogenblikken de helft zijner officieren en manschappen. Ook de overblijfselen van KIELMANSEGGE en de Nassauers van KRUSE worden hevig geschokt en zijn genoodzaakt een eindweegs terug te gaan. Afdeelingen Fransche kurassiers, lansiers en dragonders, vertoonen zich in de vrij geworden ruimte, dringen door de voorste linie heen en houden aan op de Nederlandsche ruitery. De Artillerie van de Franschen vuurt op de meer achterwaarts opgestelde cavalerie. Generaal Baron COLLAERT wordt door een granaatscherf zwaar aan de voet gewond; onmiddellijk neemt de Generaal TRIP het commando der Divisie, de Kolonel DE BRUYN dat over de Brigade Karabiniers.

Laatstgenoemde stuit de voortdringende ruitery der Franschen en noodzaakt hen te wijken. Tot de vervolging willende overgaan houdt de PRINS VAN ORANJE hem terug met de woorden: „*Reprenez vos positions, braves carabiniers; vous en avez assez fait aujourd'hui.*”

Nog altijd dringen de vijandelijke tirailleurliniën voorwaarts, door sterke gesloten afdeelingen gevolgd, zijwaarts door escadrons Kurassiers ondersteund; steeds winnen zij veld, en het oogenblik is daar, dat een tegenaanval moet ondernomen worden om den verdedigers lucht te geven.

De PRINS ziet zulks in en stelt zich aan het hoofd van de Nassauers en het eerste Regiment VON KRUSE, doch nauwelijks voor hun front gekomen treft een geweerkogel den ORANJEVORST in de linkerschouder, terwijl bijna tegelijkertijd zijn geliefkoosd paard „Véxy” door een schot in de borst wordt neergeveld.

Verwonding van Zijne Koninklijke Hoogheid den PRINS VAN ORANJE te Waterloo.
— 18 Juni 1815 te ongeveer half acht 's namiddags. —

Geven wij het woord aan den Kolonel DE BAS:

„ . . . Son Altesse Royale le PRINCE d'ORANGE parut subitement à cet instant de la journée devant notre première brigade de cavalerie légère, commandée par le général de GHIGNY, et devant un bataillon carré anglais. Le PRINCE s'entretint un instant avec les officiers supérieurs de ces troupes, et se rendit tout seul en longeant le plateau vers un bataillon carré des troupes de NASSAU, à quelques centaines de pas de distance d'une ligne de tirailleurs des cuirassiers français; derrière ce bataillon de NASSAU était placé en échelon le second régiment de ces troupes. Dans ce moment de crise, je ne perdis plus de vue le PRINCE d'ORANGE, qui frappé par une balle (comme le fut son cheval) fut étourdi du coup. Je vis Son Altesse Royale descendre avec précipitation, et s'avancer en chancelant vers notre direction, où elle fut abordée par un officier du régiment de NASSAU, qui lui parla mais probablement sans la reconnaître (le PRINCE avait un collet bleu qui couvrait son uniforme de hussard), puisque cet officier retourna de suite à son poste. Un second officier l'atteignit un instant avant moi. Son Altesse Royale était pâle, affaiblie par la grande perte de sang, et se trouvait sur un terrain abimé par les pluies et les charges de cavalerie. Elle s'appuya contre le cheval de cet officier. Apercevant que les cuirassiers français faisaient un mouvement à peu de distance pour nous attaquer, considérant que le PRINCE se trouvait à pied, et que le danger de la position devenait des plus éminents, je mis pied à terre et conjurai Son Altesse Royale d'accepter mon cheval. Elle ne me répondit rien. Dans cet instant le PRINCE se trouvait presque évanoui dans mes bras, la tête appuyée contre ma poitrine. Après plusieurs tentatives pour mettre le pied dans l'étrier, mon cheval devenant inquiet par le bruit d'une vive canonade, et par le sifflement continu des balles et boulets, Son Altesse Royale surmontant le sentiment de douleur qu'elle éprouvait, fit un effort et se mit à cheval. Malgré ses souffrances, le PRINCE continuait de tourner toutes ses pensées vers la bataille, qu'il voulait diriger encore. Il en fut empêché par l'effet de la grande perte de sang. Ce fut dans ce moment que la cavalerie ennemie s'élança de nouveau vers le plateau, couronné par nos troupes, qui repoussèrent victorieusement ce dernier effort. Des officiers tant anglais que de notre armée, accoururent de différentes directions; les aides de camp du PRINCE d'ORANGE, revenant d'avoir porté des ordres, le joignirent aussi; le lieutenant-colonel baron DE HEERDT mit pied à terre derrière moi, dans le même but d'être utile; on détacha des tirailleurs de NASSAU vers Son Altesse Royale qui enfin fut conduite par lord MARCH et plusieurs autres officiers hors du feu meurtrier, auquel Son Altesse Royale se trouvait encore exposée . . . . .”

De plaat tegenover blz. 166 eene reproductie naar eene teekening van P. A. LANGENDIJK, geeft het oogenblik weer, waarop Neerland's KROONPRINS, door het vijandelijk lood getroffen, genoodzaakt wordt het slagveld te verlaten.

Getrouw schildert zij den tragischen toestand.

Terwijl de Nassauers, in de meening dat de PRINS is gesneuveld, teruggaan, worden de Brunswijksche bataljons rechts van de Nassauers staande, door de Bataljons van PÉGOT een paar honderd pas teruggedreven. De kansen beginnen voor de Bondgenooten hachelijk te staan; hun verliezen stijgen elk oogenblik. Nu weder is de Divisie-Generaal Baron ALTEN gewond, de Brigade-Generaal OMPTEDE gesneuveld.

De HERTOG VAN WELLINGTON beseft al het gevaarvolle van den toestand.

Met voorbeeldige kalmte plaatst hij zich persoonlijk aan het hoofd der Brunswijkers, herstelt de orde en doet de wijkende troepen weder voorwaarts gaan. Daarna keert hij langs de Brigade MATTLAND naar de Batterij BOLTON terug, die thans al haar vuur richt op de bataljons der Fransche Garde. Maar dat vuur, hoe vernietigend ook, het brengt geen oogenblik van weifeling in de heldenscharen, die stram en fier, het geweer in den arm en met gelijken tred als gold het eene wapenschouwing, zich voorwaarts bewegen.

Aangevoerd door den Maarschalk NEY en den Generaal FRIANT naderen zij meer en meer de liniën des verdedigers; niets schijnt den voortgang der onoverwinnelijken te kunnen stuiten. Wel worden er bressen in hunne gelederen geboord en lijden sommige afdeelingen groote verliezen, doch deze openingen worden onder den hartstochtelijken kreet „Vive l'Empereur” weder aangevuld.

Het oogenblik schijnt nabij, dat het centrum zal worden doorbroken.

Maar het optreden der Rijdende Batterij KRAHMER, die zich thans in galop naar voren dringt zal den toestand der Verbondenen redden.

Het schoonste moment welhaast in de glorievolle Geschiedenis van ons Korps breekt aan.

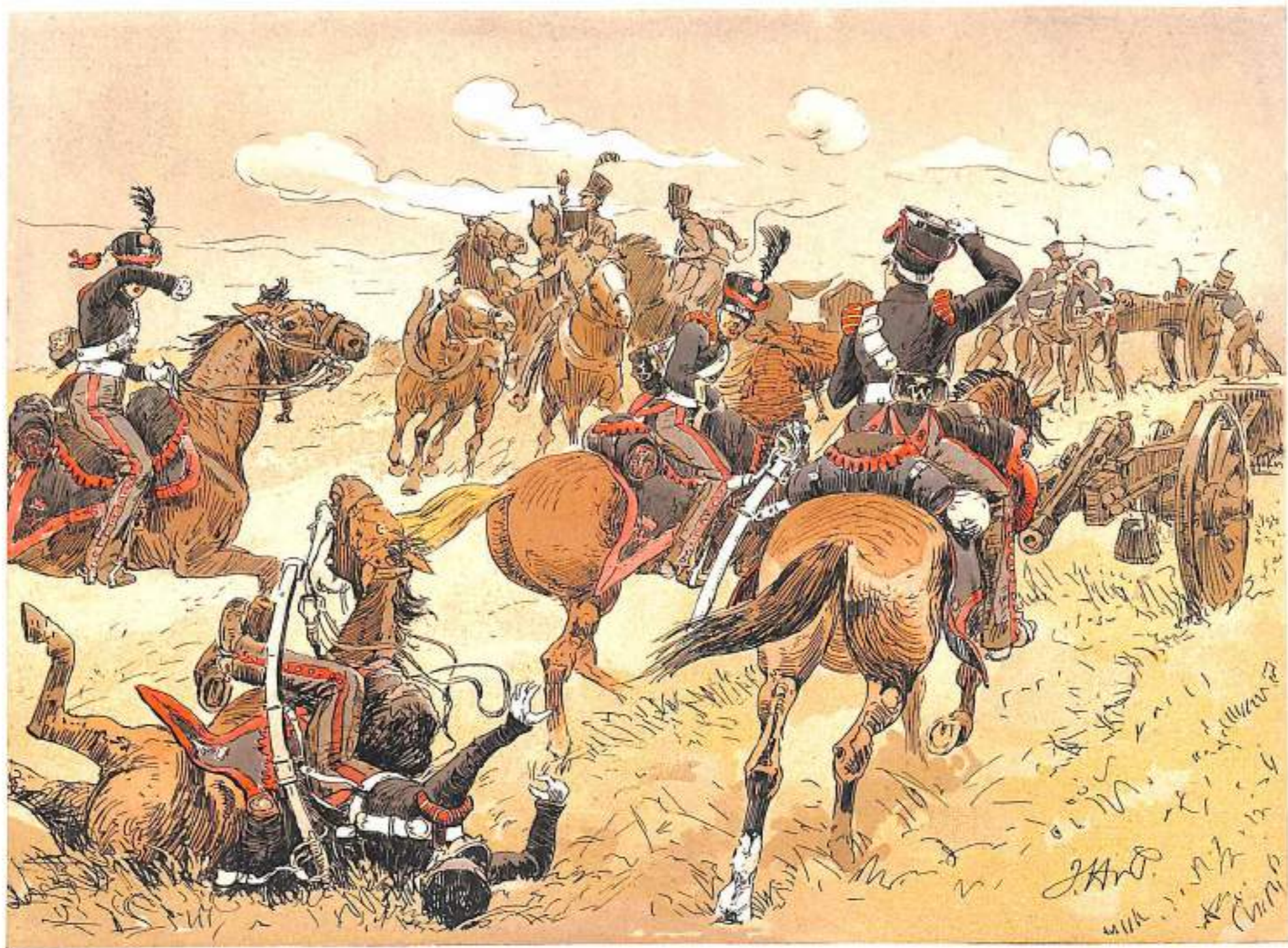
Van een hoog punt ten Oosten van den straatweg naar Nivelles hadden DAVID HENDRIK CHASSÉ en de Generaal DETMERS, door hunnen staf omringd, met gespannen aandacht den strijd in het centrum gevolgd.

Plotseling bemerkt de Held van Arcis sur Aube, dat het vuur der Engelsche Artillerie sterk verflauwt. Onverwijd rijdt hij derwaarts om de oorzaak uit te vorschen en ziet nu, dat de Fransche tirailleurs in de Batterijen ROSS en SINCLAIR zijn doorgedrongen, dat alle verder rechts staande batterijen hevig door het vuur van eenige ten Westen van La Haie Sainte opgereden Fransche batterijen geteisterd worden, en dat de bataljons der hem zoo welbekende Keizerlijke Garde in stramme houding de liniën der Verbondenen naderen.

Er moet gehandeld worden. Zonder bevelen te vragen rijdt CHASSÉ in ren weder naar den straatweg van Nivelles terug en gelast den Commandant der Divisie-Artillerie, den Majoor VAN DER SMISSEN, om de voorste halve Batterij KRAHMER snel langs den landweg van Merbraine te doen oprukken, rechts van de Batterij SINCLAIR af te leggen, en „*de faire un feu des plus vifs.*” Wegrijdende roept CHASSÉ hem nog de woorden toe: „*spoedig! spoedig! Ik zal u dadelijk volgen.*”

Nauwelijks heeft KRAHMER de order ontvangen, of reeds is de halve Batterij in beweging, overschrijdt den straatweg van Nivelles, neemt den snelsten gang aan en wordt door den Batterij-Commandant, die ver vooruitrijdende met zijn sabel het richtingspunt aangeeft, onder een hagel van vijandelijke projectielen in stelling gebracht, ongeveer ter plaatse van de vroeger door de Britsche Batterij CLEEVES ingenomen stelling. Onmiddellijk openen de stukken op 400 passen een hevig vuur tegen de Fransche batterijen bewesten La Haie Sainte en de Rijdende batterij, die op den linkervleugel der Midden-Garde in positie staat.

De Rijdende Batterij KRAHMER bij Waterloo. 18 Juni 1815. 8 uur n.m.

MET rechtmatigen trots herdenken wij dit roemvol oogenblik, dat met gulden letteren gegrift staat in de annalen van het Korps; dat ook op den feestavond van den 20sten April 1893 door den Oud-Generaal H. BEYERMAN, Adjudant in Buitengewonen Dienst van HARE MAJESTEIT DE KONINGIN nogmaals in herinnering werd gebracht door de volgende woorden:

„Op zeer korten afstand in stelling gekomen, bracht hij door een overstelpend blikkendoosvuur de Garde tot slaan, tot wankelen en tot wijken.“

Bekend is het, hoe de officieele Engelsche rapporten over KRAHMER's schitterend wapenseit gezwezen hebben. Maar eindelijk, twintig jaren later, erkende de Kapitein MERCER, wiens batterij op eenigen afstand meer naar rechts geplaatst, vóór het oprijden der Nederlandsche Rijdende Artillerie hevig van het vijandelijk geschutvuur te lijden had, dat KRAHMER's hulp hem voor vernietiging behoed en de vijand tot het ontruimen zijner positie genoopt heeft. Zijne verklaring luidt woordelijk als volgt:

„. . . the fire it poured in upon us was the most destructive we had got experienced, and could not have failed to annihilate us, had we not been saved by a Battery of Belgic Horse Artillery, which came up soon after, on our left, and thus taking them almost in flank soon drove them from their position.“

Wij noodigden den Heer HOYNCK VAN PAPENDRECHT uit, het bovengeschetste gevechtmoment te vereeuwigen; in zijne hiernaast gevoegde compositie merkt men de kanonniërs en stukrijders der Nederlandsche Rijdende Artillerie in hunne stemmige blauwe kleeding op, die sterk afstak tegen de scherp uitkomende helroode uniformen der bedieningsmanschappen van de Engelsche batterijen. De teekening geeft het oogenblik weer, dat KRAHMER het vijandelijk vuur trotseerende, zijne vuurmonden met bliksemsnelheid in stelling brengt.

ELDRA wordt de halve Batterij KRAHMER versterkt door de vier overige stukken, die aangevoerd door den Luitenant VAN DER SMISSEN, rechts van de zijne oprijden.

Reeds heeft KRAHMER het vuur geopend op het rechter echelon der Midden-Garde, dat thans ook door de stukken VAN DER SMISSEN tot doel wordt genomen.

Ook de Batterij te Voet LUX had order ontvangen om op te rukken. Door het storten van een caisson in een hollen weg werd deze echter versperd en ontstond zoodanige opeenhooping van ruiters en troepen, dat een langdurig oponthoud ontstond. Het gevolg daarvan was, dat de batterij hier niet meer in het vuur kwam en genoodzaakt was bij de Brigade d'AUBREMÉ achter te blijven.

Een hevig kogelvuur, daarna een vernietigend kartetsschot wordt door de Nederlandsche Ridders in vereeniging met de Batterijen LLOYD, ROGERS en BOLTON de Garde tegemoet geslingerd; doch hoe overstelpend ook, de bataljons blijven avanceeren.

Alleen tracht het rechterechelon door verandering van marschrichting zooveel mogelijk de Batterij KRAHMER te ontwijken, waarvan de uitwerking op de Garde verschrikkelijk is. Officieren van de Brigade COLIN HALKETT getuigden later, zooals door den Kolonel DE BAS op blz. 739 van zijn IIIe Deel, „PRINS FREDERIK DER NEDERLANDEN en Zijn tijd”, wordt aangehaald:

„Major VAN DER SMISSEN (KRAHMER) literally cut lanes through the columns in our front . . . they (the guns) were served most gloriously and their grand metallic bang, bang, bang, bang, with the rushing showers of grape that followed, were the most welcome sounds that ever struck my ears . . .”

Terwijl het aan KRAHMER en BOLTON gelukt om het rechter- en linker-echelon van de Midden-Garde door hun vuur op te houden, dringen intusschen de drie bataljons uit het midden tusschen de stukken van LLOYD door, overschrijden den hollen weg en rukken voort langs den aan deze zijde gelegen breeden hoogterug.

Nu dondert hun WELLINGTON's commando „Stand up Guards” tegen; drie salvo's weerklinken spoedig na elkander en een driehonderdtal onoverwinnelijken storten ontzield ter aarde.

Doodelijk getroffen zijgt ook de Generaal MICHEL neder. FRIANT is reeds vóór den hollen weg door een kogel getroffen, die hem noodzaakte het slagveld te verlaten.

Nog weinige schreden voorwaarts, en de midden bataljons der Garde komen tot staan, zij trachten in linie te deplacieren, waardoor hunne verliezen nog vermeederen, en moeten ten slotte wijken voor den onstuimigen aanval van Lord SALTOUN, die zich onder den uitroep: „Now's the time my boys!” op den vijand stort.

Na een vinnigen strijd wint de Garde echter weer eenig terrein. Door den gezamenlijken aanval van SALTOUN en der Bataljons van MAITLAND wijken de Fransche bataljons. Deels in goede orde marcheerend, deels in verwarring vluchtend, bereiken zij de terreinplooi westwaarts van La Haie Sainte, alwaar zij zich aan den voet der vooruitspringende hoogte weder verzamelen.

Tien minuten later staan de bataljons weer gereed en rukken op nieuw ten aanval, met twee bataljons der Oude-Garde, onder bevel van den Generaal ROGUET, in reserve.

Als de eerste linie van de bataljons der Midden-Garde de kam der voorliggende hoogten reeds weder betreden heeft, een ieder met den eed nog op de lippen van te zullen overwinnen of sneven; als de val van het Britsche centrum nabij schijnt . . . dringt plotseling een sterke Infanterie-colonne van de zijde der Verbondenen met gevelde bajonet en slaande trom voorwaarts. Het is de Generaal CHASSÉ aan het hoofd der Brigade DETMERS, zes bataljons in gesloten colonne.

Langs den linkervleugel der Brigade MAITLAND rukken zij op en werpen zich onder luid gejuich op de Garde, die tot staan komt en keert maakt. Door het kanon van de Batterij KRAHMER, die verder voorwaarts een nieuwe stelling kiest, in de flank beschoten, door het geweervuur van CHASSÉ in den rug bestookt, geraakt de Midden-Garde thans ten tweeden male in verwarring.

ROGUET, deze geheel versche Nederlandsche colonne ziende opdagen, acht den strijd alhier verloren en zal alleen den terugtocht der Midden-Garde mogelijk maken.

De kreet „la Garde recule”, eenig in de Geschiedenis der onoverwinnelijken, weerklinkt als het kleppen der doodsklok over Waterloo's velden.

Hevige ontsteltenis vaart door de gelederen van PEGOT en van DONZELOT, dra ook door die van QUIOT en MARCOGNET.

Aan de zijde der Bondgenooten geeft CHASSÉ's offensief stoot een machtigen prikkel aan het moreel. MAITLAND is mede ten aanval gerukt; de Brunswijkers en de Nassauers zijn met nieuwe veerkracht beziel. Hunne laatste krachten inspannend, winnen ze steeds terrein op de tegenover hen staande troepen.

Nog trachten deze zich staande te houden, doch vruchteloos, ook zij worden in den algemeenen terugtocht medegesleept; zooals HOUSSAYE het uitdrukt . . . . „Sur tout le front de bataille, de la gauche à la droite, le mouvement de recul gagne et se propage avec la rapidité d'une trainée de poudre . . . . .”

NAPOLEON van zijne standplaats nabij Goumont weder naar la Belle Alliance teruggekeerd, ziet de vluchtende afdeelingen en roept smartelijk uit: „*C'est fini.*”

Het succes der Bondgenooten omstreeks acht uur des avonds viel samen met de verovering van Plancenoit door Generaal VON BÜLOW, met den opmarsch der tot het eerste Legerkorps behoorde Brigade VON STEINMETZ nabij Papelotte, en van de dragonders en ulanen van TRESKOW op den linkervleugel der Britsch-Nederlandsche slaglinie.

De Infanterie DURUTTE verwachtte het Korps van GROUCHY; in plaats daarvan werd zij door VON ZIETEN's strijdmacht gefusilleerd.

Toen weerklonk de kreet: „*Nous sommes trahis! Sauve qui peut!*” en begon de vlucht.

Onder het kruisvuur der Engelsche en Pruisische batterijen neergehageld, ging ook hier de wanorde elke beschrijving te boven.

N het Rijks-Museum te Amsterdam bevindt zich het zoo welbekende schilderij: „De Veldslag bij Waterloo”, ontworpen door onzen reeds meer genoemden historieschilder J. W. PIENEMAN.

Het doek, dat ons het stadium van den slag tusschen half acht en acht uur, meer fantastisch dan historisch juist, te aanschouwen geeft, is vooral een hulde aan den ORANJEVORST, die als waardig nazaat uit een geslacht van helden, vuur en staal des vijands met onverschrokkenheid braveerende, zijn edel bloed geplengd heeft op het altaar des Vaderlands en die aan zijn Doorluchtig Stadhuis nieuwe aanspraken gegeven heeft op onze innige dankbaarheid, op onze onwankelbare trouw.

Bij het neerschrijven dezer regelen vermochten wij niet den drang te weerstaan om ons voor een oogenblik als de tolk der Nederlandsche Ridders opwerpende, uit naam van het Korps ook onze eerbiedige hulde te brengen aan den lateren KONING WILLEM DEN TWEEDE, die heldenfiguur, gekroond met de lauweren van Quatre-Bras en van Waterloo. En we hebben vermeend dit niet beter te kunnen doen dan door in ons werk eene reproductie van PIENEMAN's schilderij op te nemen. Tot heden stuitte eene opname van bedoeld kunstwerk altijd op groote technische moeilijkheden. Door de groote welwillendheid van den Directeur van het Rijks Museum te Amsterdam, Jhr. B. W. F. VAN RIEMSDIJK waren wij nochtans in de gelegenheid die bezwaren ten slotte te overwinnen.

Daardoor kan „het Historisch Museum” met rechtmatigen trots wijzen op de eerste heliogravure, welke van het doek vervaardigd werd. Een woord van hartelijken dank zij hier uitgesproken aan den Directeur van Neerland's zoo beroemde Kunstgalerij voor de ons betoonde medewerking, welke wij ook reeds bij de voorbereiding voor het Eeuwfeest van het Korps in zoo ruime mate mochten ondervinden.

Eene toelichting op de bedoelde compositie werd gevonden in de „Beschrijving der schilderijen in 's Rijks Verzameling van Kunstwerken van moderne meesters, in het Paviljoen Welgelegen te Haarlem,” welke collectie zich thans in haar geheel in het Rijks-Museum te Amsterdam bevindt. Zij luidt:

„Men moet zich verbeelden op de hoogte van Mont St. Jean geplaatst te zijn: de straatweg van Brussel is ter linkerzijde van den aanschouwer: het had den geheelen dag geregend en er vertoonden zich nog donkere wolken aan den gezichteinder; *) echter brak tegen dit tijdstip de zon door, hetgeen gelegenheid aanbood, het dichterblijvende met het geschiedkundige te vereenigen, daar de verbonden legers zich als het ware door de zon der overwinning zien beschijnen, terwijl er nog donkere wolken boven de hoofden der Franschen samenpakken. Links achter het huis la Belle Alliance of Schoon Verbond (op de bijgevoegde schets der schilderij gemerkt (56), ziet men den toren van Plancenois (55), waar de Pruisen onder beleid van VORST BLÜCHER (53) en van PRINS FRIEDRICH WILHELM van Pruisen (52), tegen den rechtervleugel der Franschen vechten, terwijl die, onder beleid van den generaal BÜLOW (54), op Plancenois aanrukken. Deze aankomst der Pruisen moest volgens eene vooraf gemaakte bepaling tegen 11 uren op den middag hebben plaats gehad, doch gedurige aanvallen der Franschen maakten haar eerst tegen half acht uren des avonds mogelijk. Een Engelsch officier, met name FREEMANTLE (39), nadert in vollen ren, en geeft, al wuivend met den hoed, den HERTOG VAN WELLINGTON van deze aankomst kennis, welke heugelijke tijding zich als een electricke schok door al de gelederen verspreidt en ieder als met vernieuwden moed bezielt, waarop WELLINGTON den algemeenen aanval langs de geheele linie beveelt.

*) De beschrijving van de weersgesteldheid op den 18^{en} Juni is niet juist. (Noot van den Schrijver.)

DE SLAG BIJ WATERLOO. 18 Juni 1815.

De HERTOG (1) in zijne kleeding stipt met de waarheid overeenkomstig voorgesteld, is gezeten op zijn geliefkoosd paard, „Kopenhagen" genaamd, dat naar het leven is geschilderd. Meer op den voorgrond rechts van WELLINGTON bevindt zich de PRINS VAN ORANJE (2), omtrent dit tijdstip door een geweerkogel in den linkerschouder zwaar gewond, en op eene deur, waarover eene deken is gespreid, met behulp van eenige militairen van onderscheidene wapens, vervoerd wordende. Een officier van gezondheid geeft den PRINS bericht van het aanrukken der pruisische macht bij Plancenois, hetgeen Z. K. H. met zichtbaar genoeg verneemt. Ofschoon pijnlijk gewond, draagt zijn gelaat de sporen van kalmte en onverschrokkenheid, den grooten generaal kenschetsende, die minder op zelfbehoud dan op de eer der overwinning bedacht is. De graaf VAN RHEEDE (40), en lord MARCH (42), vernemen met zichtbare deelneming naar 's PRINSEN toestand. Aan de linkerzijde van WELLINGTON bevinden zich onderscheidene engelsche generaals en hoofdofficieren, als de generaal COOKE (6), kolonel HARVEY (7), kolonel CAMPBELL (8), generaal ALAVA (9), kolonel PONSONBY (10), majoor THORNHILL (11), kolonel COLBORN (12), generaal CONSTANT DE REBECQUE (13), en meer anderen, die reeds allen deelen in de aangename verrassing, door de aangebrachte tijding verspreid, terwijl zij gereed zijn de bevelen van den HERTOG met geestdrift ten uitvoer te brengen.

De marquis van Anglesy (lord UXBRIDGE (3), die kort daarna door een der laatste kogels het rechterbeen verloor) en lord HILL (4), bevinden zich bij den generalen staf. Op den voorgrond, ter rechterzijde van den aanschouwer, ligt de verwonde engelsche kwartiermeester-generaal DE LANCEY (5), in wiens stervend oog men zoowel de vreugde leest, die hij gevoelt op het hooren der tijding van het aanrukken der Pruisen, als de vertroostende zelfvoldoening, van niet overwonnen te sterven. Hij wordt ondersteund door een brunswijkschen soldaat, die met bezorgdheid den zich nevens hem bevindenden geneesheer (1) gadeslaat, wiens weinig hoop gevend gelaat, de naderenden dood van den gekwetste doet vermoeden. Rechts van WELLINGTON bevindt zich zijn adjudant FITSROY SOMERSET (35), wiens paard niet ver van daar onder hem was doodgeschoten en die thans gereed is dat van een dragonder te bestijgen; reeds met den eenen voet in den stijgbeugel, wordt zijn blik onwillekeurig heengewend naar de plaats, waar de tijding van het aanrukken der Pruisen, zoowel als het zwaaien der overwonnen vanen, eene algemeene vreugde in de verbonden legers verspreidt. Meer achterwaarts geeft de generaal EDWARD SOMERSET (41), bevel aan eenigen zijner dragonders den fransche krijgsgevangenen naar Brussel te brengen. Twee dezer schotsche dragonders, met name EWART en STYLES, vertoonen met zichtbare vreugde de veroverde adelaars waarvan de een (nog geheel nieuw) pas door NAPOLEON aan het 105de infanterie-regiment was geschonken, in het streeklend vooruitzicht, dien binnen korten tijd op Brussel's wal geplaatst te zien; terwijl de andere door de woorden Austerlitz, Jena, Wagram enz., als getuige van vroegere overwinningen, thans gescheurd en met het bloed der strijders bemorst, in de hand der Britten wappert. Onder de krijgsgevangenen merkt men inzonderheid op, den generaal CAMBRONNE, die werktuigelijk en als in diepe gedachten verzonken, voortgaat. Nevens hem een vaandeldrager, die door de herhaalde vreugdekreten opgewekt, met smart en gramschap het hem toevertrouwde vaandel in de hand van den overwinnaar ziet; een gedecoreerde grenadier (68), die, naar het schijnt, het verlies zijner wapenen levendig gevoelt, en met weerszin den held bewondert, door wiens wijs beleid en onverschrokken moed, men zegepraalde over zoo vaak gelauwerde en in den strijd vergrijsde krijgers. Overigens is er niet een onder deze gevangenen, die niet een naar zijne omstandigheden geëvenredigden hartstocht uitdrukt.

Op den voorgrond liggen eenige dooden en onder dezen een fourier van de fransche jagers te paard,

in wiens schako men eenige papieren ontdekt, waaronder eene dagorder, om zich te Brussel van levensmiddelen te voorzien. Dit alles is met de waarheid overeenkomstig, daar men heeft opgemerkt, dat er gedurende den slag onderscheidene Franschen voorbij de carrées der geallieerden zijn heengestoven, en achter het leger omrijdende, pogingen deden, om hunne respectieve corpsen te bereiken, hetgeen natuurlijk niet is geschied, zonder dat er hier en daar eenigen werden neergesabeld of doodgeschoten. . . . .

De rest der toelichting laten wij onvermeld; zij behelst enkele woorden aangaande de standplaats van den KEIZER en diens handelingen, waarbij de phantasie van den schilder te zeer gesproken heeft.

De waarde van het doek als historisch kunstproduct wordt evenwel door de minder juiste voorstelling van sommige onderdeelen in het minst niet geschaad; al de portretten, zoowel van Z. K. H. den PRINS VAN ORANJE en Z. D. H. den HERTOG VAN WELLINGTON als van de Generaals en verdere hooggeplaatste officieren, die onder beide aanvoerders dienden, zijn naar het leven geteekend; hierdoor verdient het schilderij zonder de minste twijfel de eereplaats, welke het in het Rijks Museum inneemt.

Eene hierbij op blz. 179 gevoegde schets doet de verschillende op de schilderij voorkomende personen herkennen.

Waar blijft de historieschilder, die de thans beschikbare bronnen en officieele bescheiden van het Krijgsgeschiedkundig Archief bij het Ministerie van Oorlog bezigende, aan de hand van schilders als PIENEMAN en ODEVAERE de veldslagen van Quatre-Bras en Waterloo, geheel Neerland ter eere, naar waarheid penseelt.

Met ontblooten hoofde zien wij den Britsch-Nederlandschen Opperbevelhebber uit den zadel zijne bevelen geven.

Ziende, dat de Brigades ADAM en CHASSE voorwaarts schrijden, gelast hij aan Lord UXBRIDGE om tot de vervolging mede te werken en de vijandelijke ruitery te beletten de Garde te hulp te komen.

Het volgende oogenblik zal de HERTOG zijn steek hoog in de lucht verheffen en daarmede het sein geven tot eene algemeene beweging voorwaarts. Veertigduizend krijgers, met den Britschen Generalissimus aan het hoofd, vallen als een stortvloed in de vallei en overstroomden weldra het plateau ter overzijde. Niets is meer in staat die geweldige massa te stuiten.

In galop rijdt WELLINGTON onder een hagelbui van kogels, door de Bataljons van ADAM om deze tegen de carrés der Oude Garde bij la Belle Alliance aan te voeren. Reeds treedt de schemering in, maar nog geeft de tegenstander geen kamp.

De Brigade STEINMETZ, krachtig door de ruitery van VON RÖDER en door enkele afdelingen van SAKSEN-WEIMAR ondersteund, rukt voort, de Franschen in de richting van Plancenoit voor zich uitdrijvende.

Tusschen de beide straatwegen volgen de Britsche Batterijen GARDINER, ROSS, BEAN en ROGERS de Rijdende Artillerie van KRAHMER. De Brigade d'AUBREMÉ rukt mede voorwaarts,

DE SLAC BIJ WATERLOO DOOR J. W. PIENEMAN.

Verklaring.

1. De Hertog van Wellington.	18. Kapt. Aberson.	36. Adj. Croquenbourg.	54. Gen. Bülow.
2. De Prins van Oranje.	19. Br. Maj. Roepel.	37. Adj. Ampt.	55. Plancenois.
3. Lord Uxbridge (Marquis of Anglesy).	20. Bat. van Lt.-Kol. l'Honneux.	38. Gen. Trip.	56. De hoeve la Belle Alliance.
4. Lord Hill.	21. Kol. Detmers.	39. Kol. Freemantle.	57. Eene batterij door de Engelschen hernomen.
5. Kwartiermeester-Generaal De Lancey.	22. Kol. Speelman.	40. Graaf van Rheede.	58. Napoleon.
6. Maj. Gen. Cooke.	23. Maj. van der Smissen.	41. Gen. Edward Somerset.	59. Jérôme Napoleon.
7. Kol. Harvey.	24. Luit.-Kol. Tielen.	42. Lord March.	60. Lefebvre-Desnouettes.
8. Kol. Campbell.	25. Luit.-Kol. Boreel.	43. Kol. Denis Pack.	61. De hoogte voor de hoeve la Belle Alliance.
9. Gen. Alava.	26. Gen. Chassé.	44. Adj. van Hooff.	62. Graaf d'Erlon.
10. Kol. Ponsonby.	27. Gen. Wood.	45. Kol. J. van de Leur.	63. Gen. Michel.
11. Maj. Thornhill.	28. Gen. van Merlen. (†)	46. Kol. Baring.	64. Maarschalk Ney.
12. Kol. Colborn.	29. Gen. graaf van Alten.	47. Brunswijksche soldaten.	65. Graaf Lobau.
13. Gen. Constant de Rebecque.	30. Observatorium.	48. Kol. Gordon (gewond).	66. Gen. G. Jaquinot.
14. Gen. Eley.	31. Gen. Halkett.	49. Kol. Ompteda.	67. Vathier de St. Alphonse.
15. Kol. Aberson.	32. Kol. Harris.	50. Adj. Du Caylar.	68. Fransche krijgsgevangenen van de garde.
16. Gen.-Maj. d'Aubremé.	33. Adj. Constant de Rebecque.	51. Hoeve la Haye Sainte.	69. Gen. Cambronne."
17. Engelsch geneesheer.	34. Plaats waar de Prins van Oranje gewond werd.	52. Prins Friedrich Wilhelm van Pruissen.	
	35. Adj. Fitzroy Somerset.	53. Vorst Blücher.	

(†) Deze was in dit gevechtsmoment reeds gesneveld. Noot van den Schrijver.

onmiddellijk achter de bataljons van DU PLAT. La Haie Sainte wordt veroverd. Aan gene zijde der hoeve nemen de batterijen op nieuw stelling en zenden de overijld terugtrekkende massa's hun doodend lood achterna.

Ook Goumont wordt verlaten; de Escadrons van VIVIAN, VAN DE LEUR, de huzaren van BOREEL, het Nederlandsche lichte 4^e, de Zuid-Nederlandsche huzaren N°. 8 enz. houwen op de vluchtenden in. Onder het vuur der vijandelijke Artillerie, die zich nog in hare positie handhaaft, dringt nu alles naar la Belle Alliance. De Pruisen van VON BÜLOW maken zich stormenderhand meester van Plancenoit en werpen zich op de flank van het vluchtende leger.

Nog houden de laatste bataljons der Oude Garde stand. Als NAPOLEON echter ziet, dat de carrés aan beide zijden dreigen overvleugeld te worden, rechts door de Pruisen, links door de Engelschen, geeft hij bevel tot den terugtocht.

Onverwonen verlaat de Garde het slagveld, den KEIZER met zich voerende.

Maar niet lang duurt het, of ook zij wordt medegesleept in de schromelijke verwarring.

NAPOLEON ten volle op de overwinning vertrouwende, heeft verzuimd een terugtochtsweg en een verzamelaarsplaats voor het leger, in geval van nederlaag aan te wijzen.

In bandelooze massa's stuiven de Franschen voort naar alle richtingen. NAPOLEON door den stroom meegesleurd, bereikt, gescheiden van zijne getrouwen, op zijn schuimend ros, te een uur na middernacht het dorp Frasnes, rust hier eenige uren en rijdt dan weder naar Charleroi. Van hier neemt hij den weg over Philippeville en komt in den namiddag van den 20sten te Laon, van waar het bekende bulletin, omtrent de overwinning van Ligny en de nederlaag van Waterloo dagteekent.

Drie etmalen na het bloedig drama verschijnt de KEIZER weder binnen de muren van Parijs.

Tusschen le Caillou en Maison du Roi heeft de ontmoeting plaats gehad tusschen den HERTOG VAN WELLINGTON, den Maarschalk BLÜCHER en den Generaal VON BÜLOW, van hunne staven vergezeld.

Het Pruisische leger, dat de minste vermoedenissen doorstaan heeft, neemt onverwijld de vervolging van het geslagen leger op zich.

Den vijand geen oogenblik van verpoozing gunnende, werpt BLÜCHER zich op hem en plukt door zijn krachtadig optreden alle vruchten van de overwinning. In volslagen ontbinding keert het treurig overschot van die fiere heldenschaar binnen Frankrijk's landpalen weder.

E opkomende maan schoot hare zilveren stralen neder over Waterloo's dreven en verlichtte een tooneel, dat thans slechts vrede en rust ademend, weinige uren te voren nog het beeld was van een bloedigen strijd. Ginds verdwenen achter de heuvelen de laatste restes van het geslagen Fransche leger, nu in vollen aftocht.

De HERTOG VAN WELLINGTON, die vanaf eene hoogte in de nabijheid van Maison du Roi dien aftocht had gadeslagen, had reeds zijne nadere bevelen gegeven; de troepen, dood vermoeid van den meer dan acht lange uren volgehouden strijd, zouden ter plaatse, waar zij zich bevonden, de bivaks betrekken. Zelf was de HERTOG, van zijnen staf en door Generaal DE CONSTANT REBECQUE vergezeld, naar het hoofdkwartier te Waterloo wedergekeerd. Uitbundige toejuichingen, heerlijke zegeliederen hadden hem op zijnen weg derwaarts tegengeklonken.

Hoog vlamden de bivakvuren, daaromheen in diepen slaap uitgestrekt lagen de afgematte strijders, droomend van zonnig krijgsgeluk . . . soms ook door akelig wilde visioenen wakker geschrikt: beeld van den beminden krijgsmakker door vijandelijk lood geveld.

Oorlog! Wel zijt gij eene mengeling van vreugd met ondeelbare smart, met diepen rouw. Gij die den oorlog schuwt, verfoeit — en misschien met recht — gij laat uwen blik slechts glijden langs die tooneelen van kommer en ellende; hunne spookverschijningen houden u bekneld en beletten u elders te zien.

Want er is heil ook in den oorlog, die de edelste deugden in den mensch tot ontwikkeling brengt. Geen oorlog die niet door belangrijken vooruitgang wordt gevolgd!

Beseft gij dan niet welke heerlijke gevoelens die mannen bezielde, die daar ter neder lagen in het bewustzijn den vaderlandschen bodem te hebben verdedigd tegen vreemd geweld, te hebben bevrijd van vreemde overheersching! Begrijpt ge niet hoe de Fransche dichter waarheid sprak, toen hij uitriep: „les feux de l'aurore ne sont pas si doux que les premiers regards de la gloire.”

In eerste linie was tusschen Maison du Roi en het bois de Callois de Brigade DETMERS der 3^e Nederlandsche Divisie gelegerd; te Rossomme bevond zich de Brigade ADAM met de Batterij KRAHMER; de Nederlandsche ruitery, waarbij thans ook het Regiment Lichte Dragonders N°. 5 en de Huzaren N°. 8 waren aangesloten, lag in het bois de Callois in de nabijheid van de Dragonders van VAN DE LEUR. Het eerste Bataljon NASSAU overnachtte te Goumont. Achter deze hoeve had de Brigade d'AUBREME het bivak betrokken; een eindweegs verder nabij den windmolen achter het dorp Mont St.-Jean legerde de Batterij PETER, terwijl BIJLEVELD zich met zijne batterij Oostwaarts van den straatweg nabij het dorp Waterloo bevond. Den volgenden dag begaf hij zich naar Brussel om de geleden schade te herstellen.

De bataljons der Brigade VAN BYLANDT hadden hunne bivakplaatsen langs den rand van het Soniënbosch, Oostwaarts van den straatweg, de Brigade van den HERTOG VAN SAKSEN-WEIMAR aan den landweg naar Ohain.

De Detachementen dier Brigade, welke de Pruisen naar Plancenoit waren gevolgd, brachten aldaar den nacht door, gedeeltelijk in oordbivaks.

De Generaal CHASSÉ, die op last van den HERTOG VAN WELLINGTON voorloopig den PRINS VAN ORANJE had vervangen als Bevelhebber der eerste Nederlandsche Afdeeling, bestaande uit de Tweede en Derde, zoomede de Cavalerie-Divisie, legerde zich met zijnen Staf dicht bij de Brigade DETMERS: een boomgaard strekte hem tot bivakplaats.

Het gros der Engelsche troepen bivakkeerde in de stelling, die de Franschen 's morgens hadden bezet; de Brigade VIVIAN, die het verst zuidwaarts vooruitgeschoven was, bracht den nacht door in de nabijheid van de hoeve d'Elencourt.

De 12-ponder batterijen van de Kapiteins DUBOIS en SEVERIJNS, benevens het Artillerie-Reservepark der Nederlandsche troepen, waren in den avond van den 18^{den} Juni op marsch van Brussel naar Antwerpen en keerden eerst op 19 Juni naar het leger terug. Onbegrijpelijkerwijze had de Commandant der Artillerie te Velde, die reeds in den morgen van den 17^{den} van den PRINS VAN ORANJE de order had ontvangen om bovenvermelde afdeelingen naar Ixelles te doen oprukken, aan dezen last geen gevolg gegeven, doch bleef nadere bevelen afwachten. Het gevolg van deze nalatigheid was, dat de reserve zich niet voor den 22sten weder bij het leger kon aansluiten.

Te ruim elf uren was de HERTOG VAN WELLINGTON weer te Waterloo teruggekeerd en vaardigde onmiddellijk zijne bevelen uit, voor de operatiën van den volgenden dag. Nivelles werd daarbij als verzamelplaats der Nederlandsche troepen aangewezen.

Dienovereenkomstig deed ook de Generaal DE CONSTANT REBECQUE zoowel aan PRINS FREDERIK als aan de Divisie-Commandanten de vereischte dispositiën toekomen.

Lang voor het aanbreken van den morgen zat de volijverige Chef van den Staf weder in den zadel om zich persoonlijk van den toestand van den PRINS te gaan overtuigen. Deze was na zijne verwonding op eene geïmproviseerde draagbaar, waarop wij Z. K. H. op onze gravure zien rusten, achter de slaglinie gevoerd. Een viertal Nassauers had hier den kostbaren last van 's PRINSEN Adjudanten overgenomen en naar de herberg „Jean de Nivelles” vervoerd, waar het eerste verband gelegd werd.

Laat in den avond vertrok de PRINS per rijtuig naar Brussel en omstreeks half twee 's nachts werd het Koninklijk Paleis in het Park bereikt. Na opnieuw te zijn verbonden, deelde de PRINS, alvorens te gaan rusten, met enkele regels de voorvallen van den dag aan zijne ouders mede; daarna sliep hij doodvermoeid in.

De PRINS sluimerde nog, toen de Generaal DE CONSTANT REBECQUE zich ten Paleize vervoegde; dien tijd maakte zich zijn Chef van den Staf ten nutte om den KONING de mededeeling te doen van het schitterende aandeel door den PRINS VAN ORANJE aan den slag genomen en Z. M. tevens van den toestand zijns oud-leerlings op de hoogte te brengen.

Ook schreef de Generaal enkele letteren aan zijne echtgenoot, waarin hij o. m. verhaalde, dat een groot aantal krijgsgevangenen en honderd stukken geschut in onze handen waren.

Weinig tijds nadat de Generaal zich aan het Koninklijk Paleis had aangemeld, ontving de PRINS ook reeds een bezoek van den HERTOG VAN WELLINGTON, die met enkele woorden aan KONING WILLEM zijne gelukwenschen toezond.

Voorts trof de opperbevelhebber in Brussel de noodige schikkingen voor de verpleging der troepen. Nog in het hoofdkwartier te Waterloo had de HERTOG zijn rapport over den slag samengesteld en aan Lord BATHURST en Neerland's KONING doen toekomen. Bedoeld Verslag werd in de Buitengewone Nederlandsche Staatscourant van 24 Juni 1815 opgenomen. Onder hen, die zich in 't bijzonder door dapperheid en beleid hadden onderscheiden, vermeldde de HERTOG in de eerste plaats Zijne Koninklijke Hoogheid den PRINS VAN ORANJE.

Op den avond na den Veldslag had de Britsche Generalissimus reeds aan Baron VAN DER CAPELLEN verzocht om den KONING zijne gelukwenschen aan te bieden en ZIJNE MAJESTEIT mede te deelen, „*qu'il ne pourrait assez louer la valeur des troupes et ne trouvait pas d'éloges assez grands pour le PRINCE d'ORANGE, qui avait si bien dirigé tous les mouvements pendant toute la journée du 18, qu'il n'avait pas en besoin de lui envoyer d'ordres.*”

Den volgenden dag, 20 Juni, betuigde de HERTOG uit het hoofdkwartier te Nivelles bij Generale order zijne tevredenheid aan de troepen over hun gedrag in den roemvollen strijd bij Waterloo.

Van zijn kant wenschte KONING WILLEM dien dag den HERTOG in de meest eervolle bewoordingen geluk met zijne behaalde overwinning.

Twée dagen later zond de PRINS VAN ORANJE zijn Legerrapport aan den KONING. Dit rapport vinden wij in zijn geheel vermeld op blz. 328 van het werk van Dr. BOSSCHA: „Het leven van WILLEM DEN TWEDE.” In dit rapport worden verscheidene hoofd-officieren vermeld, die zich bijzonder onderscheiden hebben; onder hen treffen wij ook de Rijdende Artillerie aan.

In het rapport van den Generaal CHASSÉ vinden wij den naam van den Oud-Rijder A. C. Baron VAN DELEN eervol vermeld.

Groot waren de verliezen, die beide legers aan dooden en gewonden hadden geleden; zij getuigden van den moed en de volharding, waarmede gestreden was.

Ruim 50000 strijders hadden de aarde met hun bloed gedrenkt. Van de 17729 Nederlanders die aan den Veldslag hadden deelgenomen, werden 3130 buiten gevecht gesteld zijnde $\pm 18\%$.

Dat de Rijdende Artillerie niet gespaard was, zagen wij reeds uit de gedetailleerde opgaven, hiervoren vermeld.

Het geheele verlies der Nederlandsche Artillerie op 16, 17 en 18 Juni bedroeg:

1 officier (de Kapitein STEVENART) die gesneuveld was; 2 officieren (de Majoor VAN OPSTALL, de Luitenants RUIJSCH VAN COEVORDEN, VAN DE WAL, WASSEROT DE VINCY, DIBBETZ, VAN GALEN en SPRENGERS) die gewond waren; 72 onderofficieren en manschappen die gesneuveld en 123 die gekwetst werden.

Eerst later bleek, hoe veel de verliezen aan Materieel bij den vijand bedragen hadden; reeds op den 18^{den} Juni waren 122 kanonnen en 343 voertuigen den overwinnaar in handen gevallen.

In het geheel bedroegen die verliezen aan Fransche zijde meer dan 200 kanonnen met het geheele daarbij behorende reserve- en munitiepark, den geheelen legertros en de reiskoets des KEIZER's.

Op den avond van den slag bevonden zich 5000 Franschen als gevangenen in handen der Bondgenooten.

De in den reiswagen van NAPOLEON gevonden voorwerpen o.a.: enkele kleedingstukken en ordeteekenen, een degen en een veld-cantine werden door VORST BLÜCHER bestemd tot geschenken voor verschillende Vorstelijke personen. Zoo werd de wapenverzameling van den PRINS-REGENT VAN GROOT-BRITTANNIË door hem verrijkt met een paar sporen van den KEIZER.

IN den morgen van den 19^{den} Juni stelden zich al de Nederlandsche troepen, behalve de reservebatterijen en het reservepark der 1^e en 2^e Divisie, in de richting van Nivelles in beweging. Deze plaats werd echter niet bereikt, daar bij nadere order van het Grootte Hoofdkwartier, Bois Seigneur Isaac als eerste nieuwe standplaats was aangewezen. Alhier betrokken de Divisiën hare bivaks. In den namiddag verscheen ook de Legerafdeeling van PRINS FREDERIK, welke mede op genoemde plaats gedirigeerd was; haar artillerie-reservepark was echter te Hal achtergebleven.

De Generaals DE PERPONCHER, CHASSÉ en TRIP maakten onmiddellijk hunne opwachting bij den PRINS en van hen vernam Z. K. H. de eerste bijzonderheden nopens den slag bij Waterloo.

Na een kort oponthoud begaf PRINS FREDERIK zich naar Nivelles.

In het „Korte Relas” van den Kapitein PETTER, overeenkomende met andere officieele verslagen (Krg. Archief), lezen wij aangaande den afmarsch zijner Batterij uit het Bivak van Waterloo:

„ . . . des anderen daags s'morgens zijnde den 19 Juny, ontving ik order om met mijne Batterij de Cavallerie, den weg nemende naar Nivelles, te volgen, en vervolgens naar Bois Seigneur Isaac, alwaar de geheele Cavie zich vereenigde en vervolgens hunne mouvemeten heb gevolgd.”

Na in het bivak van Bois Seigneur Isaac een allerellendigsten nacht te hebben doorgebracht, trok het Nederlandsche leger in vereeniging met de Britsche troepen, en voorafgegaan door de Pruisische Korpsen onder VORST BLÜCHER, op Binche; den 21sten bereikte men de grenzen van Frankrijk, welke op verschillende punten werden overschreden. Twee dagen later had tusschen den Engelschen en den Pruisischen Veldmaarschalk eene samenkomst plaats te Catillon, waarop de verdere operatiën geregeld werden. Langs den rechteroever der Oise zou over Compiègne tegen Parijs worden opgerukt, terwijl in de richting van Laon, het aangewezen verzamelpunt voor het terugtrekkende Fransche leger, slechts enkele detachementen Cavalerie zouden worden afgezonden.

Mocht de vijand al enkele troepenafdeelingen in deze plaats verzameld hebben, men zou zich hierdoor niet laten binden, doch in snelle marschen met de hoofdmacht op Frankrijk's hoofdstad aanrukken.

HET I^e IIIe en IVe Pruisische Korps, onder de bevelen van BLÜCHER, waren voor dit doel aangewezen; het IIe werd voor het belegeren der in het Noordoosten van Frankrijk gelegen vestingen bestemd.

Ook van het Engelsch-Nederlandsche Leger, dat voor het grootste gedeelte den rechtervleugel vormend, zich mede in de richting van Parijs in beweging stelde, waren sommige onderdeelen voor de berenning en het in bezit nemen van enkele vestingen afgezonderd.

De samenstelling van WELLINGTON's strijdmacht had inmiddels eenige verandering ondergaan.

Het I^e Korps, vroeger aangevoerd door den PRINS VAN ORANJE, stond thans onder den Engelschen Generaal BYNG, terwijl PRINS FREDERIK DER NEDERLANDEN belast was met het Opperbevel over al de Nederlandsche troepen. Deze bleven verdeeld in twee Afdeelingen: de I^e, aangevoerd door den Luitenant-Generaal CHASSÉ, bestond uit de 2e en 3e Nederlandsche Divisie en eene Brigade Cavalerie onder den Generaal-Majoor TRIP, samengesteld uit 2 Regimenten Karabiniers, het Regiment Huzaren N°. 6 en de halve Batterij Rijdende Artillerie PETTER. De IIe, onder de directe leiding van den Vorstelijken Opperbevelhebber, bestond uit de Indiaansche Brigade, de 1^e Divisie en eene Brigade Cavalerie onder den Generaal-Majoor GHIGNY; zij was samengesteld uit de Regimenten Lichte Dragonders No. 4 en 5, Huzaren No. 8 en de halve Batterij Rijdende Artillerie GEY VAN PITTIUS. De groote Staf van beide Nederlandsche Afdeelingen verwisselde; de Officieren van de 2^e Afdeeling — behalve de Adjudanten — gingen naar CHASSE en omgekeerd.

Mede werden onder de bevelen van den PRINS gesteld het 2^e Regiment van Nassau-Usingen met het 1^e Regiment van Nassau, die tot eene Divisie onder de bevelen van den Generaal VON KRUZE vereenigd werden. Daarentegen gingen het bataljon Infanterie van linie N°. 2 en het bataljon Nationale Militie N°. 10 van de 3e Divisie naar de 2e Divisie DE PERPONCHER over. Bij deze Divisie werd later ingedeeld de Batterij Voet-Artillerie van den Kapitein KAEMPFER welke van Antwerpen in opmarsch was. De batterij à 12 $\frac{1}{2}$ van den Kapitein DU BOIS kreeg Mons tot bestemming, op welke plaats eveneens het groot reserve-park gedirigeerd werd; dit ontving order om bij de IIe Afdeeling te blijven, terwijl het reservepark, onder den Kapitein BUNNIK, dat tot de IIe Afdeeling behoord had, van nu af de I^e zoude volgen.

De I^e Nederlandsche Afdeeling rukte met het Engelsche Leger voorwaarts, de IIe Afdeeling werd meer bepaaldelijk bestemd voor de nevenoperatiën tegen de Noordelijke vestingen.

Volgens VON LÖBEN SELS „Bijdragen tot de Krijgsgeschiedenis van NAPOLEON BONAPARTE" IVe Deel blz. 692 had de 2^e Nederlandsche Divisie tijdens de eerste dagen van den opmarsch geen ander geschut bij zich dan de sectie van den Luitenant

„WINZINGER”. De Batterij BIJLEVELD n.l. die 's avonds van den 18^{den} Juni tamelijk veel geleden had door de plaats gehad hebbende verwarring bij de reserve, had eenigen tijd noodig om zich te herstellen.

Ook VAN SYPESTEIN en de Kolonel DE BAS zijn van hetzelfde gevoelen. De Kolonel DE BAS wijst Brussel als het punt aan, waarheen de Batterij zich in den morgen van den 19^{en} Juni op marsch begaf.

In BIJLEVELD's Dagboek vinden wij aangaande dit punt niets vermeld.

Wij lezen daar:

„Na de bataille van den 18^e marcheerden wij op Parijs en hadden verders geene gevechten meer, en na omtrent twaalf dagen in het bosch van Boulogne gebivaqueerd geweest te zijn, kwaamen wij in de cantonnementen, waartoe ik met de Batterij Rijdende Artillerie te *Eaubonne* in de valey van Montmorency mijne bestemming kreeg, zijnde twee uren van Parijs.

Uit het vorenstaande zou men kunnen opmaken dat de Batterij BIJLEVELD onmiddellijk op den 19^{den} Juni het hoofdleger volgde. Toch blijkt, volgens den Kolonel DE BAS, uit meerdere officieële en officieuze stukken, dat de Batterij zich werkelijk eerst op den 28sten Juni te Roye weder bij de 2^e Nederlandsche Divisie voegde en toen verder mede naar Parijs marcheerde. Daar er gedurende de afwezigheid van de Batterij niet veel kans was op gevechten, schijnt ons dit punt echter van minder belang.

De operatiën nu van de Verbonden Legers namen op den 24sten Augustus een aanvang. Op dienzelfden dag vermeesterde de Engelsche Divisie COLVILLE de vesting Kamerijk. Twee dagen later trokken de Franschen van Laon op Soissons terug.

Den 26sten Juni aanvaardde GROUCHY te Rheims het opperbevel over het geheele Fransche Leger, hetwelk hem door het Voorloopig Bestuur was opgedragen.

Den 22sten t. v. had NAPOLEON, door de omstandigheden genoodzaakt, afstand van den troon gedaan. „*Ma vie politique est terminée*”, heette het in dat staatsstuk, „*et je proclame mon fils, sous le titre de NAPOLEON II, empereur des Français . . .*” Op die voorwaarde werd echter geen acht geslagen; de beide Kamers benoemden eene Commissie van vijf leden als voorloopig Bestuur. De Minister FOUCHÉ nam de leiding der zaken.

Op den 26sten Juni sloeg een gedeelte van het Britsch-Nederlandsche Leger, met den HERTOG VAN WELLINGTON aan het hoofd, het beleg voor Péronne, eene krijgsverrichting welke nieuwe lauweren wond om den naam van het Korps Rijdende Artillerie.

Het was de halve Batterij PETTER, welke zich bij deze gelegenheid ten zeerste wist te onderscheiden: op 300 pas afstands van de vesting verwijderd, kwam PETTER op last van den HERTOG met zijne stukken tegenover het werk, dat de voorstad op den rechter rivieroever dekte in positie en wist door een juist gericht vuur weldra den ingang te forceeren. Nu ging de Britsche Garde-Brigade van MAITLAND tot de bestorming over: van een en ander was eene spoedige overgave der vesting het gevolg.

P zeer lofwaardige wijze werd in het bijzonder melding gemaakt van den 1ste Luitenant REINTJES VAN VEERSSEN. In de „Bewijsstukken” toch betreffende de inname van Péronne, waarvan wij reeds op blz. 76 gewag maakten, lezen wij:

„Het was volgens de navolgende certificaten dat REINTJES VAN VEERSSEN, eerste luitenant der Rijdende Artillerie, die met zelf te pointeeren de barrières der vesting Péronne open schoot, op liet stijgen de voorstad Vive la Force innam, zich in batterij voor de ophaalbrug van Péronne la Pucelle stelde, waarna de overgave volgde, en waar van de Engelsche Generaal HILL, in zijn rapport aan Generaal WELLINGTON, zijne tevredenheid over de Nederlandsche Artillerie te kennen gaf.”

Bedoelde certificaten zijn onderteekend door den Majoor A. PETTER en eenige gegradueerden en minderen, die bij de inname tegenwoordig waren.

In het eerste certificaat staat vermeld:

„De ondergeteekende, Majoor bij het Korps Rijdende Artillerie certificeerd mits dezen, dat de Heer REINTJES VAN VEERSSEN, eerste Luitenant in hetzelfde Korps, gedurende den veldtocht van den jaare 1815 zich als een braaf officier heeft gedragen, dat hij in de bataille van den 18^{den} Juny bij Waterloo als een dapper officier zich van zijn plicht heeft gekweten, en bij de inname van de vesting Péronne veel tot de schielijke overgave der vesting heeft gecontribueerd, waarvoor hij de achting van al zijne superieuren verdiend en verworven heeft.”

Terwijl een ander luidt:

„Wij ondergeteekenden, onderofficieren enz., der 1ste kompagnie van het Korps Rijdende Artillerie certificeeren mits deze, dat de Heer WILLEM REIJNTJES VAN VEERSSEN, 1ste Luitenant van voornoemden Kompagnie, zich in de bataille op den 15^{den} en 18^{den} Juny 1815 als een dapper officier heeft gedragen, en ons met alle ijver en vlijt heeft aangemoedigd.

Het was ook van dat gevolg, dat de voornoemde luitenant zelf door pointeeren van zijn geschut de poorten der vesting Péronne heeft opengeschooten, waarna de overgave der stad onmiddellijk volgde.”

(Get.) W. VAN DEN HELDEN, Wachtmeester.

S. KRUITWEG, Korporaal.

T. VAN WIJK, „

A. A. IJPEY, 1ste Kanonnier.

Inderdaad vestigde de Engelsche Generaal HILL in zijn rapport aan den HERTOG VAN WELLINGTON de aandacht op het uitstekend gedrag der batterij; woordelijk heette het daarin:

„The troops upon this occasion behaved remarkably well and I have great pleasure in reporting the good conduct of a battery of Artillery of the troop of the Netherlands.”

Naar aanleiding hiervan maakte ook zijnerzijds de Britsche Opperbevelhebber in diens verslag aan den KONING en in zijne rapporten aan Lord BATHURST op eervolle wijze melding van PETTER's optreden; eerst bedoeld rapport werd opgenomen in de Staatscourant van 4 Juli 1815.

In het geheim daartoe door FOUCHE aangespoord, rukte WELLINGTON nu met den meesten spoed op Parijs aan. NAPOLEON had, door het Voorloopig Bestuur gedrongen, Frankrijk verlaten, nadat hem de gunst geweigerd was om zich als Generaal aan het hoofd der troepen te stellen en hem daardoor, zooals de KEIZER zich had uitgedrukt, de gelegenheid te verschaffen om Frankrijk te redden.

Ook BLÜCHERS leger bewoog zich met snelle marschen; den 29sten kwam het in den omtrek van Frankrijk's hoofdstad, passeerde den 1sten Juli de Seine en bedreigde de stad aan de Zuidzijde. Dienzelfden dag losten reeds de Nederlandsche troepen verschillende posten der Pruisen rondom Parijs af.

Den 3^{den} Juli teekende het Voorloopig Bestuur en de Chef van het Fransche leger te Saint-Cloud met den HERTOG VAN WELLINGTON en den Veldmaarschalk BLÜCHER een militaire conventie, waarin o. m. bepaald werd, dat het Fransche Leger Parijs verlaten en achter de Loire terugtrekken zou.

Den 7^{den} Juli rukten WELLINGTON en BLÜCHER aan het hoofd hunner troepen Parijs binnen en den volgenden dag deed LODEWIJK XVIII weder als Koning van Frankrijk zijn intocht in de hoofdstad.

Inmiddels had de IIe Nederlandsche Afdeeling zijne operatiën tegen de strategische punten in het Noorden van Frankrijk voortgezet. Den 23sten Juni was de hoofdmacht naar Le Quesnoy vooruitgeschoven, terwijl de 2 Regimenten Nassausche troepen in de richting van Valenciennes waren opgerukt.

Eerstgenoemde vesting werd den 26sten krachtdadig beschoten door de bij de Divisiën ingedeelde Voet-batterijen, zoomede door de halve Rijdende Batterij GEY VAN PITTIUS. Reeds 3 dagen later gaf de stad zich over. Daarna werd het beleg geslagen voor Valenciennes; meer in het bijzonder werd deze operatie opgedragen aan de 1^e Divisie STEDMAN. De Regimenten Nassauers waren hierbij niet tegenwoordig, zij hadden den 24sten den last ontvangen om zich bij de 1^e Afdeeling te vervoegen.

Door de zorg van den Commandant der Artillerie te Velde, die den 22sten bij het hoofdkwartier te Bavay was aangekomen, waren voor de belegering verschillende stukken uit le Quesnoy aangevoerd. Den 30sten Juni werden zij aan beide oevers der Schelde in batterij gebracht. Aan de Brigade GHIGNY in vereeniging met de halve Batterij GEY werd de verkenning der omstreken opgedragen. Eerst den 20sten Juli gaf de vesting zich over. De troepen betrokken daarop betere kantonnementen.

Het hoofdkwartier van PRINS FREDERIK bleef voorloopig te Curgies.

Van af den 7^{den} Juli waren de Nederlandsche troepen der 1^e Afdeeling in het Bois de Boulogne gelegerd, alwaar zij, zooals wij uit BIJLEVELD's Dagboek zagen, 12 dagen in bivak bleven. Op den 18^{den} Juli — het groote hoofdkwartier was toen te Parijs — werden de troepen ingekwartierd. De onderdeelen van het Korps kregen de navolgende standplaatsen:

2e Divisie DE PERPONCHER te St. Leu Tavernay.

3e „ CHASSÉ te Montmorency.

4e „ VON KRUIZE te Auteuil en Passy.

Brigade Cavallerie TRIP te Francoville.

Reserve-Park te Soissy.

De 1e Luitenant „WINZINGER" keerde den 19e Juli naar het Korps terug.

INMIDDELS was de PRINS VAN ORANJE, alhoewel nog niet geheel van zijne wonden genezen, den 16^{den} Juli te Parijs aangekomen en had weder het Opperbevel over de Nederlandsche troepen aanvaard. In verband daarmede keerde ook de Generaal DE CONSTANT REBECQUE den 23sten d. a. v. uit het hoofdkwartier van PRINS FREDERIK te Curgies in de hoofdstad terug. Den dag nadien werd eene groote Revue gehouden voor den KEIZER VAN RUSLAND, die vergezeld was van den KEIZER VAN OOSTENRIJK en den KONING VAN PRUISEN; al de onder de bevelen van WELLINGTON staande troepen namen hieraan deel.

Het was een tijdperk van verademing, dat nu voor de troepen intrad. Met het herstel van het Vorstenhuis op den Franschen troon en de gevangenneming van NAPOLEON, wiens geheele familie op straffe des doods buiten het grondgebied van den Staat gebannen werd, was het doel des oorlogs bereikt. Wel duurde het nog tot den 20sten November 1815 aler de tweede Vrede van Parijs tot stand kwam, waarbij bepaald werd, dat een leger van 150000 man Bondgenootschappelijke troepen voor ten hoogste vijf jaren op Frankrijk's kosten de Noordelijke en Oostelijke grenzen van het Rijk zoude bezet houden; wel konden toen eerst de Nederlandsche afdeelingen, die geen deel aan deze bezetting namen, naar het Vaderland terugkeeren, doch de maanden, welke tot dat tijdstip nog moesten verlopen, gingen in kalmte en rust voorbij. Bijzonderheden kenmerkten dat verblijf niet, ten ware het dat wij zouden willen wijzen op den gezondheidstoestand, die als gewoonlijk na een veldtocht veel te wenschen overliet, op de pestziekte, gevreesde gezellin van het zwaard des oorlogs, welke ook onder de Nederlandsche troepen hare slachtoffers maakte. En we zouden dan ook niet langer bij deze periode verwijlen, indien niet één datum daarvan ook in de Geschiedenis van ons Korps met gulden letteren geschreven stond.

Het was den 30sten Juli.

Reeds vroeg in den morgen stonden de Nederlandsche troepen van WELLINGTON's leger geschaard op den straatweg tusschen St.-Dénis en Epinay.

Eene schitterende militaire plechtigheid stond gehouden te worden; voor het eerst zoude het Z. M. DEN KONING behagen, uitvoering te geven aan de Wet van den 30sten April, waarvan de afkondiging alléén reeds weinige maanden te voren de troepen in verrukking had gebracht. Velen hadden zich in den afgelopen Veldtocht door het bedrijven van uitstekende daden van *Moed, Belid en Trouw* eene onderscheiding waardig gemaakt; het Vorstelijk woord van den 18^{den} Juli 1815 N°. 68 beloonde die dapperen.

Den luister van het kruis vestigde Z. M. KONING WILLEM door de „*eerste decoratiën te schenken aan de Veldheeren en Krijgsliden wier beleid en moed het grondgebied der Nederlanden verlost, en den algemeenen vijand op eene onherstelbare wijze vernederd hebben.*”

Den PRINS VAN ORANJE, den HERTOG VAN WELLINGTON en VORST BLÜCHER werden het Grootkruis der Militaire Willemsorde toegekend.

Aan den Held van Quatre-Bras en Waterloo zoude het gegeven zijn, de overige toegekende eereteekenen, 80 in getal, uit te reiken. Het breed oranje-blauwe lint en het groot byou der orde sierde den Vorstenzoon, toen hij op den morgen van den 30sten Juli voor het front der Nederlandsche troepen verscheen en hen in de Hollandsche taal toesprekende, er aan herinnerde hoe Neerland's vernedering met eere gewroken was.

Plechtig oogenblik, huiveringwekkend plechtig!

Moest het een gevoel van zalig genot zijn, de vervulling zijner heiligste plichten door de hoogste militaire onderscheiding beloond te zien, nog verhevener waren die gevoelens, waar de zoo geliefde Oranjelid de Koninklijke belooning schenken mocht.

Fier en krachtig, nu en dan ook met eene trilling van aandoening klonken zij van de lippen des eenvoudigen krijgsmans, die woorden van den Riddereed:

*„Ik beloof en zweer mij als een getrouw en wakker Ridder te zullen gedragen,
„mijn leven altoos veil te zullen hebben voor KONING en Vaderland, en door al mijn
„vermogen mij steeds trachten waardig te maken de onderscheiding mij door den KONING
„toegestaan . . .”*

Des middags vereenigde de PRINS aan een luisterrijk gastmaal alle nieuwbenoemde Ridders, minderen en hoogergeplaatsten. En het „*Leve KONING WILLEM*” het „*Heil het Vaderland*”, dat hier uit volle borst in Frankrijk's hoofdstad weerklonk, strekte ten bewijze, dat, in zijn Leger het Nederlandsche Volk in zijne eer was hersteld.

Nog volgde bij Besluit van 11 Augustus 1815 N°. 17 eene tweede lijst van benoemingen in de hooge Orde.

Van SYPESTEIN's „*Geschiedenis van het Regiment Rijdende Artillerie*” geeft op blz. 219 e. v. eene numerieke opgave van hen, die gerechtigd zijn het Kruis voor *Moed, Beleid en Trouw* te dragen. Ook de Kapitein VIRULY VAN POUDEROYEN voegt aan zijn werk „*Korte Geschiedenis der Nederlandsche Rijdende Artillerie*” tabellen toe, waarop de door VAN SYPESTEIN vermelde namen voorkomen; tevens werden door hem de namen opgenomen van hen, die nog in later jaren voor hunne gedurende de Krijgsverrichtingen van het jaar 1815 bewezen diensten in het Kapittel der Orde werden ingeschreven.

In de Aanteekeningen van het Krijgsgeschiedkundig Archief van den Generalen Staf vonden wij eene zeer volledige opgave van alle benoemingen.

Dientengevolge zijn wij in staat, in de aan ons werk toegevoegde „*Naamlijst der onderofficieren en minderen, die zich in Koninklijken Nederlandschen Dienst hebben onderscheiden*” in de kolom „*Gevechten en Veldslagen*” de mutatiën te vermelden, waaronder het Eeremetaal werd toegekend. Op blz. 85 gewaagden wij van de Naamlijst, welke in de Historische Verzameling van het Korps voorkomt en waarop de namen der dappere Oud-Rijders zijn vermeld.

TOEN de taak van den PRINS VAN ORANJE geëindigd was, gaf hij het Opperbevel aan zijn broeder over, legde den 19^{den} Augustus zijn afscheidsbezoek af in de Tuileriën en keerde den 24sten d. a. v. overladen met eer en roëm, door ordeteekenen gesierd, te 's-Gravenhage terug.

PRINS FREDERIK's commando over de IIe Afdeeling ging bij zijn vertrek naar Parijs op den 16^{den} aan den Generaal STEDMAN over. In het reeds meermalen genoemde Standaardwerk van VAN LÖBEN SELS vinden wij op blz. 713 e. v. van het IVe Deel de bijzonderheden aangaande den terugmarsch van het Nederlandsche leger vermeld.

Reeds in de eerste dagen van November waren aan den KONING desbetreffende voorstellen gedaan. Bij Z. M.'s Besluit van den 8sten November N°. 31 werd in beginsel bepaald, dat de divisien, zoomede 6 batterijen Artillerie voorloopig in haar geheel zouden blijven. De 1^e Divisie zou in de Provinciën Oost- en West-Vlaanderen in garnizoen komen, de 2^e en 3^e zouden Henegouwen, Zuid-Brabant, Namen, Luik en Limburg tot bestemming krijgen.

Den 27sten November werden door het Groote Hoofdkwartier te Parijs de noodige bevelen voor den afmarsch gegeven, welke twee dagen daarna plaats had.

Voor de bijzonderheden dienaangaande vermeenen wij naar het bovengenoemde werk te mogen verwijzen. Alleen zij nog omtrent de Rijdende Artillerie opgemerkt, dat de halve Batterij PETTER, sterk $\pm$ 130 hoofden en 170 paarden op den bepaalden dag met het reservepark van de I^e Afdeeling van Sanois naar Pontoise vertrok, en marcheerende over Gonesse, Senlis, Pont St.-Maxence, Péronne en Valenciennes den 12^{den} December te Bergen in Henegouwen aankwam. Van hier werd de batterij gedirigeerd op Bergen-op-Zoom, het park op Woerden.

De Kapitein PETTER was den 9^{den} November t. v. bevorderd tot Majoor-titulair. Bij besluit van 8 December 1815 werd hem den rang toegekend van Majoor-effectief. In dezen nieuwen rang bleef hij bij het Korps.

De Batterij KRAHMER, ter sterkte van $\pm$ 185 hoofden en 250 paarden, waarbij 8 vuurmonden en de reserve, vertrok met de 1^e Brigade der 3^e Divisie den 30sten November naar Beaumont en marcheerde verder over Noailles, Bovais, Amiens, Arras en Rijssel naar Doornik, alwaar zij den 11^{den} December aankwam. Den 15^{den} d.a.v. kwam zij in garnizoen te Mechelen.

Volgens het Dagboek van BIJLEVELD verliet zijne Batterij den 1sten December het kantonnement te Eaubonne. Zij had toen eene sterkte van $\pm$ 215 man en 250 paarden ter bediening van 6 kanonnen à 6 $\bar{\omega}$ en 2 houwitsers à 24 $\bar{\omega}$ ijzer en voor het aanspannen der reservevoertuigen.

Denzelfden weg nemende als de Batterij KRAHMER, bereikte de batterij den 13^{den} Bergen en zette van hier haren marsch over Leuven naar Antwerpen voort. Aldaar gaf BIJLEVELD, die inmiddels, zooals we reeds op blz. 82 van ons tweede Deel aangaven, tot Majoor bij het 3^e Bataljon Artillerie Nationale Militie bevorderd was, het commando over aan den Kapitein MULLER, die daarna met de Batterij naar 's Hertogenbosch vertrok en in deze stad garnizoen hield.

De halve Batterij GEY, $\pm$ 105 hoofden en 135 paarden met 4 stukken en de reservevoertuigen, marcheerde met de Brigade Cavalerie onder den Generaal GHIGNY den 1sten December over Doornik,

Leuze en Alt naar Bergen. Ook aan deze Batterij werd 's Hertogenbosch als garnizoensplaats aangewezen.

Het jaar 1815 was bijna ten einde gespoed, toen de Nederlandsche Ridders hunne garnizoenen in het Vaderland weder bereikten. Acht maanden hadden zij te velde doorgebracht, waarvan vijf op vreemden bodem.

De ontberingen en vermoeienissen des oorlogs, zij hadden die met opgewekten hoofde vol edele zelfverloochening getrotseerd. Schitterend had het jong herboren Korps den vuurdoop doorstaan, nimmer wankelend in de vervulling van den plicht; in den meest bloedigen strijd, in de hachelijkste oogenblikken, vol doodsverachting de wapens keerend tegen de vijandelijke heirscharen.

En al mocht misschien een kleine schaduw over het zegevierende leger zijn heengegleden, mochten ook al enkelen nog in den roes der overwinning bij Waterloo het vijandelijk gebied betredend, wat ruw, wat overmoedig geweest zijn, dankbaar moet erkend worden, dat het doel, waarmede Nederland de wapenen had opgevat, volkomen was bereikt. De onafhankelijkheid des lands was weder op hechten pijler gegrondvest; grootsch was het aandeel dat Neerland's Ridders aan dezen heiligen strijd hadden gehad. Menig braaf krijgsman was gebleven op het veld van eer, doch zijn dood had slechts den roem van het Korps verhoogd.

Hoe straalde de blik dier dapperen, waarvan veler borst het symbool van heldenmoed toonde, toen zij, door het eerbetoon der menigte omstuwd, hunnen intocht deden binnen de muren der nieuwe garnizoensplaatsen; hoe zelfbewust was hunne houding, overtuigd als zij zich gevoelden, hoezeer de gansche Natie hunne glorierijke daden op prijs wist te stellen, hoezeer ook het Vorstenhuis hunne plichtsbetrachting loofde, toen het bij monde van Z. K. H. PRINS FREDERIK DER NEDERLANDEN, den Opperbevelhebber van het terugkeerende Leger, van uit Péronne de volgende Proclamatie tot de troepen richtte:

„Wapenbroeders! De oorlog, die thans geëindigd is heeft uwen moed op eene heisterrijke wijze gestaafd, en den nederlandschen naam heerlijk doen uitblinken. Op den vaderlandschen bodem teruggekeerd, zie ik mij de aangename taak opgelegd, u in naam en op last des KONINGS zijne tevredenheid te betuigen over uwe dapperheid, uwe trouw en uwe onderwerping.“

„In het roemrijke gevecht van Quatre-Bras, zoowel als in den altijd gedenkwaardigen slag van Waterloo, hebt gij geloond wat het gevoel van eer en vaderlandsliefde, wat de afschrik vooral van dwingelandij en vreemde overheersching op den Nederlander vermogen. Uwe onverschrokkenheid en de hardnekkige wederstand, dien gij onder het opperbeleid van uwen doorluchtigen veldmaarschalk, en onder het meer onmiddellijk bevel van den PRINS mijnen broeder, aan de aanvallen van eenen magtigen vijand hebt helpen bieden, hebben ook het hunne krachtdadig bijgedragen tot het bevechten van de zege, en tot het schenken van rust en vrede aan Europa.“

„Ik ben getuige geweest van uw opvolgend gedrag bij het blokkeren of belegeren van zoo vele versterkte vestingen, en van het geduld, waarmede gij allen de vermoeijenissen en gevaren, daarvan onafscheidelijk, hebt doorgestaan.”

„Ook dat gedrag, ook die volharding zijn geen en minderen lof waardig.”

„Generaals, officieren en soldaten, dappere wapenbroeders! De KONING is over u voldaan. Reeds hebben velen uwer hunnen moed, hun beleid en hunne trouw door het teeken der eer vergolden gezien. Voordeelen van eenen anderen aard, en die voor de legers, die het eerst voor Parijs zijn verschenen, de vrucht der overwinning moeten zijn, zullen zich over u verspreiden, en voor de opofferingen en verliezen, welke velen uwer hebben gedaan of geleden, eene billijke schadeloosstelling aanbieden. Maar de grootste belooning moet gij vinden in de herdenking dat gij uwe pligten hebt vervuld, en dat gij de onafhankelijkheid van het vaderland op eene waardige wijze hebt gehandhaafd en bevestigd.”

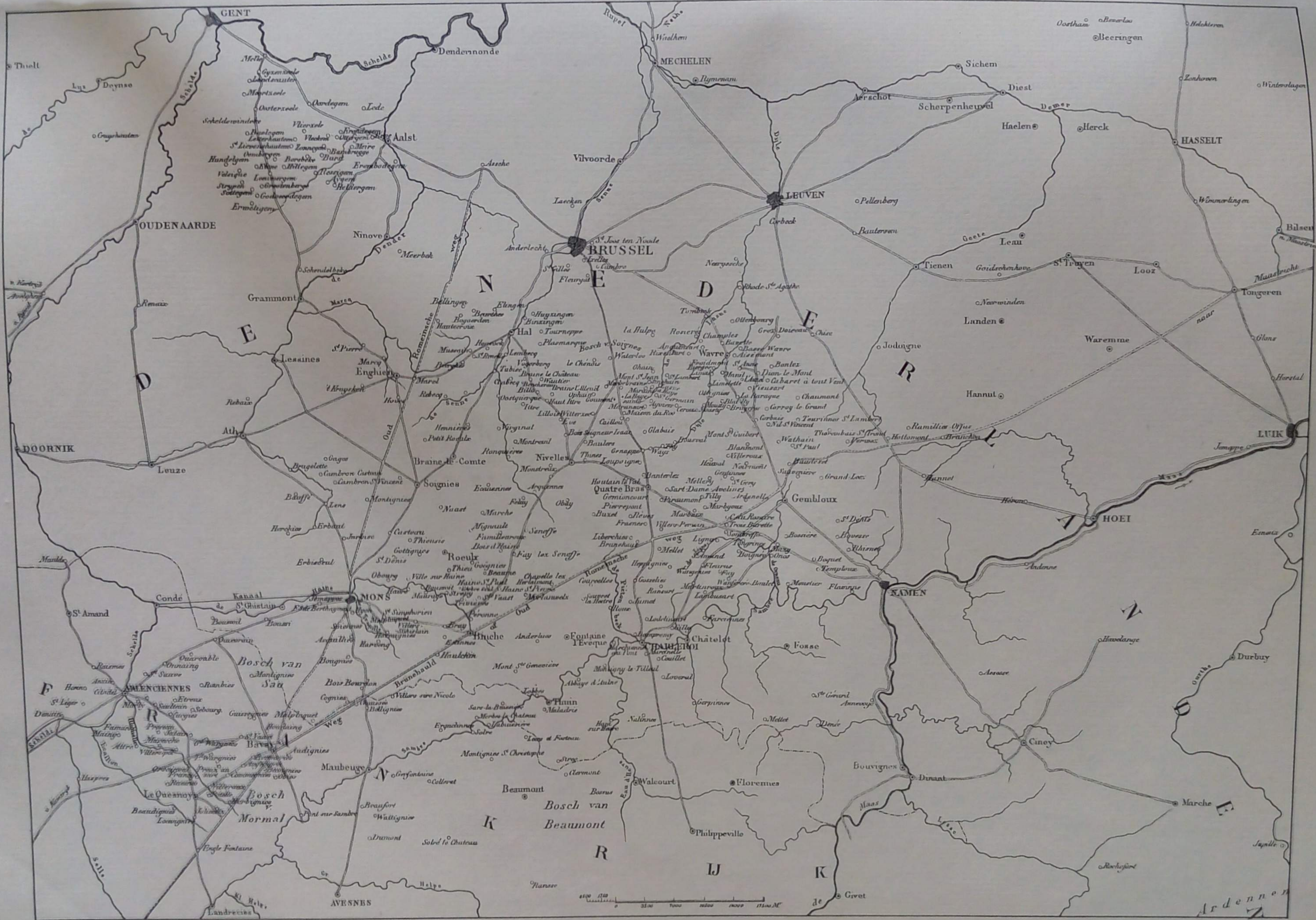
„Ik in het bijzonder, voeg hier de verzekering bij, dat zich het leger in dezen veldtocht mijne achting en liefde heeft verworven. Ik dank het opregtelijk voor de trouw en verknochtheid, die het in den dag des gevaars aan den PRINS mijnen broeder heeft bewezen, en zoo immer de zaak van koning en vaderland ons weder ten strijd mogt roepen, dan zal voorzeker diezelfde heldendeugd, die u in den loop van dit jaar zoo uitstekend heeft onderscheiden, op nieuw de vijanden van den staat noodlottig zijn.”

Ongeschonden hadden de Ridders de herinnering aan een zoo roemvol verleden bewaard.

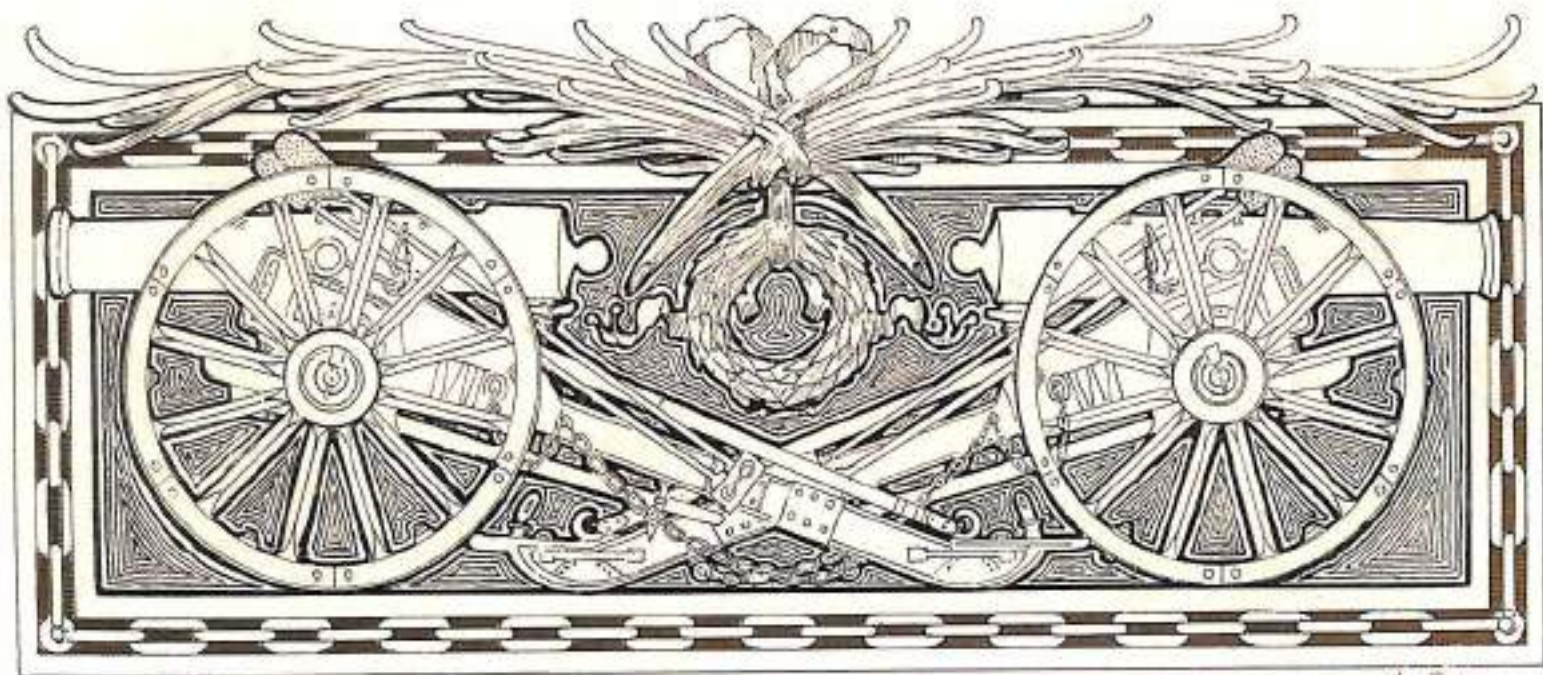
OVERZICHTSKAART VAN DEN VELDTOCHT VAN 1815.

DE NEDERLANDSCHE RIJD: ARTILLERIE VAN 1816-1830

DE tweede Vrede van Parijs, den 20sten November 1815 tusschen de Bondgenooten en Frankrijk gesloten, had opnieuw den vrede van Europa verzekerd, de onafhankelijkheid der Nederlanden gevestigd.

We hebben het nog zoo kortelings samengestelde leger roemrijk uit den strijd zien wederkeeren, een strijd, waarin de PRINSEN VAN ORANJE moedig waren voorgegaan.

Na den terugkeer in het Vaderland hadden de onderdeelen van het leger voorloopig de hun aangewezen standplaatsen behouden, doch in het najaar teekende de KONING een Besluit, waarbij het Mobiele Leger werd ontbonden.

Op de samenstelling der Rijdende Artillerie was dit Besluit nochtans van geen invloed; slechts had het tot gevolg, dat vaste garnizoenen aan de batterijen werden aangewezen. Twee harer werden in Antwerpen gelegd, twee in 's Hertogenbosch en de twee overige in Bergen-op-Zoom, terwijl voor de beide Zuid-Nederlandsche compagnieën Breda tot garnizoensplaats werd bestemd. Ook telde laatstgenoemde stad den Staf van het Korps tot hare bezetting.

Een Besluit van den 4^{den} Maart 1816 regelde het aantal voertuigen per Batterij Rijdende Artillerie van 6 $\bar{u}$. Dit werd bepaald op:

6 kanons van 6 $\bar{u}$	} met affuiten en voorwagens.
2 houwitsers van 24 $\bar{u}$ ijzer	

13 caissons voor kanons; 6 caissons voor houwitsers; 2 caissons voor cavalerie-patronen; 2 reserve-affuiten voor kanons; 1 reserve-affuit voor houwitsers; 3 divisie- of reserve-wagens; 2 smidwagens; 2 transportwagens.

De vuurmonden waren bespannen met zes, de overige voertuigen met vier paarden.

P den 8sten December 1815 ontving de Commandant van het Korps, de Luitenant-Kolonel HENDRIK RUDOLPH TRIP zijne bevordering tot 2e Kolonel; dienzelfden dag werd de Majoor FREDERIK CAREL LIST tot Luitenant-Kolonel benoemd.

Spoedig nam deze het commando van het Korps, dat hij reeds sedert het vertrek van den Commandant van het Korps naar het Léger te Velde had waargenomen, van den Kolonel TRIP over, die naar 's Gravenhage was opontboden, teneinde zitting te nemen in eene commissie tot samenstelling van een Exercitie-reglement voor het wapen der Artillerie.

Vele waren de moeilijkheden, waarmede deze commissie te worstelen had. Waren het eensdeels de zeer uiteenlopende meeningen in den boezem der vergadering zelve, welke het hoogst bezwaarlijk maakten om tot overeenstemming te geraken, aan de andere zijde werd de arbeid nog zooveel omvattender, daar omtrent sommige punten verschil van gevoelen gerezen was tusschen Z. M. DEN KONING, den Grootmeester der Artillerie, PRINS FREDERIK DER NEDERLANDEN, en den Inspecteur-Generaal WILLEM Baron DU PONT.

Door een en ander viel een voorstel van den Luitenant-Kolonel LIST, dat door den Kolonel TRIP was overgenomen, n.l. om de Veld- en Rijdende Artillerie te doen vervallen en de trekpaarden van al de voertuigen eener batterij daarbij in te deelen en door de kanonniers te doen berijden. LIST smaakte echter de voldoening, dat na de pensionering van den Generaal DU PONT gelast werd, dat bij de Rijdende Artillerie een proef met zijn voorstel zou worden genomen; en toen nu op de meest overtuigende wijze het groote nut was gebleken, werd het voortaan ook bij de Veld-Artillerie in toepassing gebracht.

Er bleef evenwel een speciale trein bestaan (Bataljon Artillerie-Transporttrein), die tot het vervoeren van het ponton-materieel, de parken, de ambulances enz. bestemd was. Het desbetreffende Besluit dagteekent van 9 Augustus 1823.

Eerst in de maand September 1817 kwam het exercitie-reglement tot stand. En toen het eenmaal in werking was, bleken weldra weder tal van wijzingen noodzakelijk. Het zoo lang gewenschte nieuwe materieel werd n.l. in beproeving genomen en vervolgens ingevoerd. Het was de Luitenant-Kolonel LIST, die, den 8sten Augustus 1818, als Commandant van het Korps optredende „onder het ijverige en verlicht bestuur van den PRINS Grootmeester der Artillerie en den Directeur van zijn Departement” aan de invoering van dat materieel een belangrijken stoot gaf.

Grooten dank is het Korps aan genoemden Commandant verschuldigd; immers met dat nieuwe

voor die dagen bijzonder lichte materieel verkregen de batterijen de voor haar zoo onontbeerlijke bewegelijkheid: de Krijgsverrichtingen van de jaren '30 en '31 zouden zulks nader aantonen.

Maar nog in vele andere opzichten heeft LIST het wapen der Rijdende Artillerie in hooge mate aan zich weten te verplichten. Reeds voordat door de benoeming van den Kolonel TRIP tot Directeur van het Departement des Grootmeesters het commando over het Regiment definitief op hem overging, en hij nog slechts „ad interim” in Breda het bevel voerde, had hij er naar gestreefd — zoo lezen wij in zijne Mémoires —

„om met ijver en vasten wil, de Rijdende Artillerie tot den hoogsten trap van volmaaktheid te brengen.” Aan de opleiding en de vorming der officieren had hij van het oogenblik der oprichting van het nieuwe Korps de meeste zorg besteed; cursussen waren geopend tot het beoefenen der wetenschappen, inzonderheid van de kennis der Artillerie, terwijl de degelijke opleiding van den troep door een geregeld oefensysteem werd bevorderd.

Naast dit alles handhaafde LIST de Krijgstucht met strenge doch vaderlijke hand.

Wat nu de veranderingen in het materieel betreft, lezen wij in zijne geschriften:

„Maar bovendien waren er nog vele vraagstukken, die ik mij had voorgesteld tot eene oplossing te brengen.

In de oorlogen die ik met het Fransche leger had medegemaakt, had ik meermalen het gebrekkige van het Veld-materieel,

de bespanning, de voorziening in munitie, het ontsteken der lading en het richten der stukken opgemerkt, waardoor de Rijdende Artillerie niet die resultaten gaf, die in den oorlog zoo gewenscht en noodzakelijk waren.

Eene gunstige gelegenheid bood zich spoedig voor mij aan, om tot de verbetering van het Veld-materieel mede te werken.”

Wij zullen later met enkele woorden nader van dit onderwerp gewagen. Thans volgen eerst nog enkele bijzonderheden betreffende het Legerbestuur en de samenstelling van het Korps.

Op den 22sten Februari 1818 was Z. K. H. DE PRINS VAN ORANJE, die sedert den 29sten Juni 1815 met een slechts korte tusschenpoos, n.l. van 15 November 1817 tot 24 December d.a.v. belast was geweest met de Opper-Directie van het Departement voor de zaken van Oorlog, op Hoogst-deszelfs verzoek eervol van bedoelde functie ontheven.

Voortaan zou het Bestuur van het Departement in zijn geheel worden opgedragen „aan den Secretaris van Staat voor de zaken van Oorlog, met uitzondering van de benoemingen, verplaatsingen, en het ontslag der Officieren en Cadetten, de krijgstucht en de mouvementen, welke door een Adjudant-Generaal onmiddellijk met den KONING worden behandeld.”

Op den 1sten Maart volgde de benoeming van den Heer M. PIEPERS tot Secretaris van Staat; maar reeds den 5^{den} October d.a.v. werd de Generaal A. K. J. G. Graaf d'AUBREME aangewezen om de betrekking ad interim te vervullen.

C. W. C. VAN DEN VELDEN,
1° Luitenant der Rijdende Artillerie.

Onder diens beheer werd eenige wijziging gebracht in de formatie van het Korps Rijdende Artillerie; het Koninklijk Besluit van den 10^{den} December 1818 Litt V^a bepaalde, dat het Korps voortaan bestaan zoude uit 8 compagnieën, waarvan ééne de bestemming van depôt-compagnie zou verkrijgen.

De Staf van het Korps werd als volgt samengesteld:

„1 2de Kolonel of Kolonel; 1 Luitenant-Kolonel; 2 Majoor; 2 Kapiteins 2de of 3de klasse; 1 Adjudant; 1 Kwartiermeester; 1 Administrateur van Kleeding; 1 Pikeur of Instructeur; 2 Chirurgijns of Officieren van Gezondheid; 1 Adjudant-Onderofficier; 2 Paardenartsen; 1 Staftrumpetter; 1 Zadelmaker; 1 Kleermaker; 1 Laarzenmaker; 1 Zwaardveger.” Totaal 20 officieren en minderen.

Van elke Compagnie was de formatie:

„1 1ste Kapitein; 1 1ste Luitenant; 1 Opperwachtmeester; 8 Wachtmeesters; 1 Fourier; 8 Korporaals; 2 Trompetters; 34 Kanonniërs 1e klasse; 64 Kanonniërs 2e klasse; 5 werklieden (wagenmaker, smeden enz.)” Totaal 127 hoofden.

Het geheele Korps telde alzoo op voet van vrede 1036 officieren en minderen. Op voet van oorlog zou elke veldcompagnie „één luitenant; vier wachtmeesters; vier korporaals; een hoefsmid; een gareelmaker; zestien kanonniërs 1e klasse; veertien kanonniërs 2e klasse en vijf en vijftig artillerie-treinsoldaten” sterker zijn.

Het aantal voertuigen der Compagnie werd bepaald op:

6 kanons van 6 $\bar{w}$	} met affuiten en voorwagens.
2 houwitsers van 24 $\bar{w}$ ijzer	

12 caissons voor kanons; 4 idem voor houwitsers; 2 reserve-affuiten voor kanons; 1 reserve-affuit voor houwitsers; 2 divisiewagens; 1 smidswagen; 2 transportwagens.

De sterkte der bespanningen bleef onveranderd.

Elke batterij behoefde voor het aanspannen 175 paarden; twintig waren als reserve ingedeeld. Het geheele korps had eene vredessterkte van 740 paarden.

Weldra kwam opnieuw eene verandering in het Opperbestuur van het leger. Den 5^{den} Februari 1819 werden de betrekkingen van Secretaris van Staat en van Adjudant-Generaal in één persoon vereenigd, die den titel zou voeren van Commissaris-Generaal van Oorlog; den 1sten Maart d. a. v. werd de Generaal-Majoor Graaf d'AUBREMÉ als zoodanig benoemd. Deze bleef in functie tot den 15^{den} Juni 1826, op welk tijdstip PRINS FREDERIK DER NEDERLANDEN met de waardigheid bekleed werd. Tot het jaar 1830 was de PRINS in deze betrekking werkzaam.

De omstandigheden nu, waaronder de nieuw benoemde Commandant der Ridders in de gelegenheid kwam om zijne denkbeelden aangaande een nieuw Materieel te ontwikkelen waren de volgende:

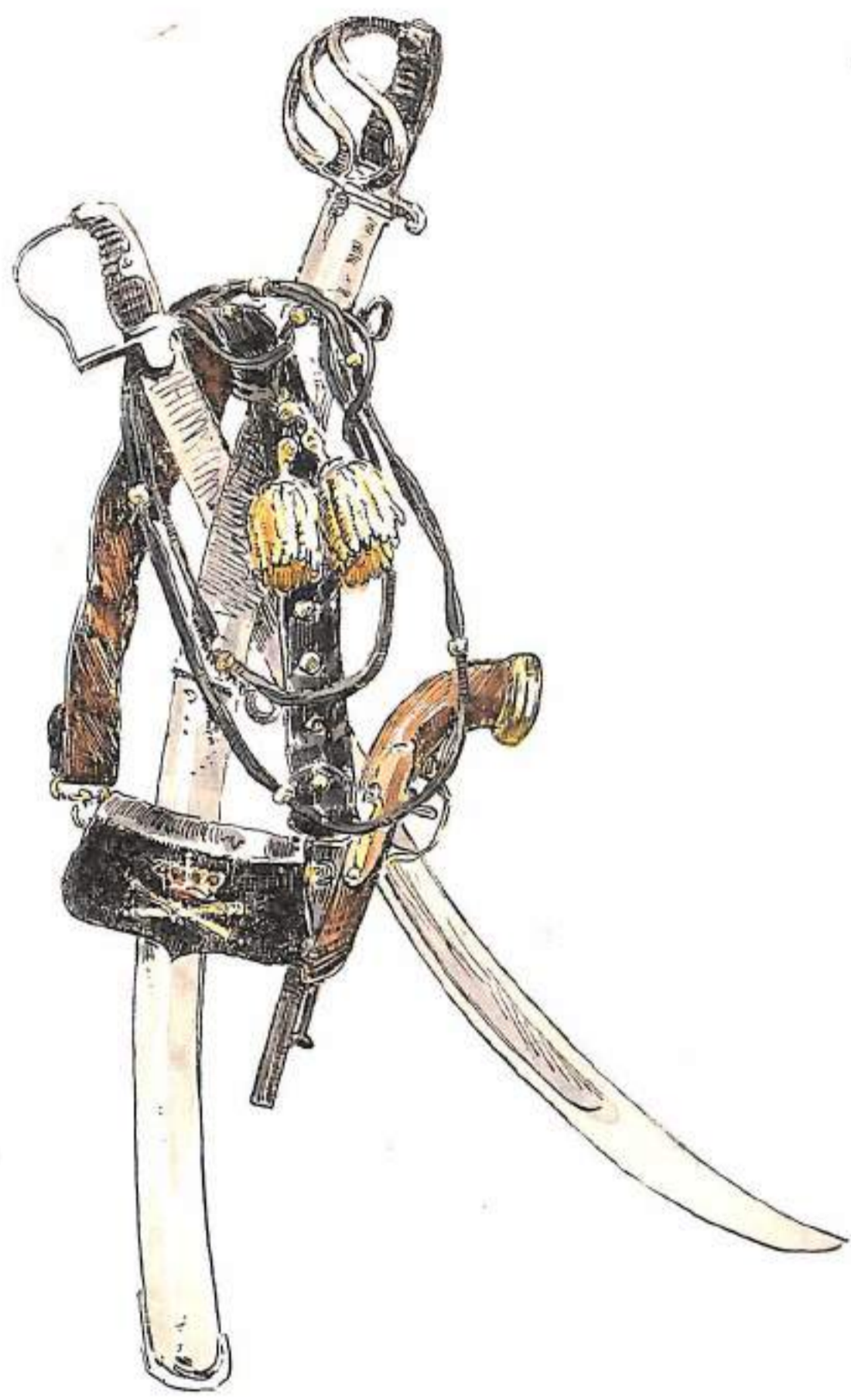
Sedert eenigen tijd was aan de Rijdende Artillerie een Veld-materieel in beproeving gegeven, dat vervaardigd was naar de ideën van den Kapitein HOFFMANN en van den sedert 16 Februari 1826 als Directeur bij de stapel- en constructie-magazijnen te Antwerpen fungerenden Luitenant-Kolonel B. W. E. PARAVICINI DI CAPELLI.

E. VAN DER OUDERMEULEN,
1° Luitenant der Rijdende Artillerie

Deze Oud-Rijder, dien wij het laatst in Rusland verlieten, was den 1sten Februari 1814 uit zijne gevangenschap in Hongarije in het Vaderland teruggekeerd en met ingang van 22 Januari te voren weder in zijn ouden rang bij het wapen der Artillerie ingedeeld. Later, den 16^{den} Februari 1820, werd hij benoemd tot Onder-Directeur der Artillerie-werkplaatsen te Delft.

De uitslag der proef was niet gunstig. LIST diende omtrent zijne bevindingen een omstandig rapport in, aan welks slot hij naar het lichte Engelsche Veld-materieel verwees, waarvan de constructie volgens zijne meening, tot leidraad bij den aanmaak zou kunnen strekken.

Het gevolg was dat een tweetal affuiten werden vervaardigd: de eene volgens de Engelsche constructie, een andere met wijzigingen door den Luitenant-Kolonel LIST voorgesteld. Zulks werd hem meegedeeld bij Missive van het Departement van den Grootmeester der Artillerie, in dato 20 Januari 1820, waarin de Commandant der Rijdende Artillerie tevens werd uitgenoodigd zijne denkbeelden omtrent de in zijn rapport omschreven constructie nader toe te lichten.

Nog werden hem van hetzelfde Departement eenige trekhuizen toegezonden, welke naar de denkbeelden van den Commandant der Veld- en Rijdende Artillerie waren samengesteld. Eene naamlijst der verschillende onderdeelen was daarbij gevoegd.

Nadat over een en ander was gerapporteerd werd het nieuw ontworpen Veld-materieel met de daarvoor benodigde trekhuizen uit Antwerpen naar Breda gezonden en aldaar den 4^{den} December 1820 door Z. K. H. PRINS FREDERIK bezichtigd.

„Dien dag — zoo lezen wij in LIST's Mémoires — noodigde Z. K. H. alle officieren der Artillerie bij zich ter eere van SAINTE-BARBE, de patrones der Artillerie, eene bijzondere attentie van den PRINS, die wist, dat die heilige dag in Frankrijk door de Artillerie steeds met luister werd gevierd.” . . .

Waarom bij ons niet meer, vragen we onszelf af. Het is, als gevoelen wij niet de groote waarde, die het handhaven van traditiën in een leger, vooral van den tegenwoordigen tijd, hebben kan. Al wat de kameraadschap bevordert, den korpsgeest aanwakkert, liefde voor onze heilige symbolen, den prikkel voor groote daden in oorlogstijd, aankweekt, dat alles moeten wij militairen hoog houden.

Terecht begrijpen zulks onze Oostelijke naburen, die militaire Natie bij uitnemendheid: daar ook houdt de Artillerist zijne Sancta Barbara hoog in eere. . . .

Het verder onderzoek betreffende het gewijzigde Veld-materieel werd opgedragen aan eene Commissie van Artillerie-officiëren, waarin behalve de Commandant der Veld- en Rijdende Artillerie als Voorzitter en de Luitenant-Kolonel PARAVICINI DI CAPELLI ook de Oud-Rijder, de Kolonel VAN HOEY SCHILTHOUWER VAN OOSTÉE, zitting had.

De Directeur der werkplaatsen te Delft, de Generaal-Majoor P. IN DE BETOU, ons uit het 1e Deel wel bekend, stond de Commissie ter zijde bij het eventueel aanbrengeu der door haar noodig geachte wijzigingen.

Nadat de Commissie haar taak had volbracht werd het op nieuw veranderde Veld-materieel bij de Korpsen Rijdende- en Veld-Artillerie ter beproeving gezonden. Ten slotte werd het in den nazomer

van 1823, na op voorstel van den Luitenant-Kolonel LIST nog enkele wijzigingen te hebben ondergaan, definitief aangenomen.

De modellen werden grootendeels in de Artillerie-construictiemagazijnen vervaardigd; vervolgens werden zij naar Delft opgezonden, alwaar zij door den Commandant der Veld- en Rijdende Artillerie en den Commandant van het Korps Rijdende Artillerie geïnspecteerd, en na goedkeuring van hun stempel voorzien werden.

J. C. VAN RIJNEVELD,
1° Luitenant der Rijdende Artillerie.

het nieuwe Veld-materieel gearbeid en toen de onlusten in België uitbraken, was te Geertruidenberg reeds alles vereenigd, wat benoodigd kon heeten om 6 complete batterijen aan te spannen en te Velde te brengen.

De invoering der nieuwe affuitage werd spoedig door eene nieuwe organisatie van het wapen gevolgd. Het Koninklijk Besluit van den 9^{den} Augustus, hetwelk hierop betrekking had, verordende o. m. dat het Korps Rijdende Artillerie zoude zijn samengesteld uit 7 compagnieën en 1 depôt-compagnie. De sterkte van den staf bleef onveranderd; die van de compagnie werd in zoo verre gewijzigd, dat er nu konden zijn 1 of 2 1° Luitenants en 2 of 1 2° Luitenants; het aantal kanonnières 2° klasse werd met 2 verminderd, terwijl daarentegen het totaal aantal manschappen met 40 miliciens vermeerderd werd. Bij de 8ste Compagnie, die tot de reserve behoorde, zouden niet 48, maar 84 miliciens worden ingedeeld.

De geheele sterkte van het Korps bedroeg zodoende 1441 hoofden; het aantal paarden daarentegen bleef onveranderd.

Elke batterij zou verder bestaan uit:

6 kanons à 6 $\mathring{u}$ en 2 houwitsers à 24 $\mathring{u}$ ijzer met affuiten en voorwagens; 4 caissons à 6 $\mathring{u}$; 2 caissons voor houwitsers; 1 reserve-affuit à 6 $\mathring{u}$, 1 reserve-affuit voor houwitsers; 1 voorraadwagen; 1 smidswagen en 1 transportwagen.

„Elke spijker, schroef of eenig houtdeel, riempje, enz.”
— zoo schrijft de Oud-Commandant der Garde-Rijders —
moest gestempeld worden, ten einde daarmee verzekerd
te zijn, dat op beide deze winkels juist egaal gewerkt zou
worden.”

Uitvoerige tabellen werden voorts vervaardigd, waarin eene gedetailleerde beschrijving van alle onderdeelen met de opgave der verschillende afmetingen was opgenomen.

De tuigen, die ook nader door den Lt. Kolonel LIST gewijzigd waren, verwierven mede de goedkeuring van den Grootmeester; zij werden door den Generaal BODE te Breda aanbesteed. Ook hierbij verleende dus weder een Oud-Rijder zijne medewerking.

Met kracht werd nu verder aan de vervaardiging van

Alle voertuigen hadden eene bespanning van zes paarden; zes werden als reserve ingedeeld. Voor de besturing der paarden waren bij elke batterij 65 manschappen beschikbaar.

Bij Besluit van den 13^{den} Juni 1825 N°. 39 werd nog eene kleine wijziging in bovenbedoelde formatie gebracht: het aantal miliciens per compagnie werd met 4 verminderd, bij de depôt-compagnie werd het van 44 op 152 gebracht. Tot het jaar 1841 bleef deze formatie behouden.

De indeeling der opzetten voor de veld-vuurmonden werd opnieuw geregeld, waartoe op verschillende terreinen talrijke reeksen van kogel- en granaatschoten werden afgegeven.

Na afloop daarvan, wierp de Commandant der Ridders zich op het vraagstuk der ontsteking van de buskruitladingen.

Doch geven wij liever het woord aan den Generaal LIST zelve ten einde uit diens eigen mond zijne zoo hoogst belangrijke beschrijvingen over het onderwerp te vernemen:

„In de oorlogen, die ik met de Fransche Armee had medegemaakt, was mij het gebrekkige der ontsteking met loot, vooral bij regen en slecht weder, dikwijls gebleken en eene andere wijze van ontsteking hoog noodig, ja noodzakelijk voorgekomen. Ik heb vroeger reeds medegedeeld, dat ik in het jaar 1810 te Parijs door den heer REGNIER eene proef had zien nemen, waarbij hij aantoonde, dat de ontsteking door het aanbrengen van een slag kon geschieden. Daarvan het groote nut inziende, had ik besloten, zoodra ik in Nederlandschen-dienst was teruggekeerd, door proefnemingen daartoe te geraken.

Het gelukte mij slagkruit en slagpijpjes te maken, maar de wijze van toepassing bij de ontsteking der lading, bleef een moeilijk op te lossen vraagstuk, bij de schoten met loskruit gelukte het, maar bij de ladingen met den kogel faalde het geheel. Ik gaf den moed echter niet op en begaf mij naar den Haag, om PRINS FREDERIK met den voorloopigen uitslag mijner pogingen in kennis te stellen en te verzoeken, de proeven verder op rijks kosten te mogen voortzetten, daar zij mij reeds aanzienlijke sommen hadden gekost. De PRINS meende dat mijn pogingen tot geen ernstig resultaat zouden leiden en vroeg mij, of ik het werk van een hoofdofficier in Saksischen dienst, dat pas in druk verschenen was, gelezen had.

De kundige schrijver gaf als zijn gevoelen te kennen dat het slagkruit wel op de geweren, maar nimmer op de kanonnen zou kunnen worden toegepast. Ik veroorloofde mij van een ander gevoelen te zijn en verzekerde Z. K. H. dat als ik mijn proeven op rijkskosten kon voortzetten, daar zij met groote uitgaven gepaard gingen, de kanonnen hier te lande, nog voor de draagbare wapenen door percussie ontstoken zouden worden. De PRINS gaf toe en ik had het geluk mijne voorspelling te verwezenlijken, daar in 1830 de Rijdende Artillerie te Brussel met gepercussioneerde kanonnen optrad. Vele artillerie officieren, die den draak met mijne bewering hadden gestoken, zooals met alles wat van de Rijdende Artillerie afkomstig was, zagen er toen het groote nut van in en daar het D. v. d. G. had gelast, dat het op alle Veld-Kanonnen moest worden toegepast waren in 1831 de 104 bij het leger voorhanden vuurmonden van slagtoestellen voorzien.”

Alhoewel het materieel nu reeds groote verbeteringen had ondergaan, kon de Commandant van het Korps Ridders er toch nog niet in allen deele zijn zegel aan hechten; nog altijd oordeelde hij het te zwaar en voor verlichting vatbaar.

Verder was hij bij het bepalen der opzethoogten tot de overtuiging gekomen, dat de houtwitser van 24 pond ijzer geenszins voldeed aan de eischen, welke redelijker wijze aan dien vuurmond gesteld

mochten worden. Veel beter uitwerking van de granaat achtte LIST mogelijk, indien deze niet geworpen maar geschoten werd.

Daardoor zou echter eene groote wijziging in de gedaante van den vuurmond moeten plaats vinden. LIST deed desbetreffende voorstellen. Een volgens zijne projecten gegoten lange houwtiser werd aan uitgebreide proeven onderworpen, en de Commandant der Rijdende Artillerie mocht het genoegsmaken dat de proefnemingen bijzonder gunstig uitvielen en de houwtiser Model 1827 bij het Leger werd ingevoerd.

D. Baron TINDAL,
1° Luitenant der Rijdende Artillerie.

Dank zij de energieke medewerking, den onvermoeiden ijver, den rusteloozen arbeid van een onzer grootste voorgangers, was dan ten slotte de Nederlandsche Bereden Artillerie in het bezit gekomen van een Materieel, waarvan de Kapitein der Artillerie STIELTJES kon getuigen in zijn uitmuntend werk: „Omschrijving van den verleden en tegenwoordigen toestand der Nederlandsche Veld-Artillerie, zoowel hier te lande als in de koloniën, met vermelding der aanleidingen of proeven die tot hare invoering hebben doen besluiten,” dat de met dit Materieel uitgeruste Veldbatterijen „uitmuntend

hebben voldaan en de goedkeuring van geheel Europa weggedragen, als zijnde buitengewoon vlug in al hare bewegingen, en geschikt om door de moeilijkste terreinen, zoo als de kleigronden in het 4^e en 5^e District van Zeeland, overal de troepen te volgen, terwijl het personeel door zeer eenvoudige richtingsmiddelen, eene geoefendheid in het treffen had gekregen, die niets te wenschen overliet, alsmede in het uit elkander nemen en weder te samen voegen van alle deelen van het materieel, waardoor de mogelijkheid was ontstaan, om dáár, waar slechts enkele menschen konden doorkomen, ons geschut te brengen.”

Volgens den uitspraak van een oud soldaat kent de Artillerie slechts drie eischen, dat zijn: zij moet in de eerste plaats kunnen *treffen*, in de tweede plaats kunnen *treffen*, en in de derde plaats nogmaals kunnen *treffen*. . . . .

LIST was in hart en ziel van de beteekenis dezer eischen doordrongen, en het Regiment verwierf zich onder zijne uitstekende leiding eene buitengemeene schietvaardigheid.

Gesteund door kundige hoofdofficieren — we behoeven slechts namen te noemen als PETER, VAN DER SMISSEN, FALTER, BIJLEVELD, KRAHMER DE BICHIN en RAMAER — mannen die op krijgservaring van het slagveld konden bogen; met Batterij-Commandanten als GEY VAN PITTIUS, DE GIRARD DE MIELET VAN COEHOORN, DE SEIJFF, VAN DER SMISSEN, DE VILLERS-DUFOURNEAU, DE WASSEROT DE VINCY, die getoond hadden ware Artilleristen te zijn; met aanvoerders, die op hunne beurt weder ter zijde werden gestaan door een REICHARD, AUGUSTIJS, WIND, KOOPMAN, REINTJES VAN VEERSSSEN, GRIJSBACH, VAN WASSENAER VAN ST. PANCRAS, VAN DER STEEN, KOHL, j'en passe et des meilleurs; met een Korps van zulke uitgelezen officieren kon het inderdaad aan den Chef der Rijdende Artillerie gelukken, om zijne Batterijen te vormen zooals hij dit zich steeds had voor oogen gesteld.

Zoo was het mogelijk geworden, dat LIST een geheel had samengesteld, in alle opzichten beantwoordende aan de eischen, welke toen ter tijd aan het wapen konden gesteld worden, tevens bezielde met dien waren krijgsmansgeest, welke de ontberingen des oorlogs met opgewektheid doet dragen, tegen vermoeienissen gehard, in één woord, zoo onberispelijk, dat van af het oogenblik, dat het commando „*Voorwaarts*” weerklonk, hetwelk de batterijen in '30 en '31 te Velde bracht, den goeden naam van het Korps weder op schitterende wijze werd gestand gedaan.

Als blijk van waardeering voor de onafgebroken werkzaamheid, die LIST van af het begin zijner plaatsing bij het nieuw opgerichte Korps had betoond, zoomede als belooning voor zijne reeds bewezen diensten te Velde droeg PRINS FREDERIK hem voor bij den KONING voor het toekennen van het Ridderkruis der Militaire Willemsorde.

Het Eermetaal werd hem bij 's Vorsten Besluit van den 24sten Mei 1821 N°. 76 geschonken. Op zijnen brief van dankbetuiging ontving de Commandant onder dagteekening van 5 Juni 1821 uit Brussel een zeer vleidend en eigenhandig schrijven van Z. K. H., alsook een schriftelijken gelukwensch van den PRINS VAN ORANJE.

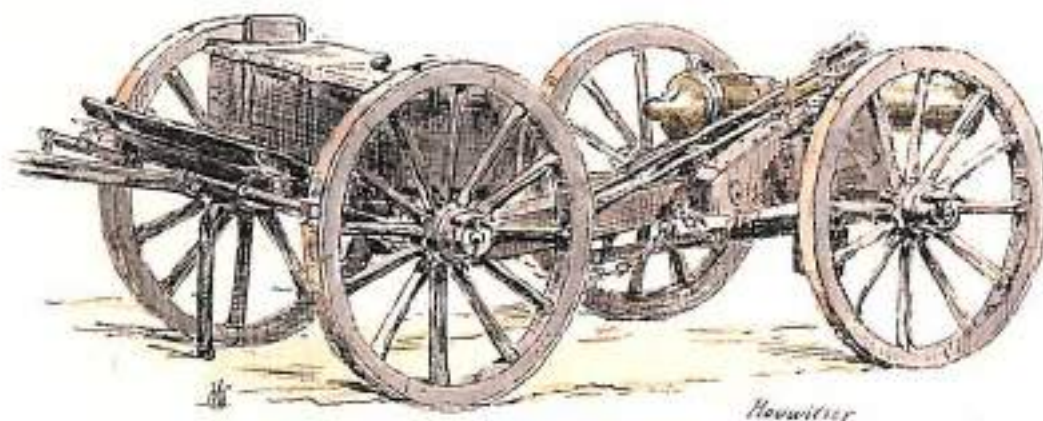
Den 20sten December 1826 volgde zijne benoeming tot Kolonel. Wij deelden vroeger reeds mede, dat hij in dezen rang zijne diensten aan het Korps Rijdende Artillerie kon blijven wijden.

Eerst door zijne bevordering tot Commandant der 2^e Artillerie Inspectie, den 23sten December 1829, verliet LIST het Korps, dat zulke dure verplichtingen had aan den bekwamen Chef en dat steeds met de dankbaarste herinneringen zijnen braven Oud-Commandant zal blijven gedenken.

Het commando ging over op den Majoor P. R. FALTER.

Op nieuw konden wij de verzoeking niet weerstaan om in dit gedeelte van ons werk een Portret van den Oud-Rijder op te nemen. Het stelt LIST voor in de uniform van Kolonel der Rijdende Artillerie en is een nieuw geschenk aan het Korps van zijnen zoon, den Oud-Generaal Majoor der Cavalerie C. L. SCHEIDLER LIST. De onder de afbeelding geplaatste handteekening werd ons welwillend door den schenker ter opname afgestaan.

Op het Portret zien wij den Kolonel, behalve met de Militaire Willemsorde 3^e kl., nog versierd met het ridderkruis van den Nederlandschen Leeuw, het officierskruis van het Legioen van Eer, en met het Metalen Kruis. Als Commandant der Artillerie te Velde heeft LIST steeds zijne uniform van Rijdende Artillerist gedragen.

DAT het vertrek van den zoo hoog vereerden Chef ten zeerste werd gevoeld zal niet behoeven te worden gezegd. Een troost nochtans was het voor het Korps om het bevel te zien overgaan in handen van een nieuwen Commandant, dien men reeds had leeren hoogschatten. PETRUS RUTGARDUS FALTER toch had zich in de jaren, gedurende welke hij bij het Korps diende, geheel doordrongen van den geest, die zijn voorganger bezield; waar het noodig was had hij zich immer bereid getoond om op echt kameraadschappelijke wijze bezwaren uit den weg te ruimen; bij voortdoring had hij de belangen zijner ondergeschikten behartigd, alsof het de zijne gold.

Geboren te Maastricht op den 25sten Januari 1785, werd FALTER in December 1796, dus op nog geen twaalfjarigen leeftijd, als cadet-élève geplaatst op de Artillerie- en Genieschool te Zutphen, waar JOHAN HENDRIK VOET, de grondvester van het militair onderwijs in Nederland, Directeur was.

Den 23sten Augustus 1802 benoemd tot 2de Luitenant bij de Bataafsche Artillerie, volgde op 8 Augustus 1808 zijne bevordering tot 1ste Luitenant bij het Vereenigde Koninklijke Korps Artillerie en Genie. In dien rang ging hij op 1 Januari 1811 in Fransch-Keizerlijken dienst over; 14 Maart d.a.v. werd hij tot Kapitein bij het 6^e Regiment Fransche Artillerie benoemd.

In de betrekking van Luitenant had FALTER van 1803 tot 1806 gediend aan de kusten der Noordzee en was van 1806 tot en met 1808 in Noord-Duitschland en Pommeren in verschillende betrekkingen werkzaam. Ingedeeld bij de 2^e Batterij, welke toen onder de bevelen stond van den Kapitein GEY, had hij mede deel uitgemaakt van het troepengedeelte, dat de stellingen aan de Weser bezet hield. Na zijne terugkomst in het Vaderland was hij volgens zijne eigene aantekeningen „in 1809 en 1810 bij de landing der Engelschen in Zeeland” tegenwoordig geweest. Ongelukkigerwijze vinden wij echter aangaande zijne werkring aldaar geene nadere bijzonderheden vermeld.

Toen de Maarschalk DAVOUT, PRINS VAN ECKMÜHL, in 1811 aan het hoofd van het Observatieleger in Duitschland geplaatst, uit zijn hoofdkwartier te Hamburg alles voor den reuzenveldtocht van 1812 moest regelen en in gereedheid brengen en den arendsblik zijner vijanden ontgaande, NAPOLEON behulpzaam was, om de legerscharen aan de Weichsel te vereenigen, was FALTER ingedeeld bij het Grootte Park, hetwelk zich voor den aanvang der operatiën in bovengenoemde plaats bevond. Onder meer werd hem toen opgedragen om een armeringstaat betreffende de Elbe-linie op te maken.

Hoewel het noch uit officieele, noch uit andere bescheiden blijkt, of FALTER al dan niet aan de Krijgsverrichtingen in Rusland heeft deelgenomen, lijkt ons zulks in elk geval niet waarschijnlijk; we ontmoeten hem toch aan het einde van den Veldtocht weder in de vesting Modlin. Van de dien-aangaande in het Stamboek der Officiëren voorkomende mutatie gewaagden wij op blz. 165 van het IVe Deel.

Reeds in het begin van October was hij op voordrachten van den Commandant der Artillerie Graaf DE LA RIBOISSIÈRE en den Generaal Baron NEIGRE tot Ridder van het Legioen van Eer

Kolonel P. R. FALTER.

Commandant van het Regiment Rijdende Artillerie

23 December 1829—1 Januari 1841.

benoemd; de tijdsomstandigheden waren evenwel oorzaak, dat hem het Ridderkruis eerst veel later werd toegezonden: met een zeer vleidend begeleidend schrijven ontving hij het in 1841 van den toenmaligen Luitenant-Generaal NEIGRE, Pair van Frankrijk.

Na drie maanden te Warschau in krijgsgevangenschap te hebben doorgebracht, keerde FALTER met eene voorloopige eervolle demissie, eerst later — den 28sten Maart 1816 — door een eervol ontslag uit den Franschen dienst gevolgd, in het Vaderland terug; den 9^{den} Maart 1814 werd hij in zijn rang bij de Nederlandsche Artillerie geplaatst en den 20sten September 1820 bij het Korps Rijdende Artillerie ingedeeld; spoedig daarna, 25 April 1821 volgde zijne bevordering tot Majoor.

Bij Koninklijk Besluit van 21 Februari 1823 werd hem, zooals in het Stamboek van het Korps staat vermeld een jaarlijksche toelage van *f* 500 boven zijn traktement toegekend.

In 't laatst van 1829 trad hij, zooals we gezien hebben op als Commandant van het Korps; den 5^{den} Januari 1830 werd hij tot Luitenant-Kolonel benoemd.

In de functie van bevelhebber der Reserve-Artillerie maakte FALTER den Tiendaagschen Veldtocht mede en verwierf als zoodanig het Ridderkruis der Militaire Willemsorde 4^e klasse.

Op den 16^{den} November 1837 werd FALTER belast met het bevel over de geheele Artillerie te Velde, den 7^{den} December d. a. v. bevorderd tot Kolonel.

Nog ruim een drietal jaren commandeerde hij in dien rang het Korps; eerst den 9^{den} Januari 1841, na zijne benoeming tot Chef van het Personeel der Artillerie (met ingang van den 1sten Januari t. v.) droeg hij het commando over aan den Luitenant-Kolonel F. A. E. MEYL.

Evenals zijn voorganger verliet FALTER zijne Rijders, dankbare en gelukkige herinneringen bij hen achterlatend.

Lange jaren nog genoot hij het voorrecht in den rang van Generaal-Majoor, waartoe hij den 7^{den} April 1841 was benoemd, zijne diensten aan den Lande te blijven wijden.

Talrijke onderscheidingen vielen den humanen Chef ten deel. Niet alleen dat PRINS FREDERIK DER NEDERLANDEN, de door geheel het wapen als op de handen gedragen Grootmeester der Artillerie, hem met H. D. Z. bijzonder vertrouwen vereerde, ook KONING WILLEM II gaf herhaalde malen van Zijne sympathie blijk: naast het Kruis voor Dapperheid toch schonk Z. M. hem, op 28 November 1840, het Ridderkruis van den Nederlandschen Leeuw.

Niet minder achtte hem 's Vorsten Zoon, de PRINS VAN ORANJE. Toen deze als WILLEM III de Regeering aanvaard had, kende hij reeds den 8sten October 1842 den Generaal-Majoor FALTER het Commandeurskruis toe der Orde van de Eikenkroon, en op 10 Mei 1849, dat van den Nederlandschen Leeuw.

Met den rang van Luitenant-Generaal verliet de zoo terecht gevierde Oud-Rijder op den 8sten September 1852 de gelederen.

Slechts in ruwe omtrekken schetsten wij de militaire loopbaan van den wakkeren Oud-Commandant van het Korps. Eene meer volledige Biographie van de hand van den Oud-officier der Rijdende Artillerie A. J. A. GERLACH verscheen in de Militaire Spectator van het jaar 1869.

Het was eene welverdiende hulde, die ook namens de Oud-Kameraden der Rijdende Artillerie aan Zijne Excellentie den Luitenant-Generaal FALTER, na diens overlijden in den zomer van het jaar 1868, werd gebracht.

Het is ons een bijzonder genoeg naar bedoelde levensschets te kunnen verwijzen.

In den Catalogus van „de Historische Verzameling” worden twee Portretten vermeld, die ons PETRUS RUTGARDUS FALTER in levendige herinnering brengen.

Het eerste, eene potloodteekening, heeft tot model gediend bij de vervaardiging van het lithographisch Portret, dat mede bij het Korps aanwezig is. De potloodteekening werd ten geschenke ontvangen van Mejuffrouw KORBELIJN te Amersfoort, een exemplaar van voornoemd lithographisch Portret werd aan het Museum afgestaan door wijlen den Majoor der Artillerie M. J. E. VIRULY VAN POWDEROYEN.

Een facsimilé van dit Portret op verkleinde schaal namen wij in ons werk op.

Nog bewaren wij van den Oud-Rijder als reliquiën: „Zes stukken decoratielint op elkander bevestigd, zijnde die van de Militaire Willensorde, den Nederlandschen Leeuw, de Eiken Kroon, het Legioen van Eer en de St. Helena-medaille”; voorts „een zilveren herinneringskruis 1813—1815 klein formaat” en „een St. Helena-medaille klein formaat.”

Ook door het vereeren van deze souvenirs verzekerde Mejuffrouw KORBELIJN zich de groote verplichting van de Officiëren der Rijdende Artillerie.

Uit het tijdvak van 1816—1830 zijn verder in de „Historische Verzameling” verschillende Portretten van waardige vertegenwoordigers van het Korps aanwezig, die ons een uitstekend overzicht geven van vele bijzonderheden betreffende de kleeding, de uitrusting en de bewapening, door de omgeving ook van het toen in gebruik zijnde materieel.

De Portretten van de Oud-Rijders CAREL FREDERIK KRAHMER DE BICHIN, CAREL WILLEM CORNELIS VAN DEN VELDEN, EDUARD VAN DER OUDERMEULEN, JACOB CORNELIS VAN RIJNEVELD en DANIEL Baron TINDAL, de eerste in de uniform van Majoor, de overige in die van 1° Luitenant der Rijdende Artillerie, waarvan wij achtereenvolgens op blz. 74, 197, 199, 202 en 204 eene reproductie gaven, werden respectievelijk ten geschenke ontvangen van de Heeren H. H. J. Baron VAN HAERSOLTE VAN DEN DOORN, JHR. A. G. SICKINGHÉ, JHR. J. E. A. MEYER, J. D. WAGNER en JHR. F. J. R. TINDAL. Deze afbeeldingen geven ons een juist idee van de uniform, zooals die van af het jaar 1828 gedragen werd, toen de bepaling in werking trad, waarbij de Kapiteins en Luitenants van het leger voortaan twee epauletten droegen.

Het kanon met affuit, dat VAN DER OUDERMEULEN tot steun voor zijn rechterarm dient, geeft ons een voorstelling van de affuitage van het Nieuwe Lichte Veld-materieel M. 1823; aan den vuurmond is het nieuwe slagtoestel bevestigd.

Voorts omvat de linkerhand de z.g.n. sabel N°. 3, welke de Lichte Cavaleriesabels N°. 1 en 2 kwam te vervangen.

Met enkele woorden spraken wij reeds op blz. 26 van het „Gedenkboek” van de veranderingen die de Uniform der Rijdende Artillerie sedert het Besluit van 9 Januari 1815 onderging, doch toen deelden wij nog niet mede welke wijzigingen in de bewapening plaats had, en welke bepalingen bij den Trein golden, die tot het jaar 1824 de stukken reed.

Als aanvulling moge thans het volgende dienen.

De Cavalerie-sabel N°. 1 voor de Rijdende Artillerie, Model 1813—1815, werd in het laatstgenoemde jaar vervangen door de sabel N°. 2, welke overeenkomt met die der Lichte Cavalerie Model XI.

Zowel het oud- als het nieuw-model zwaard vonden beide in onze „Historische Verzameling” eene plaats.

Van de sabel N°. 1 bewaren wij het Exemplaar, dat eenmaal door den Kapitein MARINUS GERARDUS VAN RADEN gevoerd werd, en ten geschenke werd ontvangen van diens zoon den toenmaligen 1e Luitenant der Huzaren H. P. VAN RADEN.

De in het Museum berustende nieuw-model sabel, welke zich onderscheidt doordat zij een ijzeren gevest met één voor- en twee zijbeugels bezit, was het zijdgeweer van den 1e Luitenant JAN JACOB PRINSEN: zij vergezelde dien dapperen jeugdigen officier, toen hij aan het einde van den Tiendaagschen Veldtocht, den 12^{den} Augustus 1831, op het slagveld van Leuven den heldendood stierf. De Hoogwelgeboren Heer M. H. P. A. K. Baron DE GIRARD DE MIELET VAN COEHOORN te Utrecht, stond deze reliquie in bruikleen af.

Wel was reeds tijdens de Krijgsverrichtingen in de Zuidelijke Nederlanden de geheele Bereden Artillerie in het bezit van een nogmaals gewijzigd Model, de sabel N°. 3, die op een langeren levensduur mocht bogen dan hare oudere zusters, daar zij van 1829 tot het jaar 1862 in gebruik bleef; PRINSEN's vechtsabel schijnt derhalve niet van model geweest te zijn.

De sabel N°. 3 komt in afbeelding voor op de schets, waarop we zooeven de aandacht vestigden: het is het zwaard, door OUDERMEULEN's hand omvat, hetzelfde rapier dat van diens zoon den Heer C. J. VAN DER OUDERMEULEN, Stalmeester in Buitengewonen Dienst van HARE MAJESTEIT DE KONINGIN, ten geschenke werd ontvangen en thans mede onzer Verzameling tot sieraad strekt.

Voorts werd bij Besluit van 30 April 1821 een nieuw pistool ingevoerd. Dit handvuurwapen, „Model 1820”, had een kaliber van 17,1 m.M. Het kwam overigens in constructie overeen met het Model 1807; alleen bezat het een vasten laadstok, terwijl de bovenband van eenigszins grooter afmetingen was.

Aangaande den trein moeten we nog wijzen op enkele Besluiten. In de eerste plaats op dat van den 27sten Juli 1816, waarin de bepaling voorkwam:

„Het model van den rok moet zijn overeenkomstig het model van de Rijdende Artillerie” en verder dat van 12 Augustus d. a. v. met de zinsnede: „de pantalons worden afgeschaft.” Den 4^{den} December 1817 werd „de panache van haneveeren” vervangen door „een van paardenhaar”, terwijl bij Besluit van den 5^{den}

December werd voorgeschreven: „de lederen keelbanden der schako's worden vervangen door gelijke keelbanden, doch bezet met koperen kettingen.”

Het reeds meermalen door ons aangehaalde werk „De Uniformen enz” beschrijft op de blz. 173 e. v. nauwkeurig de kleeding van officieren en minderen alsmede het equipment en paardetuig zooals een en ander bij Besluit van den 18^{den} Januari 1819 was vastgesteld; het lijkt ons overbodig al die bepalingen hier te herhalen.

Den 25sten November 1821 werden de volgende wijzigingen bevolen:

„De laarzen worden vervangen door halve of zoogenaamde rijglaarzen. De roode schako der Trompetters wordt vervangen door de gewone schako van den troep. Patroontasch en Bandelier vervallen. De grijze mantelzak wordt vervangen door een (vierkante) donkerblauwe met roode biezen en granaat.

„De grijze waltrap wordt vervangen door een donkerblauwe schabrak met rood galon en dito granaat.”

Den 30sten Mei 1822 werd het model der schako veranderd; den 4^{den} September d.a.v. werd voor het treinpersoneel eene rijbroek voorgeschreven van hetzelfde model als die der Rijdende Artillerie: zij moest over de rijglaarzen worden gedragen.

Een lederen knielap werd aan de stukrijders als beenbedekking gegeven tijdens de proef bij het Korps genomen werd om de kanonniërs als zoodanig te vormen.

Na de opheffing van den trein bij de batterijen bleef zooals wij reeds mededeelden alleen nog de Artillerie-Transporttrein bestaan. Aangaande kleeding, uitrusting en bewapening golden hierbij nagenoeg dezelfde bepalingen als voor het gesupprimeerde onderdeel; slechts waren de zwarte kragen en opslagen door blauwe vervangen, die met roode biezen waren afgezet.

Nader bepaalde het Besluit van 4 November 1823:

„De kanonniërs stukrijders zijn gekleed als de overige manschappen. De twee grijze broeken worden vervangen door een blauwe, op den binnennaad met leder en op den buitennaad met een roode streep bezet. Het vest vervalt. De rijgschoenen met stijve contreforts worden vervangen door gewone schoenen.”

„De officieren, in plaats van grijze blauwe broeken.”

Ten slotte nog enkele opmerkingen omtrent de laatste besluiten, die in het tijdvak 1816—1830 voor de Rijdende Artillerie gegeven, betrekking hadden op kleeding, uitrusting en tenue.

Werden reeds den 13^{den} Januari 1819 de in gebruik zijnde pantalons vervangen door „rijbroeken van grijs laken van buiten op de binnennaden met dezelfde stof bezet, en op de buitennaden eene streep van ponceau-rood laken”, terwijl tegelijkertijd de laarzen vervangen werden door „halve zoogenaamde rijglaarzen”, eenige jaren later, n.l. bij Besluit van den 25sten November 1821 werden opnieuw wijzigingen vastgesteld en wel die welke wij indertijd in het Gedenkboek van het Eeuwfeest opnamen. Wij plaatsten ze toen gezamenlijk onder de veranderingen van 1820. Nauwkeurig treft men ze ook aan op blz. 178 van „De Uniformen”.

Als aanvulling releveeren we alleen nog, dat de officieren in klein tenue een grijze broek droegen met „een gouden galon van 32 streepen breedte”. Wat de vangsnouer en de kwasten betrof, waren deze:

„Voor een hoofdofficier 2 groote en 1 kleine kwast van bouillons, 2 groote van bouillons voor de kapiteins en 2 van Torsade voor de luitenants.”

De sabeltasch en de bandelier zouden voortaan voorzien zijn van een foudraal uit zwart maroquin vervaardigd, terwijl werd toegestaan om in klein tenue in plaats van den breeden gouden sabelkoppel eenen smallen van verlakt leder te dragen.

Een volgend voorschrift van den 10^{den} December van datzelfde jaar deed het kenmerkend onderscheid verdwijnen tusschen de epauletten van den 1^e en 2^e luitenant: in plaats daarvan zou het distinctief bestaan in 1, resp. 2 streepen op de tongen dier schouderbedekkingen. Deze ondergingen nog eene wijziging doordat bepaald werd dat „de franje aan de epauletten en aan de luitenants-dragnons” vervangen zou worden door „torsades.”

Terwijl den 30sten Mei 1822 eene kleine wijziging in de schako — ook die van het Treinpersoneel, zooals we reeds mededeelden — gebracht was, werd bij Besluit van 29 Augustus 1828 een geheel nieuw model hoofddekseel, zoowel voor den troep als voor de officieren ingevoerd. In het Gedenkboek gaven wij aan, dat dit eerst in 1830 zoude geschied zijn.

Den 25sten December werd nog voorgeschreven, dat de schako „ter zijde” voorzien zoude zijn van „2 haken voor de vangsnouer”, voorts „met de panache in plaats van de paardenharen vlam.”

Bij hetzelfde Besluit kreeg de troep „roode wings met roode schouderlappen, waarop een koperen granaat.”

Eindelijk zij nog in herinnering gebracht, dat reeds bij Besluit van 16 Februari 1815 den kanonniers der eerste klasse werd toegestaan „het dragen van een distinctief teeken, bestaande in een chevron van rood kemelshaar galon van de breedte voor distinctieve teekenen geadopteerd, hetwelk zal gedragen worden op den linkerarm even boven den opslag.”

„De medaille voor trouwen en langdurigen dienst voor militairen bij de Landmacht beneden den rang van officier” was den 17^{den} Februari 1825 ingesteld.

De bij het nieuwe Veld-materieel behorende tuigen, M. 1828, vinden wij nauwkeurig omschreven op blz. 142 e. v. van het door ons aangehaalde werk van den Kapitein G. J. STIELTJES: de beschrijving wordt ten overvloede verduidelijkt door teekeningen, die in een bijbehorenden Atlas zijn vervat.

EN slotte vestigen wij de aandacht op enkele voorwerpen, die in het Museum van het Korps aanwezig en afkomstig van Ridders uit dit tijdperk onzer Geschiedenis, in de voorgaande regelen nog niet besproken zijn geworden.

Zoo noemen wij aanstonds een tweede Portret van Dr. VAN RIJNEVELD, den Oud-Rijder, in de Uniform der Oost-Indische Artillerie.

Het voert het jaartal 1847, als wanneer de Luitenant-Kolonel VAN RIJNEVELD benoemd werd tot Chef van het wapen der Artillerie in Ned. Oost-Indië.

Het Museum ontving het Portret uit handen van den toenmaligen Majoor, Commandant van het Korps Rijdende Artillerie JHR. V. A. DE PESTERS.

Ook van EDUARD VAN DER OUDERMEULEN bezitten wij eene tweede beeltenis, hem voorstellende in de uniform van Luitenant-Kolonel, Adjutant in Buitengewonen Dienst van ZIJNE MAJESTEIT DEN KONING en Commandant der dienstdoende Schutterij te 's Gravenhage; hij draagt de versierselen (MWO₄) (NL₃) (EK₃) en (MK). De toenmalige 1^e Luitenant der Rijdende Artillerie J. D. WAGNER stond het Portret in bruikleen af.

Van D. Baron TINDAL zijn aanwezig „Drie documenten, een testament en een Todtenschein in duplo”; beide zijn opgemaakt te Freywaldau in Silezië, alwaar TINDAL den 12^{den} Februari 1856 overleed. Het laatsbedoelde stuk vermeldt:

Todten-Schein.

Womit Endesgefertigter aus dem Sterbebuche der hiesigen Pfarrei Tom III Pag. 94 bezeuget, dass S^{ue} Hochgeboren DANIEL FREIHERR VON TINDAL gewesener Königlich Holländischer Kammerherr und pensionirter Major aus Haag (Protestantischer Religion) am 12ten Februari, Nachmittags 2^{1/2} Uhr, im Jahre Ein tausend acht hundert fünfzig und sechs (: 1856 :) an Zehrfeber in einem Alter von 53 Jahren in Haus No. 198 Stadt Freiwaldau in K. K. Schlesien gestorben und am 14ten des nämlichen Monats Nachmittags 3 Uhr auf dem gewöhnlichen Friedhose allhier in Begleitung des geistlichen Herrn KAYLAND CARL NEUGEBAUER feierlich zur Erde bestattet worden ist.

Zur Urkunde dessen nachstehende Fertigung und Kirchensiegel.

Pfarrei Freiwaldau am 21ten März 1856.

(gez.) GOTTFRIED BUDE PFARRER.

JHR. C. H. MEYER, den 7^{den} September 1889 2^e Luitenant bij het 2^e Regiment Huzaren te Venlo, stond in bruikleen af „Een Zakboekje” met verschillende aantekeningen over Artilleriezaken, toebehoord hebbende aan zijnen grootvader, den Kapitein Jonkheer CAREL HENDRIK MEYER (MWO₄) (NL₃) (MK). Ook diens eereteken der Militaire Willemsorde IVe klasse, dat door den Oud-Rijder op den 16^{den} November 1830 als belooning voor zijn moedig en beleidvol optreden te Brussel verworven werd, is in ons bezit; het werd geschonken door zijnen zoon JHR. F. A. MEYER.

De Heer JHR. A. LYCLAMA à NYEHOLT verrijkte het Museum met een gouden horloge, dat door den 1° Luitenant Jonkheer TINCO FRANCISCUS LYCLAMA à NYEHOLT (MWO4), (MK) gedurende de operatiën in de jaren 1830 en 1831 werd gedragen.

Verder mag de „Historische Verzameling” zich nog verheugen in het bezit van eenige decoratiën, welke eenmaal geprikt hebben op de borst onzer dappere voorgangers, die in het tijdvak 1813—1830 de wapenen voor Neerland's roem hebben gevoerd; voorts van eenige equipmentstukken uit hunne uitrusting. Al deze voorwerpen zijn vermeld in den Catalogus, welke aan het einde van dit Deel is opgenomen.

En hiermede sluiten wij thans ons overzicht over het vreedestijdperk, dat achter ons ligt, een tijdvak van vijftien lange jaren van onafgebroken rust, tot dusverre ongekend in de Geschiedenis van het Korps Rijdende Artillerie.

Als we spreken van onafgebroken rust, dan meenen we hiermede slechts, dat de oorlogsgod zijne strijdbaren niet had te wapen geroepen; geenszins dat de krijgsman in de weelde van den vrede badend, den tijd onbenut gelaten of zijne oogen zou hebben gesloten voor de leemten, die in organisatie en oefening nog aanwezig waren. De voorgaande regelen hebben geschetst hoe de Ridders zich ten strijde hadden toegerust, om, toen zich allengs donkere wolken aan den politieken gezichteinder samenpakten, toen de oorlogstoorts die lang gesmeuld had, plotseling opvlamde, in staat te zijn als een krachtig en homogeen lichaam aan den losgebroken orkaan het hoofd te bieden.

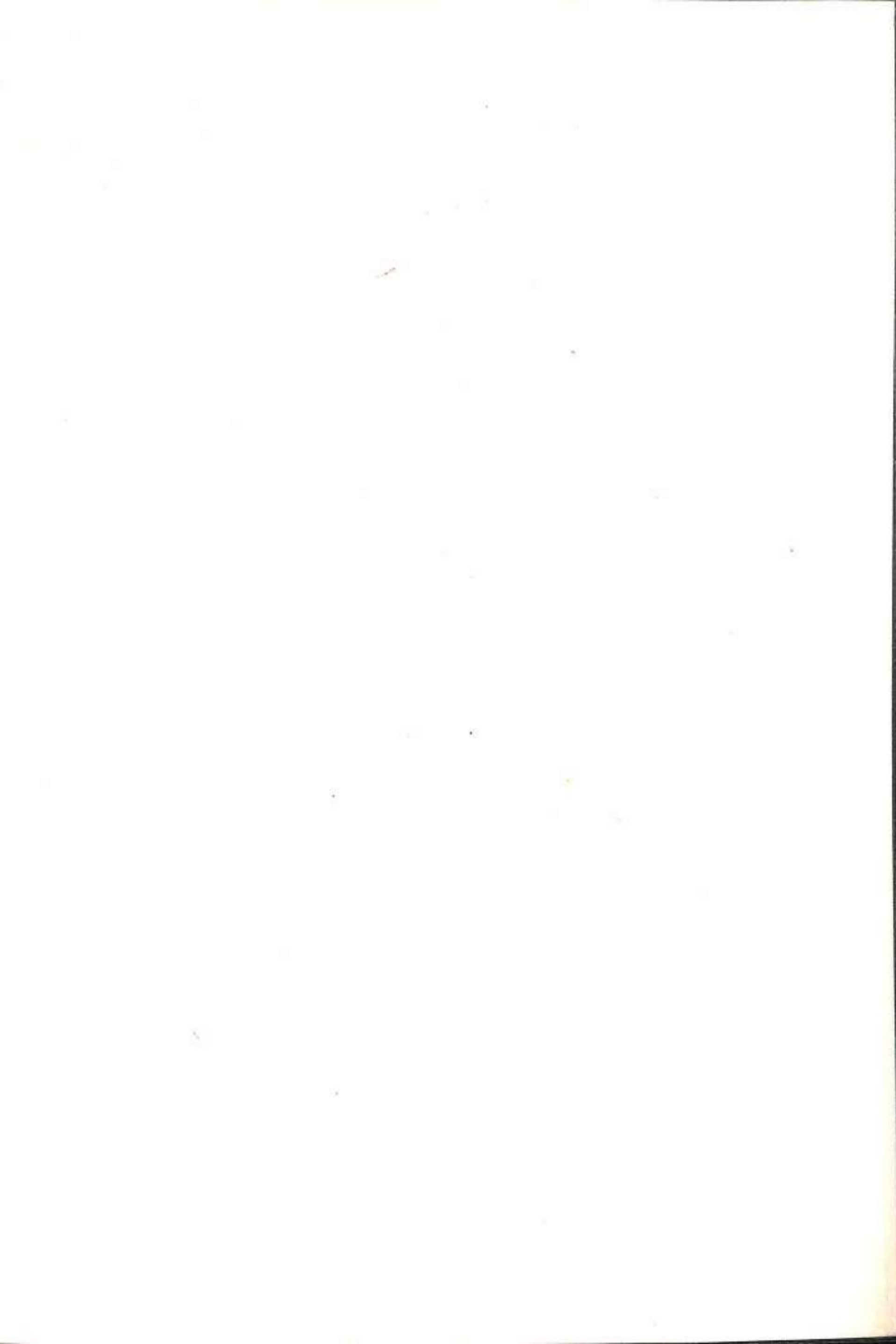
Weder zou het Korps geroepen worden om te toonen, dat de oude heldengeest nog niet was gedoofd, dat Sancta Barbara immer recht had trotsch te zijn op heur beschermeling.

In de bange dagen van strijd, welke staan aan te breken, zullen wij onze hoogvereerde, onze onvergetelijke voorgangers volgen; hen verzellen waar zij den alouden roem van het Korps gestand zullen doen, wakend voor Neerland's dierbaarste kleinoodiën:

DE EER VAN HET VOLK,
HET WELZIJN VAN HET VADERLAND,
DE GLORIE VAN HET BEMINDE ORANJEHUIS!

NAAMLIJST der Officieren in Koninklijken Nederlandschen Dienst,
gedurende het tijdvak 1814-1830.

A. Chefs van het Korps.

WILLEM FREDERIK KAREL PRINS DER NEDERLANDEN,
Grootmeester der Artillerie 18 Maart 1814.

WILLEM Baron DU PONT,
Inspecteur-Generaal van de Artillerie 11 Maart 1814 tot 16 Augustus 1818.

KAREL AUGUST GUNKEL,
Commandant van de Veld- en Rijdende Artillerie tot 21 April 1828.

FREDERIK CAREL LIST,
Commandant der 2de Artillerie-Inspectie 23 December 1829.

B. Commandanten.

H. R. TRIP,
Luitenant-Kolonel en 2de Kolonel Commandant van 22 Januari 1814 tot 8 Augustus 1818.

F. C. LIST,
Luitenant-Kolonel Commandant en Kolonel van 8 Augustus 1818 tot 23 December 1829.

P. R. FALTER,
Majoor Commandant 23 December 1829.

N.B. De volgorde der Officieren is overgenomen uit het werk „Korte Geschiedenis der Nederlandsche Rijdende Atillerie” door VIRULY VAN POWDEROYEN; de mutatiën zijn vergeleken met die voorkomende in het Stamboek der Officieren van het Korps.

De mutatiën, hierachter in de kolom „Gevechten en Veldslagen” voorkomende, zijn overgenomen uit het Stamboek der Officieren en vergeleken met de Aanteekeningen van het Krijgsgeschiedkundig Archief van den Generalen Staf.

C. Verdere Officiëren.

N A M E N.	Overgegaan bij de Rijdende Artillerie en wanneer den dienst verlaten.	GEVECHTEN EN VELDSLAGEN.
Bijleveld, A.	22 Jan. 1814 Kapitein compies Comm ^{dt} bij liet korps rijd. artillerie. 8 Dec. 1815 Majoor effectief bij het 3 ^{de} bat ⁿ artillerie der nationale militie. 26 Febr. 1819 Majoor bij het korps rijd. artillerie. 18 Juli 1824 Luit.-Kol. bij het 3 ^{de} bat ⁿ veld-artillerie.	In 1815 in Nederland en Frankrijk.
Trip, H. R.	Luit.-Kol. bij het korps rijd. artillerie en Comm ^{dt} 22 Jan. 1814. 2 ^{de} Kolonel 8 Dec. 1815. Directeur van het departement van den Grootmeester der artillerie 8 Aug. 1818.	
Petter, A.	Kapitein der rijd. artillerie 22 Jan. 1814. Majoor tit ^e 9 Nov. 1815. „ effectief 8 Dec. 1815. Luit.-Kol. bij het 1 ^e bat ⁿ artillerie nat. mil. 11 Oct. 1820.	In 1815 in Nederland en Frankrijk.
d'Anguerand, T. F. J.	Kapitein compies Comm ^{dt} 22 Jan. 1814. Majoor der artillerie in West-Indië 20 Nov. 1814.	
Worbert, L. J.	Kapitein bij het korps Ned. rijd. artillerie 5 Aug. 1814. Majoor bij den artillerie transporttrein 21 Sept. 1823.	
Krahmer de Bichin, C. F.	Kapitein bij de Ned. rijd. artillerie 17 Nov. 1814. Majoor 1 Aug. 1826.	In 1815 in Nederland en Frankrijk. 8 Juli.
Gey, A. R. W.	Kapitein bij de Ned. rijd. artillerie 22 Jan. 1814. Overgeplaatst bij het korps rijd. artillerie in Oost-Indië 16 April 1820.	In 1815 in Nederland en Frankrijk.

N A M E N.	Aangevangen bij de Rijdende Artillerie en wanneer den dienst verlaten.	GEVECHTEN EN VELDSLAGEN.
Ramaer, P. A.	Kapitein der Ned. rijd. artillerie 12 April 1814. Majoor à la suite 21 Juli 1828. Luit.-Kol. 13 Febr. 1834. Gepensioneerd 17 Juli 1834.	1814. Noorder Armee voor Antwerpen en voor Doornik.
Kuytenbrouwer, M. A.	Luit.-Kol. 6 Jan. 1814. 2 Nov. 1814 comm ^{dt} van het 4 ^{de} bat ⁿ artillerie nat. mil.	
de Seyff, P. F.	24 Juni 1814 1 ^e Luit. met rang van Kapitein bij de Ned. rijd. artillerie. 2 ^{de} Kapitein 3 Dec. 1814. Kapitein 14 April 1815. 5 Jan. 1830 Majoor, plaatselijk artillerie Commandant te Naarden.	1814. Fransche Armee in in Frankrijk.
Kempers, J. W.	2 ^{de} Luit. 15 Dec. 1813. 2 ^{de} Luit. Adjud. 22 Jan. 1814. 1 ^e Luit. bij het 4 ^{de} bat. artillerie landmilitie. 5 Jan 1815.	
Reichard, J. G.	Luit. Pikeur 22 Jan. 1814. 1 ^e Luit. Instructeur 14 April 1815. 2 ^{de} Luit. met rang van 1 ^e Luit. bij het korps 17 Febr. 1818. Overgegaan bij het bat. van Luxemburg 8 Mei 1821.	
Heitman, J. C.	1 ^e Luit. 22 Jan. 1814. Gepensioneerd 27 Juni 1815.	
Meyl, F. A. E.	1 ^e Luit. 22 Jan. 1814. 2 ^{de} Kapitein 8 Dec. 1815. Kapitein bij het 1 ^e bat. veld-artillerie 18 Febr. 1818.	
Overbeek, G.	2 ^{de} Luit. 22 Jan. 1814. Schijnt niet bij het korps gediend te hebben.	
de Swaan—Hazelhof, A. E.	2 ^{de} Luit. 22 Jan. 1814. Schijnt niet bij het korps gediend te hebben.	

N A M E N.	Aangevangen bij de Rijdende Artillerie en wanneer den dienst verlaten.	GEVECHTEN EN VELDSLAGEN.
van Winter, J. C.	Kapitein 22 Jan. 1814. Schijnt niet verder bij het korps ge- diend te hebben.	In 1814 in Nederlandschen Dienst bij de blokkade van Deventer.
Meyer, G.	2 ^{de} Luit. 22 Januari 1814. 1 ^o Luit. 5 Augustus 1814. Overgeplaatst bij het bat. artillerie te voet van linie No. 5 1 April 1815.	
List, F. C.	Majoor bij het korps rijd. artillerie 2 Nov. 1814. Luit.-Kol. 8 December 1815. Kol.-Command. 20 December 1826. Command. der 2 ^{de} artillerie inspectie 23 December 1829.	
Lux, J. H.	Kapitein 12 Februari 1814. 1 Jan. 1815 overgegaan bij het 2 ^{de} bat. artillerie van linie.	
van der Smissen, J. L. D.	Majoor 1 Maart 1814. Eervol ontslagen 15 Augustus 1818.	
van der Smissen, J. L.	2 ^{de} Luit. 16 Maart 1814. 1 ^o Luit. 14 April 1815. 2 ^{de} Kapitein 17 Februari 1817. 1 Febr. 1822 overgeplaatst bij het 3 ^{de} bat. veld-artillerie.	In 1814 bij de Groote Fransche Armee in Frankrijk. In 1815 in Nederland en Frankrijk. (Waterloo).
Augustijns, E.	1 ^o Luit. 18 Februari 1814. 1 Juni 1823 benoemd tot Magazijn- meester der artillerie te Utrecht.	
Kikkert, I.	1 ^o Luit. 24 Februari 1814. 5 Oct. 1814 als 1 ^o Luit. overge- plaatst bij het bat. trein artillerie.	
Huygens Tholen, W.	1 ^o Luit. 20 Mei 1814. 12 Augustus 1814 eervol ontslagen.	
Dibbetz, F. W.	2 ^{de} Luit. 12 Februari 1814. 14 Oct. 1815 als 1 ^o Luit. bij het 1 ^o bat. artillerie der nat. militie.	In 1815 in Nederland.

N A M E N	Aangevangen bij de Rijdende Artillerie en wanneer het Korps verlaten	GEVECHTEN EN VELDSLAGEN.
Rengers, W. W.	2 ^{de} Luit. 31 December 1814. 26 Juli 1817 overgeplaatst bij het 5 ^{de} bat. artillerie nat. militie.	
Walland, J.	2 ^{de} Luit. 5 Januari 1815. Eervol ontslagen 3 October 1820.	
Zehelein, H. C.	2 ^{de} Luit. 1 Maart 1815. 1 Jan. 1820 als 1 ^e Luit. overge- plaatst bij het 3 ^{de} bat. veld-artillerie.	1814. Geblokkeerd te Metz.
Scholl, G. F.	2 ^{de} Luit. 1 April 1815. 1 Jan. 1820 als 1 ^e Luit. bij het 2 ^{de} bat. veld-artillerie.	
Clement, H. C.	2 ^{de} Luit. 9 Aug. 1815. 1 Febr. 1822 als 1 ^e Luit. bij het 1 ^e bat. artillerie nat. militie.	In 1814 in Frankrijk. In 1815 in Nederland en Frankrijk.
Wind, P.	2 ^{de} Luit. 1 Febr. 1819. 7 Aug. 1822 als 1 ^e Luit. bij het 1 ^e bat. veld-artillerie.	1814. Met de Rijdende Artillerie tegen de Franschen.
List, E. F. C.	2 ^{de} Luit. 22 Juli 1822. 1 Mei 1825 overgeplaatst bij het O. I. leger.	
Limburg Stirum, L. G. A. Graaf van	2 ^{de} Luit. 20 September 1820. 16 Mei 1826 eervol ontslagen.	
Verspijck, A. P.	2 ^{de} Luit. 14 Sept. 1821. 28 Dec. 1826 1 ^e Luit. bij het 3 ^{de} bat. veld-artillerie.	
Bylandt, C. G. H. Graaf van	2 ^{de} Luit. à la suite 1 September 1824. 11 Juni 1827 overgeplaatst bij het O. I. leger.	
Donny, A. F.	2 ^{de} Luit. 19 Aug. 1827.	

N A M E N.	Aangevangen bij de Rijdende Artillerie en wanneer den dienst verlaten.	GEVECHTEN EN VELDSLAGEN.
de Wasserot de Vincy, A. H.	1 ^e Luit. 1 April 1815. 2 ^{de} Kapitein 13 Februari 1817. Kapitein 20 September 1820.	1814. Blokkade van Genève. In 1815 in Nederland en Frankrijk. (Quatre-Bras en Waterloo.)
Koopman, W.	2 ^{de} Luit. 3 December 1814. 1 ^e Luit. 17 Juni 1818.	In 1815 in Nederland en Frankrijk.
Couvreu van Dekkersberg, J. H.	2 ^{de} Luit. 5 Maart 1814. 1 ^e Luit. 14 April 1815. Overleden den	
Reintjes, H. W.	2 ^{de} Luit. 5 Aug. 1814. 1 ^e Luit. 9 Aug. 1815. 7 Mei 1821 bij het 4 ^{de} bat. artillerie nat. mil.	In 1814 in Polen en Duitsch- land. Russische Armeë. In 1815 in Nederland en Frankrijk.
Grijsbach, J. W.	2 ^{de} Luit. 24 Juni 1814. 1 ^e Luit. 5 Januari 1815. 8 Dec. 1815 2 ^{de} Kapitein bij het 1 ^e bat. artillerie trein.	Bij Kranoë door een sabel- houw en bij het gevangen nemen te Wilna door een lanssteek in den hals gewond.
Wassenaar van St. Pancras, W. H. J. Baron van	2 ^{de} Luit. 20 Maart 1815. 1 ^e Luit. 19 Februari 1819. 5 Aug. 1822 bij het 4 ^{de} bat. artillerie nat. militie.	In 1815 in Nederland en Frankrijk.
de Villers—Dufourneau, N. J.	1 ^e Luit. 22 Oct. 1814. 2 ^{de} Kapitein 14 April 1815. Kapitein 13 Febr. 1817. 1 Aug. 1828 bij het 5 ^{de} bat. artillerie nat. mil.	In 1814 in Frankrijk. In 1815 in Nederland en Frankrijk. (Waterloo).
van der Steen, J. B.	2 ^{de} Luit. 22 Oct. 1814. 1 ^e Luitenant 14 Oct. 1815. Eervol ontslagen 17 Oct. 1818.	
de Loecker, C.	2 ^{de} Luit. 22 Oct. 1814. 1 ^e Luit. 17 Febr. 1818. 8 Jan. 1820 eervol ontslagen.	

N A M E N.	Aangevangen bij de Rijdende Artillerie en wanneer den dienst verlaten.	GEVECHTEN EN VELDSLAGEN.
Bode, J. F. G.	2 ^{de} Luit. 1 Jan. 1815. 1 ^e Luit. 22 Juni 1817. 20 Oct. 1825 plaatselijk artillerie Comm. te Willemstad.	1814. Beleg van Huningen.
Abel, J. J. G. E.	2 ^{de} Luit. 21 Juni 1815. 1 ^e Luit. 25 April 1821. Overleden 2 Sept. 1821.	In 1814 in Frankrijk.
Prinsen, J. J.	2 ^{de} Luit. 10 Jan. 1816. 1 ^e Luit. 22 Juli 1822.	
Tronchin de Lavigny, A. H. L.	2 ^{de} Luit. 9 Maart 1816. 1 ^e Luit. 17 Febr. 1818. Eervol ontslagen 21 Oct. 1820.	1815 bij de belegering van Huningen. Den 15 ^{de} Novembet 1816 het Medaille van Eer der Zwitserse confederatie.
Hogendorp, H. Graaf van	2 ^{de} Luit. 22 Juni 1817. 1 ^e Luit. Instructeur 17 Febr. 1824. Overleden 15 Juni 1830 te Nice in Italië.	
Buteux, J. P.	2 ^{de} Luit. 6 Jan. 1820. 1 ^e Luit. 1 Aug. 1825. 16 Aug. 1829 overgeplaatst als Kapitein bij den Gen. Staf van het O. I. leger.	
Kursteiner, J. F.	2 ^{de} Kapitein 3 Dec. 1814. Kapitein 14 April 1815. 20 Sept. 1820 bij het 4 ^{de} bat. veld- artillerie.	1813. Belegering van Dantzig.
Muller, J. F.	1 ^e Luit. 14 Febr. 1814. 2 ^{de} Kapitein Adjud. titul. 17 Jan. 1815. 2 ^{de} Kapitein 14 Maart 1815. Kapitein 8 Dec. 1815. 1 Aug. 1826 bij het 1 ^e bat. veld- artillerie.	Den 19 ^{den} Maart 1813 be- noemd tot Ridder van het Legioen van Eer. 1815. In Nederland en Frankrijk,

N A M E N.	Aangevangen bij de Rijdende Artillerie. en wanneer den dienst verlaten.	GEVECHTEN EN VELDSLAGEN.
van den Velden, C. W. C.	2 ^{de} Luit. 11 Juli 1814. 1 ^e Luit. 8 Dec. 1815. 2 ^{de} Kapitein 15 Jan. 1826. 14 Aug. 1829 overleden.	
Slengarde, A. E.	2 ^{de} Luit. 8 Febr. 1816. 1 ^e Luit. 21 Sept. 1823.	
Limburg Stirum, F. G. Graaf van	2 ^{de} Luit. 17 Juni 1818. 1 ^e Luit. 17 Febr. 1824.	
Spies, J. N.	Majoor 14 Dec. 1818. 26 Febr. 1819 overgegaan bij het 3 ^{de} bat. artillerie nat. militie. Heeft niet bij het korps gediend.	1815. In Frankrijk.
van Rijneveld, J. C.	2 ^{de} Luit. 20 Dec. 1819. 1 ^e Luit. 15 Jan. 1826.	
Falter, P. R.	Kapitein 20 Sept. 1820. Majoor 25 April 1821. Commandant van het korps 23 Dec. 1829.	4 Maart 1814 in het vaderland teruggekomen met eene eervolle demissie van Frankrijk.
Huguenin, G. F. S.	2 ^{de} Luit. 14 Mei 1820. 1 ^e Luit. 1 Febr. 1822.	In 1815 in Frankrijk.
Dinaux, T. E.	2 ^{de} Kapitein 25 April 1821. Kapitein 17 Febr. 1824.	In 1815 in Nederland en Frankrijk.
Girard de Miolet van Coehoorn, J. P. Baron de	2 ^{de} Kapitein 22 Juli 1822. Kapitein 18 Juli 1824.	De blokkade van Naarden bijgewoond en bij de attaque van Muiderberg op den 11 ^{den} April 1814. Na zes blessuren te hebben ontvangen krijgs- gevangen gemaakt en daar- door de Willemsorde 4 ^{de} klasse ontvangen.
Kohl, J. A.	2 ^{de} Luit. Adjud. 22 Mei 1815. 1 ^e Luit. Adjud. 17 Juni 1818.	In 1814 in Frankrijk.

N A M E N.	Aangevangen bij de Rijdende Artillerie en wanneer den dienst verlaten	GEVECHTEN EN VELDSLAGEN.
Meyer, Jhr. C. H.	2 ^{de} Luit. 9 Aug. 1815. 1 ^e Luit. 30 Dec. 1819.	In 1814 in het beleg van Metz.
Heeckeren, F. F. J. H. Baron van	2 ^{de} Luit. 12 Juni 1815. 1 ^e Luit. 25 April 1821.	
Voet, C. W.	2 ^{de} Luit. 25 Dec. 1821. 1 ^e Luit. 15 Jan. 1826.	
Kops, I.	2 ^{de} Luit. 9 Maart 1814. 1 ^e Luit. 8 Dec. 1815. 2 ^{de} Kapitein 15 Jan. 1826. Kapitein 21 Juli 1828.	
de Le Court, L. C. G.	2 ^{de} Luit. 15 April 1816. 20 Sept. 1820 1 ^e Luit. bij het 1 ^e bat. artillerie nat. militie. 1 ^e Luit. Instructeur bij de rijd. artillerie 25 April 1821. 2 ^{de} Kapitein Instructeur 15 Jan. 1826. Kapitein 16 Aug. 1829.	In 1813—1814 in Duitsch- land.
van der Oudermeulen, E.	2 ^{de} Luit. 20 Sept. 1820. 1 ^e Luit 1 Aug. 1826.	
Constant Rebecque, T. G. T. V. Baron de	2 ^{de} Luit. 14 Sept. 1821. 1 ^e Luit. à la suite 28 Dec. 1826. 1 ^e Luit.-effectief 16 Aug. 1829.	
Wicherlink, J.	2 ^{de} Luit. 2 Sept. 1822. 1 ^e Luit. à la suite 19 Aug. 1827. 1 ^e Luit.-effectief 16 Aug. 1829.	
Tindal, D. Baron	2 ^{de} Luit. 14 Aug. 1823. 1 ^e Luit. à la suite 21 Juli 1828.	
Lycklama à Nyeholt, Jhr. F. F.	2 ^{de} Luit. à la suite 1 Sept. 1824.	
van Raden, M. G.	2 ^{de} Luit. 22 Juli 1822. 1 ^e Luit. à la suite 21 Juli 1828.	
Drijfhout van Hooff, A. H.	2 ^{de} Luit. 15 Aug. 1823. 1 ^e Luit. à la suite 21 Juli 1828.	

N A M E N.	Aangevangen bij de Rijdende Artillerie en wanneer den dienst verlaten.	GEVECHTEN EN VELDSLAGEN.
Bentinck tot Nyenhuis, W. Baron	2 ^{de} Kapitein 18 Juli 1824. Kapitein 28 Dec. 1826.	1815. In België en Frankrijk.
Barnaart, Jhr. W. P. J.	2 ^{de} Luit. 14 Aug. 1825.	
Sodenkamp, W. A.	2 ^{de} Luit. 15 Jan. 1826.	
Nuy, J. A.	2 ^{de} Luit. 28 Dec. 1826.	
van Gorkum, C. G. A.	2 ^{de} Luit. 19 Aug. 1827.	
Woortman Spandaw, J.	2 ^{de} Luit. 21 Juli 1828.	
van Wickevoort Crommelin, P. A. C.	2 ^{de} Luit. 2 Sept. 1822. 1 ^o Luit. à la suite 21 Juli 1828. 1 ^o Luit. Instructeur 16 Aug. 1829.	

Bijlage II.

NAAMLIJST der Onderofficieren en minderen die zich hebben onderscheiden in Koninklijken Nederlandschen Dienst gedurende het tijdvak 1814-1830.

N A M E N.	Aangevangen bij de Rijdende Artillerie.	GEVECHTEN EN VELDSLAGEN.
van Helden, W.	Diende in 1815 als Wachtmeester bij de halve Batterij Gey.	Bij Besluit van 18 Juli 1815 N°. 13 Ridder der Militaire Willemsoorde 4° klasse.
Kappy, J.	Diende in 1815 als wachtmeester bij de Batterij Bijleveld.	Idem. „In Z.-Nederland en Frankrijk onder de orders van den Hertog van Wellington. Inderzelve bijgewoond de batailles van Quatre-Bras en Waterloo en betoonde daarbij veel moed en ijver in het dirigeren van het vuur zijner houwitser.”
van Gotham, A.	Diende in 1815 als wachtmeester bij de halve Batterij Petter.	Idem „voor zeer dapper gedrag.”
Maas, J. P.	Diende in 1815 als wachtmeester bij de Batterij Kraher.	Idem „voor dapper gedrag.”
de la Court, F.	Idem.	Idem „als Comdt van een houwitser zich dapper gedragen.”
Leenders, A. J.	Diende in 1815 als fourier bij de Batterij Kraher.	Idem „de plaats van dezen onderofficier bij den slag van Waterloo was bij de reserve. Permissie verzocht en verkregen hebbende van de batterij die tegen den vijand werd aangevoerd te mogen volgen, gedroeg hij zich dapper en werd zwaar gekwetst door een kanonskogel.”

N A M E N.	Aangevangen bij de Rijdende Artillerie.	GEVECHTEN EN VELDSLAGEN.
van Kruijninge, H.	Diende in 1815 als korporaal bij de halve Batterij Petter.	Bij Besluit van 18 Juli 1815 N°. 68 Ridder der Militaire Willemsorde 4 ^e klasse „voor zeer dapper gedrag.”
van Laar, J. F.	Diende in 1815 als korporaal bij de Batterij Kraemer.	Idem „voor dapper gedrag.”
de Bal, K.	Idem.	Idem „voor dapper gedrag.”
van der Sleusen, J.	Idem.	Idem „gedroeg zich dapper en werd zwaar gewond.”
Kruitweg, P.	Diende in 1815 als korporaal bij de halve Batterij Gey.	Idem.
Frankhuizen, I.	Diende in 1815 als kanonnier 1 ^e klasse bij de Batterij Bijleveld.	Idem „in de bataille van Quatre-Bras en Waterloo; betoonde veel moed en onverschrokkenheid.”
Glas, J.	Diende in 1815 als kanonnier 1 ^e klasse bij de Batterij Bijleveld.	Idem.
de Wit.	Idem.	Idem.
Dammersbach, J.	Diende in 1815 als kanonnier 1 ^e klasse bij de halve Batterij Petter.	Idem „voor veel moed en zeer dapper gedrag.”
Daal, L.	Diende in 1815 als kanonnier 1 ^e klasse bij de halve Batterij Petter.	Idem „is geroyeerd als R. MWO wegens desertie.”
Werkhoven, P.	Diende in 1815 als kanonnier 1 ^e klasse bij de Batterij Kraemer.	Idem „heeft zich dapper gekwetend, bijzonder door het aanbrengen van een caisson, welke door het sneuvelen van een trekpaard niet meer vooruit kon.”
Bayonnet, L.	Diende in 1815 als kanonnier 1 ^e klasse bij de Batterij Kraemer.	Idem „in de slag van Waterloo

N A M E N.	Aangevangen bij de Rijdende Artillerie.	GEVECHTEN EN VELDSLAGEN.
		betoonde hij groote onverschrokkenheid. Zijn arm door een kanonskogel aan stukken geschoten zijnde, bleef hij nog eenigen tijd waarnemen de functie van patroondrager, totdat hij eindelijk door verlies van bloed neerstortte, roepende: „courage, ik kan niet meer!”
Ypey, A.	Diende in 1815 als kanonnier 1 ^e klasse bij de halve Batterij Gey.	Idem.
van Wijk, T.	Idem.	Idem.
Fokkens, B.	Diende in 1815 als wachtmeester bij het Korps Rijdende Artillerie.	Bij Besluit van 9 Augustus 1815 N ^o . 17 benoemd tot Ridder der Militaire Willemsorde 4 ^e klasse.
Stoop, Th.	Idem.	Idem.
Keijzer, A.	Idem.	Idem.
Schutt, N.	Idem.	Idem.
Vienne, P.	Idem.	Idem.
in de Betuw, P.	Idem.	Idem.
Verhoef, J. H.	Diende in 1815 als korporaal bij het Korps Rijdende Artillerie.	Idem.
Snijhorst, P.	Diende in 1815 als kanonnier 1 ^e klasse bij het Korps Rijdende Artillerie.	Idem.
Wildeboer, N.	Idem.	Idem.
Kasthern, J.	Idem.	Idem.
van der Heyden, W.	Idem.	Idem.
Tielemans, J.	Idem.	Idem.
van Ommeren, N.	Diende in 1815 als kanonnier bij het Korps Rijdende Artillerie.	Bij Besluit van 24 November 1816 benoemd tot Ridder der Militaire Willemsorde 4 ^e klasse.

Bijlage e.

NAAMLIJST van de aangenomen manschappen
voor de Artillerie binnen Utrecht.

No.	N A M E N.	CHARGES.	DATUMS van engagement.	Ouderdom	Geboorteplaats.	AANMERKINGEN.
1	D. B. van Bruiste	gegagëerd Sergt	1 December	54	Utrecht	
2	Stefanis Morrel	bombardier	1 "	36	Deutekum	
3	Christiaan Meyer	Corporaal	2 "	36	Arnhem	
4	Johan Paul Ourree	Corporaal	2 "	24	Zutphen	
5	Matijs Ringnalda	kanonnr	2 "	31	Sneek	
6	Derk Swartz	"	1 "	24	Utrecht	
7	Adrianus Huiser	"	1 "	21	"	
8	. . . Ingeling	"	1 "	19	"	
9	Franciscus Jammerslag	"	1 "	19	"	
10	Jan Coenraad Ingeneger	"	1 "	38	"	
11	Rutte de Man	"	2 "	40	"	
12	Johannes van Rooyen	"	2 "	19	"	
13	Johannes Alting	"	2 "	18	"	
14	Evert van Ree	"	2 "	18	"	
15	Pieter Steyer	"	2 "	19	"	
16	Anton Hardenberg	"	2 "	18	"	
17	Franciscus Leeners	"	2 "	18	"	
18	Evert Groothuizen	"	2 "	38	"	
19	Hendrik Dollemans	"	2 "	32	"	
20	Derk Goliath	"	2 "	21	"	
21	Jacobus Stulting	"	3 "	18	"	
22	Noach de Klerk	"	3 "	23	"	
23	Antonie Koppenhoff	"	3 "	20	"	
24	Willem Weijdevier	"	5 "	19	"	
25	Klaas van Vegten	"	5 "	19	"	
26	Hendrik Vrieshard	"	5 "	19	"	
27	Hendrik Muserie	"	5 "	38	"	
28	Hendrik Ebbenhorst	"	5 "	22	Amersfoort	
29	Gerrit Lavoer	"	5 "	27	"	
30	Hermanus van Zijl	"	5 "	39	"	
31	Gerrit Busselaar	"	5 "	30	"	
32	Tienus van Minnen	"	5 "	28	"	
33	Jan van Veen	"	5 "	18	"	
34	Jacobus van Maaren	"	5 "	20	"	
35	Andries Conijn	"	5 "	22	"	
36	Johannes Timmer	"	5 "	17	"	
37	Johannes Steenbeek	"	5 "	18	"	
38	Derk Schuts	"	5 "	18	"	
39	Wulf Brisee	"	5 "	18	"	
40	Rijk Ouwerkerk	"	5 "	17	"	
41	Rodolf Hamilton	"	5 "	19	Werkhoven	
42	Willem van 't Houteveen	"	5 "	20	Amersfoort	
43	Johan Herm Hartzhooft	"	5 "	30	"	
44	Evert van Doornick	"	5 "	17	"	
45	Jan Heek	"	5 "	39	"	
46	Jan Christ	"	5 "	19	"	

TABLEAU der Kantonnementen der Koninklijke Nederlandsche Mobiele Armée.

Hoofdkwartier Nivelles, den 20 April 1815.

DIVISIEN.	BRIGADEN.	K O R P S E N.	KANTONNEMENTEN.
	Indiaansche Brigade Gent.-Majoor Anthing te Genappe.	1 Batt ^m O.-I. Regiment N ^o . 5. 2 ^e d ^e d ^e d ^e Bataillon flankeurs. " W. I. Jagers N ^o . 10. " W. I. d ^e N ^o . 11. Batterij 6 @ Kapt. Riesz.	Genappe, Bousseval. Planchinoit, Maransart, Wais le Hutte. Vieux Genappe, Couture, Lasne. Cour St. Etienne, Mont St. Guibert, Hevillers. Bezy, Loupoigne. Genappe.
1 ^e Generaal-Majoor Stedman te Roculx.	1 ^e Brigade Kolonel d'Hauw te Roculx.	Batt. Jagers N ^o . 16. " Zuid Ned. I. v. L. N ^o . 4. " van Linie N ^o . 6. " Nat. Militie N ^o . 14. " Nat. Militie N ^o . 15. " Nat. Militie N ^o . 9.	Peronne, Bray, Estinnes bac. Gottignies, Thienes. Roculx. Boussoit, Ville sur Haine, Thieu. Strepy, Mauvage, Trivière. St Vaast, St. Paul, St. Pierre.
	2 ^e Brigade Kolonel de Eerens te Goëgnies.	Batt. Jagers N ^o . 18. " Zuid Ned. Inf. v. L. N ^o . 1. " Nat. Militie N ^o . 1. " Nat. Militie N ^o . 2. " Nat. Militie N ^o . 18. Batterij 6 @ Kapitein Scheffer.	Goëgnies, Houding. Thieuzis. Morlanwels, L'Hêtre, Bellicourt. Chapelle, Herlaimont, Fay, Gony. Celles, Liberitzier. Roculx.
2 ^e Generaal-Majoor Baron de Perponcher te Nivelles	1 ^e Brigade Kolonel Graaf van Bylandt te Hautain le Val.	Batt. Jagers N ^o . 27. " Zuid Ned. Inf. v. L. N ^o . 7. " Nat. Militie N ^o . 5. " Nat. Militie N ^o . 7. " Nat. Militie N ^o . 8.	Hautain le Val, Hautain le Mont, Rèves. Nivelles, Monstreuil, Bornival, Arquesnes. Beaulers, Thinnies. Febuy, Arquesnes, Petit-Roculx. Frasnes, Buzet, Obay.
	2 ^e Brigade Kolonel v. Goëdecke te Marbaix	1 ^e Batt ^m Nassau. 2 ^e d ^e d ^e . 3 ^e d ^e d ^e . Batt ^m Oranje Nassau N ^o . 28. Rijdende Artillerie 6 @ Kt.	Marbaix, Villers-Perruin. Sart à Mavelines, Villers la Ville, Tilly. Gentines, Mehoreux, St. Gery. Courtill, Noirmont, Vilroux et Châstre, Blaumont, St. Gery. Hautain le Val, Quatre Bras.
3 ^e Generaal-Majoor Baron Chassé te Braine le Comte.	1 ^e Brigade Kolonel Detmers te Braine le Comte	Batt ^m Zuid Ned. Jagers N ^o . 5. " Inf van Linie N ^o . 2. " Nat. Militie N ^o . 4. " Nat. Militie N ^o . 6. " Nat. Militie N ^o . 17. " Nat. Militie N ^o . 19.	Les Escaussines. Marche. Itre. Hennuières, Verginal. Ronquières, Henripont. Braine le Comte.
	2 ^e Brigade Kolonel d'Aubremé te Soignies.	Batt ^m Zuid Ned. Jagers N ^o . 10. Zuid Ned. Inf. v. L. N ^o . 2. Inf v. Linie N ^o . 12. Inf v. Linie N ^o . 13. Nat. Militie N ^o . 3. Nat. Militie N ^o . 10. Batterij Zuid Ned. Artillerie Kapt. Krahmer.	Meignault en Naast. Soignies. Soignies. Seneffe, Famillereux, Bois d'Haine. Soignies. Bois d'Haine.

DIVISIEN.	BRIGADEN.	K O R P S E N.	KANTONNEMENTEN.
	Brigade Karabiniers Kolonel Trip te Braine l'Alleud.	Kavalerie. Regiment Karabiniers N°. 1. " Zuid Ned. Karabiniers. " Karabiniers N°. 3. ½ Batterij Rijdende Artillerie Kapt. Geij.	Waterloo, Ohain. Braine l'Alleud, Braine le Château, Watier Braine. Bois Seigneur Isaac, Witterzee, Ophain, Haut Itre. Lillois.
	1 ^e Ligte Kavalerie Kolonel de Ghigny te Havré.	" Ligte Dragonders N°. 2. " Zuid Ned. Huzaren.	Havré, Obourg. St. Denis, Castiaux.
	2 ^e Ligte Kavalerie Generaal-Majoor van Merlen te Binche.	" Zuid Ned. Ligte Dra- gonders. " Huzaren N°. 4. ½ Batterij Rijdende Artillerie Kapt. Petter.	Hermignies, Spiennes, Harving, Villereille le Sec, Hauletrain, Villers St. Gislain. Binche, Estienne au Mont, Estienne au Val, Hautenin. St. Symphorien.

De Generaal majoor en Kwartiermeester Generaal,
(get.) Baron de Constant Rebecque.

Bijlage III d.

CATALOGUS

VAN

HET HISTORISCH MUSEUM

toebehoorende

AAN

HET KORPS OFFICIEREN

DER

Rijdende Artillerie.

Tijdvak 1814—1830.

- 11 Eene teekening in Oost-Indischen inkt, voorstellende de verwonding van Z. H. WILLEM GEORGE FREDERIK PRINS VAN ORANJE EN NASSAU bij Werwick, op 13 September 1793, door DIRK LANGENDIJK.
Geschenk van den Hoogwelgeboren Heer J. E. N. Baron SIRTEMA VAN GROVESTINS.
- 182 Een lithographisch Portret, voorstellende Z. H. WILLEM GEORGE FREDERIK, PRINS VAN ORANJE EN NASSAU.
In bruikleen afgestaan door den Kapitein der Rijdende Artillerie J. D. WAGNER.
- 186 Een photographisch Portret, voorstellende den Luitenant-Generaal FREDERIK CAREL LIST (Réunion) (EL4) (MWO4) (NL3) (MK) (St. Anna md.) (W Adelaar) (1813—1815) (St. Helena) in de uniform van Kolonel der Rijdende Artillerie.
Geschenk van den gepensionneerden Generaal-Majoor C. L. SCHEIDLER LIST te 's Gravenhage.
- 74 Een photographisch Portret, voorstellende den Luitenant-Generaal MARTINUS ANTONIUS KUYTENBROUWER (MK) (RA4) in de uniform van Luitenant-Kolonel der Rijdende Artillerie, vervaardigd naar eene schilderij in olieverf, in het bezit van Mevrouw de Weduwe KUYTENBROUWER te Zeist.
Geschenk van wijlen den Oud-Majoor van den Generalen Staf bij het Oost-Indische leger M. A. KUYTENBROUWER.
- 179 Een zelfde Portret.
Geschenk van den Oud-Majoor der Infanterie M. A. A. J. VAN NECK.
- 93 Zie Catalogus IVe Deel.
- 67 Zie Catalogus IVe Deel.
- 1 Een koppel Pistolen, toebehoord hebbende aan den Majoor der Rijdende Artillerie CAREL FREDERIK KRAHMER DE BICHIN (MWO4) (EL5).
Geschenk van den Majoor der Artillerie JHR. C. H. MEYER.
- 68 Zie Catalogus IIIe Deel.
- 29 Eene Militaire Willemsoorde 3de klasse, toebehoord hebbende aan den Majoor JACOB LODEWIJK DOMINICUS VAN DER SMISSEN (MWO3).
Geschenk van zijne Zoons, Z. Exc. den Luitenant-Generaal in Belgischen dienst Baron VAN DER SMISSEN en ADOLPHE Baron VAN DER SMISSEN te Brussel.

Nummer in den Catalogus van het Museum.	OMSCHRIJVING DER VERSCHILLENDE NUMMERS.
185	Een gekleurd photographisch Portret, voorstellende den 2 [*] Luitenant HENDRIK CHRISTIAAN ZEHELEIN (MK). Geschenk van Mejuffrouwen ZEHELEIN te Amersfoort.
159	Een Metalen Kruis toebehoord hebbende aan den 1 ^e Luitenant HENDRIK CHRISTIAAN ZEHELEIN (MK). Geschenk van Mejuffrouwen ZEHELEIN te Amersfoort.
155	Bewijsstukken, betrekking hebbende op de inname van Péronne en het aandeel daarin genomen door den 1 ^e Luitenant HENDRIK WILLEM REINTJES VAN VEERSSEN (MWO ₄). Geschenk van den Kapitein der Rijdende Artillerie J. D. WAGNER.
144	Een miniatuurportret, voorstellende den 1 ^e Luitenant WILLEM HENDRIK JACOB Baron VAN WASSENAER VAN St. PANCRAS (MWO ₄). In bruikleen afgestaan door den Kapitein van het 3 ^{de} Regiment Vesting-Artillerie J. N. A. Baron VAN WASSENAER VAN St. PANCRAS.
28	Eene Militaire Willemsorde 4 ^{de} klasse, toebehoord hebbende aan den Kapitein NICOLAAS JEAN DE VILLERS DUFORNEAU (MWO ₄). Geschenk van zijn zoon A. DE VILLERS—DUFORNEAU.
41	Eene sabel met scheede, toebehoord hebbende aan den 1 ^e Luitenant JAN JACOB PRINSEN (MWO ₄). In bruikleen afgestaan door den Hoogwelgeboren Heer M. H. P. A. R. Baron DE GIRARD DE MIELET VAN COEHOORN te Utrecht.
138	Een Portret in olieverf, voorstellende den Kapitein CAREL WILLEM CORNELIS VAN DEN VELDEN. In bruikleen afgestaan door den 2 ^{de} Luitenant der Rijdende Artillerie Jhr. A. G. SICKINGHE.
97	Een lithographisch Portret, voorstellende den 1 ^e Luitenant Dr. JACOB CORNELIS VAN RIJNEVELD (MWO ₄) (NL ₃) (RA ₃) (EV) (MK). In bruikleen afgestaan door den Kapitein der Rijdende Artillerie J. D. WAGNER.
110	Een lithographisch Portret, voorstellende den Luitenant-Kolonel Dr. J. C. VAN RIJNEVELD in de uniform der Oost-Indische Artillerie. Geschenk van wijlen den Majoor der Rijdende Artillerie Jhr. V. A. DE PESTERS.

Nummer in den Catalogus van het Museum.	OMSCHRIJVING DER VERSCHILLENDE NUMMERS.
32	Een Portret (potloodteekening), voorstellende den Luitenant-Generaal PETRUS RUTGARDUS FALTER. (MWO ₄) (NL ₂) (MK) (EL ₅) (St. Helena) (1813—1815) (EK ₃). Geschenk van Mejuffrouw KORBELIJN te Amersfoort.
33	Zes stukken decoratielint, toebehoord hebbende aan den Luitenant-Generaal P. R. FALTER. Geschenk als voren.
34	Een zilveren herinneringskruis 1813—1815 klein formaat, toebehoord hebbende aan den Luitenant-Generaal P. R. FALTER. Geschenk als voren.
35	Een St. Helena-medaille klein formaat, toebehoord hebbende aan den Luitenant-Generaal P. R. FALTER. Geschenk als voren.
107	Een lithographisch Portret, voorstellende den Luitenant-Generaal P. R. FALTER in de uniform van Kolonel der Rijdende Artillerie. Geschenk van wijlen den Majoor der Artillerie M. J. E. VIRULY VAN POUDEROYEN,
145	Een pistool toebehoord hebbende aan den Majoor TELLE EMILE DINAUX (MWO ₄) (MK). Geschenk van zijn zoon den gepensionneerden Luitenant-Kolonel der Artillerie W. M. DINAUX te Utrecht.
42	Eene Militaire Willemsorde 3 ^{de} klasse, toebehoord hebbende aan den Kapitein JAN PHILIP Baron DE GIRARD DE MIELET VAN COEHOORN (MWO ₃) (NL ₃) (MK). In bruikleen afgestaan door M. H. P. A. R. Baron DE GIRARD DE MIELET VAN COEHOORN te Utrecht.
132	Een Portret in olieverf (buste) voorstellende den Luitenant-Kolonel JAN PHILIP Baron DE GIRARD DE MIELET VAN COEHOORN (MWO ₃) (NL ₃) (MK) (EK ₃) (EL ₃) (A ₂) (WV ₂) (RA ₃). In bruikleen afgestaan door zijn kleinzoon M. P. H. A. R. Baron DE GIRARD DE MIELET VAN COEHOORN te Utrecht.
143	Een Portret (potloodteekening), voorstellende den Generaal-Majoor JAN PHILIP Baron DE GIRARD DE MIELET VAN COEHOORN. In bruikleen afgestaan door den Kapitein der Rijdende Artillerie J. D. WAGNER.

- 160 Een Portret in olieverf (buste), voorstellende denzelfden.
Geschenk van zijn kleinzoon A. Baron DE GIRARD DE MIELET VAN COEHOORN,
Burgemeester van Made en-Drimmelen.
- 4 Eene Militaire Willemsoorde 4de klasse, toebehoord hebbende aan den Kapitein
Jonkheer CAREL HENDRIK MEYER (MWO₄) (MK) (NL₃).
Geschenk van zijn zoon JHR. F. A. MEYER.
- 21 Eene sabel met scheede, toebehoord hebbende aan denzelfden.
Geschenk van den Hoogwelgeboren Heer A. C. Baron SNOUCKAERT VAN
SCHAUBURG.
- 105 Een Zakboekje met verschillende aantekeningen, toebehoord hebbende aan denzelfden.
In bruikleen afgestaan door zijn kleinzoon den toenmalige 2de Luitenant der Cavalerie
JHR. C. H. MEYER.
- 91 Een klein tenue giberne, toebehoord hebbende aan den Majoor FREDERIK FLORENT
JACQUES HENRI Baron VAN HEEKEREN VAN DE CLOESE, (MWO₄) (NL₃)
(EV) (MK).
Geschenk van den toenmaligen Majoor der Cavalerie F. J. Baron VAN
HEECKEREN.
- 31 Een Portret in olieverf, voorstellende den 1° Luitenant EDUARD VAN DER
OUDERMEULEN (MWO₄) (MK) in groot tenue, door J. RICHTER.
Geschenk van den toenmaligen ritmeester van het 3de Regiment Huzaren JHR. J. E.
A. MEYER.
- 98 Een lithographisch Portret, voorstellende denzelfden, in de uniform van Luitenant-
Kolonel, Adjudant in Buitengewonen Dienst van Zijne Majesteit den KONING, Com-
mandant der dienstdoende Schutterij te 's Gravenhage.
In bruikleen afgestaan door den Kapitein der Rijdende Artillerie J. D. WAGNER.
- 137 Een sabel met scheede, groot tenue, toebehoord hebbende aan denzelfden.
Geschenk van zijn zoon C. J. VAN DER OUDERMEULEN, Stalmeester in Buiten-
gewonen Dienst van Hare Majesteit de Koningin, te Oud-Wassenaar.
- 128 Een photographisch Portret, voorstellende den 1° Luitenant DANIEL Baron TINDAL
(MWO₄) (EV).
Geschenk van den Hoogwelgeboren Heer Jhr. F. I. R. TINDAL te Arnhem.

- 129 Drie documenten, zijnde een testament en een Todtenstein met duplicaat, betrekking hebbende op het overlijden van den 1e Luitenant der Rijdende Artillerie DANIEL Baron TINDAL.
Geschenk als voren.
- 60 Eene gesp met twee decoratiën klein formaat, zijnde de Militaire Willemsorde 4de klasse en het Metalen Kruis, toebehoord hebbende aan den 1e Luitenant JHR. FINCO FRANCISCUS LYCKLAMA à NYEHOLT (MWO₄) (MK).
Geschenk van den Hoogwelgeboren Heer JHR. H. LYCKLAMA à NYEHOLT.
- 61 Een gouden horloge, toebehoord hebbende aan denzelfden.
Geschenk als voren.
- 70 Eene sabel met scheidde, toebehoord hebbende aan den Kapitein MARINUS GERARDUS VAN RADEN (MWO₄) (EX₅) (MK).
Geschenk van zijn zoon den toenmaligen 1e Luitenant der Huzaren H. P. VAN RADEN.
- 71 Een stel Halssnoeren O.-M., toebehoord hebbende aan denzelfden.
Geschenk als voren.
- 84 Een Luxemburgsch Dienstkruis, toebehoord hebbende aan den Kolonel der Rijdende Artillerie JHR. LEONARD JEAN TINDAL.
Geschenk van den Hoogwelgeboren Heer JHR. F. J. R. TINDAL.
- 62 Eene Militaire Willemsorde 4de klasse, toebehoord hebbende aan den Wachtmeester JAN ANTHONY DUMOULIN (MWO₄) (MK) (St. Helena).
In bruikleen afgestaan door zijn zoon den Oud-Wachtmeester der Rijdende Artillerie DUMOULIN te Amersfoort.
- 65 Een zilveren medaille voor Trouwen Dienst, toebehoord hebbende aan den Wachtmeester JAN ANTHONY DUMOULIN.
In bruikleen als voren.
- 66 Een Exemplaar van de Statuten der Militaire Willemsorde, toebehoord hebbende aan den Wachtmeester der Rijdende Artillerie JAN ANTHONY DUMOULIN.
In bruikleen als voren.
- 19 Een brevet van de Militaire Willemsorde, toebehoord hebbende aan den Wachtmeester der Rijdende Artillerie J. KAPPY.
In bruikleen afgestaan door zijne dochter Mej. KROON.

Nummer in den Catalogus van het Museum.	OMSCHRIJVING DER VERSCHILLENDE NUMMERS.
18	Een Ridderkruis van het Legioen van Eer, toebehoord hebbende aan den Wachtmeester der Rijdende Artillerie KAPPY (MWO ₄) (EL ₅). In bruikleen als voren.
113	Een brevet van de Militaire Willemsorde, toebehoord hebbende aan den Wachtmeester der Rijdende Artillerie AART BEYER. In bruikleen afgestaan door Mejuffrouw de Weduwe BEYER.
15	Een brevet van de Militaire Willemsorde, toebehoord hebbende aan den Wachtmeester der Rijdende Artillerie C. VAN BOKHOVEN en gevat in eene zwart houten lijst, met goud afgezet. Geschenk van zijn zoon den Heer VAN BOKHOVEN te Utrecht

INHOUD.

HOOFDSTUK V.

1814—1830.

1^e Gedeelte.

De samenstelling der Nederlandsche Rijdende Artillerie 1814—1815 . . . . . bladz 1—67

2^e Gedeelte.

De Rijdende Artillerie in den Veldtocht van 1815	»	69—194
<i>a.</i> Het gevecht bij Frasnes. 15 Juni	»	91—97
<i>b.</i> Het gevecht bij Quatre-Bras. 16 Juni.	»	98—126
<i>c.</i> Na den slag. 17 Juni	»	127—132
<i>d.</i> De slag bij Waterloo. 18 Juni 1815	»	135—180
<i>e.</i> Na den slag. 18—19 Juni	»	181—184
<i>f.</i> De Rijdende Artillerie voor Péronne	»	185—189
<i>g.</i> Voor Parijs	»	190—191
<i>h.</i> De terugkeer naar het Vaderland	»	192—194
De Nederlandsche Rijdende Artillerie van 1816—1830	»	195—213

Kaarten.

Plan van het slagveld bij Waterloo 18 Juni 1815 tegen 1 uur 's namiddags

Het slagveld bij Waterloo 18 Juni 1815 omstreeks 8 uur 's namiddags.

Kaart van het Oorlogstooneel in 1815.

Bijlagen.

- I*d.* Naamlijst der Officieren in Koninklijken Nederlandschen Dienst, gedurende het tijdvak 1814—1830.
- II*d.* Naamlijst der Onderofficieren en minderen die zich hebben onderscheiden in Koninklijken Nederlandschen Dienst, gedurende het tijdvak 1814—1830.
- III*d.* Catalogus van het Historisch Museum toebehoorende aan het Korps Officieren der Rijdende Artillerie. Tijdvak 1814—1830.
  - e.* Naamlijst van de aangenomen manschappen voor de Artillerie binnen Utrecht.
  - f.* Tableau der Kantonnementen der Koninklijke Nederlandsche Mobiele Armée.

Overzicht der Illustratiën.

INLEIDING.

Titel.	Het Nederlandsche wapen.
Granaat (Museum).	Portret van Zijne Majesteit Koning Willem I.
Titel.	Het Koninklijk wapen 1814.
Embleem der Rijdende Artillerie.	De Rijdende Artillerie onder den Souvereinen
Lauwertak.	Vorst enz.

HOOFDSTUK V.

	nr.		nr.
Ornamentatie	1	Staatsiedegen van P. A. Ramaer	51
Opgaande Oranjezon	4	Luxemburgsch Dienstkruis	53
Portret van den Luitenant-Kolonel M. A. Kuytenbrouwer	7	Gekroonde W (Schabrak van P. A. Ramaer)	54
Metalen Kruis	8	Pistolen van C. F. Kraemer de Bichin	55
De Sabelspoort te Arnhem	9	„Luitenant van den Artillerie Train”	56
Portret van Z. K. H. Prins Frederik der Nederlanden	10	„Een van de Koninklijke Trijn”	57
Wapen van Z. K. H. Prins Frederik der Nederlanden	11	De Oorlogsgod Mars	61
Portret van Willem George Frederik Prins van Oranje en Nassau	13	Wachtmeester der Rijdende Artillerie in groot tenue 1815	63
Wapen van Prins Willem George Frederik Prins Willem George Frederik bij Werwick gewond, 13 September 1793	15	Zilveren Medaille	64
Lauwertak	16	Sancta Barbara	67
Wapen van J. Th. Baron de Girard de Miellet van Coehoorn	18	Ornamentatie	69
Portret van J. Th. Baron de Girard de Miellet van Coehoorn	23	De Keizerlijke Adelaar	70
Militaire Willemsoorde 3 ^{de} klasse	24	Portret van den Majoor C. F. Kraemer de Bichin	
Kanonniër der Rijdende Artillerie in groot tenue 1814	29	Wapen van den Majoor C. F. Kraemer de Bichin met ornamentatie	
Gouden Granaat	30	Gekroonde W	82
Trompetter der Rijdende Artillerie in marsch-tenue 1814	39	Commandeurskruis der Militaire Willemsoorde.	84
Kanon à 6 μ der Rijdende Artillerie	43	Veldpet en degen van Z. D. H. den Hertog van Saksen-Weimar	86
		Portret van Z. D. H. Prins Bernhard van Saksen-Weimar	86
		Wapen van Z. D. H. Prins Bernhard van Saksen-Weimar	87
		Voorwagen à 6 μ der Rijdende Artillerie	94
		Huzaar van het 6 ^{de} Regiment Boreel	97

OVERZICHT DER ILLUSTRATIËN.

	blz.		blz.
Les Quatre-Bras	99	Herinneringskruis 1813—1815 (keerzijde) . .	
Fransche kurassierssabel en helm gevonden op het slagveld van Quatre-Bras.	100	Gekroonde W	159
De Hertog Bernhard van Saksen-Weimar aan Bijleveld eene order gevende. — 16 Juni .	103	Verwonding van Zijne Koninklijke Hoogheid den Prins van Oranje te Waterloo — 18 Juni 1815 te ongeveer half acht 's namiddags —	167
Fransche Lichte Cavaleriesabel en Infanterie- patroontasch gevonden op het slagveld van Quatre-Bras	104	Wapen van den Prins van Oranje	168
Portret van W. H. J. Baron van Wassenaer van St. Pancras.	112	De Rijdende Batterij Krahmer bij Waterloo — 18 Juni 1815. 8 uur n.m. —	171
Dragonder van het 5 ^{de} Regiment De Merx. 16 Juni 1815	115	De slag bij Waterloo	176
Fransche Infanterie-schako en Lichte Cavalerie- sabel gevonden op het slagveld van Quatre- Bras	116	Verklaring behoorende bij den slag bij Waterloo	179
De Kapitein A. R. W. Gey zijne Ridders ten aanval voerende. 16 Juni 1815	119	Gebroken Keizerlijke Adelaar	180
Militaire Willemsorde 3 ^{de} klasse (keerzijde) .	120	Paardekop met Nederlandsch hoofdstel Model 1815	184
Gevecht van Nederlandsche huzaren met Fransche lansiers	121	Ornamentatie: De vesting Péronne.	185
Eerebeker (Nieuwe)	123	Ornamentatie: Het Matricieel Model 1823 .	195
Eerebeker (Oude).	124	Portret van den Kolonel F. C. List	196
Lauwertak	126	Portret van den 1 ^e Luitenant C. W. C. van den Velden	197
La Belle Alliance	132	Portret van den 1 ^e Luitenant C. van der Oudermeulen.	199
Na het gevecht bij Quatre-Bras	133	Wapentropée: (sabel en halssnoeren O.-M. van Van Raden, sabel van Prinsen, pistool van Dinaux).	200
Veldflesch van de Nederlandsche Infanterie (Engelsch Model) gevonden op het slagveld van Quatre-Bras	134	Portret van den 1 ^e Luitenant J. C. van Rijneveld	202
Ornamentie: Slagveld bij Waterloo.	135	Portret van den 1 ^e Luitenant D. Baron Tindal.	204
Herinneringskruis 1813—1815	140	Kanon met Voorwagen der Rijdende Artillerie, M. 1823	205
Soldaat van het Regiment Oranje Nassau .	149	Portret van den Kolonel P. R. Falter.	206
Zilveren Medaille (keerzijde)	150	Aangespannen stuk Rijdende Artillerie. Tuigen M. 1828. Voorwagen M. 1823	211
Fransche Kurassiershelm en Degen gevonden op het slagveld van Waterloo	151		

Errata.

Blz. 38. Regel 12 v. b. staat welke sedert hare wedergeboorte, lees: *welke sedert hare wedergeboorte tot het jaar 1830.*

Blz. 112. Regel 12 v. o. staat Brigade BREST, lees: *Brigade BEST.*

Blz. 114. Regel 5 v. b. staat Samoïs, lees: *Samois.*

Blz. 211. Regel 3 v. b. staat De sabeltasch, lees: *De patroontasch.*

